

ЖИВОТЪТ НА ЧОВЕКА И ЖИВОТЪТ НА ЗЕМЯТА

СЪЩНОСТ НА ХРИСТИЯНСТВОТО

Лекции
за
строителите
на
Гьотеанума
от

Рудолф Щайнер

Поредица „Просветление“

В поредица «*Просветление*» досега:

1. Рудолф Щайнер, «Същност на музикалното»
2. Рудолф Щайнер, «Прераждане и карма»
3. Рудолф Щайнер, «За мистерийните драми»
4. Рудолф Щайнер, «За инициацията»
5. Рудолф Щайнер, «Проблеми на модерната психоанализа»
6. Рудолф Щайнер, «Стихове и медитации»
7. Рудолф Щайнер, «Смъртта като преобразуване на живота»
8. Рудолф Щайнер, «Окултна история»
9. Рудолф Щайнер, «Индивидуални духовни същества
и тяхното въздействие в душата на човека»
10. Рудолф Щайнер, «Моят жизнен път»
11. Олаф Кооб, «Азът и неговият двойник»
12. Рудолф Щайнер, «История на човечеството»
13. Рудолф Щайнер, «Фридрих Ницше,
борец срещу своето време»
14. Рудолф Щайнер, «Четири мистерийни драми»
15. Рудолф Щайнер, «Мистерийни центрове»
16. Рудолф Щайнер, «Първоначални импулси на духовната наука»
17. Рудолф Щайнер, «Тайните на прага»
18. Рудолф Щайнер, «Сътворението на света и човека»
19. Рудолф Щайнер, «Човекът и светът. Действието на духа
в природата. За същността на пчелите»
20. Рудолф Щайнер, «Природата и човекът
от гледна точка на Духовната наука»
21. Рудолф Щайнер, «Природни и духовни същества
и тяхното въздействие в нашия сетивен свят»
22. Рудолф Щайнер, «Връзката между живите и мъртвите»
23. Рудолф Щайнер, «Животът на човека и животът на Земята.
Същност на християнството»

РУДОЛФ ЩАЙНЕР

ЖИВОТЪТ НА ЧОВЕКА
И ЖИВОТЪТ НА ЗЕМЯТА

СЪЩНОСТ НА
ХРИСТИЯНСТВОТО

Тринадесет лекции за работниците на Гьотеанума в Дорнах,
изнесени от 17 февруари до 9 май 1923 година.

Превод от руски
Евгени Мангуров

Аб
Издателско
Ателие
София, 2015

RUDOLF STEINER

Vom Leben des Menschen
und der Erde

Über das Wesen des Christentums

GA-349

Rudolf Steiner Verlag, Dornach

Всички права върху българското издание на тази книга
са запазени от *Издателско ателие Аб*.

- © Рудолф Щайнер, автор
- © Евгени Мангуров, преводач
- © Христо Маринов, технически редактор
- © Издателско ателие Аб

СЪДЪРЖАНИЕ

ВЪВЕДЕНИЕ от Мария Щайнер 11

ЖИВОТЪТ НА ЧОВЕКА И ЖИВОТЪТ НА ЗЕМЯТА

ПЪРВА ЛЕКЦИЯ, Дорнах, 17 февруари 1923 г. 13

За живота на Земята в миналото и бъдещето. За целебните сили в природата на човека

Техника и природа. Айфеловата кула и стъблото на пшеницата. Шисти, кварц и фелдшпат. Най-твърдите черни породи са остатък от древните растения. Някога цялата Земя е била жива. В началото тя е била растение, след това – животно. Всичко, което днес имаме като скални породи, е остатък от жизнени процеси, остатък от живота. Животът идва от мировото пространство. Слюда, кварц и фелдшпат като лекарствени средства. Прелитането на птиците. За коралите. Прецесията на точката на пролетното равноденствие в течение на Голямата Платонова година (25920 години). Земята отново ще стане пробудено, живо същество. Варовикови препарати при изтощение и недохранване. Хомеопатия и алопатия. За боите от растителен произход.

ВТОРА ЛЕКЦИЯ, 21 февруари 1923 г. 34

Двата основни закона на учението за цвета във връзка с утринната и вечерната заря и синия цвят на небето. Здравето и болестта във връзка с учението за цвета

Въздействие на цветовете върху човешкия организъм. Въздействието, оказвано върху човешкото око от страна на кръвта, като орган на живота, и от страна на нервите, като орган на съзнанието. Възникване на утринната и вечерната заря (светлината, видима през тъмнината – червено); възникване на синевата на небето (тъмнината, видима през светлината – синьо). Процесите на разрушаване и оживяване в кръвта и нервите, протичащи при съзерцание на цвета. Получаване на бои за живописиста: червена на основата на въглерода, синя на основата на кислорода, жълта на основата на цветовете на растението; синя на основата

на корените на растението. Учението за цвета на Гьоте като отстояване на истината; то е насочено против учението за цвета на Нютон. Здраве и болест от гледна точка на учението за цвета. Как древните скотовъдни народи са създали науката за звездите.

ТРЕТА ЛЕКЦИЯ, 3 март 1923 г. 54

За цвета във връзка с човешките раси

Цветът на кожата и другите отличителни признаци на черната, бялата, жълтата, кафявата и червената човешки раси. Малайци, индианци и индуси. Бялото население на Америка. Европеецът доказва, а американецът настоява. Бъдещето на американската цивилизация. Антропософията трябва да бъде развита от духа. В Европа антропософията се създава по духовен начин, докато американците я създават по природен начин. Спиритизмът е продукт на американизма. За теорията на Удроу Уилсън. Бялата раса е расата на бъдещето, расата, създаваща на основата на духа. За първата глава на книгата «Същност на социалния въпрос».

ЧЕТВЪРТА ЛЕКЦИЯ, 14 март 1923 г. 72

Образът на света според Данте и идването на естественонаучната епоха – Коперник, Лаваозие

Данте е описвал невидимия свят, етерния свят, или света на сферите със Земята в центъра, докато Коперник е описвал физическия свят. До края на XVIII столетие хората все пак са знаели нещо за етерния свят. Учението за флогистона – огнената субстанция – и възгледът на Лаваозие относно кислорода. Как е възниквал материализмът. Първото преживяване след смъртта е преживяването на всеобхватно спомняне. Представите за ада според Данте.

ПЕТА ЛЕКЦИЯ, 17 март 1923 г. 89

Структурно делене на човешкото същество – живот и смърт

Сравнение на онто- и филогенезата на животното с онто- и филогенезата на човека. Вървежът, речта и мисленето във връзка с дейността на етерното тяло, астралното тяло и «аза». Съвременният човек твърде малко се грижи за речта. В болшинството случаи съвременните хора въобще не мислят: те не са в състояние да приемат мисли за свръхсетивното. Отричащата познанието реч на Дюбоа Раймонд. Смъртта е излизане на етерното тяло от физическото тяло. След смъртта етерното тяло бързо се разпространява по целия свят. Възприятия на етерното тяло и астралното тяло. Преекзистенция и постекзистенция. Църквата като господарка на смъртта. Животът преди раждането и животът след смъртта. Не може да се добие познание за живота след смъртта, ако не се добие познание за живота преди раждането, и по-точно, преди зачатието.

ШЕСТА ЛЕКЦИЯ, 21 март 1923 г. 110

Животът на човека в съня и смъртта

За важността на съня и за безсънието. Човек спи, когато при него отсъства симпатия към тялото му; човек се пробужда, когато в него отново възникне симпатия към тялото му. След смъртта трябва да изгубим симпатия към нашето тяло; тази загуба на симпатия продължава в течение на една трета от времето на целия живот. След смъртта човек живее една трета от времето на земния си живот в астрално тяло и едва няколко дни в своето етерно тяло. Етерното тяло и вторите зъби, астралното тяло и половата зрялост. След отпадането на астралното тяло човек живее само в своя «аз». Мислите се разпространяват по целия свят, разумът е навсякъде. Всичко това дава възможност на човешкото тяло да стане разумно. Как се появява човекът. За еволюционната теория. Оплоденото яйце става носител на хаоса. Човек трябва сам да създава своята форма, своя облик. Всичко, което го има във външния свят, се копира вътре в човека. Какво прави «азът», докато човек отново не се върне на Земята.

СЕДМА ЛЕКЦИЯ, 4 април 1923 г. 129

Структурно делене на човешкото същество на физическо тяло, етерно тяло, астрално тяло и «аз»

Пример за съвременен научен начин на мислене. Философия без логика. «Азът» управлява тялото в течение на земния живот. Оплождане. Всъщност човешкото тяло го гради идващата от духовния свят душа; тя го строи от напълно разпадналите се белтъчни вещества. Защо детето прилича на баща си и майка си. Ходене, говор и мислене. Формиране на мозъка в течение на първите седем години от живота. Етерното тяло дава на детето възможност да получи пълноценен главен мозък и благодарение на това да стане мислещ човек. Етерното тяло работи в мисленето. Астралното тяло служи на процеса на обучение на говорене; то действа предимно в гърдите, в дишането, което след това се трансформира в реч. «Азът» трябва да получи достъп до физическото тяло и да му осигури равновесие във външния свят. Вследствие от това то се научава да привежда в движение своите крайници, а също привежда обмяната на веществата в съответствие с движението. Науката на бъдещето трябва да съдейства за пробуждането на хората.

ОСМА ЛЕКЦИЯ, 9 април 1923 г. 149

Сън, смърт и завръщане

Пробуждане за истинското знание. Сънища при заспиване и при пробуждане. Така наречените кошмари, страшните сънища. Как възниква сънят. На нашето тяло дължим това, че можем да виждаме нещата. Човек в своите първи три години от живота. Как се изменят сънищата в

течение на живота. Сънищата на малките деца. Загубата на способности по правилен начин формира нашето тяло. Как сънищата все повече и повече отдалечават човека от духовния свят. За говоренето на медиума. Между смъртта и новото раждане човек трябва да се запознае с вътрешния аспект на човешкото тяло. В течение на своя земен животът човек все повече и повече се отдалечава от духовния свят. За една Платонова година (25920 години) човек преминава примерно през дванадесет земни живота. Разтваряне на Земята и освобождаване на човека от Земята.

ДЕВЕТА ЛЕКЦИЯ, 14 април 1923 г. 169

Симптоматика на астралното тяло

За какво е нужна глава на човека и висшите животни. При висшите животни животът «седи» в главата; при нисшите животни – във всички членове на тялото поотделно. Коклюш; безглавото астрално тяло. Бронхиалната астма е обусловена от алергени; «котешка» астма и «елдена» астма. Лечение на коклюша. В случай на някакво увреждане астралното тяло се оказва предоставено само на себе си: то излиза навън от физическото тяло. Астралното тяло лесно се съединява с горещото, но трудно със студа: топлината привлича астралното тяло. Астралното тяло само по себе още не ни прави човек на Земята. Спомените на Рабиндранат Тагор за живота му: налагало му се е да търпи побои от всички. Възпитание посредством побоища. Природата на роба и природата на свободния човек. Моралните представи от нашия живот пренасяме през смъртта в света, от който ние строим нашия следващ земен живот. Инервацията на всеки орган се осъществява двустранно, обаче решаваща роля при това играе астралното тяло. Всички осъществявани вътре в човека движения се управляват от астралното тяло. Сваляне на вътрешния астрален образ, получен от човека в течение на живота. По какъв начин в новия човешки живот се внася това, което е присъствало в предишния живот. Хората се различават, защото донасят със себе си от минали земни животи различни способности и съдби.

ДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ, 18 април 1923 г. 187

Защо не помним предните земни животи?

За книгата на Меринг «Легендата за Лесинг». Статията на Лесинг «Възпитание на човешкия род». За Крукс и Нютон. Всички примитивни хора вярвали в повтарящия се земен живот. Въздействие на опиума; при незначителна употреба на опиум се оказва въздействие върху етерното тяло, върху жизненото начало. При употреба на значително количество опиум въздействие се оказва върху астралното тяло; привикването към опиум, редовната му употреба разрушава «аза». Обучението на писане и четене. Съзнателното мислене и спомнянето. Ако в сегашния живот чо-

век възприема верни мисли, тогава в по-късен земен живот той правилно си спомня този сегашен живот. «Явяване на духове», спиритични сеанси.

СЪЩНОСТ НА ХРИСТИЯНСТВОТО

ЕДИНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ, 21 април 1923 г. 208

Сън и бодърстване – живот след смъртта. Същност на Христос – двете деца Исус

За венерината мухоловка. Желанието като понятие. Душевното състояние, стоящо в основата на пробуждането; човек се пробужда, защото изпитва силно привличане към своето физическо тяло. След смъртта душата иска отново да влезе в тяло; тя трябва отначало да отвикне от това. След смъртта се запазва силно влечение към физическото тяло, изобщо жаждата за живот; човек още изпитва страстно желание да види всичко, което е виждал в течение на този живот. И само когато отвикне от желанията по отношение на физическия свят, той ще врасне в духовния свят и ще добие способност да възприема духовни образи. Поредното изплуване и потапяне на Англия. Звездните констелации на небето изпращат сили, удържащи определена конфигурация на сушата. Какво съобщава Платон за Солон. Учението на Юлиан Отстъпник за трите Слънца, Йоановото кръщение в Йордан. Противоречивите сведения в двете родословия (на Исус) в Евангелието от Лука и Евангелието от Матей. Подробности относно двете деца – Исус. Странностите на доцента Хауер. Благодарение на появата на Христос мировата история е взела друго направление.

ДВНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ, 7 май 1923 г. 230

Съществува Христос, съществата Ариман и Луцифер в отношението им към човека

Човек не е изцяло и напълно хомогенно, еднородно същество; той постоянно умира и постоянно оживява. Нервната система и системата на кръвообращение представляват противоположни принципи. Склероза. Стареене и подмладяване. Плеврит или пневмония: силите на подмладяване стават твърде силни в нас. Ако съществуваша само ариманически сили, постоянно бихме ставали по-твърди, закосвенели, щяхме да се превръщаме в труп, щяхме да ставаме педанти, филистери, постоянно щяхме да бодърстваме. Луциферически в нас са тези сили, които водят до изнеженост, подмладяване, правят ни фантасти, пропиляващи

живота, които постоянно ни успиват. Тези две противоположни сили трябва да присъстват в човека, но те трябва да се намират в равновесие. Съвременното възпитание носи напълно ариманичен характер. Около 8000 години преди нашата ера е била луциферческата епоха, след това е настъпила ариманическата епоха. Да бъдеш християнин означава да търсиш равновесие между луциферическото и ариманическото. Плеврит и брезови въглища. Профилактично лечение на инсулт с цветни сокове. Луциферически и ариманически заболявания. Скулптурната група от дърво в зданието (Гьотеанума). За противоречията в четирите Евангелия.

ТРИНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ, 9 май 1923 г. 249

За смъртта, Възкресението и Възнесението на Христа

Първи сведения за християнството. Двете деца Исус. Дванадесетгодишният Исус в храма. За просветлението на Кекуле. Тридесетгодишният Исус от Назарет и неговото просветление, настъпило благодарение на Христос. Най-важното съдържание на древните мистерии; знанието за Слънцето. За смъртта, полагането в гроба и Възкресението на Христос. Явлението възкресение. Събитието при Дамаск с апостол Павел. Възнесението на Христос на небето. Идеята за Петдесетницата: огнените езици – всеобща религия за цялото човечество. Земната религия и Слънчевото Християнство.

Бележки 267

Рудолф Щайнер – живот и творчество 275

ВЪВЕДЕНИЕ

*към изданието на лекциите на Рудолф Щайнер
за строителите на Гьотеанума
от август 1922 г. до септември 1924 г.*

Бихме могли да наречем тези лекции диалог, доколкото съдържанието им, по настояване на Рудолф Щайнер, се определяше от самите работници. На тях им се разрешаваше сами да избират темите, той ги стимулираше да задават въпроси и да се изказват, поощряваше ги да се изявяват и да възразяват. Разглеждаше се и далечното, и близкото. Особено интересни се оказаха терапевтичните и хигиенни страни от живота, защото за тези неща на работниците се налагаше да се грижат всеки ден. Но също така се засягаха и всички явления в природата, битието на минералите, растенията и животните, при това разглеждането се извеждаше в Космоса към първоизточника на нещата и съществата. Накрая работниците молеха да им се даде въведение в духовното познание, в познавателната основа за разбирането на Мистериите на християнството.

Общата духовна работа се появи на основата на няколко курса, които доктор Роман Бос проведе при приключване на работата на строежа за интересуващите се. По-късно тези курсове се провеждаха и по-нататък от други членове на Антропософското общество. След това работниците помолиха Рудолф Щайнер да ги приеме и утоли жаждата им за знания и ако е възможно, да посвети на това един час нормално работно време, докато те са още бодри и могат да запазят възприемчивостта си. Това е ставало в сутрешните часове, след прекъсване на работата. Можели са да присъстват също и някои служители на строителната кантора и още двама-трима от тесния работен кръг около доктор Щайнер. Обсъждали са се практически неща, например развъждане на пчели за тези, които се интересували от отглеждане на пчели. Когато Рудолф Щайнер вече не беше между нас, експерименталната агро-гру-

па публикува за своите членове конспект на тези лекции във вид на брошури.

Мнозина проявяват голямо желание да се запознаят с тези лекции. Обаче те бяха съобразени със специфичната аудитория и в тази специфична ситуация се провеждаха под формата на импровизации по теми, продиктувани от обстоятелствата и настроенията на работниците слушатели. Поради това те не бяха предназначени за печат. Именно формата, в която те бяха изнесени, позволи да се съхрани свежестта и непосредствеността, които не бих искала да се изгубят. Беше създадена особена атмосфера между душата на питащия и душата на даващия отговор. Не би ми се искало този колорит да се изпусне, да се изгуби тази окраска в хода на педантичната редакторска преработка. Затова се постаряхме да я ограничим, доколкото е възможно. Дори и не всичко тук да съответства на стилистичните литературни канони, важното е да се запази истинският живот в цялата си непосредственост.

Мария Щайнер

ПЪРВА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 17 февруари 1923 г.

Въпрос за боите и минералите.

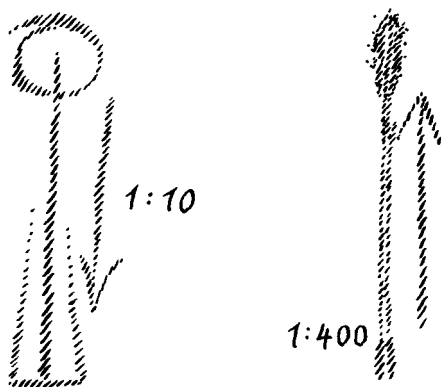
Отначало искам да се заема с въпроса за минералите, доколкото той може напълно успешно да се разгледа във връзка с това, с което имахме работа досега.

Известно ви е, че на Земята при строителство е необходимо да се съобразяваме със закона за гравитацията, съпротивлението на материалите и много други неща – за това ще говорим сега, например за теорията на еластичността. Представете си, че строим здание, като, да кажем, Кьолнската катедрала, или като Айфеловата кула. При това, разбира се, трябва да бъдем наясно, че трябва да се строи така, че съоръжението да не се разруши. Ясно е, че за да не се разруши съоръжението, трябва да се познават законът за гравитацията и дялът от механиката, изучаващ съпротивлението на материалите. Кой да е от най-високите кули на Земята изискват за построяването си определена площ под основата. Ако наложите (по вертикала) примерно десетократния (линеен) размер на площта на основата, едно към десет, ще получите височината на такава кула. И така, едно към десет; спазвайки тази пропорция, може да се построи най-високата кула. В противен случай сътресенията, с които е съпроводено движението на Земята, сътресенията, предизвикани от напора на вятъра и т. н., ще доведат до разрушаване на тази кула.

Освен това трябва да се отчита и това, че такава кула трябва да притежава известна еластичност. Върхът ѝ винаги малко ще се клати. Тук трябва да се отчита това, което наричат еластична сила. Съоръжението винаги се клати, но не прекалено силно; ако разклащането стане твърде силно, с него е свършено. Върхът на Айфеловата кула се клати доста забележимо. Но винаги стремежът трябва да е да не се допусне отклонението

да излезе извън пределите на площта на основата.

И все пак, разглеждайки, да кажем, стъблото на пшеницата, ще откриете, че посочените закони не се спазват. При стъблото на пшеницата площта на основата е малка. В действителност то не е нещо друго, а своеобразна кула. Такова пшенично стъбло, имащо малка площ на основата, израства на височина, и ако се сметне горепосочената пропорция, ще се окаже, че тя съвсем не е такава, каквато трябва да бъде при изкуствените, построени по законите на механиката съоръжения – тоест едно към десет или около това. Не, пропорцията при стъблото е едно към четиристотин, а при някои стъбла и едно към петстотин.

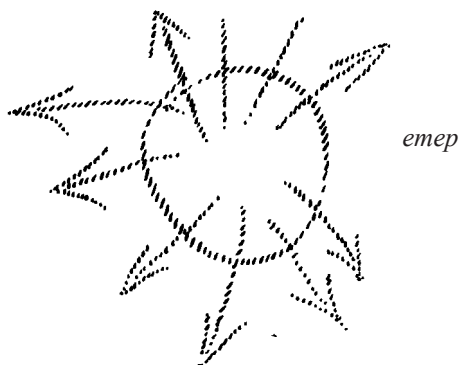
И така, по законите на механиката, които използваме на Земята, такава «кула» би трябвало да се разруши! Но когато стъблото се разклати от вятъра, еластичните сили в него не се подчиняват на законите на механиката, те не могат да бъдат разбрани, използвайки законите на механиката. Ако бихте пожелали съществено да увеличите тежестта на Айфеловата кула тук, горе, вие бихте видели, че това просто е невъзможно. Докато при тази «кула» – тоест при стъблото – горе е разположен класът, клатещ се от вятъра. Виждате, че в случая всички строителни закони са нарушени.

Изследвайки веществата, от които се състои стъблото, ще откриете, първо, дървесина; това, което като вещество се от-

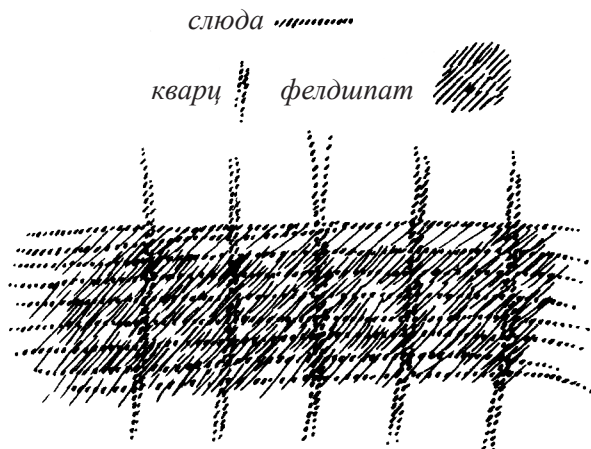
крива при изследване, се нарича дървесина. Освен това ще получите и нещо, което вече познавате: това са влакната на ликото. Това наблюдавахте при дърветата. А това, което се съдържа вътре, това, което служи в качеството на истински строителен материал – това е кремъкът, кварцът. Този твърд кварц е същият като този в Алпите, като този, който влиза в състава на гранита и гнайса. Кварцът гради скелета като цяло. Освен това четвъртото съставно вещество е вода. Строителният разтвор, който в дадения случай се приготвя от дървесина, влакнесто лико, вода и кремък създават ефект, противоречащ на всички земни закони. Класът със стъблото в случая също представлява кула, изцяло построена от вещества; той може да се клати от вятъра, без да се чупи, изправя се, когато вятъра спре и не помръдва, ако времето е хубаво. Това ви е известно.

Обаче на Земята няма такива сили, с помощта на които би могло да се построи нещо подобно (на житния клас). Ако попитате: откъде идват тези сили? – ще трябва да се отговори: Айфеловата кула е мъртва, а класът на пшеницата е жив. Но своя живот той взима не от Земята, живота получава от космическото обкръжение като цяло. Айфеловата кула е теглена от тежестта само надолу, докато стъблото расте, имайки опора не само долу. Когато издигаме Айфеловата кула, трябва да разполагаме едни строителни конструкции над други така, че фактически долните конструкции винаги да служат за опора на горните. В случая със стъблото не става така. Стъблото се стреми към мировото пространство. И така, ако си представите тук Земята, а тук – стъбла, всички те се стремят в направление към мировото пространство, доколкото то е запълнено с фина субстанция, която наричат етер и която живее в растенията. Но този живот не идва от Земята, той идва от мировото пространство. Следователно можем да кажем: животът идва от мировото пространство. С това е свързано и нещо, за което веднъж вече ви казах; ако яйцето (яйцеклетката) се образува в майчиното тяло, това майчино тяло представлява за нея само вещество. Но върху това яйце (яйцеклетка) действа цяло-

то мирово пространство. То оживява това яйце (яйцеклетка). Виждате ли, във всичко, което живее, действа цялото мирово пространство.

Погледнете растенията: отначало те растат под земята. Да предположим, че тук е Земята (изобразява го на рисунка), тук, под повърхността, растат растения. Но самата тази Земя не е хомогенна, еднородна маса, самата тази Земя представлява нещо удивително. В земята се намират всевъзможни вещества. Но в древността особено важна роля в тази земя са играли три субстанции. Първо е било това вещество, което наричат шисти. Днес то се съдържа в растенията, макар и в малко количество; но въпреки малкото съдържание, то е извънредно важно.

Възможно е да си спомните, ако ви се е случвало да видите пластинки слюда, че тази слюда има листообразна форма, това са малки листчета, понякога прозрачни. Някога в Земята навсякъде са се разполагали такива листчета слюда. Те са вървели в това направление (вж. рис., хоризонтално направление). Когато Земята още е била мека, тук са присъствали такъв род сили. На тях са противостояли други сили; те идвали ето така (вж. рис., вертикално направление), така че в Земята възниквала истинска решетка. Тези други сили в настоящо време се съдържат в кварца, в кремъка. Между тях, в междините, се съдържа друго вещество, това е основно глина. Глината свързва двете горепосочени вещества, тя запълва решетката. Такава скала се нарича фелдшпат. Така че някога Земята се е състояла основно от три скални породи. Но всичко това е било меко, кашообразно. Тук са били шистите, които придали на Земята тенденция да стане листообразна; вследствие от това Земята в хоризонтално направление добила листообразен характер. След това вътре се е намирал кремъкът, който е имал ето такава лъчеобразна насоченост. Освен това тук е присъствал фелдшпат, който е представлявал свързващ елемент между двете горепосочени вещества.

Тези главни съставни части днес намираме, вземайки глине-ната земя, намираща се навсякъде по полята. Тези три вещества са били смесени някога в Земята едно с друго. Днес тези три вещества се откриват в скалните породи. Ако вземем парче гранит, ще намерим, че той има зърнеста структура. Вътре в него се намират ето такива парченца; тези парченца са разбити листчета слюда. Вътре също се намират изключително твърди зърна; това е кремък. Освен това там има свързани зърна; това е фелдшпат.

Тези три вещества са разчупени, раздробени, превърнати в зърна; в такъв вид се намират те днес в скалните породи. Те образуват основната маса от най-твърди скални масиви. И така, те, от времето когато Земята е била още мека, под въздействието на разни действащи в Земята сили, са били раздробени, разчупени и смесени едно с друго и в разпръснат вид се намират днес в планините. Но остатъци от тези древни вещества, и по-конкретно, остатъци от силите на тези древни вещества още се намират в Земята навсякъде. От тези остатъци под въздействието на мировото пространство се изграждат растенията.

И така, можем да кажем: външното въздействие на мировите сили вече нищо не може да направи в скалите. Тези скални породи, разпилени, разчупени и раздробени на зърна, са прекалено твърди, за да са в състояние да станат растения. Обаче това, което се намира вътре в Земята, още може да бъде употребено за извършването от мировото пространство построяване на растения, доколкото Земята все още отдава на зародиша своите най-важни вещества и сили.

Виждате ли, господа, подходът, при който сериозно би се разглеждал въпросът за въздействието на мировото пространство върху това, което е живо, в съвременната наука практически отсъства. Може би сте чели как неотдавна в Базел беше изнесен доклад на тема за произхода на живота на Земята¹; докладчикът каза: трудно е да си представим, че животът на Земята е възникнал посредством простото смесване или чрез

химическото съединяване на субстанции; той все пак е трябвало да дойде от мировото пространство. Но как? – Интересно как днес съвременният учен си представя как е могъл животът да дойде от мировото пространство. Той си казва: ако го няма на Земята, той трябва да дойде от други небесни тела. Най-близката звезда, която да предположим, че някога е откъснала от себе си веществото, което след това е долетяло на Земята, е отдалечена от Земята на такова разстояние, че на това откъснало се вещество биха му били нужни четиридесет хиляди години, за да долети до Земята. Земята по това време, – както твърдят тези хора, – би следвало да представлява огнено-течно, нагорещено тяло. Никакъв живот не би могъл да има върху нея, всичко живо несъмнено би било изгорено. Но Земята е изстивала. Когато е изстинала, тя е станала такава, че би могла да приеме нещо живо, ако това живо би долетяло до нея, предполага се – от най-близката звезда, за което биха били нужни четиридесет хиляди години.

Според докладчика, не можем да си представим как живият зародиш, малкият зародиш живот би могъл да пътува в течение на четиридесет хиляди години по мировото пространство, което само по себе си не е топло, а студено, и температурата в него е минус 273° по Целзий. Зародишът би трябвало още и да падне на Земята и само след достигането му тук, на Земята, би могло от него да възникне живот. Ако по-рано е можело да долетят много зародиши, те биха били изгорени. Едва когато Земята достатъчно е изстинала, те биха имали възможност да се развият. Но и това също не би могло да стане, каза докладчикът. И така, за него остава неизвестно откъде се е появил животът.

Обаче може да се види, че животът идва от мировото пространство. Може реално да се види, че в живото действат не само земни сили. Такива земни сили ние използваме при строителството на Айфеловата кула например. А в такава кула (има се предвид класът на пшеницата) действат не само силите на Земята, но и силите на цялото мирово пространство. Когато

Земята е била мека, когато в нея още са плавали, смесвайки се едни с други, течни шишти, фелдшпат и кремък, Земята като цяло се е намирала под влиянието на мировото пространство и е представлявала огромно растение. Ако днес, отивайки в планината, намерите там гранит или гнайс, който се отличава от гранита с по-голямото съдържание на слюда, тя е по-видима в него – и така, ако отивайки в планината, разглеждате днес гранит или гнайс, те представляват остатъци от това древно растение, древно растително образуване. Цялата Земя е била едно растение. И както днес растенията, загивайки, отдават на Земята своите минерални съставни части, така и Земното тяло като цяло, още бидейки растение, е предало по-късно своите минерални съставни части на Земята. И ето днес имаме планини, планински масиви. Можем да кажем така: даже най-твърдите планински масиви от всички появили се са възникнали от растителното същество; цялата Земя е била някога едно своеобразно растение.

Вече съм ви говорил как всичко това е изглеждало на Земята², когато тези скални породи, макар и престанали да бъдат растение, все още оставали меки. Тук още са живеели не днешните животни и хора, а мегатерии и всички тези животни, за които съм ви разказвал. Но докато стане всичко това, Земята е била гигантско растение в мировото пространство. И ако днес се разглежда растение, представяйки го в много увеличен вид, би могло да се открие: това, което се съдържа в него, има голямо сходство с планинските образувания. Животът, идващ от мировото пространство, действа още само на растението като на цяло: малките му части вече са планински масиви. И така, Земята някога е била жива и това, което днес откриваме в най-твърдите скални породи, е остатък от това, което е била Земята някога.

Но има и друг начин, по който възниква твърд материал, строителният материал на Земята. Влизайки в океана, ще откриете, че в този океан се образуват острови. Нека тук има море (изобразява го на рисунка). На определен участък под

повърхността на морето живеят малки животни, образуващи колонии – това са коралите. Отличителна особеност на тези животни – коралите – е свойството им постоянно да отлагат варовик. Варовикът остава като отлагания, цял остров се настила от такива варовикови отлагания, имащи коралов произход. Понякога почвата в тези места се смива, отива надолу и може даже да се появи езеро. Това изглежда като кръг от варовици, отложени от коралите. Въобще именно в тези райони, където коралите отлагат своя варовик, земята постоянно се спуска, така че варовикът от тези животни, коралите, отива все по-дълбоко и по-дълбоко. Можем да кажем: днес в морето намират варовикови отлагания от животински произход, например оставени от коралите. Там, където сега се намират варовиковите отлагания на Юра (планински хребет в Швейцария – бел. пр.), преди е имало животни и те са отлагали тези варовици.

Ако посетите Централните Алпийски райони, където има твърди камъни, ще имате работа с това, което са отлагали растенията. Намирайки се тук, в района на Юрския хребет, вие имате работа с отлагания от животински произход. Земята като цяло е била някога жива. Първоначално тя е била растение, след това животно. Това, което днес имаме като материала на планините, камъните, е остатък от нещо живо.

Безсмислено е да се смята, че животът е могъл да се появи благодарение на химическо съединяване на мъртви вещества. Животът идва от мировото пространство, което е запълнено с етер. Безсмислено е да се смята, че в резултат на смесване мъртвите вещества са могли да оживеят, да станат живи, което наричат «абиогенеза», първичното възникване на живота. Не, мъртвите вещества водят началото си от живото, явяват се отделяния на живото. Подобно на това, както се образуват нашите кости – защото в началото, в утробата на майката, ние нямаме кости, – така по пътя на отделянето се гради тялото. Живото е първично, а мъртвото вторично, то възниква после. Нас фактически ни обкръжава етер, при това етерът дърпа

всичко нагоре, докато земната тежест тегли всичко надолу. Етерът дърпа нагоре, при това той не убива, за разлика от земното притегляне. Колкото повече тежест вдишвате, поемате в себе си, толкова повече е във вас предразположеността към подагра или диабет, или нещо подобно; толкова в по-голяма степен вие умирате. Колкото повече се активизират в нас силите, отиващи нагоре, толкова по-здрави ставаме.

Виждате ли, сега пристъпвам към въпроса, зададен от господин Бурле. Представете си, че имам работа с болен човек, при което мога да си кажа: неговият проблем е свързан с недостига на сили, действащи в мировото пространство. При него има твърде много сили на тежестта. В него се отлагат всевъзможни вещества. И ето, сега си спомням: гръм и мълнии, това е! – казвам си – някога кремъкът е съдействал за проявата на силите на мировото пространство. Ако преработя кремъка така, че в него да оживеят предишните му сили, ако използвам кремъка като лекарство, смесвайки го с други вещества, благодарение на които кремъкът отново да получи древните етерни сили – ако направя така, назначавайки такъв препарат, ще успея да излекувам болния. Такова лекарствено средство от кремък може успешно да действа. Така в медицината могат да се използват тези сили, които някога е притежавал кремъкът, бидейки в състава на живота. Въобще медицината би могла да постигне крупни успехи, ако се замисли над това, какво е представлявала Земята, когато е била напълно жива, когато кремъкът още се е поддавал на влиянието на мировото пространство. И така, ако в човека има твърде малко живот и му е необходима връзка с мировото пространство, му се дава вещество, което във втвърдено състояние се намира в природата и което може с успех да се прилага като лекарство.

Главата в най-голяма степен излиза в мировото пространство, затова тя най-лесно се лекува с помощта на кремъка. Коремът е свързан главно със Земята и затова него най-лесно е да го излекуваме с помощта на слюда. А това, което е разположено в средата, най-лесно се лекува с фелдшпат, ако се приготви

по съответния начин.

Виждате: ако се разбира природата, се разбира също и това, какви са целебните сили за човешката природа. Но за това трябва да се осмисли фактът, че мировото пространство участва в работата на нашата Земя.

Виждате ли, определени неща се поддават на обяснение само от определени позиции. Така сега аз мога да ви обясня прелитането на птиците от по-различна гледна точка от тази, от която съм правил това по-рано, когато не бяхме стигнали толкова далеч. За есенните и пролетните миграции на птиците нашата съвременна наука мисли твърде абстрактно. През пролетта птиците оставят своите топли места, а през есента, когато става по-студено, напускат по-северните райони. Но има птици, които прелитат океана. Удивителното е, че тези птици летят много бързо, но не правят спирки за почивка. Това може да се докаже, тъй като по пътищата, избирани понякога от тези птици, почти няма острови. За хората е непонятно как се ориентират тези птици. Някои предполагали така: това е свойство, предадено по наследство, него по-младите наследяват от старите, на това старите птици обучават младите. По такъв начин всичко върви добре и младите птици също могат да се ориентират. И така, когато дойде есента, старите лястовички организират своеобразно училище за обучение на младежта; старите летят напред, а младите ги следват и им подражават. Ето как си представят работата. Обаче не всички прелетни птици се държат така. Става нещо своеобразно. При прелетните птици, например в Африка, често става така, че при настъпването на пролетта първо отлитат старите прелетни птици и се връщат при нас. Младите птици могат още дълго да останат там, докато не укрепнат. Старите птици незабелязано се измъкват, оставяйки младите; те не ги обучават и не ги предвождат. Младото ято съвсем само трябва да си търси пътя.

Някои казват: птиците виждат много надалеч. Получава се, че те трябва да виждат, какво става в Африка, и даже да виждат през Земята! Това е несъстоятелна гледна точка. Искам

да ви приведа един пример, който би ви позволил да видите в какво се състои работата. Може да си зададем същия въпрос за ориентацията относно нещо друго; как се ориентира корабът. По какъв начин се ориентира корабът, пътуващ от Европа към Америка? Той се насочва с помощта на компас. Когато не е имало компас, за корабите не е било добре; те е трябвало да се ориентират по звездите и светилата. И така, корабите се ориентират по компаса, тоест по невидимите сили, които ги има в етера. Това са същите сили, по които се ориентират птиците. Само ние, хората, не притежаваме никакво чувство по отношение на тези невидими сили. Но птиците ги усещат; те притежават вътрешен компас. Ние трябва да положим усилия, за да се научим да определяме етерните сили с помощта на компаса и магнитната стрелка, докато птицата има тази способност в себе си. Тя лети в съответствие с етера, в съответствие с това, което действа в мировото пространство. (Не следва да се отъждествява етерът с електромагнитното поле; последното е само едно от проявленията на умирация етер – бел. пр.)

Можем да кажем така: Земята от всички страни е обкръжена с етер. Този етер съдържа жизнени сили. Те идват от мировото пространство, овладяват веществата на Земята и създават от тях живота.

Но вътре (в самите вещества) винаги още едва-едва присъства това, което е остатък от живота, следа от живота. Ако вземете например коралов варовик, той на първо време ще съдържа в себе си нещо, леко напомнящо живот, нещо отделило се от живота. Затова вие можете да откриете, че такова вещество може да спомогне за живота, може да бъде добро лекарствено средство. Ако вземете кремък, който много силно се е вкаменил, и му позволите като добавка да бъде в помощ на човешкия живот, с негова помощ ще успеете успешно да лекувате заболявания на главата.

И така, нещо живо още е заключено тук вътре. Някога веществото е било напълно живо. Ние не можем да твърдим, че скалните породи живеят и досега, но някога те са били живи.

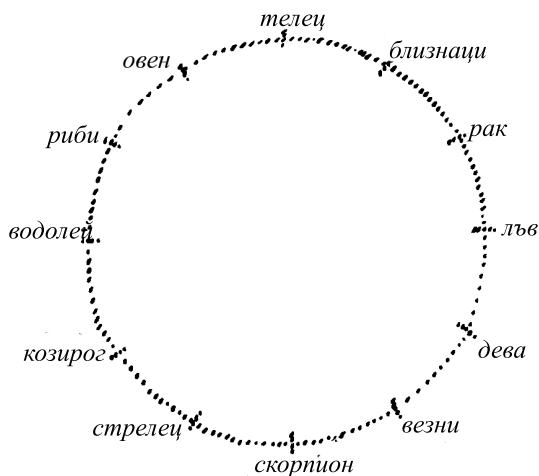
Те са представлявали съставна част от живота. И в тях още се запазва остатък, който ние с помощта на разни методи можем да извлечем оттам, позволявайки на същото това вещество да служи като лекарство.

В това се състои отговорът на въпроса, може ли да има живот в камъните. Ако днес се вземат предвид само силите, действащи на Земята, стига се само до извода: милиони години назад всичко това е изглеждало на Земята иначе. Небесното пространство при дадения подход не се отчита. Неотдавна вече ви казах: ако се има предвид това, което идва от страна на небето, от страна на мировото пространство, няма да се налага да оперираме с такива огромни числа години (тоест милиони години). В този случай бихме дошли до това, че някога тук, в нашия регион, всичко още е било във вледенено състояние, всичко е било покрито с лед, в Азия вече е съществувала велика цивилизация, дълбоката мъдрост още е живеела тогава сред хората. Бихме стигнали до разбирането, че нашият земен живот в известен смисъл зависи от живота навън, в мировото пространство. Можем да кажем така: още преди пет, шест или седем хиляди години Земята с нейните скални породи се е намирала в съвършено различно състояние от това днес; впрочем тези различия малко са се проявявали външно и са носили вътрешен характер. Ако се върнем назад все по-далеч и по-далеч, ще се доближим до мекото състояние на Земята.

Ако искаме да имаме предвид влиянието на мировото пространство, трябва по правилен начин да водим наблюдение на това мирово пространство. Към наблюденията на мировото пространство се отнася наблюдението на изгрева на Слънцето през пролетта. Сега, на 21 март, Слънцето изгрява сутрин по такъв начин, че зад него се намира съзвездието Риби.* Обаче

* През март 1923 г. точката на пролетното равноденствие се е намирала на $6^{\circ} 19' 58''$ в съзвездие Риби. Не следва да се бърка съзвездието от Зодиака – сидеричен Зодиак и зодиакалният знак – тропически Зодиак: сидеричният Зодиак – това е система от зодиакални съзвездия,

ако се вземе по-отдалечен период от историята, например времето на раждането на Христос, тогава Слънцето е изгрявало не в съзвездието Риби, а в съзвездието Овен.

Следователно точката на пролетното равноденствие³ се е преместила. Изобразявайки това, ще получим следното: ако в наше време Слънцето през пролетта на 21 март изгрява в

тоест съзвездия разположени на еклиптиката, съответстваща на визуалното наблюдение. Това са тези звезди, които ние виждаме на небето близо до еклиптиката. Протежението на съзвездията е различна. Системата от знаци – тропически Зодиак, носи условен характер. Тя представлява дванадесет равни части от еклиптиката, с отправна точка, точката на пролетното равноденствие, която се премества с 1° за 72 години. Системата от знаци, тоест тропическият Зодиак, се премества със същата скорост относно системата от съзвездия – сидеричния Зодиак, измененията в който стават два пъти по-бавно. В периода на формиране на астрологичните и астрономичните понятия, примерно от II в. пр.Р. Х. до II в. след Р. Х. – от Хипарх до Птолемей, – системата на съзвездията и системата на знаците практически са съвпадали една с друга. В наше време те са се отместили една спрямо друга на около 30° . Това явление отчасти е обусловило противоречията между астрономия и астрология. – Бел. пр.

съзвездието Риби, преди 2160 години то е изгрявало в съзвездието Овен, още по-рано – в съзвездието Телец, още по-рано – в Близнаци. Има дванадесет такива съзвездия. Слънцето при своя (ежегоден пролетен) изгрев постоянно се мести, то върви в кръг: И така, точката на пролетното равноденствие обикаля по кръга целия свят. Тя винаги се мести от Запад на Изток.

Виждате ли, така идваме до това, че по-рано Слънцето е изгрявало през пролетта в Овен, още по-рано – в Телец, още по-рано – в Близнаци, след това – в Рак, в Лъв, в Дева, във Везни, в Скорпион, в Стрелец, в Козирог, във Водолей; и както днес – в съзвездието Риби. Така че ако се върнем 2160 години назад, то е изгрявало в Овен, още 2160 години назад – в Телец, още 2160 години – в Близнаци, още 2160 години – в Рак. Така преминаваме по кръга; някога Слънцето е изгрявало в съзвездието Риби. Ние описваме пълен кръг (изобразява го на рисунка). Слънцето извършва кръгооборот. За 25920 години по кръга то обхожда целия свят. Това е много интересно. Може да се види как, в съответствие с хода на светилата, на Земята всичко се е изменяло. Виждате ли, господата, констелациите, при които днес изгрява Слънцето, обуславят това, че ние имаме нашите високи планини с мъртви гранитни масиви, състоящи се от фелдшпат, кварц и слюда. Всичко това е вкаменено и лишено от живот. Преди 25920 години също е имало нещо подобно. На Земята е имало нещо сходно. Но в промеждутъка не е било така. В средата на периода, например през пролетта Слънцето е изгрявало в съзвездието Везни, между Дева и Скорпион. Тогава всичко като цяло е било живо, всичко като цяло е било меко и Земята е била своего рода растение. Няма защо да се задълбочаваме в миналото по-нататък, от максимум 15 хиляди години назад; тогава вследствие на съвършено различното положение на Слънцето цялата Земя е била в растително състояние, а по-късно – в животинско състояние. По въздействието от мировото пространство, което се проследява във връзка със Слънцето, може да се види как се е изменяла Земята.

И така, връщайки се в миналото, бихте могли да си пред-

ставите следното: скалните породи, които в настоящо време в древните Алпи притежават изключителна твърдост, започват да текат, например така, както тече желязото в леярския цех. Всъщност работата, разбира се, стои не съвсем така; но ако ние разглеждаме събитията в обратен ред, отначало имаме втвърдено състояние, а след това – течено. Ако сега ние се отправим в бъдещето, ще се окаже, че Слънцето някога отново ще попадне в съзвездие Везни, (има се предвид точката на пролетното равноденствие – бел. пр.) Сега то изгрява в съзвездието Риби, след 2160 години ще изгрява във Водолей (това не означава, че точката на пролетното равноденствие ще влезе в съзвездие Водолей след 2160 години, тя ще влезе там значително по-рано, около 2375 г. след Р. Х., тоест примерно след 360 години – бел. пр.), след това Слънцето ще изгрява в Козирог, след това в Стрелец, Скорпион и накрая – отново във Везни. Към това време, когато в бъдеще Слънцето отново ще изгрява през пролетта във Везни, целите древни Алпи ще се разрушат и разтворят. Твърдият кварц отново ще стане течен, Земята отново ще се превърне в растение, докато хората и животните ще се върнат в това състояние, в което те са били някога преди. Но междуременно те ще придобият всичко това, което успеят да възприемат на Земята.

По същество всичко извършва кръгооборот. Ние се оглеждаме назад към тези древни времена, когато Земята с най-твърдите ѝ образувания още е била течна. Земята тогава е произвеждала животни, които ви описах веднъж; животни, които в резултат на действието на небесните сили и възниквали, и умирали. След това всичко почнало да се охлажда. Тогава възникнали твърди форми и постепенно се появил днешният живот. Но това отново ще се върне (в предишното състояние). Зърнестият кварц, гранитът и други подобни отново ще се размекнат и ще се разтворят; отново ще настъпи предишното състояние на живот, макар и на по-висока степен на развитие.

Ако днес вземете в ръка парче гранит, вътре в който има кварц, можете да кажете: в това парче гранит, вътре в който

има кварц, трябва в същото време да виждаме нещо такова, което в бъдеще отново ще стане живо. Някога това парче е било живо. Днес то е мъртво. Скалите са образували твърдата почва, за да можем да ходим по нея. Ако не е трябвало да ходим, нямаше да я има и твърдата почва. Но всичко това някога отново ще стане живо.

Всъщност можем да кажем така: Земята само спи по отношение на мировото пространство; само че този сън е много дълъг, той продължава поне 15 хиляди години. Някога Земята ще оживее. Тя някога е бодърствала, била е свързана с цялото мирово пространство. И мировото пространство с помощта на своите жизнени сили я е населило с огромни животни. По-късно, когато се е появило твърдото, мировото пространство насадило на Земята хората. Хората добре овладели на Земята твърдото вещество, което станало възможно, разбира се, благодарение на мировото пространство, а не благодарение на самата Земя. Хората могат да ходят по твърдата почва. Но тази твърда почва отново ще се събуди – защото тя само спи, но отново ще се събуди, ще оживее и ще живее. Вземете днес парче варовик, най-обикновено парче варовик от Юрския хребет; трябва да кажем, че това парче представлява останка от нещо живо. То представлява нещо, отделило се в резултат на процеса на живот, но то отново ще оживее някога; то се намира между единия и другия живот, то само спи.

Можем с успех да използваме такъв варовик⁴, забелязвайки например нарушения в процеса на хранене при деца. Това може да се забележи в Германия, особено сега. В Германия това придобива характер на бедствие. Неотдавна, идвайки в Щутгарт да инспектирам Валдорфското училище, открих, че в първи клас, където имаме 27 деца, присъстваха едва 9; всички останали боледуваха. В другия клас имаше 15 болни. Занимавайки се с този проблем, откриваш нещо ужасно. Така например от един клас ми доведоха в конферентната зала едно малко момченце и ми казаха: какво да правим с него? Лекарят вече се отказа от него. То въобще не може нищо да яде. – Разбира

се, при понижено хранене храносмилателните органи постепенно привикват към това, че въобще нищо повече не трябва да преработват и всичко изхвърлят; човек повече не може нищо да яде, даже ако му дават много. Можете в този случай да прилагате диетата на квакерите и всичко, каквото ви хареса – това няма да помогне на детето, доколкото органите му са загубили трудоспособност. Детето изглежда подпухнало. Какво трябва да се прави? В този случай е необходимо отначало да се възстанови работоспособността на органите, за да могат те да приемат поне нещо.

Тук хубава работа за болния може да свърши този едва уловим живот, който присъства във варовика. Ако по правилен начин се използва варовикът като лекарство, може отново да се събудят заспалите сили на храносмилането и тогава детето ще може да живее. В този случай трябва да се дава на детето известно количество варовик, при това заедно с други вещества, тъй като сам по себе си варовикът няма да подейства; лекарството – подобно на храната, която варим заедно с други вещества – трябва да бъде такава, че тя действително да се усвоява от организма. Варовикът се усвоява, ако се дава на детето в петпроцентен вид. Какво се оказва задействиано в случай на предписване на петпроцентен варовик? Оказват се приведени в действие тези сили, които някога в древността са били във варовика жизнени сили. Те още са налични там вътре. Те се използват, за да се оживи препаратът. Обаче ако се използва варовик в много малка, хомеопатична дозировка, тоест не в петпроцентен вид, а например във вид пет десетохилядни – и така, ако много малко количество варовик се смеси с други вещества, в хомеопатична форма варовикът въздейства върху главата. Той изведнъж става лекарствено средство за главата. Ако се дава варовик в алопатична дозировка, той действа върху храносмилателните органи; в много малка дозировка той действа върху главата; в съответствие с това трябва и да се приготвя. Но тук трябва да се знае какво именно се оказва задействиано, какво се използва в този варовик, ако го назнача-

ваме в разредена форма. В дадения случай се използват и се оказват задействани тези сили на бъдещето, които засега са скрити вътре, но отново ще се появят в бъдеще.

Виждате ли, трябва да се познава природата и тогава може да я превръщаме в лекарство, защото навсякъде животът е бил и отново ще бъде; смъртта е само междинно състояние между два живота. Могат да се извличат от скалните породи жизнените сили на миналото и жизнените сили на бъдещето и по правилен начин да се прилагат.

Но от това виждате също и следното: в днешния свят виждате както алопатията, така и хомеопатията. Алопатите лекуват с методите на алопатията, хомеопатите лекуват с методите на хомеопатията. Обаче, господа, не всички заболявания могат да се лекуват с помощта на хомеопатия; някои трябва да се лекуват с помощта на алопатия. При това лекарствените средства се смесват различно. Това значи, че не трябва да бъдем фанатици, хващащи се за думата, а трябва да се дава лекарство на основата на пълното познание за него – в един случай така, в друг – по друг начин. В антропософията не се хващаме за думите-лозунги: «алопатия», «хомеопатия», а се действа, изхождайки от фактите. Тук се казва: алопатията подхожда по отношение на стомаха, червата и бъбреците; тук тя постига успех. Хомеопатията е ефективна, ако изходен пункт на заболяването е главата, както това е при грипа. Главата е първичният източник на много заболявания. Трябва да се знае как такива явления протичат в природата. Хората в настоящо време нищо вече не знаят и затова прибягват до лозунги. Към лозунги се прибягва в случаите, когато отсъства фактическото разбиране. Разбира се, да се открие истината е трудно. Алопатът казва: често ми се е удавало да постигна излекуване, действайки така и така. И хомеопатът казва същото: често ми се е удавало да излекувам, действайки така и така. Разбира се, и единият, и другият премълчават за болните, които не са успели да излекуват.

Но, виждате ли, даже такъв лекар и професор, когото съв-

сем не можем да обвиним в некомпетентност в областта на съвременната медицина, берлинският професор Вирхов⁵, когото бихме могли да наречем истински либерал в «партията на свободомислещите», даже той се придържаше по отношение на лечението към следното мнение: ако в нашата медицина лекарят твърди днес, че е излекувал сто болни, можем да кажем, че от тези сто петдесет биха се оправили и без неговото вмешателство; още двадесет процента също ще се оправят, даже ако той би ги лекувал със съвсем други средства. Така че седемдесет процента с нищо не са задължени на съвременната медицина и тя е ефективна в най-добрия случай за тридесет процента. Такива са сметките на Вирхов, който е притежавал изключителна компетентност в областта на съвременната медицина.

По този повод, господа, можем да кажем така: истинското, правилно приложено лекарство действа с цялата очевидност. Всеки може да се убеди във верността на това, което казах за сифилиса⁶. Терапията с живак, макар и да има последствия, вредни последствия, все пак е ефективна. Ето така трябва да се показват подходящите препарати. Понякога това е крайно сложно. В случай на износеност, на изтощеност на организма, той не може да издържи лечението. Обаче истинското познаване на природните процеси позволява в известен смисъл да се види как действат на човека отделните вещества, които, бидейки мъртви, безжизнени, представляват само средно, междинно състояние между два живота. Но за това е необходимо да се познава животът на веществото.

Господа, спецификата тук е такава, че ако искаш нещо да разбереш, трябва навсякъде да се взема за отправна точка животът; даже в случая на цветовете, в случая на боите трябва да се взема за отправна точка животът.

Виждате ли, когато понякога днес гледате картини, възниква впечатление, че те са оцветени; възниква чувство, че зад тях няма плът, а оцветено дърво. Художниците днес не умеят да правят боята за телесния цвят, тъй като те не са оживили

това на ниво чувство. Телесният цвят се създава от самия човек. Този цвят се създава от самия човек. Този цвят не възниква от някакво друго вещество. Трябва да разберете този телесен цвят и тогава ще можете да разберете и останалите цветове. Ще говоря още за това следващия път.

На детето, което тогава ми доведоха, беше предписано лечение с калций: дотогава то съвсем беше изгубило телесния цвят и беше станало жълто. Надявам се да проведем работата така, че да не се налага да кажем: те не успяха да подберат лекарство за детето... (пропуск в текста). Жизнената деятелност се проявява в цвета. Ето защо ние се опитваме при изготвянето на боите колкото се може по-малко да използваме безжизнени вещества. Ето защо, изрисувайки Гьотеанума, използваме бои от растителен произход, защото те в по-голямата си част произхождат от живото. И така, виждате, че и в случая с цветовете боите трябва да се ориентират към живото.

Следващата сряда ще продължа това изложение. Виждате, че въпросът за това, има ли живот в камъните, съвсем не беше глупав, а напротив, той беше напълно разумен. Благодарение на него ние можахме да обсъдим как камъните в хода на жизнените периоди на Земята живеят, как след това стават безжизнени, мъртви и как те удържат живота.

ВТОРА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 21 февруари 1923 г.

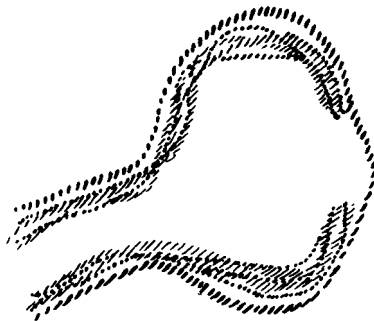
За да отговоря по-добре на последния въпрос, бих искал допълнително да кажа нещо за цветовете и за боите⁷.

Проблемът за цвета е невъзможно да се разбере без разбиране на човешкото око, тъй като човек възприема цвета само с помощта на окото. Друг вид цветовъзприемане от човека е неизвестно, макар че, въпреки това, цветът се възприема не само посредством очите. Представете си например слепия. Слепият в осветено пространство се чувства по-различно, отколкото в тъмно. Това чувство е толкова слабо, че самият сляп не го възприема. Това въздействие носи слаб характер, но има за слепия голямо значение, макар той и да не го възприема. Слепият например не би могъл постоянно да живее в мазе; там не би му достигала светлина. Има разлика, дали ще вкарате слепия в светло помещение с жълти прозорци или ще го вкарате в тъмно помещение, или в помещение със сини прозорци. На живота това оказва различно въздействие; жълтият цвят и синият цвят съвършено различно действат на живота. Да се разберат тези неща може само в случай, че се разбира как се отнася окото към цвета.

От това, което вече съм ви казвал, може би сте видели, че в човека първостепенна важност имат две неща. В целия му организъм две неща представляват изключителна важност. Първо, това е кръвта; ако човек няма кръв, той веднага би умрял. Той не би могъл ежесекундно да обновява своя живот, а животът трябва да се обновява всеки миг. И така, да си представим, че кръвта е отделена от тялото. Тогава човек се превръща в мъртъв предмет. Но ако мислено бихте отделили нервите от човека, въпреки това той би изглеждал точно както обикновено, само не би имал съзнание; той не би могъл нито да си представя, нито да чувства, не би могъл да се движи. И така, ние трябва да кажем: за да добие човек съзнание, са му

необходими нерви. За да може човек въобще да живее, му е необходима кръв. Следователно кръвта – това е орган на живота; нервите са орган на съзнанието.

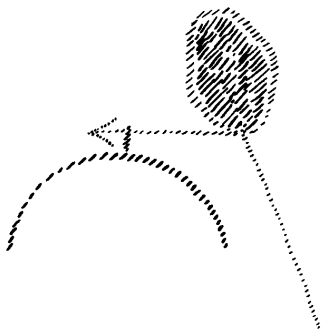
Обаче във всеки орган има и кръв, и нерви. Човешкото око би могло всъщност да се разглежда като цялостен човек, в него има и кръв, и нерви. Ако си представите окото отделно от главата (вж. рис.), тук по цялото око са разположени малки кръвоносни съдове. Много малки кръвоносни съдове се намират тук. Освен това тук се намират много нерви. И така, виждате, че нервите и потоците кръв, които имаме в ръката, ги имаме също и в главата.

Ето как стои работата с окото: представете си, че върху окото действа външният свят, то е осветено. Външният свят се представя по-добре, когато е осветен. Във всеки случай през деня външният свят, в който се намирате, е осветен. Обаче разглеждайки този напълно осветен външен свят, е трудно да го разбереш. Правилно разбиране достигаем, когато си представим наполовина осветения външен свят, сутрин и вечер, когато виждате около себе си утринната и вечерната заря. Утринната и вечерната заря са особено поучителни, те дават повече материал за изучаване.

Какво собствено става при утринната и вечерната заря? Представете си изгрева на Слънцето (вж. рис.). Слънцето се издига нагоре. Когато Слънцето изгрива, то не може веднага да ви освети по права линия. Сега ще ви нарисувам пътя (на Слънцето) така, както ни се струва, както го виждаме; всъщ-

ност се движи Земята, а Слънцето стои на място, но това тук няма значение. И така, Слънцето отначало изпраща своите лъчи ето тук, а след това тук. Ако стоите тук, на утринната заря виждате не Слънцето, а осветените от Слънцето облаци. Това тук са тези облаци, осветени от светлината.

Какво е това, господа? Това е нещо доста поучително. Доколкото Слънцето още не се е вдигнало съвсем, тук е още тъмно; около вас е още тъмно, а тук, в далечината, се намират осветените от Слънцето облаци. Това разбрахте ли го? И така, ако стоите тук, вие гледате през обкръжаващата ви тъмнина и виждате там осветените облаци. Виждате светлина през тъмнината. Можем да кажем: на утринната заря, както и на вечерната, светлината е видна през тъмнина. Светлината, която се вижда през тъмнина, както можете да я виждате на утринната и вечерната заря, изглежда като червена. Светлината, видима през тъмнина, изглежда като червена. И така, можем да кажем: ако светлината се вижда през тъмнина, тя изглежда червена. Светлината, видима през тъмнина, е червена.

Сега искам да ви кажа нещо друго. Представете си, че утринната заря вече е дошла, на двора е ден и, както днес, например въздухът е чист и прозрачен. Какво виждате в такъв случай? Виждате синьо небе. Въобще него като такова го няма, но вие въпреки това го виждате. Макар всичко тук да отива в безкрайността, вие все пак виждате небето, което, подобно на син купол, се намира над Земята, покрива я като синя обвивка. Защо става това?

Трябва да помислите как стои работата в далечината, в мировото пространство: та нали там уж е тъмно? Отдалеченото мирово пространство е тъмно. Слънцето свети само на Земята; вследствие от това, че на Земята има въздух, слънчевите лъчи стават видими, проявяват се, при което те създават светлина, особено ако светят през влажен въздух. Обаче навън, в отдалеченото мирово пространство е абсолютна чернота, тъмнина. Така че ако стоим тук през деня, ние гледаме в тъмнина и би трябвало да виждаме черно. Но ние виждаме не черно, а синьо, защото всичко наоколо е осветено от Слънцето. Въздухът и водата, съдържаща се във въздуха, са осветени.

В този случай вие очевидно виждате тъмнината през светлина. Вие гледате през светлина, през осветена зона в мрака, в тъмнината. Следователно бихме могли да кажем: тъмнината през светлина е синя.

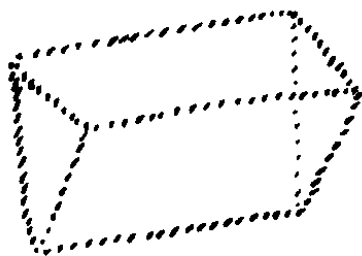
По такъв начин вие установявате два закона от теорията на цвета: тях просто можете да ги прочетете в обкръжаващия свят. Ако правилно разбирате утринната и вечерната заря, разсъждавате така: светлината, разглеждана през тъмнина, през мрак, е червена. Когато през деня се вглеждате в черното небесно пространство, вие си казвате: тъмнината или мракът, разглеждани през светлина – доколкото около вас всичко е осветено, – са сини.

Виждате ли, такива напълно естествени възгледи хората винаги са имали, докато не станали прекалено «умни». Такива възгледи, че светлината през тъмнина е червена, а тъмнината през светлина – синя, са имали още древните в Азия, когато още са били достатъчно разумни, както ви описах това последния път. Древните гърци също още са имали подобни възгледи. Тези възгледи са се задържали в течение на цялото средновековие, докато хората не станали «умни», тоест до XIV, XV, XVI, XVII столетие. Когато хората поумнели, те престанали да се ориентират в природните явления като такива, а започнали да измислят всевъзможни, създавани по изкуствен начин теории. И един от тях, който измислил особено изтънчена теория

за цвета, е бил англичанинът Нютон⁸. Нютон, бидейки особено разумен човек – в случая употребявам думата «разумен» напълно сериозно, – бидейки особено разумен човек, изказал следната теза: ако разглеждаме дъгата – умният човек не обръща внимание на това, което носи тривиален характер, което се появява всеки ден, на утринната и вечерната заря, нали така, а бидейки сведущ и умен, се вглежда в нещо особено рядко, изключително, изследва това, което можеш да разбереш само ако си направил предварителни крачки, – ако разглеждаме дъгата, в нея ние виждаме седем цвята, а именно червен, оранжев, жълт, зелен, син, индигов и виолетов. Има седем цвята, които виждаме в дъгата един след друг (изобразява го на рисунката). Ако гледате дъгата, можете без усилие да различите тези седем цвята.

Нютон направил изкуствена дъга; той затъмнил своята стая, закрил прозорците с черна хартия и направил в хартията малка дупка. Така той получил съвсем малък лъч светлина. На пътя на този лъч той поставил така наречената призма, парче стъкло, което изглежда ето така, тристенно парче стъкло, а след него разположил екран.

Нютон

червен
оранжев
жълт
зелен
син
индигов
виолетов

И така, той използвал прозорец с дупка, малък лъч светлина, призма и отзад екран. Тук също се появявала дъга; появявали се червен, оранжев, жълт, зелен, син, индигов и виолетов цвят. Как разсъждавал Нютон? Нютон си казал: тук идва бяла светлина, а с помощта на призмата аз получавам седемте

цвята на дъгата. Следователно тези седем цвята вече присъстват в самата бяла светлина и аз трябва само да ги извлека оттам. Виждате ли, това, разбира се, е най-простото обяснение. Обяснението е основано на твърдението: това, което аз извличам навън, вече се е намирало вътре.

Всъщност той е трябвало да каже: аз имам работа не с плоско-паралелна стъклена пластинка, а с призма, тоест с парче стъкло със сходящи се под остър ъгъл повърхности, поставено срещу екран. Поради това, когато гледам в това направление, от едната страна светлината, (разглеждана) през тъмнина, става червена, появява се червен цвят, докато от другата страна тъмнината, (разглеждана) през светлината, става синя, появява се синият цвят. Между тях се появяват междинните цветове. Ето какво е трябвало да каже той. Обаче по това време в света се е появявала тенденция, при обяснението да се търси причината за това, което трябва да се обясни, зад кулисите на самото явление, вътре в него. Това е доста елементарно, нали така? Ако трябва да се обясни как възниква човекът, казвали: той вече се намира в яйцеклетката на майката и трябва само да се развие от тази яйцеклетка. Това е ловко обяснение, при което се казва така... (пропуск в текста). Както виждате, тук не всичко е наред. Обяснявайки, ние трябва да прибягнем до мировото пространство като цяло, защото именно то формира и развива яйцеклетката от организма на майката. Обаче естествознанието търси причината вътре... (пропуск в текста). И така, Нютон казал: Слънцето съдържа всички цветове, ние само трябва да ги извлечем.

Но всъщност това не е така. Когато Слънцето в утринната зоря създава червения цвят, отначало то трябва да освети облаците, и ние през тъмна среда трябва да видим червеното. Когато небесното пространство има син цвят, това възниква не от Слънцето, тъй като Слънцето не го осветява, небесното пространство е черно, тъмно, а синия цвят ние виждаме благодарение на осветения въздух на Земята. Следователно в дадения случай ние виждаме тъмнина през светлината = синия

цвят.

Всичко се свежда до това, че трябва да се създаде истинска физика; тогава ще може да се види, както в случая с призмата, от едната страна светлината през тъмнина, а от другата – тъмнина през светлината. Но за тези хора това е твърде неудобно. Те предпочитат такива разсъждения: всичко вече се намира вътре в светлината, трябва само да се извлече навън, да се прояви. Така би могло да се каже; някога е имало огромно яйце, в него се е съдържал целият свят, трябвало е само да се изкара оттам! Така е разсъждавал за цветовете и Нютон. Обаче всъщност тайните на цветовете могат да се разберат само тогава, когато правилно се разбират утринната зоря и синевата на небето.

Сега ще разгледаме проблема във връзка с нашето око и въобще във връзка с човешкия живот като цяло. Всички вие знаете, че има едно същество, което особено се възбужда при вида на червения цвят, тоест в случая, когато светлината действа през тъмнина; това е бикът. Бикът, както е известно, изпада при вида на червено в страшна възбуда, в ярост. Едната страна на това явление ви е известна. В човека също има малко от природата на бика. И макар при вида на червеното човек да не изпада в явна възбуда, въпреки това вие бихте могли веднага да почувствате, че човек, живеещ в червена светлина, също малко се възбужда. Той малко заприличва на бика. Даже познавах поети, които просто не можеха да декламирят, намирайки се в обичайното си състояние; те винаги седяха в стая, където лампите бяха с червен абажур. Те се възбуждаха и можеха да говорят в стихове, да декламирят. При вида на червено бикът изпада в ярост; човек в такава обстановка се превръща в поет! Въпросът е само в това, откъде идва това поетично изживяване; отвън или отвътре. Такава е едната страна на даденото явление.

Знаете и за другата страна. Когато сведущи в тази работа хора искат да направят други несведущи хора особено смирени, те използват синия цвят или даже черния, съвсем чер-

ния. Така например при настъпването на католическия Адвент (рождественския пост при католиците – бел. пр.), когато хората трябва да бъдат смирени, в църквата и преди всичко в облеклото на клира при литургията се използва синият цвят. Хората стават кротки, смирени. Вътрешно човек, неговите чувства се настройват към смирение. Особено ако отначало се е вбесил като бик, което понякога се случва по време на карнавала в навечерието на поста. Когато настъпи постът, се използват не само тъмни, но даже черни дрехи. Така се усмирява буйството на човека. Наистина в случай на две карнавални недели би следвало да се удвои и времето на поста! Не знам, прието ли е да се прави така. И така, отгук вие виждате, че на човек съвършено различно му действа, ако той възприема светлината през тъмна среда – червено, или тъмнината през светлина, тоест синьо.

Да разгледаме окото. Вътре в него се намират нерви и кръв. Ако окото гледа червено, да кажем, утринната заря или въобще нещо червено, какво преживява окото? Виждате ли, ако окото гледа червено, най-малките му кръвоносни съдове се пронизват с червения цвят. Отличително свойство на този червен цвят е това, че той винаги малко разрушава кръвта. С това той също разрушава и нервите, доколкото нервът живее само ако към него идва кръв. Ако окото е насочено към червено, ако червеното влиза в него, тогава кръвта в окото винаги малко се разрушава, а с това се разрушават и нервите. Така че бикът при вида на червено просто чувства: дявол да го вземе, така в главата ми цялата кръв ще се развали! Трябва да се защитя от това! – Той изпада в ярост, защото не иска да позволи кръвта му да се разруши.

Въпреки това такъв процес може да се окаже благоприятен, ако не за бика, поне за човека или за друго животно. Защото ако ние гледаме червено и нашата кръв малко се разрушава, цялото тяло, от своя страна, действа така, че кръвта да може да се оправи и доставката на кислород в окото да се подобри.

Само помислете, какъв удивителен процес става тук: ко-

гато се гледа светлината през тъмна среда, тоест се гледа червено, което довежда до разрушаване на кръвта, кислородът се изпомпва от тялото и окото посредством този кислород се оживява. В този момент ние, изпитвайки състояние на оживеност в собственото око, узнаваме: навън се намира червено. Но за да можем да възприемем червеното, в окото ни първо трябва да започне разрушаване на кръвта и разрушаване на нерва. Налага ни се да изпращаме в окото живот, а това значи – да се изпраща кислород. Така по оживяването на окото, което ние сами правим, по тази активизация, по тази пробуденост на окото ние забелязваме: навън се намира червено.

Виждате ли, от това, че човек по правилен начин възприема червената светлина, от това, че човек поема тази червена светлина, зависи здравето на този човек. Защото поеманият при това кислород оживява и цялото тяло, така че при човека се появява здрав цвят на лицето. Той по нормален начин оживява себе си.

Това става не само при тези, които имат здрави очи и виждат, но и при тези, чиито очи не са здрави и не виждат: светлината действа посредством светлите цветове (има се предвид червено-жълтата част от спектъра – бел. пр.); в този случай те предизвикват оживяване в главата и това оживяване на свой ред действа на организма като цяло, придавайки (на тялото) здрав цвят. Така че ние, живеейки на светлина, имайки възможност правилно да поемаме светлина, получаваме здрав цвят на тялото.

Следователно много важно е обстоятелството, човек да расте не в мрачно помещение, където може да умре или да стане безропотен и угнетен. Човек трябва да расте в светло помещение, оцветено в червени или жълти тонове; тогава намиращият се вътре в него кислород се усвоява правилно: това става благодарение на светлината. Но оттук виждате, че всичко, свързано с червения цвят, е свързано в човека с развитието на кръвта. Нервите при възприемане на червено са подложени на разрушение.

Разрушение на кръвта.

Светлина през тъмнина (тъмна среда) = червено = кислородът се всмуква от тялото и оживява очите

Тъмнина през светлината (светла среда) = синьо = Нервите остават неразрушени и тялото изпраща в очите своето чувство на удовлетворение

Сега да си представим, че ние виждаме тъмнина през светлина, тоест синьо. Тъмнината не разрушава нашата кръв; тъмнината оставя нашата кръв неразрушена. Следователно нервът също остава неразрушен, тъй като кръвта остава в ред. Вследствие от това човек се чувства благополучно, удовлетворено. Доколкото кръвта и нервите не са подложени на атака от страна на синия цвят, човек се чувства вътрешно удовлетворен, на него му е приятно. Нещо рафинирано, фино присъства в това привеждане към покорност и смирение. Ако, да кажем, горе в олтаря се намират свещеници в сини или черни одежди, а долу седят хората, при вида на тези сини одежди не става разрушаване на очните нерви и това се съпровожда от чувство на удоволствие. Това, собствено, е разчетено за доброто, доволно настроение на хората. Само не си мислете, че това никому не е известно! Там все още се пази древната наука. Докато новата наука е възникнала в кръга на просветени хора, сред такива просветени хора, какъвто е бил например Нютон.

Можем да кажем: синият цвят предизвиква в човека чувство на вътрешно удовлетворение. Човек си казва – това става безсъзнателно, но вътрешно той сякаш си казва: в синия цвят аз мога да живея по-лесно. Ето какво изпитва при син цвят човек, докато при червено той усеща, че е подложен на вмешателство, на натиск отвън. За синия цвят можем да кажем: нервът остава неразрушен и тялото изпраща благоприятно чувство, чувство на удовлетвореност в очите, и по този начин в цялото тяло.

Виждате ли, в това се състои разликата между синия цвят

и червения цвят. Жълтият цвят е само градация на червения, докато зеленият – градация на синия. Можем да кажем така: гледайки по това, доколко са активизирани нервите и кръвта в човека, той в по-голяма степен ще усеща червено, или ще усеща синьо.

Виждате ли, такива сведения могат да бъдат използвани при изготвянето на оцветяващи пигменти. Ако искам да опитам както трябва да изготвя червено за живопис, червена боя, би трябвало да направя боя, която би съдържала вещества, подбуждащи човека да изработва вътре в себе си кислород. При това постепенно се открива, че при получаването на червената боя за живопис се налага да се провежда количествен анализ на природните вещества за съдържание в тях на въглерод. По правилен начин използвайки въглерод в съчетание с други вещества, аз проявявам тайната на изготвяне на червения пигмент за моята боя. Ако за получаване на боята използвам растения⁹, най-същественото е това, извършваните от мен операции по раздробяването, изпичането и така нататък да позволят да се осигури необходимото съдържание на въглерод в боята. Ако ми се е удало да обезпеча нормално съдържание на въглерод, ще получа боя от светлата гама, червеникава боя. Напротив, ако използвам вещества с високо съдържание на кислород – именно кислород, а не въглерод, – ако ми се удаде да вкарам в състава и кислорода като такъв, ще получа боя от тъмната гама със синкави оттенъци.

Познавайки жизненото начало в растенията, аз ще успея, опирайки се на това, да произвеждам бои.

Представете си, че взимам слънчоглед (*Helianthus L.*). Той е съвсем жълт, има оцветяване от светлата гама. Жълтият цвят е близък до червеното: това е светлина, наблюдавана през тъмнина, през затъмнена среда. Ако обработя слънчогледа така, че да успея да въплътя в получения от мен цветен пигмент изходния природен процес, присъщ на самия цвят, ще получа хубава жълта боя, която няма силно да се влияе от външната светлина. Защото слънчогледът, като цвете, приема, краде

тайната за създаване на жълтия цвят от самото Слънце. Ако в боята успее да възпроизведа, ако успее да отпечатам с нея процеса, който се извършва в цвета на слънчогледа, тогава, ако боята се окаже достатъчно плътна, ще успее да пресъздам нормален жълт цвят.

Вземайки друго растение, например цикория (*Cichorium inthubus L.*), която цъфти в синьо – това са тези сини, бледо-сини цветове, които растат в крайпътните канавки, те растат и тук, – ако имам това синьо растение и искам да направя боя от неговите цветове, това няма да ми се удаде, нищо няма да се получи. И напротив, ще ми се получи, ако по правилен начин обработя корените на растението: в тях се извършва процесът, който прави цветовете сини.

Ако в цветчето имаме работа с жълто, в този случай жълтият пигмент се изработва от самото цветче; ако цветчето е синьо, съответстващият процес протича в корена и само се издига до цвета. Така че, желаяйки да изготвя синя или индигова боя от растението индиго – от което аз получавам тъмно-синята, индигова боя – или от цикория – от тези сини цветя, – във всеки случай трябва да използвам корена. Трябва да го обработвам химически, докато от него не се получи синя боя.

Благодарение на провежданите по такъв начин изследвания аз получавам боя от растение. Това не бих могъл да направя на основата на теорията на Нютон, който твърди: цветовете вече се съдържат в слънчевата светлина, аз само трябва да ги извлека навън. Но такава методика е пригодна само при извличането на пари от портмонето. Всичко, което харча на ден, трябва утре да го попълня в портмонето си. Напълно разумни хора си представят светлината във вид на някакво портмоне, вътре в което се намира всичко. Всъщност това не е така.

Трябва да се знае в какво качество жълтият цвят присъства в слънчогледа или в глухарчето (*Taghacum Wigg.*). Трябва да се знае в какво качество се намира синият цвят в цикорията. Процесите, в резултат на които синьото и тъмно-синьото възникват в цикорията или в индигото (растението), протичат

в корена. Докато процесите, в резултат на които слънчогледът или глухарчето получават жълтото оцветяване, протичат в цвета. За получаване на боя от светлата (жълто-червената гама) аз трябва да имитирам жизнените химически процеси, протичащи в цвета на растението. За получаване на бои от тъмната (синьо-виолетова гама) аз трябва да имитирам процеса, протичащ в корена на растението.

Виждате ли, това, което ви разказах, напълно се съгласува със здравия човешки разсъдък, докато цялата история (според Нютон – бел. пр.) с дъгата, с червеното, оранжевото, жълтото, зеленото, синьото, индиговото и виолетовото по същество не съответства на действителността.

Обаче чисто исторически работата е била така, че във времето на Гьоте всички хора без изключение са вярвали в учението на Нютон; Слънцето – това е нещо като огромна раница, в която са сгушени така наречените седем цвята. Трябва само да ги погъделичкаш и те ще излязат навън, ще се появят. В това са вярвали всички хора. На това са учили, пък и днес още учат.

Гьоте не е вярвал веднага на всичко, той е искал отначало да се убеди в това, на което са учили навсякъде. Хората обикновено казват: ние не вярваме на авторитети. Но когато работа опре до това, да се вярва или не на преподавателя зад катедрата, хората днес се доверяват именно на авторитета, те вярват на всичко, което им се преподава. Гьоте не е искал да вярва на каквото и да било априорно, без изследвания. Ето защо в университета в Йена той доставил апаратура, с помощта на която се провеждало доказателството (на теорията на Нютон), доставил призма и други прибори. Той си мислил: сега ще направя същото, което са правили професорите, и ще видя как стои работата.

Гьоте не пристъпил веднага към работа и доста дълго държал при себе си апаратурата, без да я използва. Междувременно той си имал други дела. На съдебния съветник Бютнер¹⁰, на когото отново му потрябвала тази апаратура,

такова забавяне му се сторило прекалено и той искал да си прибере апаратурата. Тогава Гьоте казал: трябва колкото се може по-скоро да експериментирам! Той гледал през призмата, даже без да я разопакова, както следва, и си казал: бялата стена трябва да стане прекрасен фон за появата на дъгата (на дисперсионния спектър), ако погледна през призмата; вместо белия фон трябва да се появи червено, жълто, зелено и т.н. Поглеждайки в призмата, той предварително се радвал, че ще види тези пъстри цветове по цялата стена, но уви, нищо не видял. Стената била също така бяла, както и преди, стената си била просто бяла. Разбира се, той бил във висша степен смяян. Какво се крие зад това? – запитал се той. Виждате ли, от това произшествие възникнала цялата негова теория за цветовете. Той казал: сега трябва още един път да проконтролирам всички тези неща. Древните хора казвали: светлината, видима през тъмнина = червено, тъмнината през светлина = синьо; ако аз леко видоизменя, придам оттенък на червеното, ще се получи жълто. Ако от синьото преминавам към червеното, от едната страна на синьото ще се окаже зеленото, а от другата страна – виолетовото. Това са междинни степени, оттенъци. Така Гьоте разработил своето учение за цветовете; то се оказало по-добро от това, което е съществувало някога в средните векове.

В настояще време у нас е прието физическото учение за цветовете (според Нютон) с тази «раница», от която се появяват седемте цвята. Това учение се преподава навсякъде. Освен това съществува Гьотевото учение за цветовете, което правилно разбира и синевата на небето, и утринната или вечерна заря, както току-що ви обясних това.

Обаче има известни разлики между учението за цветовете според Нютон и учението за цветовете според Гьоте¹¹. Някои хора отначало не забелязват тези разлики; тези хора се вслушват само във физиците. Те изучават учението за цветовете според Нютон, то е изложено в книгите. Би могло много умно да се описва как червеното, оранжевото, жълтото, зеленото и т.н. се появяват в дъгата. Но в последния случай призмата отсъст-

ва! Обаче за това даже не се мисли... (пропуск в текста). Последователите на Нютон знаят за това, но не му придават значение. Ако се гледа през дъжда от тази страна, в този случай през осветения от Слънцето дъжд се вижда тъмното, вижда се от тази страна синята зона на дъгата. Но освен това, той гледа и от тази страна (на дъжда), пред плоскостта (на дъжда), тук той вижда светлината през тъмното; така че от тази страна той вижда червеното. Следователно цялото явление може да се обясни на основата на един принцип: светлината през тъмнина се вижда червена, мракът през светлина се вижда син.

Както вече се каза, хората, от една страна, имат работа с теорията, с всичко това, което им обясняват физиците, а от друга страна, тези хора гледат творби от живописца, където се използват бои. Хората не се интересуват от това, как стои работата с червеното, жълтото и т.н., те не свеждат тази и другата сфера заедно (теорията за цветовете и живописца – бел. пр.)

Господа, художникът трябва да обедини тези области. Този, който иска да рисува, трябва да ги обедини. Той не трябва в своите познания да се ограничава със сведения от рода: тук имаме работа с някаква «раница», където се намират всички цветове – такава «раница» не съществува никъде, – не, художникът трябва от живи растения или други живи субстанции да приготви своите бои, тези бои трябва по правилен начин да се смесят; художникът трябва... (пропуск в текста). Положението на нещата в настояще време е такова, че на художника му се налага да се замисля над това; има художници, които не се замислят над това и които просто си купуват готови бои. Но художниците, които се замислят над проблема, как да получат боята, как да си я приготвят сами, казват: Гьотевото учение за цветовете може да се използва на практика. То дава нещо. Докато Нютоновото учение за цветовете, учението на физиците, художникът не може да използва на практика. – И така, публиката, ценителите на живописца не свеждат заедно живописца и физическата теория за цветовете, но на художника му се налага да прави това! И художникът отдава предпочитание на

теорията за цветовете на Гьоте. Художникът казва: Боже мой, нас съвсем не ни интересува физиката; това, което те говорят, касае само тяхната собствена проблематика. Нека да правят каквото искат. Ние се придържаме към древната теория за цветовете, на нас ни подхожда теорията за цветовете на Гьоте. Художниците смятат себе си за служители на изкуството, те предполагат, че да посягат на физическите теории не им влиза в компетенцията. Освен другото, това е неприятно и неудобно. Можеш да си навлечеш врагове и други подобни.

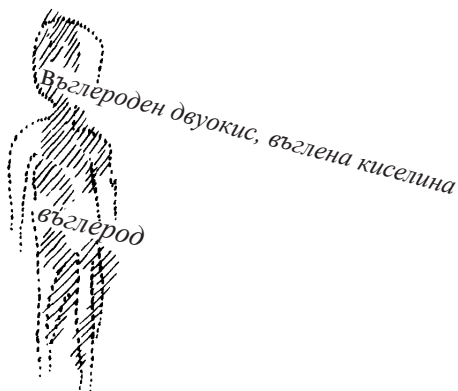
Така тази проблематика днес увисва между това, което е написано за цветовете в книгите, и това, което е в действителност. Изправяйки се срещу Нютоновата теория и цялата съвременна физика, Гьоте се е ръководил от стремежа да защити истината. Не можеш истински да разбереш природата, без да прибегнеш до теорията за цветовете според Гьоте. Ето защо напълно естествено е, че в Гьотеанума защитават Гьотевото учение за цветовете. Но ако човек не се ограничава в чисто религиозната или нравствена сфера, а смее да посяга и на отделните дисциплини от физиката, той предизвиква върху себе си хули от страна на самите физици.

И така, виждате, че в настоящо време е извънредно трудно да се защитава истината. Но вие трябва да си имате представа за това, по какъв сложен начин съвременните физици обясняват синевата на небето! Разбира се, ако аз се ръководя от лъжливата теория, ще ми се наложи да прибягна до страшно сложни обяснения за това, да направя разбираемо най-простото явление; да обясня, защо черното мирово пространство ни се струва синьо, ако се гледа през осветена среда. А как стои работата с утринната и вечерната заря?! В повечето случаи главата (в книгите) по тази тема започва така: досега не се удава убедително да се обясни, защо небето е синьо; представите за това са различни. Гьоте много го е забавлявало това, че физиците с цялата си апаратура – с тази малка дупчица, през която те пропускат в стаята светлина, за да я изследват в тъмното, – с цялата си апаратура не са в състояние да обяснят

най-простите явления. И така, станало това, че явлението цвят така и си остава непонятно.

Ако се разбира, че става разрушаване на кръвта, и в същото време нейното оживяване... (пропуск в текста) – /става дума за въздействието на червеното/, – ако светлината разрушава в мен кръвта, аз активизирам кислорода и така се оживявам, което способства за здравето на човека. Ако постоянно се намирам в тъмнина или ме обкръжават сини тонове, на мен постоянно ми се иска да се оживя. Аз изразходвам твърде много сили за това оживяване, от което ставам блед, тъй като изразходвам твърде много жизнени сили. В първия случай (тоест при добра осветеност, при червено-жълти тонове в жилището – бел. пр.) здравият, розов цвят на тялото на човека се обяснява с това, че въздействието на светлината върху човека способства за усвояването от него на кислорода. Бледността на свой ред се обяснява с постоянното усвояване на въглена киселина. Въглената киселина е противоположност на кислорода, тя се стреми да проникне в моята глава. Поради това аз ставам съвсем бледен.

Днес в Германия виждате съвсем бледни деца. Трябва да се разбере, че това е свързано с излишъка на въглена киселина, на въглероден двуокис. Ако човек изработва твърде много въглероден двуокис – въглеродният двуокис се състои от въглерод и кислород, –

тогава той изразходва за образуването на въглероден двуокис твърде много въглерод, намиращ се в него. Тук имате работа с това, че при такова бледо дете всичият намиращ се в него въглерод постоянно се преработва във въглероден двуокис. Поради това детето е бледно. Какво трябва да се прави при това? Трябва да му се даде препарат, препятстващ непрекъснатото вътрешно образуване на въглероден двуокис и съдействащ за запазването на въглерода. Това може да се постигне, давайки на детето малко калциев карбонат. Благодарение на това, – както съм обяснявал вече това от друга гледна точка – се активизират функциите на организма, човек запазва необходимия му въглерод, а не го превръща постоянно във въглена киселина. Доколкото въглеродният двуокис се състои от въглерод и кислород, кислородът се издига в главата и оживява процесите, протичащи в главата, жизнените процеси. Ако кислородът се изразходва за прекомерна изработка на въглероден двуокис, жизнените функции се потискат.

Следователно когато отправим човека в такава местност, където има много светлина, при него става така, че той не изразходва постоянно своя въглерод за производството на въглероден двуокис, тъй като светлината всмуква кислорода в главата. И тогава при човека се появява здрав цвят на лицето. С помощта на калциевия карбонат по същия начин мога да възбудя горепосочения процес; при това запазвам кислорода и го предоставям на разпореждане на човека.

Така тясно трябва да си взаимодейства всичко. Разбирането на здравето и болестта може да бъде постигнато даже с помощта на теорията на цветовете. Но да постигнете такава разбиране вие ще успеете само с помощта на теорията на цветовете на Гьоте, доколкото последната по прост и естествен начин се съгласува с природата; вие никога не ще успеете да достигнете такава разбиране на основата на Нютоновата теория на цветовете, тя носи абстрактен, измислен характер, тя не се съгласува с природата и не може да обясни най-простите феномени, такива, като синевата на небето, вечерната и утрин-

ната заря.

Освен това ми се иска да ви кажа още нещо. Помислете сега за древните скотовъдни народи, народите от пастири, които са пасли своите стада и са ношували под открито небе. По време на сън те са се намирали под въздействието не само на синьото, но и на тъмното (нощно) небе. Безчислени звезди са сияели отгоре. Представете си тъмното небе с безчислените сияещи звезди и спящите на земята хора. Тъмното небе е иницирирало процес на успокоение на тези хора, на тяхното вътрешно благоприятно състояние в съня. Тъмнината пронизвала целия човек, така че той вътрешно се успокоявал. Сънят идвал от тъмнината. Но звездите светили върху човека. И в местата, където попадала светлината на звездните лъчи, човек вътрешно малко се е възбуждал. Натам от тялото се е насочвал кислороден поток, «кислороден лъч». Звездните лъчи са вървели срещу «кислородните лъчи», срещу кислородните потоци, така че човек вътрешно изцяло се е пронизвал с такива кислородни «лъчи». Вътрешно човек е ставал кислородно отражение на цялото звездно небе.

Древните скотовъдни народи поемали в своето успокоено тяло цялото звездно небе, поемали го в образи, тези образи, които отпечатвали в тях потоците кислород. След това те се събуждали. От тези образи те получавали сънища. На тази основа те след това ставали притежатели на астрологията, на науката за звездите. Те създавали удивителна астрология, удивителна наука за звездите. В сънищата им Овенът не е пред-

ставявал сбор от определено количество звезди, а те действително са виждали животното Овен, Телец и т.н. Благодарение на това те чувствали в себе си в образи цялото звездно небе.

Поетичната мъдрост на тези древни скотовъдни народи, запазила се и досега, съдържа извънредно много неща, които и днес могат да се окажат поучителни. Тази мъдрост може да се разбере, ако се знае: човек, насочващ срещу всеки лъч светлина, срещу всеки звезден лъч ответен кислороден лъч, сам става цяло небе, вътрешно кислородно небе.

Вътрешният живот на човека е животът на неговото астрално тяло, защото по време на сън той преживява цялото небе. Би било лошо, ако не произлизахме от тези древни скотовъдни народи. Именно от древните скотовъдни пастирски народи произхождат всички хора. За да познаваме, ние все още имаме предаденото по наследство вътрешно звездно небе. Ние все още го развиваме, макар и по-зле, отколкото древните; лежейки в кревата, в съня, ние все още имаме ретроспективни спомени за това, как някога сме лежали в полето и сме поемали в себе си кислорода. Макар вече и да не сме пастири, въпреки това сме наследили нещо (от тях), ние още притежаваме нещо, макар и да не можем да го изразим както трябва; това качество вече е помръкнало и угаснало. Въпреки това то е свойствено на цялото човечество. Ако се иска да се узнае това, което и досега още носи в себе си човек, трябва да се обърнем към древните времена. Всички хора на Земята навсякъде са произлезли от скотовъдни, пастирски народи; в своето тяло хората на Земята са наследили това, което е могло да произлезе от тези пастирски народи.

ТРЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 3 март 1923 г.

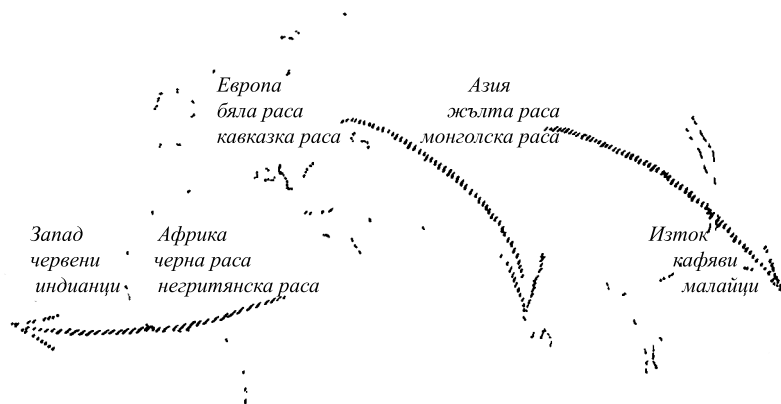
Добро утро! Господа, на последния въпрос за цветовете аз разбира се, не отговорих напълно. Този отговор ще бъде продължен или доведен до край.

Днес ние преди всичко ще разгледаме това, което представлява най-голям интерес, а именно цвета на самия човек. Знаете, че на хората по Земята са свойствени различни цветове. За европейците, към които ние принадлежим, се казва, че те представляват бялата раса. Както знаете, млечно-белият цвят на кожата при човека в Европа говори за това, че този човек не е съвсем здрав: ако човек е здрав, през тази белота се вижда неговият природен свеж цвят, който той сам си създава вътрешно.

Освен този, свойствен за европейците цвят на кожата, съществуват още четири други основни цвята на кожата. Днес ще ги разгледаме. Да разберем историята като цяло, да разберем целия социален живот, включвайки съвременния социален живот, можем само в случай, че успеем да се ориентираме в расовите особености на хората. Можем да разберем правилно всичко духовно само в случай, че отначало се изследва въпросът за това, как духовното начало в човека действа в цвета на кожата.

Иска ми се да ви изложа въпроса за цвета на човека по следния начин. Да започнем с Европа, където ние самите живеем. И така, тук – мога да ви нарисувам това само схематично – отначало е Европа (вж. рис.), с Европа граничи Азия; тук е Англия, Ирландия; тук – Япония, Китай, Индонезия, Предна Индия, Арабия; тук е границата с Африка. И така, Европа, Азия, Африка. Сега да запишем какви хора се намират в съответстващите региони. Ние самите в Европа се наричаме бяла раса. Премествайки се в Азия, имаме там основно жълтата раса. Преминавайки в Африка, имаме черната раса. Такива са

първоначалните раси. Всички останали, които още живеят в дадените региони, са преселници. И така, ако попитаме: каква раса съответства на тази част от Земята? – можем да отговорим: към Азия принадлежи жълтата раса, монголите, монголската раса, към Европа принадлежи бялата раса или кавказката раса, към Африка принадлежи черната раса или негритянската раса. Негритянската раса не принадлежи на Европа и, разбира се, безобразие е, че тя сега играе в Европа такава голяма роля. Родина на тези раси са тези три части на Земята.

Сега нека се заемем с въпроса за оцветяването на тези три раси. Последния път ви казах: цветът има отношение към светлината. Ако човек, гледайки през осветената част на мировото пространство, вижда черната част на мировото пространство, тя изглежда синя. Ако човек гледа през тъмния въздух към светлина, към нещо светещо, то изглежда червено, както при утринната и вечерната заря.

Да разгледаме цветовете на обикновените предмети. Тук ние на първо място различаваме черно и бяло. Именно тези цветове, черният и белият най-силно се набиват на очи. Как стои работата с черното тяло? С черното тяло работа стои така, че то поглъща, преработва в себе си цялата падаща върху него светлина и съвсем не я отразява. Следователно ако тук се намира черно тяло, то поема в себе си цялата падаща върху него светлина и нищо не отдава назад. То ни се струва черно,

защото не отразява светлината. Ако имате бяло тяло, то сякаш ви казва: на мен не ми трябва светлина; аз преработвам само това, което се намира в мен самото. Цялата светлина аз я отправям обратно. Затова такова тяло е бяло. И така, бялото тяло отправя цялата светлина назад. Ето защо ние виждаме повърхността на такова тяло светла, бяла. Черното тяло поема цялата светлина, а също заедно със светлината поема цялата топлина, то не отблъсква нито светлината, нито топлината; ето защо то ни се струва черно, тъмно.

Виждате ли, бихте могли да се придвижите в изучаването на този въпрос, всестранно обмисляйки следното. Да допуснем, че тук на Земята се намира някакво тяло; то поема цялата светлина. Отначало то отдава малко светлина обратно, малко я отразява и затова изглежда светло. Но с течение на времето то набира в себе си колкото се може повече светлина. Ако възможността да набира светлина се прекрати, то (такова тяло), бидейки изнесено на светлина, ни се струва черно.

Да вземем дървото. Отначало то стои на повърхността на Земята, подложено е на действието на светлината, при това поглъща много светлина, поглъща много топлина. Това става дотогава, докато то не попадне под земята. Ако в течение на дълго време – това може да са хиляди или милиони години – то остава под земята, в какво се превръща? В черни въглища! Въглищата са черни, защото те са били дърво, поемащо светлина и топлина. Те не ги отдават, ако не ги унищожиш. Ако горим въглища, те отдават светлина и топлина. Ако просто ги оставим да стоят на въздух, те нищо няма да отдадат. Те са поели в себе си толкова много светлина и топлина, но нищо не отдават. Налага ни се да ги унищожаваме. Такова е състоянието на въглищата.

Да допуснем, че тялото не приема светлина, а напълно я отразява, отправя я обратно; тяло, притежаващо такова свойство, е бяло. Такъв е снегът през зимата. Той отразява цялата светлина, не поема ни светлина, ни топлина. Следователно той е бял. С примера за разликите между снега и въглищата

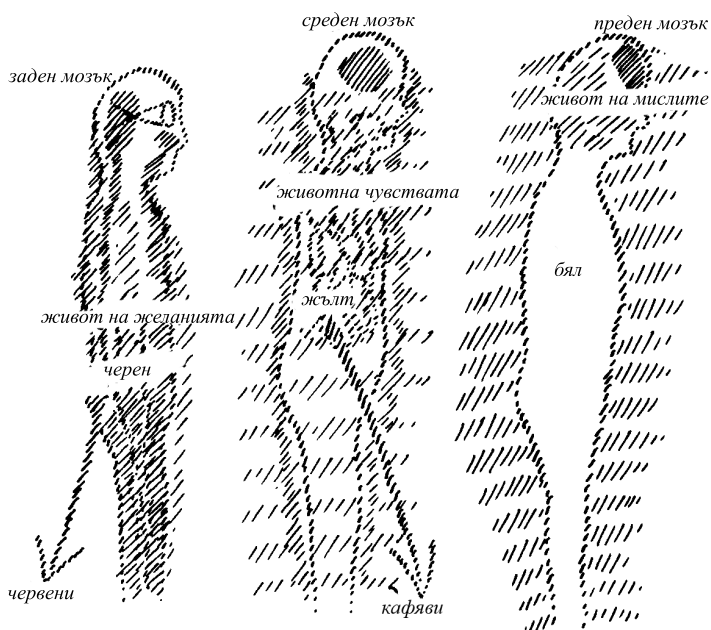
виждате как предметите на Земята се отнасят към мировото пространство. Да погледнем към черните хора в Африка. Тези черни хора в Африка притежават отличително свойство; цялата светлина и топлина те всмукват в себе си. Те ги поемат. Светлината и топлината на мировото пространство не могат да преминават през цялото тяло, защото човекът си е винаги човек, независимо от това черен ли е или не. Светлината и топлината не преминават през цялото тяло, те се задържат на повърхността на кожата и затова самата кожа става черна. Следователно черният човек в Африка е такъв човек, който поема и преработва в себе си максимум топлина и светлина от мировото пространство. Поради факта, че той прави това, космическите сили оказват въздействие върху човека като цяло (рис., вляво). Отвсякъде той възприема светлината и топлината. Тях той преработва в самия себе си. Трябва да съществува това, което му помага в тази преработка. Виждате ли, по конкретен начин в тази преработка му помага задният мозък. Ето защо при негрите особено е развит задният мозък. Това става посредством гръбначния мозък. Така може да се преработва всичко това, което се намира вътре в човека благодарение на светлината и топлината. Ето защо при негрите като най-жизнено активно се формира всичко това, което е свързано с тялото и обмена на веществата. Негърът, както казват, притежава повишена сексуалност и силни инстинкти. И така, негърът има повишена сексуалност, повишено полово влечение. Доколкото на повърхността на тялото в кожата му присъства слънчевото начало, светлината и топлината, цялата обмяна на веществата протича така, все едно вътре в организма му всичко ври от въздействията на Слънцето. Затова у него възниква силно полово влечение. В негъра постоянно протича вътрешен процес на варене, при което задният мозък се възбужда и разгаря този огън.

Понякога организацията на човека носи такива странични ефекти. Това може да се наблюдава именно при негрите. В организма на негъра протича процес на варене. Освен това

очите при негъра са изключително внимателни, ясни, говорят за находчивост. Той гледа хитро и много внимателно. Бихте могли да намерите тук противоречие. Но това е така; ако тук отпред се намира очният нерв (рис.), тези нерви достигат до задния мозък, именно тук те се кръстосват. И така, този (очен) нерв отива в задния мозък. А доколкото при негъра задният мозък е особено развит, той гледа така ясно и находчиво. Той е разумен, ясен и находчив наблюдател на света.

Ако човек почне да разбира гореизложеното, на него ще му стане ясно всичко останало. Предприеманите от нас сега наблюдения съвременната наука не ги прави. Ето защо тя не разбира цялата тази проблематика.

Сега да преминем от черното към жълтото. При жълтото (цвета), който е сроден на червеното, светлината малко се отразява, отблъсква се, но и много се поглъща. Следователно тук работа е в това, че човек отблъсква повече светлина, отколкото това прави черният човек. Черният (цвет) е егостичен, той поема в себе си цялата светлината и цялата топлина.

Жълтите, представителите на монголското население отразяват малко светлина, но все още поглъщат много светлина. Това прави монголоидът ето такъв човек (рис., средата). Той поема много светлина, но отчасти я отразява. Той се задоволява с по-малко количество светлина. Тази редуцирана светлина вече не може да работи в системата на обмяната на веществата. В дадения случай обмяната на веществата се предоставя на своята собствена сила. Светлината работи в дишането и кръвообращението. И така, при представителите на жълтата раса, при японците, при китайците, светлината и топлината работят главно в дишането и кръвообращението. Срещайки японец, вие ще забележите как той се грижи за своето дишане. Говорейки с вас, той винаги се сдържа, за да му е наред дишането. Той получава чувство на удовлетворение и добро самочувствие благодарение на дишането. Работата стои така, че тук вътре (в областта на корема) се преработва по-малко. Всичко се преработва основно в гърдите. Това е обусловено от не толкова силното развитие на задния мозък при жълтия човек и от развитието на средния мозък. Тук у него се намира това, което обслужва дишането и кръвообращението му. Представителите на жълтата раса, жителите на Азия, още в достатъчна степен живеят във вътрешното (в областта на туловището). Можете да забележите това даже по походката им; походката им е по-бавна, по-вяла. Този човек вече не работи толкова интензивно в своите крайници, в своите телесни членове и обмяната на веществата. Негърът в много по-голяма степен се проявява в подскоците, във външната подвижност, която се управлява от неговите инстинкти. Монголоидът, жълтият жител на Азия в по-голяма степен развива вътрешния съноподобен живот и оттук цялата азиатска цивилизация носи съноподобен характер. И така, монголоидът вече не живее изключително вътре в себе си, но вече възприема туй-онуй от Космоса. Ето защо в представителите на Азия има прекрасни поетически произведения за мирозданието, за Космоса като цяло. При негрите това го няма. Негърът поема всичко в своята система за обмяна

на веществата, по същество той само «храносмила» Космоса. Представителят на Азия вдишва Космоса в себе си, той го има в своето кръвообращение. Ето защо той може в думи да възпроизведе от себе си този Космос. Защото речта е само преобразувано, трансформирано дишане. (В Азия) има прекрасни, удивително красиви поеми. Хората там имат по-вътрешен характер. Жителят на Азия презира европейците, за които казва така: това са външни, повърхностни хора. Веднага можем да видим защо. Това е, което представлява жълтата раса; с цвета тя е свързана така, както ви казах.

Сега, господа, да разгледаме нас самите в Европа. По отношение на Космоса ние действително сме бялата раса, защото отразяваме цялата външна светлина, отблъскваме я обратно. Ние отблъскваме назад цялата външна светлина и всъщност отблъскваме също цялата топлина. Топлината трябва да бъде много мощна, ако искаме тя да проникне в нас. Ако я няма, ние ставаме нежизнеспособни, слаби, което можете да откриете например при ескимосите. И така, работа тук стои така: в дадения случай човек отразява цялата светлина и цялата топлина – той ги поема само ако те са много силни, – той ги отблъсква назад и преработва само тази светлина и топлина, които възникват в неговия организъм благодарение на собствената вътрешна работа. Да, господа, в дадения случай на помощ не му идва нито дишането, нито кръвообращението, нито изработката на топлина; не, той сам, посредством своя главен мозък, посредством своята глава трябва да изработи светлината и топлината. Цялата външна светлина и външна топлина ние (европейците – бел. пр.) отблъскваме назад, отразяваме. Ние сами трябва да придаваме цвета на нашата кръв. Кръвта прониква (просмуква се) през белотата: така сами получаваме оцветяването (на кожата), свойствено на европейския човек, на европееца. То се появява отвътре. Затова ние имаме бяло тяло, което всичко преработва вътре, а цялата външна светлина и цялата топлина отхвърля, отразява обратно. Ние имаме бяло тяло. И докато монголоидът използва предимно средния

мозък, ние, европейците, трябва да използваме предния мозък (вж. рис., вдясно). Така се установява такава последователност: при човек с активен заден мозък доминира основно инстинктивният живот, половият живот (на рис., вляво). Следващият човек тук (в средата) с активен среден мозък води емоционален живот, живот в чувствата, локализиран в гърдите. А ние, европейците, бедните европейци, притежаваме мисловен живот, локализиран в главата (на рис., вдясно). Вследствие от това ние почти не усещаме нашия вътрешен човек. Защото главата си я усещаме само в случай, че ни боли, в случай на нейно заболяване. В противен случай не я чувстваме. В резултат възприемаме външния свят и по такъв начин с лекота ставаме материалисти. Негърът не е материалист. Той остава вътрешен човек. Само че вътрешно той развива сексуалност, инстинктивен живот. Представителят на Азия също не е материалист. Той съхранява емоционалния живот, живота на чувствата. Него не го е грижа за външния живот подобно на европейца. За последния той казва: европейецът е само инженер, изключително зает с устройството на външния живот. Вследствие от това, че на него му се налага да развива своя преден мозък, той е ориентиран предимно към външния свят. Всичко е свързано именно с това.

И така, ние представляваме бялата раса. След това следва жълтата раса, монголоидите, и след това черната раса. Ще успеем сравнително добре да разберем този проблем, изхождайки от самия цвят. Така ще ни се удаде да обясним цялата тази история.

Трябва само както следва да помислите, в какво се състои работата. Негрите живеят в този регион на Земята, където Слънцето много силно ги обременява с действието си, прониква в тях. И така, те се отдават на действието му, изцяло го поемат в своето тяло, отнасят се към него дружелюбно, не го отхвърлят назад, не го отразяват. При азиатците се наблюдава известно освобождаване от земната жегата. Макар и да не връщат обратно толкова много (топлина и светлина), те вече се от-

насят към Слънцето не толкова дружелюбно. При европейците работата стои така, че те по същество въобще нищо не биха получавали от Слънцето, ако не развиваха своето собствено човешко начало. Ето защо именно Европа е била изходният пункт за развитие на собственото човешко начало, което в същото време установява отношенията с външния свят. В Азия са били направени много малко открития, там преобладава разработването им, докато самите открития, изобретенията – тоест това, което възниква в резултат на опитното, експериментално изследване на външния свят, – жителите на Азия не могат да правят.

Например имаше цяла история с един параход. Подражавайки на европейците, японците поискали самостоятелно да управляват парахода. По-рано винаги са го управлявали европейци. Те, така да се каже, командвали парада. Но ето че на японците им се приискало да управляват самостоятелно. Английските инженери останали на брега. Японците, без да предупредят, излезли в морето, но явно се оплели, защото параходът почнал да се върти около своята ос. На тях не им се удавало да приведат въртеливото движение в постъпателно. Европейците, които знаели къде е проблема, подхилвайки се, стояли на брега. И така, тези представители на Азия не проявили в дадения случай това самостоятелно мислене, което на европейците се е удало да развият в резултат на общуването с обкръжаващата среда. Японците ще разработват всички европейски изобретения; но да измислят нещо самостоятелно на японците едва ли ще се удаде. В човечеството като цяло, в човешкия род работата върви така, че хората на Земята трябва да се ориентират към взаимопомощ. Те трябва да си помагат едни на други. Това произтича от природните им заложби.

Виждате ли, това е свързано с цялото останало формиране на човека. Представете си черния човек. Той по особен начин развива сексуалността, живота на впечатленията, инстинктите и всичко това, което ври вътре. В резултат се появяват много минерални остатъци (варовик). Тези минерални остатъци

след това се отлагат в костите. Вследствие на това този представител на черната раса формира своите кости в по-голяма степен, отколкото представителят на бялата раса. Последният изразходва вътрешните ресурси в по-голяма степен за кръв. Ето защо той формира по-тънки кости. И така, негърът има грубо формирани кости, а европеецът – по-fino формирани кости. Представителите на жълтата раса, азиатците, стоят в това отношение по средата.

Сега, разглеждайки японеца, по осанката и походката му може да се види: при образуването на костната система той заема междинна позиция между европееца и африканеца. При европееца доминира системата на кръвта. При японеца предимно е развито това, което е свързано с дишането и посредством дишането въздейства на кръвообращението.

Обаче, господа, хората на Земята не седят на едно място. Ако се върнем в древните времена, бихме открили, че жълтата раса има отношение към Азия, бялата раса – към Европа, а черната раса – към Африка. Обаче сред хората винаги стават преселения, миграция. Преселението е ставало или така (вж. рис.): представители на жълтата раса мигрират на Изток, или така: представители на черната раса мигрират на Запад. Това е ставало някога. Жълтите хора са се преселили на Изток. Те са се оказали на тези острови, намиращи се между Азия и Австралия (Индонезия, Филипини и др. – бел. пр.). Жълтите хора са се преселвали тук, на Изток. И когато са се преселили на Изток, те са станали кафяви. Така са възникнали малайците: те са станали кафяви. Защо? По каква причина те са станали кафяви? И какво собствено означава: станали са кафяви? Докато са били жълти, те са отблъсквали определена част от светлината назад, нали така? Друга част те са поемали в себе си. Ставайки кафяви в резултат на изменение на местообитанието, преселвайки се в друг регион на Земята и живеейки сега на слънце, те почнали да отразяват по-малко светлина. Те почнали да поемат в себе си повече светлина. И така, кафявите малайци представляват преселилите се монголи, които обаче

са привикнали да поемат повече светлина и топлина, доколкото Слънцето сега им е действало различно. Обаче спомнете си за това, че природата им не е била предназначена за това. На природата им не е било свойствено да поемат толкова много топлина, както това е било сега, когато те станали малайци. Следствието от това е, че те започнали да губят своята жизнеспособност, започнали да се превръщат в хора, чието тяло е малко пригодно, чието тяло отмира. Това всъщност става сред малайското население. Тях ги умъртвява Слънцето. Тях ги умъртвява Изтокът. Така че можем да кажем: докато представителите на жълтата раса, монголите, още са хора, пълни със сили, малайците представляват отмираща раса. Те отмират.

В настояще време на представителите на негърската раса им се налага по-малко да се преселват, днес условията са се изменили, но в дълбоката древност е било така, както ви разказвам: негрите са се преселвали на Запад. Мореплаването тогава вече е съществувало, а освен това из целия Атлантически океан е имало много острови; по-рано Атлантическият океан е бил континент. Следователно черните хора са се придвижвали на Запад, те вече не са могли да получават толкова много светлина и топлина, както това е било за тях в Африка. В този случай към тях са идвали по-малко светлина и топлина. Какви са били последствията? Тяхната природа е била приспособена към това, да поема колкото се може повече светлина и топлина. Тяхната природа ги е предразполагала да стават черни (от светлината и топлината). Сега те получавали не толкова много светлина и топлина, колкото им е било необходимо, за да бъдат черни. Затова те станали медно-червени, станали индианци. Това станало, защото те били принудени да отразяват малко от светлината и топлината. Такова отразяване създавало медно-червения блясък. Самата мед е такова тяло, което трябва малко да отразява, да отблъсква светлината и топлината. Тя не може да ги удържа. Затова те вече, като индианци на Запад, измират, станали са умираща раса. Те измират по естествена причина, в съответствие със своята собствена природа; полу-

чавайки твърде малко светлина и топлина, те умират от своето земно начало. Земното начало в тяхната природа съставлява тяхната сексуалност, животът на привличането. Те не могат да регулират последната; в същото време при тях се формират здрави кости. Доколкото в костите им постъпва излишък на минерални вещества, индианците повече не могат да издържат този излишък от минерални вещества. Костите стават страшно здрави, но става така, че поради своите кости човек като цяло върви към гибел.

Виждате ли, еволюцията е довела до възникването на тези пет раси. Можем да кажем, че централно място заемат черната, жълтата и бялата раси, като издънка на черната раса е червената раса, а издънка на жълтата раса е кафявата раса – последните представляват отмиращи части.

Белите хора по същество представляват тези, които развиват човешкото начало в себе си. Затова те са ориентирани към самите себе си. Преселвайки се, те приемат отличителните особености на други региони, и то така, че ако това ги довежда до гибел, тя е на ниво отделни хора, а не на расата като цяло. В това отношение те правят нещо друго. Виждате ли, господа, всичко това, което сега ви описвам, се отнася към процесите, протичащи в тялото на човека. Душата и духът остават повече или по-малко встрани от това, те остават независими. Доколкото европеецът в най-голяма степен се ползва от душата и духа, той може в най-голяма степен да работи над душата и духа, да ги преработва. Европеецът най-добре понася преселването в различни части на Земята.

С това е свързано великото преселение на народите, станало някога отгук, отгоре надолу, чак до Индия. Потокът на бялото население се преместил в тази област, където хората станали жълти. Тогава се появили индусите, те възникнали от смесването на монголската и кавказката раса. Появили се прекрасните индийски поеми, най-прекрасното от всичко, което го има там; но в същото това време може да се забележи, че възникналото там постепенно ставало инертно; причина за

последното било това, че белите хора не са се намирали в своя собствен регион.

Може да се каже така: белите хора могат да се преместват навсякъде, те днес могат да отиват даже в Америка. Всичко това, което в Америка се отнася към бялото население, е дошло от Европа. И така, белите хора се появили на американския континент. Обаче с човека, по естествен начин формирал се в Европа, развиващ всичко вътре в себе си, стават някои изменения, ако той се премести в Америка. Тук условията са такива, че при човека трябва в някакъв смисъл да се окаже задействан неговият заден мозък. В Европа, както видяхте, човек, бидейки европеец, е използвал основно предния мозък. Тук, в Америка, са се разпространили индианците, тези, които някога са били регресиращи негри. Това означава, че последните не прогресират, те загиват. Ако човек дойде в Америка, тук започва борба между предния мозък и задния мозък. Ако семейство замине за Америка, окончателно се пресели тук, отличителен признак на хората, произлизащи от такова семейство, става удължаването на ръцете. Ръцете стават по-дълги. Краката също порастват, ако европейци се преселят в Америка – разбира се, не на тях самите, а на потомците им. Това става, защото в случай на преминаване на европеец в Америка (мозъчната активност), преминавайки през средния мозък, се премества към задния мозък.

Едновременно с това при американците се проявява още едно свойство. Европеецът, особено мислещият, живее, бидейки изцяло потопен вътре в себе си, в своя вътрешен свят, нали така? Ако той не е особено мислещ, макар също да му се налага да мисли, животът се оказва не съвсем изпълнен. Но щом само европеецът се пресели в Америка, потребността постоянно да размишлява отпада. Затова става следното. Ако вие четете европейска книга, тя винаги е построена на аргументи, на доказателства, и не излиза от техните предели. Четеш цялата книга наред, четиристотин страници – само доказателства; даже ако това е просто роман, и там всичко е аргументирано.

Само в края, някъде на четиристотната страница има нещо недоказано. Американецът не прави така. Ако четете американска книга, цялата тя се състои от твърдения, от императиви. Това е крачка назад, отстъпление на страната на инстинкта. Животното въобще нищо не доказва, не аргументира. Лъвът не доказва, че му се иска да изяде друго животно; той просто го изяжда. Европейецът, ако иска нещо да направи, трябва отначало да аргументира постъпката си. Всичко трябва отначало да се докаже, да се обоснове. В това днес се състои съществената разлика между европейца и американеца. Европейците доказват, американците твърдят, настояват на своето.

Обаче не може да се казва, че това, за което американецът настоява, не може да съответства на истината. Неговите твърдения се оказват по-приемливи за всички хора. В това американците имат предимство пред европейците. В известно отношение те се сближават с деградиращите, отмиращи елементи – защото индианците отмират, – ако човек го грози гибел, той става по-умен. Така че европейците поумняват, емигрирайки в Америка: те отвикват да доказват всичко наред.

Желанието да се доказва всичко наред съвсем не е качество, способстващо за успеха. Ако човек утре трябва нещо да направи, на сутринта той може да започне с аргументацията, с доказването, нали така? Той може вечерта да отиде да спи така и без нищо да е направил, защото му се е наложило твърде много да доказва. Американецът няма да направи така, защото той не е силен в частта на доказателствата. В това има несъмнено предимство на Америка пред Германия. В тази област могат да се направят интересни наблюдения. Ако вземем в ръце европейска книга – да допуснем, че това е една от тези книги, които нерядко се пишат, книга, посветена на храносмилането на майския бръмбар, – тя започва така: видът на майските бръмбари има храносмилателни органи: но те са недостъпни за обикновено наблюдение. Необходимо е по-дълбоко да се проникне в цялото устройство на майския бръмбар и т.н. Авторът започва да доказва, да аргументира всичко останало.

Американецът започва така: ако разчленим майския бръмбар, ще се открие това и това. Наблюдавайки, той твърди нещо, настоява за нещо. Виждате, че благодарение на присъщите на бялата раса свойства европейците строят цялата си организация вече по-различно. Те в по-голяма степен изработват душевно-духовни свойства. Затова те и могат да проникват във всички останали части на света. Процесът, водещ към измиране при тях, по естествен начин се забавя.

Слънцето винаги изпраща на Земята ту повече, ту по-малко светлина и топлина. Точката на пролетното равноденствие, както съм ви казвал, сега се намира в Риби. По-рано тя се е намирала в (съзвездието) Овен. След някое време тя ще бъде в (съзвездието) Водолей. Едва тогава ще настъпи истинската американска цивилизация. Дотогава цивилизацията в Америка носи заимстван характер, тя в по-голяма или по-малка степен е само пренесена тук. Желаящият да види това може и днес да забележи колко могъщи са станали американците, и как все повече и повече се обезсилва Европа. Фактът, че в Европа не могат да се примирят, е основан на това, че Европа всъщност повече не разбира себе си като страна в собствения смисъл, не разбира себе си. Цялата цивилизация се старее да се премести в Америка. Това върви бавно; но когато Слънцето, бидейки в точката на пролетното равноденствие, встъпи в знака Водолей, то ще изпраща към Земята лъчи, благоприятстващи това, американската култура и цивилизация да станат особено могъщи. Това е видно даже днес. Виждате ли, това наистина е достойно за внимание: тук, в Европа, може да се развива това, което ние наричаме антропософия. Тя не трябва да се развива на основата на расовите особености. Тя трябва да се развива от духа. Хората, които в Европа не са благосклонни към духа, ще вкарат Европа в катастрофа. У американците – имат се предвид тези, които са се преселили в Америка – днес още няма потребност от това (да строят култура на основата на духа). Те още могат в голяма степен да се опират на расовите особености. При това там, в Америка, възниква нещо куриозно и

занимателно. Който много внимателно чете американски книги, който внимателно чете речите, произнесени в парламента, който въобще следи това, което днес става в Америка, може да каже: «Е, това е просто удивително. Ние тук, в Европа, градим антропософията, изхождайки от духа. А там, от онази страна те градят нещо подобно на дървен модел на антропософията. Всичко това е проникнато от материализъм. За човек, който не е фанатик, американската култура като цяло представлява нещо подобно на антропософската наука в Европа. Само че там всичко това е дървено. То е безжизнено. Живо ние можем да го направим в Европа и само на основата на духа, от духа. Докато там, в Америка, те действат на основата на инстинкта.

Виждате ли, можете да забележите това във всички конкретни случаи, във всички подробности. Ще дойде време, когато този американски «Буратино» (дървено човече) – това може да се отнесе до всеки – ще почне да говори. Тогава той ще говори нещо много приличащо на европейската антропософия. Можем да кажем така: ние в Европа създаваме антропософията на духовна основа, по духовен начин; американецът я създава по природен начин. Ето защо, излагайки антропософията, аз често посочвам следното: ето това е антропософия, а ето това е нейната американска карикатура. Това е карикатура на антропософията.

Ако човек е фанатичен, ако той е влязъл в антропософията не благодарение на вътрешния живот, а на основата на фанатизма, той ще подбере по адрес на американизма къде по-пиперливи ругателства; защото човек ругае маймуната, доколкото тази маймуна прилича на него самия, но представлява само негова карикатура.

Както виждате, по такъв начин можем да разгледаме тези задачи, които ние, като европейци, имаме. В нашите задачи – като европейци – не влиза това да браним американците; защото ние трябва по цялата Земя да основаваме цивилизация, съчетаваща в себе най-доброто.

Разбира се, нищо няма да се получи, ако си представяме

този проблем така, както си го представя принц Баденски, който попаднал в капан, доверявайки се на американския европеец Уилсън. Защото Уилсън не е истински американец. Всичките си теории той е заимствал от Европа. Затова и създадената от него теория е толкова безплодна. Въпреки това истинският американизъм някога действително ще се обедини с европейското начало, с «европеизма», който ще решава своите проблеми по по-духовен начин. Ако изучаваме въпросите именно така, ще видим как трябва да се държим в света.

Ето кое е много интересно. От една страна, съществува черната раса, която носи предимно земен характер. Отивайки на Запад, тя отмира. Съществува също жълта раса, която носи междинен характер – между земното и космическото. Ако тя отиде на Изток, се превръща в кафява и включвайки в състава си излишъка от космическото, отмира. Бялата раса е расата на бъдещето, расата, твореща в духа. Премествайки се в Индия, тя е създала там вътрешната, поетично-духовна индийска култура. Отправяйки се на Запад, тя е създала там духовност, която не толкова силно влияе на вътрешния свят на човека; затова пък нейната духовност обхваща външния свят с разбиране.

В бъдеще именно във връзка с расовите особености ще се появят неща, които трябва да се знаят, за да имаме правилна посока в живота. Такава правилна жизнена посока хората получават във все по-малка степен. Хората не искат да се учат, те се задоволяват с дрънканици.

Това е станало, защото в последната третина на XIX век посветените хора са получавали такова научно образование, в което вече не е имало място за чисто човешкото начало. В настоящо време с науката за човека работата стои лошо, нали така? Даже учените-материалисти забелязват това. И не успяват да мръднат напред. Нещо интересно стана на последната естественонаучна конференция¹². Един от тези естествоизпитатели с особена сила подчерта: Не можем да се придвижим по-нататък, съвременната наука не дава възможност да се научи нещо за човека. Обаче той не каза: Следователно трябва

да търсим съприкосновение, сближение с антропософията, не, той се изрази иначе: Дайте ни трупове, за да можем да ги отворим.

Виждате, в това се заключаваше всичко, което той можа да каже: Дайте ни трупове! На тези хора им се иска да имат повече трупове. Те искат да изучават мъртвите хора. Това прозвуча като призив, като лозунг: Дайте ни трупове! – докато на нас тук въобще никакви трупове не ни трябва, тъй като ние искаме да виждаме и изучаваме живи хора. Трябва само да отворим очите си за това, а по този начин да открием и душата си; а живи хора навсякъде ще се намерят. Трябва да общуваме именно с живи хора. Трябва само да успеем да живеем с тях и те действително ще покажат какво е човешкото същество. Но при хората, които днес се смятат за учени, очите всъщност са съвсем слаби. Те просто не виждат човека. И ето че те страстно призовават: Дайте ни трупове! Тогава ще можем да ги изучаваме. Дайте ни трупове! В такава ситуация са се намирали в последните десетилетия учебните заведения. Там хората не са могли да възприемат нищо човешко. Затова от всички научни дисциплини човешкото начало си е заминало.

Ето защо в първата глава на книгата ми «Същност на социалния въпрос»¹³ се занимавах с този проблем. Трябваше да покажа как хора, нямащи отношение към науката, работниците, биха могли да се приближат към този въпрос. На тях, разбира се, им се иска да се приобщят към науката. Но да им дадат тази наука могат само тези, които видимо я владеят, тоест буржоазията. Но поради това цивилизацията изпитва сътресения. Работниците са искали наука, но нея я е нямало, защото съществуващата наука е била безчовечна. Този проблем отразих в първа глава на «Същност на социалния въпрос», тъй като, говорейки за социалния въпрос, трябва да се разбере това на първо място. Затова беше необходимо да започна с това първата глава на книгата.

И така, господа, днес ние продължихме темата за цветовете.

ЧЕТВЪРТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 14 март 1923 г.

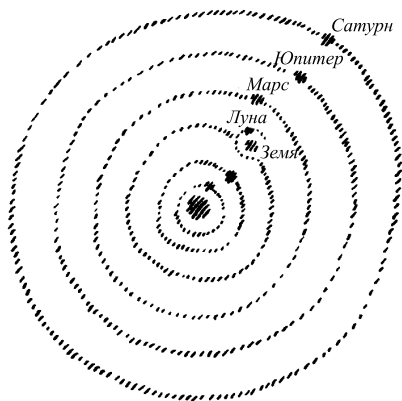
Беше ми зададен въпрос за цветовете; помолиха ме да кажа още нещо за това.

Но преди това искам да се заема с въпроса, който беше поставен тук отначало. Въпросът е за това, каква представа за света, какъв образ на света е създал Данте¹⁴. И така, този господин (задалият въпроса) е чел Данте. Четейки Данте, този средновековен поет, може да се види, че той е имал съвършено различна представа за света, различен образ за света от нашия.

Моля ви да си спомните следното. Често съм ви казвал: съвременните хора мислят, че единствено разумно може да се смята само това знание, което притежава съвременният човек. Ако в миналото представите на хората са били други, съвременните хора оценяват това така: е, какво пък, някога такива представи са имали място. Налагало се е (да се примиряват с тях) и да чакат, докато за света би могло да се узнае поне нещо разумно.

Виждате ли, представите за света, които днес хората изучават още в училище, които проникват в плътта и кръвта, са възникнали по това време, когато Коперник¹⁵ първо ги е създал и е осмислил този образ на света. В съответствие с тези представи за света, създадени в XVI век, се смята, че Слънцето е разположено в центъра на цялата наша планетна система. Около Слънцето се въртят отначало Меркурий (вж. рис.), след това Венера, след това Земя. На свой ред, около Земята се върти Луната. След това е Марс, който също се върти около Слънцето. След това идват множество малки – за мировото пространство – планети, които се наричат планетоиди; планетоид означава «подобен», «приличащ» на планета. След това идва Юпитер и след това Сатурн. Има още Уран и Нептун (в 1923 г. Плутон още не е бил открит, той е открит в 1930 г. – бел. пр.); няма необходимост да ги рисувам. Такива представи гос-

подстават днес. Започвайки от училище, (ни) учат, че Слънцето стои неподвижно в средата. Фактически тези линии, траекториите, по които се въртят планетите, са малко изтеглени. Но днес това не ни е важно. И така, мисли се, че около Слънцето обикалят първо Меркурий, след това Венера и след това Земята. Вие знаете, че Земята прави един оборот около Слънцето за една година, и така, за 365 дни, шест часа и т.н. Сатурн обикаля примерно за тридесет години, тоест значително по-бавно от Земята. Юпитер например обикаля за дванадесет години, също по-бавно от Земята. Меркурий обикаля доста бързо. Следователно колкото по-близо е разположена планетата до Слънцето, толкова по-бързо тя се върти около него.

Именно такива представи се смятат днес за правилни и се изучават в училище, нали така? Обаче сега ще трябва да се върнем в миналото, в XIV столетие, когато примерно в 1300 година един изключителен, велик дух, това е бил Данте, създал поема, озаглавена «Божествена комедия», е имал съвсем друга представа за света. Това време отстои от времето на Коперник с две столетия. И ето тогава великият човек, великият в духовен смисъл човек Данте е имал съвсем друга представа.

Днес съвсем нямаме намерение да решаваме коя от тези две представи е вярна. Днес ние искаме просто да изясним как си е представял света Данте, този велик ум на онова време, отстоящо от нашето само на шест столетия: сега при нас

са 1900-те години, а тогава са били 1300-те години. Нека да не мислим, че едното е невярно, а другото вярно; да изясним какво е мислил за това Данте. Неговите представи се свеждали до следното (рис.): в центъра на мировата система се намира Земята. Отношението на Земята към Луната не е такова, че Луната само отразява получената от Слънцето светлина, не; Земята даже не просто е обкръжена, тя е забулена от Лунната сфера като с обвивка. Земята изцяло е включена в Лунната сфера. По представите на Данте Луната е много по-голяма от Земята. Той си представял това така: Луната – това е изключително фино тяло, което е доста по-голямо от Земята. Тя е доста по-малко плътна, но много по-голяма. А това, което човек вижда – това е само частица, твърдата частица на Луната. Само тази твърда частица се върти около Земята. Можете ли да си представите това? Според Данте Земята се намира вътре в Луната, а това, което човек вижда като лунен диск, е само малка, твърда частица от Луната. Тя се върти около (Земята). Но всички ние всъщност се намираме вътре в лунните сили. Тях обозначих тук с червено.

Ето какво си представял Данте. Ако Земята не е била включена вътре в сферата на лунните сили и на тази Земя по някакво чудо биха се появили хора, тези хора не биха могли да се размножават. Силите на размножението се намират тук, те се намират в областта, очертана (на рис.) с червен цвят. Те пронизват човека и му дават възможност да се размножава. И така, Данте си представял следното: Земята е малко твърдо тяло; Луната е фино – значително по-фино от въздуха, – но голямо тяло, вътре в което подобно на ядро се намира Земята. Можете да си го представите, все едно Земята е костилката на слива, намираща се в мека слива. А тук навън се намира твърда частичка, която се върти наоколо. Но самата (лунна сфера) (рис., Луна) винаги се намира на своето място, което обуславя способността за размножение както при човека, така и при животните.

След това Данте си представял следното: Земята се на-

мира не само в полето на лунните сили; тя се намира също в полето на по-отдалечени сили – тях обозначих на рисунката с жълт цвят, – тези сили пронизват всичко. Следователно сферата на лунните сили се намира тук вътре, тя е включена вътре; по такъв начин Земята и Луната на свой ред се оказват вътре в тази жълта сфера. Тук също има едно твърдо парче. Това твърдо парче е Меркурий, който се върти тук. Ако човек не го пронизваха постоянно тези меркуриеве сили, той не би могъл да храносмила. И така, Данте си представял следното: меркуриевите сили, в чието поле сме включени, които са още по-фини от лунните сили, съдействат за храносмилането както в нас самите, така и в животните. В противен случай нашето тяло би представлявало само химическа лаборатория – така е смятал Данте. Това, че в нашето тяло всичко става по друг начин, отколкото в обикновената химическа лаборатория, където само се смесват или разделят вещества, е обусловено от меркуриевите сили. И така, Меркурий е по-голям от Земята и по-голям от Луната.

Всичко това се намира вътре в още по-велика «сфера», както го е наричал Данте. Ние сме включени в областта на действие на сили, идващи от тази планета, от Венера (редът на Меркурий и Венера в системата на Данте е различен от този в системата на Коперник – бел. пр.). И така, ние сме поставени вътре във всички тези сили, които ни пронизват. Самата Венера, венерините сили също ни пронизват. Това, че ние сме пронизани от венерини сили, ни дава възможност не само да храносмиламе, но и да насочваме продуктите от храносмилането в кръвта. Венерините сили живеят в нашата кръв. Всичко, което е свързано с нашата кръв, идва от венерините сили. Така си е представял това Данте. Тези венерини сили обуславят и чувството на любов, което човек изпитва в своята кръв: с това е свързана «Венера».

Следващата сфера е тази, вътре в която пак се намираме ние; тук в качеството си на твърда част се върти самото Слънце. Така че където и да се намираме, ние сме вътре в Слънцето.

За Данте в 1300 година Слънцето е било не само тяло, което изгрива и залязва, а Слънцето е било навсякъде. Ако стоя тук, аз се намирам вътре в Слънцето. А това, което изгрива и залязва, това, което изминава път (по небето), е само част от Слънцето. Така си е представял това Данте. Слънчевите сили действат предимно в сърцето на човека.

И така, виждате: Луна – размножение на човека и животните; Меркурий – храносмилане на човека; Венера – образуването на кръв в човека; Слънце – човешкото сърце.

По-нататък Данте си представял следното: всичко изброено на свой ред е разположено вътре в гигантското, огромно марсианско кълбо. Тук се намира Марс. И този Марс, вътре в който ние сме разположени, е свързан – подобно на това, както Слънцето е свързано с човешкото сърце – с всичко това, което има отношение към нашето дишане и особено нашата реч, свързан е с всички дихателни органи. Те са в компетенциите на Марс. И така, Марс: дихателни органи. Сега по-нататък. Следващата сфера е сферата на Юпитер. Ние пак сме включени в полето на юпитеровите сили. Юпитер играе много важна роля; той е свързан с всичко, което се отнася до нашия главен мозък и по-точно, до нашите сетивни органи – нашият главен мозък и сетивните органи. И така, Юпитер е свързан със сетивните органи.

По-нататък следва най-външната планета, Сатурн. И отново ние се намираме вътре в него. Сатурн е свързан с нашите мисловни органи.

Луна: човешко размножение

Меркурий: човешко храносмилане

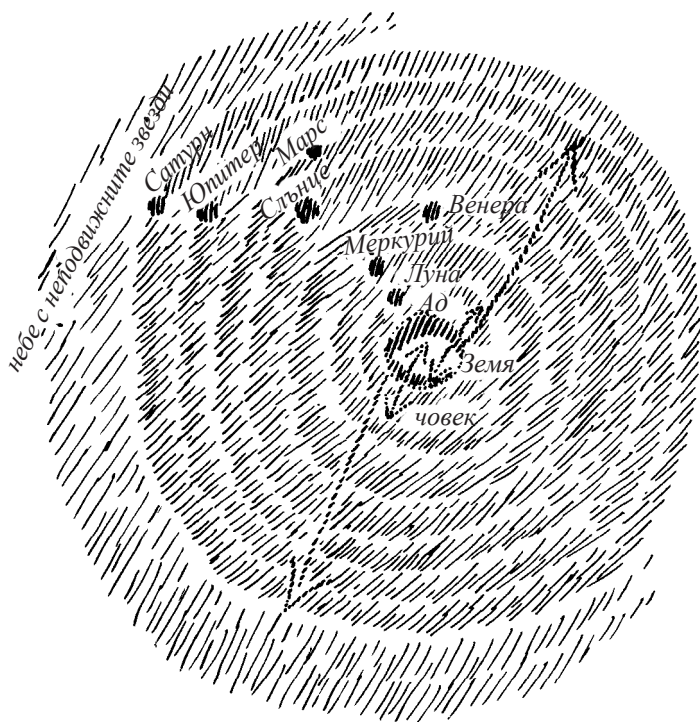
Венера: образуване на кръв

Слънце: човешко сърце

Марс: дихателни органи

Юпитер: сетивни органи

Сатурн: мисловни органи

Така че, както виждате, Данте, от когото ни делят само шестстотин години, си е представял мирозданието по съвършено различен начин от нас. Например Сатурн той си представял като най-голямата планета от фина субстанция, при това също такава, вътре в която ние се намираме. Сатурновите сили способстват нашите мисловни органи, способстват ние да можем да мислим.

Извън всичко изброено се намира небето на неподвижните звезди, при това ние също се намираме вътре в него. Това са неподвижните звезди, а именно неподвижните звезди на Зодиака (вж. рис.). Още по голямо е това, което движи всичко, Първодвигателя. Той обаче се намира не само тук горе, той в качеството си на Първодвигател присъства също и навсякъде. Зад него съществува вечен покой, който пак се намира навсякъде. Така си е представял това Данте.

Днешният човек може да каже: факт е, че тези хора са виждали все още по доста несъвършен начин, затова пък днес най-накрая ние достигнахме истинското познание за тези неща. Разбира се, от една страна, такова изказване е допустимо. Но Данте съвсем не е бил глупав; той също е виждал всичко това, което другите виждат днес. И така, той съвсем не е бил глупав. И тези, от които той приел (своите знания), всички тези, които вярвали в това тогава, също не били глупаци; просто те си представяли всичко това различно. Възниква въпросът: от какво е обусловено в мировата история следното събитие; това, че хора, които по-рано си представяли мирозданието съвсем различно, в XVI век изведнъж отхвърлили тази концепция и получили съвсем друга представа за строежа на света?

Разбира се, това е много важен въпрос, господа. Би било неправомерно да се каже, че тези древни представи са били едва ли не твърде детински; работата е в това, че тези хора са виждали нещо съвършено различно от това, което виждат съвременните хора. Съвременните хора могат наистина страшно добре да мислят. Древните хора не са могли да мислят така добре, както съвременните хора. Мисленето всъщност едва е възниквало. Хората тогава още са изпитвали боязливо уважение към Сатурн, свързано с мисловния орган. По тяхно мнение Сатурн е вредил на човека. Не е добре твърде много да се мисли. Сатурн винаги се е оценявал като мрачна планета. По тяхно мнение силите, идващи от Сатурн, са довеждали човека до явно изразена меланхолия, ако са действали в него твърде силно. И така, тези хора без особена охота са овладявали сатурновите сили; при тях в по-голяма степен са били развити образните представи. Те малко смятали. Днес ние всичко пресмятаме. Картината на света според Коперник също се появила в резултат на пресмятания. Докато древните хора не водели сметки. Обаче те знаели нещо друго, това, което съвременният човек не знае. Те знаели, че накъдето и да погледнем, навсякъде в света присъстват много различни сили.

Но силите, намиращи се вътре в човека, не могат да се видят с очите, те действат в невидимото.

Данте разсъждавал така: има видим свят, има и невидим свят. Видимият свят е този, който ние виждаме. Когато през нощта гледаме нагоре, виждаме звездите, Луната, Венера и други подобни. Това е видимият свят. Но тук съществува също и невидим свят. Невидимият свят – това са сферите, както тогава са ги наричали. Невидимият свят – това са същите тези сфери. Този свят човек е различавал от света, видим за очите; видимият свят той наричал физически (природен) свят. Това е бил физическият свят. Него човек е отличавал от този, който не е можело да бъде видян с очите. Именно този свят е имал предвид Данте; този свят са наричали етерен свят. И така, етерния свят е свят, състоящ се от толкова фина субстанция, че човек постоянно гледа през нея, без да я забелязва.

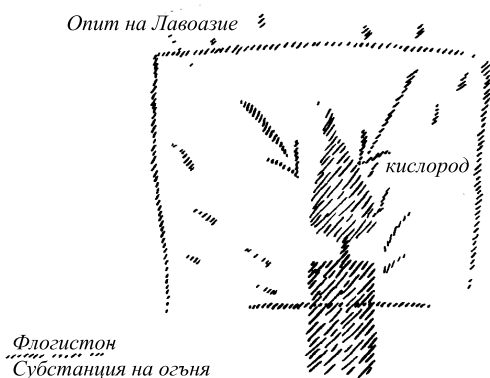
Не знам, господа, случвало ли ви се е да се срещнете с нещо подобно, но аз познавах хора, които твърдяха, че въздух няма, тъй като той не се вижда. Те казваха: ако аз мога да премина оттук дотам, значи тук нищо няма; защото през нещо аз не бих могъл да премина. Известно ви е, че тук се намира въздух и аз преминавам през него. Въпреки това аз – както беше казано – познавах такива хора; те нямаха това школко образование, което получават съвременните хора, така че не вярваха, че съществува въздух, а казваха: тук нищо няма. Данте знаел не само за това, че съществува въздух, той е знаел, че има Луна, има Венера и други подобни. Това е съвсем едно и също. Вие казвате: аз преминавам през въздуха. Данте е казал: аз преминавам през Луната, аз преминавам през Венера, аз преминавам през Марс. Само в това е разликата. Всичко, което не може да се види по обичайния начин, това, което не може да се възприеме с помощта на физическите и химически инструменти, са го наричали етерен свят. Следователно Данте е описвал съвсем различен свят, етерния свят. С какво е свързано това, че преди шест столетия Данте е виждал света по друг начин? Това е поради причината, че той е описвал нещо

друго, той е описвал невидимото, тоест етерния свят. Заявката на Коперник се е свеждала до следното: нас не ни интересува етерният свят, ние описваме физическия свят. В това и се състои прогресът. Следователно не трябва да смятаме Данте за глупак; просто той е описвал етерния свят, а не физическия. Физическият свят за него е бил не особено важен. Той е описал етерния свят.

Виждате ли, в края на XVIII век всички тези неща съществено са се изменили. Чак до XVIII век хората все още знаели това-онова за етерния свят. В XIX век те вече не знаели за него. Но благодарение на антропософията ние отново вървим към него. Но в XIX век хората вече нищо не знаели за етерния свят.

По другия въпрос:

Ако се върнем в XVIII век, ще намерим, че тогава са правели например следното. Казвали така: нека тук имаме свещ, тук фитил, а тук свещта гори. Знаете, че когато свещта гори, пламъкът изглежда синкав вътре и жълт по краищата. Можете да дадете елегантно обяснение на това явление, основано на това, което казахме за цветовете. А именно: тук, в средата, е тъмна зона, а тук (по външния край) светла. Вследствие тази тук тъмнина е видима през светлина. От това, което неотдавна ви казах, знаете, че когато тъмнина се разглежда през светлина, тя изглежда синя.

Вътрешната зона на горящата свещ ни се струва синя, защото в дадения случай тъмнината е видима през светлината. Обръщам ви внимание върху това, за да видите, че идеята за цветовете, теорията за цветовете, изложена от мен в последната лекция, може да бъде приложена във всеки случай.

Знаете и това, че когато свещта гори, тя става все по-малка и по-малка. Нагоре се намира пламъкът и в този пламък преминава всичко това, което се топи тук (на горния край на свещта). В края на краищата от свещта нищо не остава, нея повече я няма. Това, което се е съдържало в свещта, се е разпространило във въздуха.

Сега си представете човек, живял, да кажем, в 1750-а година, преди по-малко от двеста години, човек, който е казвал: когато гори свещ, всичко преминава във въздуха, така че в свободното пространство преминава (изгорялата) част от свещта.

В края на краищата от свещта въобще нищо не остава. Следователно тя цялата е трябвало да премине в свободното пространство. Човекът продължава: свещта се състои от много фина субстанция, огнената субстанция. Тази фина огнена субстанция се съединява с пламъка и се разпръсква на всички страни. И така, този човек още в 1750-а година е казвал: вътре във въздуха се намира някаква субстанция, която е уплътнена, направена е плътна. Пламъкът я разрежда и тя излиза навън в свободното пространство. Такава субстанция в онези години са наричали флогистон. И така, нещо от свещта излиза навън. Извън свещта излиза огнената субстанция, флогистонът.

В края на XVIII век се появил друг човек. Той казвал така: не, аз не вярвам в тази история, в това, че има флогистон и той заминава в обкръжаващия свят. Аз не смятам така! – И какво направил този човек? Той предприел следното. Той изгорил (свещта) изцяло, но я изгорил така, че уловил, събрал всички продукти от изгарянето. Той я изгорил в затворено пространство и всичко, което се образувало при това, му се удало да улови, а след това претеглил. Открил, че всичко като цяло не станало по-леко. И така, отначало той претеглил свещта, след

това претеглил остатъка от нея, когато свещта догоряла дотук (изобразява го на рисунка); продуктите от горенето той също уловил и претеглил, при което открил, че те са малко по-тежки, отколкото са били по-рано. Следователно – казал той – ако нещо гори, продуктите от изгарянето не стават по-леки, а стават по-тежки.

Човекът, направил този опит бил, Лаваозие¹⁶. От какво е било предизвикано това, че той добил съвсем друг поглед (върху горенето)? Било е предизвикано от това, че той за първи път приложил везни, той всичко претеглил. При това той казал: ако (продуктите на горенето) се оказват по-тежки, не може нищо да изчезва, флогистонът не трябва да изчезва, а обратно, той трябва нещо да присъединява към себе си. Това присъединило се е кислородът, казал Лаваозие. И така, ако по-рано смятали, че флогистонът излита, след това почнали да смятат, че при изгаряне на нещо там прониква кислород. Почнали да смятат, че горенето е не разсейване на флогистона, а привличане на кислород. Тази гледна точка се появила поради това, че Лаваозие извършил претегляне. По-рано не претегляли.

Виждате ли, господа, в дадения случай, както се казва, можете с «ръка да пипнете» това, което е станало. В края на XVIII столетие престанали да вярват в съществуването на това, което не може да се претегли. Разбира се, флогистонът е невъзможно да се претегли. Флогистонът веднага заминава навън. Докато кислородът идва. Но кислородът вече в свързан вид е можело да се претегли. Флогистонът не е можело да се улови. Защо? Всичко това, което Коперник е наблюдавал – Марс, Юпитер, – е имало тежест, ако са почнали да го теглят. Това, което Коперник е подразбирал под Марс, е наричал Марс, е можело да бъде турено на гигантски везни и да се претегли. Така е стояла работата и с това, което той е наричал Юпитер. Коперник въобще е разглеждал само едни притежаващи тежест тела.

Данте е разглеждал не само притежаващите тежест, тежки тела, но и това, което е противоположност на тежестта, това,

което непрестанно се стреми да замине в мировото пространство. Флогистонът се отнася към обектите, които е наблюдавал Данте, а кислородът – към обектите, които е наблюдавал Коперник. Флогистонът – това е нещо невидимо, разсейващо се, това е етер. Кислородът – това е вещество, което може да бъде претеглено.

Така вие виждате как е възниквал материализмът. Това може да се окаже за вас извънредно важно. Материализмът е възникнал благодарение на това, че започнали да вярват в съществуването само на тези обекти, които е можело да бъдат претеглени. Това, което Данте още е виждал, не се е поддавало на претегляне. Намирайки се тук на Земята, вие и себе си също можете да претеглите. Вие сте тежки; ако се нарича човек само това, което има тежест, това ще бъде само земен човек. Но представете си, че този земен човек се превърне в труп. Всичко тежко, всичко, което може да бъде претеглено на везни, става труп. И след това този труп просто си лежи. А вие и след това винаги ще можете да живеете далече, в това, което не е подчинено на тежестта, което не притежава тежест, в това, което обкръжава Земята, което материализмът въобще отрича; за това още е говорил Данте, за това трябва да говорим днес и ние, да говорим, че то съществува. Можем да кажем така: когато човек свали от себе си своето външно, тежко тяло, което може да се претегли, той остава преди всичко в етерното тяло, облича се в етерното тяло.

Но искам да ви кажа какво собствено съдържа в себе си това етерно тяло. Виждате ли, ако тук се намира стол, аз мога да видя този стол. Аз имам в себе си образа на стола. Обръщайки се на другата страна, аз преставам да виждам стола. Обаче вътре в мен все още се намира този образ и по-точно, той се намира в мен винаги. Този образ е образ от спомените, образ, намиращ се в паметта.

Помислете за образа, намиращ се в паметта. Представете си, че някога отдавна нещо сте преживели. Например намирали сте се някъде на пазарен площад и там са се виждали

танцуващи хора и тем подобни. Бих могъл да изредя каквото ви хрумне друго. Този образ вие сте запазили. Тук, господа, отдавна вече няма нищо от това, с което е бил свързан този образ, това го няма сред нещата, които би могло да се претеглят, това никъде вече го няма. Само във вас самите това може да бъде представено. Днес вие можете да вървите и можете, ако имате жива фантазия, много добре да си представите как е било всичко, даже цвета на хората, които са танцували там. Вие имате пред себе си цялата тази картина, целия образ. Но даже за миг не бихте допуснали, че би могло да се претегли това, което тогава сте видели, че би могло да бъде сложено на кантара. Сами по себе си хората са тежки. Но това, което вие днес носите в себе си като образ от спомените, не можете да сложите на кантара. Защото него (като такава) го няма. Той се запазва без физическото наличие на нещата. По какъв начин се намира във вас този образ от спомените? Той се намира във вас етерно. Той се помещава във вас не физически, а етерно.

Представете си, че се къпете, и в резултат на несчастен случай се оказвате на ръба на удавяне; но вас ви спасяват. Хора, били на границата на удавяне, но спасени, често разказват за много интересни картини на спомените. Такава картина на спомените може да имате и без удавяне, ако човек върви по духовно-научния, антропософски път на развитие. При тези, които са били на границата на удавяне, се е появявала обзорна картина на спомените от целия им земен живот включая детството. Всичко са си спомнили. Веднага се е появявал (единен) образ на спомените. Защо? Защото, господа, физическото тяло, намиращо се във вода, прави нещо съвсем особено.

Тук ще трябва да си спомните това, за което преди вече съм ви говорил. Казвал съм ви: ако тук имаме вода, а в нея някакво тяло, във водата това тяло става по-леко. То губи от теглото си толкова, колкото тежи течността, равна по обем с даденото тяло.

Прекрасна история се разказва за това откритие. Още в Древна Гърция бил открит законът, че всяко тяло в течност става по-леко. Архимед много размишлявал над този проблем. Веднъж той се намирал във ваната. Хората били крайно учудени от това – защото в Древна Гърция баните били общи и всички се виждали един друг; това станало в Сицилия, която тогава принадлежала на Гърция, – та хората били крайно учудени, когато Архимед внезапно изскочил от ваната и закрещял: «Еврика! Еврика! Еврика!» Това значело: «Открих!» Хората се зачудили, какво може да е открил във ваната? Той бил потопен във ваната с главата, показал крака си от водата и открил: когато изкарва крака си от водата, кракът става по-тежък; когато отново го спусне във водата, кракът става по-лек. Така в банята за първи път бил открит законът, че всяко тяло във вода става по-леко. Това е така нареченият закон на Архимед. И така, всяко тяло става по-леко, намирайки се във вода. Следователно ако някой потъва, тялото му става по-леко, много по-леко. Това, което се съдържа в етерното тяло, още може да се задържи и пред него се появява единната картина на спомените. Виждате ли, спомените възникват по причината, че човек, умирайки, изцяло излиза навън от своето физическо тяло, от своята физическа телесност, той става съвсем лек. Сега той изцяло и напълно живее в етерната сфера. Всеки път след своята смърт човек добива съвсем пълен спомен от всичко преживяно от него на Земята, включително и детството. Това е първото преживяване, възникващо след смъртта; съвсем пълен спомен.

Човек може да преживее такъв спомен. Той може да изпита това в случай, че развива и тренира себе си по метода, описан в книгата ми «Как се постигат познания за висшите

светове?» В този случай у него може да се появи такъв спомен. Човек узнава, че при това душата става независима от тялото. Тогава тя на първо място преживява именно този спомен, доколкото живее не във веществото, което човек може да отхвърли, да свали от себе си, а в противоположния елемент, стремящ се навън, към целия свят. Такова е първото състояние след смъртта. Човек при него си спомня себе си. Второто състояние ми се иска да ви опиша следващия път. Сега искам да опиша това, което би могло да ни послужи като подготовка. Защото поставеният въпрос е страшно труден.

Ако представите на Данте за света са за съвременния човек нищо повече от детинщини, колко ли по-големи детинщини за съвременния човек са по-нататъшните възгледи на Данте. Да допуснем, че тук на Земята стои човек (изобразява го на рисунка); в този случай Данте си представя следното. Тук в Земята – следователно ако човек вече е попаднал тук, – обръщайки се, вътре в Земята той би имал това, което Данте смятал за ад (долната стрелка на рис.). И така, Данте разсъждавал по такъв начин: тук навън навсякъде се намира небесният етер. Но ако пробия Земята, тук, от другата страна, би се намирал адът. Тук, докато не изляза от Земята навън, се намира адът.

Съвременният човек може с излишна лековатост да сметне това за детска наивност. Достатъчно е да кажем: но Данте би трябвало да стои не тук, а тук, (на рис. първото предполагаемо начално положение на човека е обозначено с долната стрелка, а второто предполагаемо положение – със стрелката, разположена горе вдясно. В ада главата на човека е обърната към центъра на Земята – бел. пр.) тогава човек би могъл да пробие в Земята така, че адът да му се окаже от другата страна! Разбира се, съвременният човек, знаейки, че хората живеят и на другата, обратната страна на Земята (тоест в другото полушарие – бел. пр.), може да каже така. И така, той би могъл да каже: Данте е бил просто глупав. Той не е можел да разбере, че на Земята хората живеят от всички страни (от центъра), така че адът би могъл с успех да се намира както тук, така и там.

Защото този, който стои тук, отива към небето в тази посока и за него адът би бил в противоположната страна.

Виждате ли, господа, това действително е така. За физическия свят иначе и не би могло да бъде: ако небето се намира тук, адът би могъл да се намира само тук; във физическия свят това би могло да бъде само така. Ако столът стои някъде, той може да стои само там. Той може да заема (в пространството) само едно положение; не може да има второ място, което той още да заема.

Но Данте е имал други представи. Съдържание на тези представи не е бил физическият свят; той си е представял сили. Той е казвал: ако човек стои тук и със своето етерно тяло се движи в това направление нагоре, той ще става все по-лек и по-лек. Той все повече преодолява тежестта. Ако той влезе в Земята (тоест движи се в направление, противоположно на първото), ще трябва да прилага все повече усилия; тези усилия, това напрежение ще нарастват, когато той се приближи до другия край на Земята. Тук всичко ще оказва налягане върху него, ще го пресова. Тежестта тук ще е най-голяма. Това не е свързано с разполагането там на някакъв особен ад, просто на човек му се налага отначало да измине (този път), за да пристигне тук (рис.).

Ако Данте си е представял това именно така, той би могъл също да стои и тук (на другия край). Ако той би се движил навън тук, той би ставал все по-лек и по-лек, все повече и повече би влизал в етера. Но ако на него му се налага да се придвижва през Земята, тогава той трябва да измине такъв път (да става по-тежък и по-тежък). Тогава за него тук настъпва – там, където нарисовах зеленото – указаното състояние, указаното преживяване. Първият вариант се осъществява там, където застриховах в жълто. Ето как стои работата. Данте не казва, че адът се намира именно тук, на това място, Данте иска да каже: ако на някого му се налага със своето етерно тяло да се промъква през Земята, това е много тежко; където и да встъпи по този път, отгоре ли или отдолу (тоест от едното полуша-

рие на Земята или от другото – бел. пр.), той изпитва адски преживявания. Представите за това, че адът е локализиран в определено място, са възникнали едва в по-ново време. Данте е имал предвид преживяванията, които изпитва човек, ако той, бидейки етерен човек, е принуден да се провира през Земята.

Ако някой каже: Данте е бил глупав – глупав ще се окаже самият говорещ. Глупаво е да се казва, че според представите на Данте адът се е намирал на другия край на Земята. Не, представите на Данте са изглеждали така: във всеки случай ако аз излитам към небето, оставайки над Земята, ставам душевно все по-лек и по-лек; ако отивам в Земята, във всеки случай аз стигам на другия край (движейки се по земния диаметър); това е адското преживяване.

И така, представата като цяло се мени. Само в случай, че вие успеете макар и с малко уважение да се отнесете към съвършено различния начин на представи на хората от миналото, ще успеете да разберете това, което ще ви съобща следващия път като отговор на въпроса: какво остава от земния човек, когато той премине през вратата на смъртта?

Ако днес материалът ви се стори по-труден от обикновено, трябва да отчетете, че и въпросът не беше лесен. Надявам се, че успяхме, макар и малко, да го проясним. Ще продължим в събота. Ще разгледаме какво става с човек, когато той умре.

ПЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 17 март 1923 г.

Добро утро, господа! Иска ми се да кажем още нещо по втората част на неотдавна зададения въпрос. Защото ако поставеният въпрос е жизнено важен, отговаряйки му, се налага да кажем много неща; в случая на такива жизнено важни въпроси се налага да се привлече цялата наука, защото цялата наука съществува, за да отговаря на големите жизнено важни въпроси.

Казвал съм ви: този, който иска да разбере човешкия духовно-душевен живот, трябва доста основно да изучи човека. Последния път ние изучавахме паметта. Показах ви, че паметта, спомените се явяват в човека нещо чисто духовно. Днес искам да разгледам човека от съвсем друга страна, а също да ви демонстрирам нещо от това, което вече обсъдихме. Трябва да свържем тези неща едно с друго.

Нека днес да сравним развитието на животното и развитието на човека. Макар животното и да се обучава на нещо по време на своя живот, най-важното то прави без обучение, благодарение на вродени способности. Животното би могло да се обучи на доста малко неща, ако то вече не умееше много неща. Представете си пиленце, току-що излюпило се от яйце, което веднага кълве истински зрънца. Това качество е заложено в него. Човек трябва отначало на всичко да се учи. Има три рода дейности, на които човек трябва да се научи в най-първите години от своя живот. Първо, това, което се нарича ходене. На животното това му се отдава лесно, то придобива навици за ходене много по-лесно. То стои на четири лапи, а на четири лапи е къде по-лесно да се ходи, отколкото на два крака. Когато се ходи на два крака, първо трябва да се усвои пазенето на равновесие. Животното притежава равновесието, защото то има четири лапи.

Можете да възразите: но все пак има и такива животни, които използват предните си крайници подобно на човека, на-

пример маймуните или други животни. Тук трябва да си спомните за това, че в сравнение с цялата си организация, маймуната проявява някаква неловкост, използвайки своите предни крайници. Макар тя не винаги да се опира на земята със своите предни крайници, на нея като правило ѝ е необходимо да се държи за нещо с тях, да се поддържа. Ако маймуната не се поддържа с тях, тогава проявява някаква неловкост. Тя не може да използва своите предни крайници по правилен начин. Но болшинството животни ходят на всичките си четири крайника, даже човек в началото (на живота) също ходи на четири крака. На него му се налага отначало, пазейки равновесие, да се учи да ходи. Това е, на което на човека му се налага да се учи в живота: първо, той трябва да се учи да ходи.

Второ, както всички знаете, човек се учи на това, което е недостъпно за животното, или поне не е достъпно в тази форма: защото само фантазори могат да кажат, че за животното това е достъпно в тази форма; имам предвид човешката реч. Не искам да кажа, че животните не могат да се разбират помежду си. Привеждал съм ви достатъчно примери, показващи, че животните могат да се разбират едно с друго. Но такава взаиморазбиране се установява без помощта на речта. Те общуват помежду си, извършват нещо подобно на общуване, но не установяват разбирането помежду си с помощта на речта. И така, второто, на което човек трябва да се учи, е речта.

Третото, на което човек трябва да се учи и което също е недостъпно за животното в такъв обем, е мисленето. И така, човек трябва да се научи на три вида дейности: ходене, говорене и мислене.

Можете да кажете: мисленето, извършвано от човека, не е така просто да се отличи от това, което прави и животното. Не може да се знае мисли ли животното, или не. Обаче това, което се казва, че наблюдавайки животните, не може да се разбере, мисли ли животното или не, може да се сравни с това, някой да каже: ако баба ми имаше четири колела и отпред теглич, щеше да бъде каруца! Разбира се, игнорирайки фактите, можем да

кажем каквото ни хареса. Игнорирайки фактите, не ги виждайки, може, разбира се, да кажем и така: а защо се смята, че камъкът не може да говори или мисли? – Но ако се съобразяваме с фактите, се оказва, че цялата деятелност на животното е построена така, че в нея се преживява не личният разум, а мировият разум. То не действа по личен начин, персонално; неговата деятелност може да бъде изключително разумна, но тя не носи персонален характер. Както вече сте чували, животните много мислят, но мисленето им не е персонално.

Виждате, че човек трябва да се научи на три вида дейности: ходене, говорене и мислене.

Нормално развиващото се дете на първо място се учи да ходи, след това да говори и едва след това да мисли. Неправилно би било да се предполага, че човек отначало мисли и след това говори; не, отначало той посредством подражание се обучава на говор. Той подражава на думите, които чува и изключително с помощта на думите се учи на мислене. Само посредством речта човек се научава да мисли. По тази причина човечеството като цяло се е научило да мисли толкова късно. Древните народи са могли да говорят, но да мислят хората са се научили значително по-късно. Посредством речта те са се научили да мислят.

Представете си какъв би бил човешкият живот, ако човек още като дете не научаваше тези три неща: ходене, говорене и мислене! Ще разберете и това, че за тези три (вида дейности), ходене, говорене и мислене, на човек му е необходимо неговото тяло. В случая с ходенето това и така е ясно. Целият строеж на тялото ви показва, че за ходене на човек му е необходимо неговото тяло. Не можете да си представите как той би ходил без тяло. И така, за ходенето на човек му е нужно тялото. За говоренето – вече съм ви описвал по какъв начин се осъществява речта – на човек са му необходими неговият гръклян, езикът му и така нататък. Следователно за речта също му е необходимо тялото. За мисленето на човек също му е нужно неговото тяло. За мисленето му са необходими неговият главен мозък и

нервната му система. Можете лесно да се убедите в това; ако човек не може по нормален начин да мисли, при изследване на неговия главен мозък се открива, че той се е превърнал в каша. Човек не може да мисли, тъй като главният му мозък се е размекнал, станал е кашкав. И така, за това, което учи на Земята, на човек му е необходимо неговото тяло.

Трябва обаче да внесем яснота; какво собствено става, когато ние например ходим, когато въобще някак се движим? Когато се движим, в нас винаги нещо загива. Ако стоя тук и мина насам, а след това изследвам тялото си, ще открия в него след ходене повече продукти на горенето, повече минерални вещества, отколкото е имало преди ходенето, защото в процеса на ходене веществата вътре в мен изгарят. Аз въобще няма да мога да се движа, даже да пазя равновесие, взаимодействайки със силата на тежестта, ако не изгоря нещо в мен. И така, заради обезпечаването на такива жизнени потребности, като ходенето, като владенето на своето тяло посредством правилни движения, аз трябва да поддържам в себе си горенето. Но ако аз бих проявявал непрекъсната активност, съпроводвана с такова горене (окислителен процес) в мен, доста скоро бих загинал от това. Ще ми се наложи постоянно да възстановявам това, което съм изгорил.

Но външният свят не прави това за мен. Външният свят не възстановява в мен това, което съм изгорил. Достатъчно е само да погледнете какво става с трупа на човека. Той е напълно предоставен в разпореждане на външния свят. Този външен свят го изгаря. Външният свят изгаря тялото. Ще кажете: но нали не всички умрели ги изгарят, някои ги погребват. Обаче разлагането в гроба представлява само забавен процес на изгаряне. Това е същият този процес. При кремацията тялото на човека изгаря бързо. Тялото, лежащо в гроба, изгаря бавно. Това винаги е нормално горене, такова, каквото неотдавна ви обяснявах с примера за пламъка; само че в единия случай това става бързо, а в другия – тялото бавно тлее, бавно изгаря в гроба.

Когато като труп попаднем в Земята, ние изгаряме. Когато ходим, когато се движим, ние също изгаряме. Само трупа ние не можем отново да направим жив, защото не можем да осъществим в него процес, възстановяващ изгорялото. Бихме могли по всяко време да оживим труп, ако можехме да направим процеса на горене обратим. Но докато сме живи, ние можем да направим този процес на горене обратим. Ние успяваме по обичайния начин да направим горенето обратимо. Защо? Ако имахме само това тяло, което полагаме в гроба, ние не бихме могли да обърнем обратно това горене. Но освен това тяло, което полагаме в гроба, имаме и етерно тяло. Това е фино тяло. Така че, желаяйки правилно да нарисуваме човека, ние трябва отначало да обозначим тук неговото физическо тяло, а след това неговото етерно тяло. Благодарение на това, че имаме етерно тяло, можем отново да поправим щетите, нанесени от процеса на горене, съпровождащ нашите движения.

И така, ние имаме не само физическо тяло, имаме също и етерно тяло. Когато спим, нашето етерно тяло непрекъснато поправя, възстановява това, което през деня се е подлагало на процеса на горене. От това следва, че в съня ние също имаме това етерно тяло. И така, в леглото лежат физическото и етерното тяло на човека.

С какво етерното тяло се отличава от физическото тяло? Можете да почувствате това: когато сме предоставени на външния свят, процесът на нашето изгаряне обуславя тежестта. Но етерното тяло не е подложено на тежестта. Ако по правилен начин се обърне внимание на мислите, които човек си спомня, може да се каже, че те не принадлежат на физическото тяло, те – мислите, взети от паметта – принадлежат на етерното тяло. Ето защо човек в своята памет не е подложен на силата на тежестта. Вие можете и да работите, и да мислите в едно и също време, макар това и да е трудно; във всеки случай мисленето е основано на нещо друго. По-късно пак ще обсъдим това. Може едновременно и да се работи, и да се мисли. Това е известно на всеки, доколкото от работа се износва само физическото тяло. Етерното тяло не се износва от работа. Това е важно. Етерното тяло действа в човека така, че благодарение на него човек получава способност да си спомня, да притежава собствена памет.

Но сега преминаваме към второто, на което на човек му се налага да се учи – към речта. Да се учиш да говориш е нещо съвсем различно от това да се учиш да ходиш. При ходене се движим във външния свят. Ако работим, ние също се движим във външния свят. Във външния свят идваме в съприкосновение с това, което ни оказва съпротива, което възприемаме. Говорът, който произнасяме – даже и в плътния въздух – не ни прави впечатление на нещо тежко, на подложено на тежест. Ако въздухът е твърде плътен, ако той заплашва с разрушение, ние забелязваме това по други признаци. На нашата реч това никак не се отразява. И все пак без въздух ние не бихме могли да говорим, защото при говор привеждаме въздуха в движение.

В нас постоянно протича не само чисто външен процес на изгаряне. Когато ядем, храната през устата постъпва в стомаха. Там тя трябва да бъде преработена. След това трябва да се разпространи по цялото тяло. Тази работа е вътрешна; но и тя също изгаря нашето физическо тяло. Ако етерното тяло макар

и за миг би прекратило своята дейност, това би бил краят на човека. Тогава неговият собствен процес на изгаряне би убил него самия. Всичко, което човек прави в земния свят, е съпроводено с умиране.

С говора работата не стои така. При нарушение на сърдечната дейност – такова нарушение означава, че горенето, предизвикано от тази сърдечна дейност не се поправя тутакси от етерното тяло – сърцето може да спре. В случая с говора работата стои иначе: този, който говори непрекъснато, може скоро да досади. Пък и на самия себе си той нищо добро не носи. В случая с говора работа не стои така, че човек да трябва постоянно да говори (за разлика от непрекъснатата работа на сърцето и дихателната система – бел. пр.). Той може да говори, когато иска, но може и да спре да говори. Обаче той не може да прекрати изпълняваната посредством етерното тяло компенсация на сърдечната дейност. Тази компенсация човек трябва да прави от началото на своя земен живот до самия му край.

Има голяма разлика между това, което вътрешно извършва човек, когато говори, и в случая, когато просто живее. Поддържането на живота се състои в осъществяване (на непрекъснат) процес на горене. Поддържането на речта се осъществява по желание. Но при речта ние също разрушаваме нещо в нас. По правомерен начин разрушаваме нещо в себе си. Виждате ли, при дишането ние постоянно поемаме кислород, кислородът се съединява с кръвта и се отделя въглероден двуокис. Ние не можем да използваме по подобен начин азота. Но когато говорим, винаги поемаме твърде много азот. Отличителната особеност на речта се състои в това, че поемаме излишък от азот. В някакво отношение така ние сами отравяме себе си. Да поемеш излишък от азот означава да станеш подобен на цианида. Защото цианидът е съединение на въглерода с азота, подобно на това, както въглеродният двуокис е съединение на въглерода с кислорода. Човек постоянно се цианизира, когато говори. И той на свой ред трябва да компенсира тази цианизация. Привеждайки в движение своите органи на речта, в няка-

къв смисъл човек умъртвява себе си, както се умъртвява с изгарянето, съпътстващо движението, което пак трябва да бъде компенсирано. Тази компенсация прави астралното тяло. Не трябва да ви смущава думата «астрално» (звездно). Бих могъл да употребя и друг термин. Това няма значение. И така, тази компенсация прави астралното тяло. Това астрално тяло също така съществува в човека, то живее в дишането и в речта.

Сега можете да забележите разликата между астрално тяло и етерно тяло. Ако през нощта, по време на сън не компенсирахме, не поправяхме постоянно това, което е било изгорено от нас по време на деня, ние нямаше да спим, а щяхме да умираме. И така, в течение на целия земен живот трябва да удържаеме етерното тяло при физическото тяло. Но ние не можем (в нормално състояние – бел. пр.) да говорим през нощта, когато спим; за това трябва първо да се събудим. Речта е свързана с астралното тяло. През нощта просто извличаеме своето астрално тяло от нашето физическо тяло и етерно тяло. Затова през нощта дишаме малко по-различно. Ние издишаме по-малко въглероден двуокис, отколкото през деня. Накратко, в нас има трето тяло, астрално тяло (вж. рис.). Това астрално тяло живее в нашата реч.

При животното виждаме, че то също ходи, извършва движения; само че на него не му се налага да се учи на това, то го прави инстинктивно. Наблюдавайки животните, ние виждаме, че те не могат да говорят. Но те имат органи на речта. Би могло да се чудим, защо кучето не говори, а само лае. То не може да използва своето астрално тяло за говор. То не може да се научи да говори. Ние, като хора, можем да се научим на движение, да се научим да ходим, да се научим да говорим. Животното не може да се учи поради своето етерно тяло, не може да се учи поради своето астрално тяло. Но ние, хората, можем да се учим.

Виждате ли, ние можем да се научим на това, което ни дава възможност да получаваме мисли. Всяко обучение се състои в това, че човек получава мисли. Когато той говори, на

него му е достатъчно да използва подражание. Когато мисли, той трябва да проявява собствена активност, самостоятелност. Посредством мислите човек се учи. Той се учи на ходене, учи се на говор посредством мислите; само че за това той още не знае. У него още няма мисли при ходене и при говорене. Нашата, недостъпна за животното способност да се учим, се получава поради факта, че освен физическо тяло, етерно тяло и астрално тяло, ние имаме «аз», който напълно ни пронизва. И така, ние имаме «аз» (рис.). Така че имаме в наличност четири члена на единния човек: физическо тяло, етерно тяло, астрално тяло и «аз».

Това, което сега ви казвам, е основано на щателно разглеждане на човека като цяло, основано на истинската наука. Обичайната наука не е истинска наука. Тя оставя фактите настрана. Няма съмнение, че всеки човек, който макар и малко е учил, би трябвало да казва: човек има физическо тяло, етерно тяло, астрално тяло и «аз». Но той не казва това, защото тези хора не се съобразяват с фактите.

Сега ще прекараме пред нашите очи картината, която възниква по време на смъртта. Виждате ли, човек няма да може да прекара пред своите очи тази картина, ако допълнително към обикновеното съвременно обучение той не се е научил на още нещо. Работата е в това, че съвременните, така наречени културни хора обожават удобствата. Какво правят съвременните културни хора? За да се научи човек да ходи, не му се налага да полага особени усилия, защото това става с детето благодарение на подражанието на възрастните. Тук особени грижи не се изискват.

Това, че човек се учи да говори, също никого не удивява. Някога на Земята е било такава време, когато всички хора още не са умеели да говорят. Те са жестикулирали. Тогава е имало своего рода език на жестовете. След това хората се научили да говорят. Но за това човечеството отдавна е забравило. В настоящо време историята разглежда тези хора от древността, които вече са умеели да говорят. Това, че за овладяването на

речта трябва активно да се учи, днес повече никого не занимава. Затова народите водят борба помежду си. Ако тези народи биха се убедили в това, че някога им се е налагало да се учат да говорят, че на говор хората е трябвало да се учат, те не биха били толкова високомерни и отделните народности групи не биха се стремели към сепаратизъм. Хората съвсем са забравили за това, че е трябвало да се обучават на речта, като процес насочен отвътре навън.

Ако човек иска да се приближи към антропософията, той трябва – бих казал – съвсем отново да се научи да говори. Защото виждате, че когато някакъв съвременен учен ви изнася лекция, дявол да го вземе, тази лекция излиза от него като от машина. Наблюдавайте го: тя излиза като от машина. Работата изглежда иначе, ако това, което ви съобщават, се отнася до духовната наука, до антропософията. Тук постоянно се налага да се търсят думите, отново да се премислят и да се преживяват вътрешно. Когато словото е формирано, още повече изпитваш страх, че то може да се окаже неадекватно. В антропософията отношението към това, което чуваш, е съвсем различно от това на съвременните учени. Съвременните учени не се грижат вече за речта. Но в антропософията ние трябва постоянно да се интересуваме от нея.

Виждате ли, това става особено актуално, когато пиша моите книги: аз постоянно изпитвам състояние на вътрешно безпокойство, формулировките да се окажат по-правилни, за да могат хората също да разберат това, което е написано. При това се налага да се въвеждат лингвистични иновации. Съвременните образовани хора ще кажат просто, че аз пиша на лош стил, че не пиша на литературен, истински немски език; защото те са привикнали към определени словосъчетания, подобно на ходещи механизми те използват словесни щампи. Те не говорят от душата. Ето защо на тях им е непривично, ако човек гради своите изречения по друг начин от този, по който го правят те. И така, виждате, че съвременните хора не ги е грижа за речта.

Сега да се обърнем към третото, към мисленето. Съвременните хора много се гордеят със своето мислене. А аз ще кажа така: в настоящо време хората въобще не мислят. Болшинството от хората днес въобще не мислят. В това можете да се убедите с примера за религията. Съществуват религии. Но те не са съществували винаги. Хората е трябвало отначало да се формират за религията. При сериозно изучаване на историята може да се види какви усилия са прилагали хората за изработка на своите религиозни убеждения. Затова по-рано се е водила борба за религиозните убеждения. Какво правят хората днес? Те по наследство приемат това, което някога е съществувало като религия. Обаче те не искат да приемат нови мисли за свръхсетивното или нещо подобно. Ако хората бяха постъпвали винаги по този начин, те и досега биха останали на животинското ниво – това наистина е така, – защото никога не биха възприели мислите за свръхсетивното. Днес хората са неспособни да възприемат мисли за свръхсетивното. Те приемат само това, което по консервативен начин съхранява за тях църквата, това, което по различни въпроси е било формулирано още в древността. Ученият е свободен да ви каже: ние сме съвсем независими от църквата. Ние мислим сами, мислим самостоятелно. Това не е истина. Който действително познава църквата, вижда, че мислите на съвременните учени са само мисли на предишната църква. Преди известно време в Берлин имаше един известен учен. Наричаха го Дюбоа-Раймонд¹⁷ и той действително беше голям учен. Неговата реч, макар и да изглеждаше безупречна, елегантна, носеше механичен характер, а изказванията бяха наследство от миналото. На старите лелки много им харесват такива речи, тъй като падрето говори от катедрата само това, което те вече знаят; обаче трябва само да каже нещо ново, и това им се нрави по-малко и те просто заспиват от него. Така например Дюбоа-Раймонд, великият учен, изнесъл голяма реч на една естественонаучна конференция в седемдесетте години на миналия век. Това е било в Лайпциг. Тази реч получила широка известност. Той

казал приблизително следното: това, което възприемаме с помощта на сетивните органи, ние, като хора, можем да разбираме. Свръхсетивното ние не можем да разбираме. Това ние не умеем. – Речта получила широка известност под названието «реч за незнанието» (Ignorabimus-Rede). Ignorabimus означава: ние никога нищо няма да разберем. Нейният завършек е бил: Ignorabimus!

Защо Дюбоа-Раймонд е произнесъл такава реч? Ако редом с него би се оказал някой от вас, той би казал на Дюбоа-Раймонд: ти си ученик на Тома! Може би някой от вас би могъл да каже и така: Ваше превъзходителство, та вие сте ученик на един от отците на църквата, Тома Аквински! Дюбоа Раймонд би почервениял като цвекло и би бил страшно недоволен от това, че той е ученик на Тома Аквински, католическия отец на църквата. Това съвсем не би му се искало. В друга своя реч той даже е казал: германските учени – това е армия от научни защитници на Хохенцолерните¹⁸ (кралски, след това императорски род в Пруссия – бел. пр.). Това е изказване за същите тези учени, към които принадлежал и той. Но макар той с такава радост да бил готов да се познава с Хохенцолерните, съвсем не искал да се знае с Тома Аквински, отеча на католическата църква.

На какво обаче учил този Тома Аквински? Той, освен другото, учил така: сетивния свят човек може да опознава самостоятелно; но за познаване на свръхсетивния свят му е необходимо църковното откровение; в дадения случай човек не може да стигне до познание самостоятелно! Зачеркнете в това изречение думите «църковно откровение» и тогава ще получите: човек може да опознава само сетивния свят, свръхсетивния свят той не може да познае самостоятелно – църковното учение аз обаче не вземам предвид. И ето така вие получавате същото, на което учил Дюбоа-Раймонд. Той изпуснал само едно, това, което било за него малко неприятно. Той бил истински ученик на Тома Аквински. Така че действително не е истина това, че съвременната наука има собствени мисли. Тя даже ми-

слите заимства от църквата. Обаче хората не забелязват това. Само благодарение на антропософията ще се развият нови мисли. Хората не забелязват, че те нямат собствени мисли.

Днес не се обръща внимание на това, че човек се учи да ходи, да се движи, как човек се учи да говори, как човек се учи да мисли. А това е необходимо. Ако се обърне внимание на това, как отвътре се формира речта, обърне се внимание на това, как отвътре се компенсира горенето, обърне се внимание на това, как отвътре се образува мисленето, тогава ще се стигне до вечното, безсмъртно начало в човека. Ако въобще не се обръща внимание на тези неща, то напълно понятно е, че до никаквоечно, безсмъртно начало не може да се стигне. Именно недомислието и невнимателността по отношение на речта и ходенето водят дотам, че човек пренебрегва това, което носи в себе си, това, благодарение на което той се отличава от трупа, който след смъртта полагат в гроба. Човек трябва ежесекундно да се бори с този труп (в себе си), иначе би умрял на мига. Той трябва да преодолява този труп посредством своето етерно тяло, посредством своето астрално тяло и посредством своя «аз». Човек в самия себе си трябва постоянно да се бори със смъртта. Смъртта постоянно присъства в него. Ние можем да умрем във всеки момент. Но ние не умираме, докато можем в сън и будност по правилен начин да съединяваме нашето етерно тяло, астрално тяло и «аз».

Та какво остава от нас след смъртта? Преди всичко остава етерното тяло, но това етерно тяло притежава много силно влечение към (обкръжаващия) свят. То е безтегловно, силата на тежестта не действа върху него. Обаче то иска да се разшири веднага след като се освободи (от физическото тяло), когато умрем. Какво значи това? Това значи, че ние извличаме етерното тяло навън. Още щом извлечем етерното тяло, ние веднага трябва да умрем, доколкото именно то ни позволява да живеем. Да умрем, означава преди всичко да извлечем нашето етерно тяло от физическото тяло. Физическото тяло започва сега да гори истински, защото вътре в него вече няма етерно

тяло. Но в етерното тяло веднага възниква стремеж да се разпространи по целия свят. Човек след смъртта има спомени, защото те са свързани с етерното тяло, както вече съм ви казвал. Етерното тяло бързо се разпространява по целия свят. Затова за няколко дни този спомен, тази памет изчезва. И така, отначало човек за няколко дни има спомен за своя последен земен живот, подобно на това, както става при давещия се. Неотдавна ви обяснявах това.

Виждате ли, това твърди човек, който е антропософ; той не изсмуква от пръстите си тези сведения, така че какво прави? Допълнително към това, което се учи обикновено, той се учи на още нещо. Да допуснем, че в ежедневието човек върви. Той върви, това значи, че той вижда как постоянно изгаря. Но той никога не вижда как се компенсира това изгаряне. Ако би почнал да съзерцава как се компенсира горенето, какво става, когато аз придвижвам моя крак и там отново трябва през етерното тяло да се влее нещо, което компенсира горенето, той би започнал да възприема етерното тяло. В настоящо време човек е забравил за него. Той не гледа към своето етерно тяло. В това и се състои антропософското учение: да се научим да гледаме към своето етерно тяло. Да се научим да виждаме как в човека протича непрекъснат процес, насочен срещу смъртта. Човек може да прави експерименти, както ги правят във физичната или химическа лаборатория. Искам да ви опиша един такъв експеримент. Общата методика на постановката на такива експерименти описах в книгата «Как се постигат познания за висшите светове?» Но искам още един път да ви покажа как се правят тези неща.

И така, да допуснем, че през деня нещо съм правил, изпълнявал съм някаква работа, може би физическа, може би умствена. Вечерта, преди да заспи, човек доста точно си представя: да, човекът, който се намира тук, това си ти. Но той си се представя отвън. Сега човек си представя как са се движили краката му, движители са се ръцете му, всичко това той си го представя. Благодарение на това, че човек отново си предста-

вя тези неща, при него сама по себе си идва съвършено друга представа, а именно представата как всичко това може да бъде отново поправено, да бъде компенсирано. Човек получава представа за своето етерно тяло, за частичка от своето етерно тяло. Това може да го извика пред себе си.

Обаче съвременните хора казват: нека човек се научи да наблюдава външния живот, това му стига! В училище никой не гледа изучават ли децата нещо друго. Така е най-удобно. Защото хората, които знаят повече, стават непокорни. Макар че достатъчно би било да се зложат тези задатъци по време на нежната възприемчива младост, и тогава всички хора биха могли да възприемат етерното тяло.

Виждате ли, може да се правят и по-значителни упражнения, за да се възприеме всичко това, което прави самият човек при движение, при работа, при това работата може да бъде и умствена; можем да добием съвсем ясни представи, но уви, цялата тази история се обръща наопаки, тъй като през три дена вие губите тези представи. Ако сте учили нещо, ако здраво сте учили нещо във физическия свят, ако сте го учили истински, това остава във вас. Представите, които сте си съставили за свръхсетивния свят – за етерното тяло – в течение на три дни излитат. Те излитат, ако първо не ги превърнем във физически представи. Защо? Защото това, което човек изкуствено прави като експеримент, е идентично на това, което става след смъртта. След смъртта етерните представи в човека също изчезват. Така изчезват те и в случай, че са предизвикани изкуствено. Както с помощта на естествознанието в химическата лаборатория се изучават съединенията на кислорода, по същия начин с помощта на духовната наука се изучава гореизложеното, поставяйки съответния експеримент върху самия себе си. Това значи да не се спираш дотам, докдето е обикновената наука. Затова моята книга «Как се постигат познания за висшите светове?» е продължение на това, което обикновено изучават хората. Това продължение обаче описва факти, подобни на гореизложеното, че човек запазва преживяване на

своето етерно тяло два или три дни; това може да бъде имитирано в опит. Така това продължение се превръща в наука.

Виждате ли, така може да се преживее етерното тяло. Но може също да се преживява и астралното тяло. Когато човек вижда вода, той обикновено не знае, че в нея се съдържат водород и кислород. Той може да отдели тези две вещества едно от друго само с помощта на галваничен апарат, с помощта на електролиза. Тогава той може да получи кислород и водород отделно един от друг, в два съда. Така и астралното тяло трябва отначало да успеем да го отделим от физическото тяло, за да можем да го възприемем. Трябва да се развие истинска наука за тези неща. Трябва например да се обърне внимание на следното: в определено време от своя дневен живот ти си поел в себе си вода, напил си се с вода. След това дълго време не си пил. Ти си жаден. Когато се изпитва жажда, пак има желание за пиене на вода. По същия начин, ако трябва да прозвучи говор, човек трябва първо да поиска говорът да прозвучи. Това е едно и също. В случая с говора човек трябва да поиска да заговори; ако човек изпитва жажда, той иска да пие. Жаждата означава не нещо друго, а това, че човек иска да пие. Жаждата изявява волята да се пие. Може да се каже, че човек забелязва в самия себе си, че той получава желание, той получава правомерно желание. Забележете, че в началото ние сме имали спомени. Тези спомени идват понякога, когато ги искаме, но често и сами по себе си. Те се надигат, тези спомени. Те са свързани с етерното тяло. Желанията, такива, като жажда, глад или духовно-душевните желания, се надигат в човека така, че те са идентични на волята. Така вътре волята изявява себе си в човека. Желанията остават дотогава, докато не се удовлетворят, докато волята не встъпи в правата си.

Забележете, какво всъщност иска човек, изпитвайки жажда? Какво иска той при това? Тялото се намира в такова състояние, в което му се иска да внесе поправка. Какво всъщност желае той, изпитвайки жажда? Изпитвайки жажда, той желае тук да циркулира вода, и то така, както тя трябва да циркули-

ра в тялото. Понеже водата не циркулира, той изпитва жажда. Та какво иска той по същество? Той иска тялото му да функционира нормално. В случай на глад той също иска да има нормално функциониращо тяло. Човек винаги иска нещо за самия себе си. Виждате ли, това, което той иска за себе си, не може да бъде обусловено от самото тяло. Защото ако тялото трябваше постоянно да прилага усилия, за да удовлетворява желанията си, то би трябвало да се скапе. Тялото не може да развива желания.

Откъде тогава идват тези желания? Те идват от душата. При това даже не от етерното тяло. От етерното тяло произхождат спомените. Желанията идват от астралното тяло. Желания не винаги има, докато произлизащият от етерното тяло живот винаги е наличен. Желанията се менят според степента им на удовлетворяване, тъй като те се намират в астралното тяло. Така научаваме за връзката между желание и астрално тяло.

Но какво всъщност иска желанието? То иска астралното тяло да се намира в определено състояние. Обучавайки се все по-нататък на този метод, който ви описах с примера за изучаване на етерното тяло, човек може да продължи обучението в смисъла на изучаване на желанието. Човек при това по-нататъшно обучение се връща все по-далеч в своя живот и достига до точката, когато той още е бил в детска възраст. Тук той е имал чисти желания. Във времето, което не може да си спомни, той е имал чисти желания. Когато е ритал и се е мятал, той е имал чисти желания. Когато навлиза в света, детето представлява чисто желание. Човек ретроспективно се връща към това желание. При това той се учи да познава своето астрално тяло.

Човек не познава своето астрално тяло, без прилагане на това, което описах в книгата «Как се постигат познания за висшите светове?», защото ретроспективните му спомени достигат само до тази точка в детството, когато астралното му тяло вече се е съединило с неговото физическо тяло така, че

той не може повече да ги различи. Ако човек е обучен, връщайки се назад, си спомня, че бидейки съвсем малко дете, той е искал физическото тяло като цяло. Тогава човек започва да разбира какво се прави след смъртта, когато след няколко дни спомените изчезнат. Човек постоянно страстно желае своето физическо тяло от последния живот. Това продължава дълго. Това може да се изпробва.

Ако някой, да кажем, е навършил шестдесет години и проведе този вътрешен експеримент, ретроспективно се върне в спомените до своето детство, той идва до астралното тяло, и след това както трябва се запознава с това астрално тяло. Обаче той забелязва, че сега, когато е навършил шестдесет години, то е станало различно от това, което е било преди десет години. С възрастта то се мени. На шестдесет години е по-лесно да се върнеш назад (в спомените), отколкото на петдесет. А на двадесет и пет години да се върнеш е почти невъзможно. На двадесет е невъзможно да се върнеш към астралното тяло. И така, в хода на живота това се мени.

Следователно да се запознаем с астралното тяло е възможно; може да се констатира: астралното тяло става по-различно, колкото по-стар става човек. Колкото по-стар е човек, толкова повече желанието развива той. Затова, когато преминава през смъртта, ако е стар, желанията му са повече, отколкото ако е още съвсем малък. В този случай желанията му са по-малко. Човек живее след смъртта в своето астрално тяло, докато не постигне отсъствие на желание за своето физическо тяло. Следващия път ще ви покажа защо се казва: човек след смъртта в продължение на една трета от времето на своя живот живее в астрално тяло, а само няколко дни в своето етерно тяло. Днес няма да ни стигне времето да изложим това по подробно.

След това човек съвсем се освобождава от своите желания. Тогава той вече не желае своето физическо тяло и след това настъпва нещо особено. Сега той получава не желание за своето физическо тяло, което е имал, а получава възмож-

ност от рано да се погрижи за своето физическо тяло, което ще получи в бъдеще. Той изпълнява в духовния свят работа, която го прави способен отново да придобие физическо тяло в следващия земен живот. Този период продължава най-дълго от всички. И така, човек отново се връща към земен живот.

Следващия път ще ви обясня какво може много добре да обоснове представата за това, което наричат вечност. Следващия път ще доведе този въпрос до край. Защото това е част от въпроса, който ми поставихте.

Обаче, господа, обяснявах ви това така, че да ви приближа до духовното. Казвал съм ви: освен физическото тяло ние имаме още етерно тяло, астрално тяло и «аз»; всичко това се намира тук не само до раждането на човека, но и преди ембрионалния му живот, преди зачатие. То е тук.

Но, виждате ли, има известна църковна догма¹⁹, съдържанието на която е доста забележително. Тя се е появила скоро след като християнството се е разпространило. В тази догма Римската църква забранявала на хората да вярват в живота преди земния живот, да вярват в предекзистенцията, предсъществуването. Защо? Виждате ли, за да не създава животът преди земния живот грижи на хората, за да не се интересуват те от него. Вие казвате: аз вече се намирам тук; какво ме е грижа за живота преди земния ми живот? – Напротив, въпросът за живота след смъртта, за постекзистенцията много силно тревожи хората, защото на тях не им се иска животът да свършва. Това интересува хората.

Не можем обаче да се запознаем с живота след смъртта, ако човек не знае за живота преди зачатие. Едното без другото е невъзможно. Какво е станало в резултат на установяването на догмата за това, че хората не трябва да надничат в живота преди земния живот, че те не трябва да вярват в живота преди земния живот? С това на хората се отрязала перспективата, надеждата в свръхсетивното. Какъв смисъл е имало това, че именно църквата е отрязала надеждата в свръхсетивното? Смисълът тук е бил, че в този случай – доколкото човек все

още се е уповавал в живота след смъртта – властта над всичко, касаещо смъртта, е придобила църквата. Защото хората нищо не са знаели за това, което става след смъртта и се облягали на всичко, което им каже църквата. Във връзка с това у хората възникнало страстно желание да вярват, преди всичко на църквата. Така че на църквата установяването на догмата, че човек живее след земния живот, е донесло немалка полза. Защото така църквата е взела под свое управление всички въпроси, касаещи смъртта.

Веднъж беседвах с един знаменит астроном²⁰. Той не вярваше в нищо от това, което антропософията съобщаваше. Но астрономите с голяма лекота разбират, че не трябва да се ограничаваме с разглеждане само на физическото. Ние говорихме за църквата и държавата. Той се отнасяше към тях така: държавата му харесваше повече, докато църквата – по-малко, тъй като тя ориентира хората предимно към вярата, а не към познанието. Този астроном прекрасно се изрази по темата: при църквата работите стоят добре, доста по-добре, отколкото при държавата, защото държавата трябва да завежда само живота, докато църквата «завежда» смъртта. И доколкото църквата завежда смъртта, тя получава с едното и много друго и поради това действа с голям успех.

Духовната наука, антропософията иска да предостави на хората такива познания, които биха им позволили сами да «завеждат» въпросите, касаещи смъртта. Така стои работата. Виждате ли, господа, това е истинският прогрес. Хората не искат да се чувстват в постоянна зависимост, те искат да вземат живота си в своите собствени ръце. Ето в това е работата.

Днес хората вече забелязват, че нещата не вървят така, както преди. По-рано те мислеха: в течение на живота аз ще работя, така и трябва да бъде, защото без работа животът ще спре; но след това ще мога да получавам пенсия от държавата. Имаше такава идея. Когато умра – казваха си хората – църквата ще предостави «пенсия» на моята душа. Без да имат собствени знания, без тяхното съдействие, те ще получат «пенсия»

под формата на вечно блаженство, нали така?

Истинският прогрес трябва да бъде това, човек да вземе живота си в свои ръце и да не позволява да доминират над него нито държавата, нито църквата; той сам себе си води, опирайки се на познание и воля. За това той трябва да разбере на научно ниво в какво се състои неговото собствено безсмъртие.

ШЕСТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 21 март 1923 г.

Добро утро, господа! Да се опитаме, макар и предварително, да доведем докрай това, което започнахме да разглеждаме. Често съм посочвал, че разбиране на живота възниква само тогава, когато започнем да разглеждаме съня на човека. Обикновено господства мнението, че човек проявява активност в живота от сутрин до вечер, докато сънят отново му дава сили за преодоляване на умората и така нататък. Но сънят прави много повече. Трябва както следва да осмислите това. Спомняйки си своя живот, помислете за това, че сънищата, които сте сънували, не винаги сте ги запомняли. Сънищата бързо се забравят, както това на всички ви е известно. В най-добрия случай става така, че се сънува сън, който след това се разказва и благодарение на разказа той се запомня. Сънищата, които не се разказват, много бързо изчезват, забравят се. Ако ретроспективно си спомняте своя живот чак до детска възраст, от тази детска възраст чак до по-късния живот към вас прииждат спомени. Но тези спомени винаги носят откъслечен, фрагментарен характер. Когато мислите ретроспективно, (прекъсванията) съвпадат по време с времето, когато сте спали. Това са паузи, където не можете да си спомните себе си.

Спомените се простират от вчерашната вечер до вчерашната сутрин. След това отново следва пауза. Така че при ретроспективно спомняне не обхващаме целия си живот; при ретроспективното спомняне винаги отпада това, което е било през нощта. Ако опънем линията на ретроспективните спомени, времето от вечерта до сутринта ще мине неясно, без спомени, след това отново ще се появи спомен от сутринта до вечерта, пак пауза от вечерта до сутринта и така нататък. За своя живот ние можем всъщност да си спомняме само така,

че цяла част от нашия живот се оказва необхваната от ретроспективните спомени. Това е съвсем очевидно. Това е времето, в течение на което ние сме спали. Сега да разгледаме човек, който не може да спи. Знаете, че някои хора се оплакват, че не могат да спят. Обаче повечето такива оплаквания не трябва да се приемат сериозно; някои хора разказват, че през нощта те въобще не спят. И ако ги попиташ, от колко време не спят през нощта, ще отговорят: вече девет години няма сън. Обаче този, който не би могъл да заспи толкова дълго, отдавна да е умрял. Тези хора спят, но сънищата в съня им са толкова живи, че им се струва, че не са спали, а са бодърствали. Наложил се да кажа на един такъв човек: трябва само да легнеш в леглото, можеш и да не спиш; само легни в леглото. Той спеше, макар и да не знаеше, че спи. Казвам ви това само за да видите, че сънят действително е необходим на човека за живота. Сънят е по-необходим за живота, отколкото храненето. Този, който не може да спи, не би могъл да живее.

Колко време прекарваме в сън в течение на целия наш живот между раждането и смъртта? Виждате ли, господа, промеждутъкът на съня е най-дълъг при най-малкото дете. Детето след раждането си почти през цялото време спи. След това времето на съня постепенно се съкращава и то спи все по-малко. Когато човек остарее и направи ретроспективна сметка, той може да каже, че е проспал една трета от своя живот. Това е напълно нормално. Една трета от живота се прекарва в сън.

Тези неща са били известни доста отдавна. Само че днес хората неохотно си спомнят за това, което отдавна е известно. Още в самото начало на XIX столетие хората, писали по тази тема, са заявявали: човек трябва 8 часа да работи, 8 часа да се занимава със своите работи и 8 часа да спи. Получават се 16 часа бодърстване и 8 часа сън, и така, $3 \times 8 = 24$ часа. Така че продължителността на съня съставлява една трета от 24 часа. Това е било вярно наблюдение. Една трета от своя живот човек трябва да посвети на съня. Хората днес малко ги е грижа за това, колко важен за живота е сънят, нали така, защото те днес

вобщо не мислят какво представляват душата и духът. Тях ги е грижа само за това, което човек преживява телесно, в състояние на бодърстване, докато духът и душата не ги занимават. Работата стои така, че хората днес в практическия живот често казват: Боже мой, прекрасно е да поспиш, но за това би трябвало да ти се доспи. И ето, те пият ли пият много бира вечер, за да заспят по-лесно. Но работа тук е в това, че трябва да се разбере колко голямо значение има сънят.

Нека да си изясним какво собствено означава сънят. Виждате ли, господа, по същество човек е зает със своето съществуване, той охотно се занимава със себе си. Това е особено забележимо при болните. Болният открива тази склонност да се занимава със себе си, тъй като ако нещо го боли, той се отнася към себе си с изключително внимание и така нататък. Всичко това е напълно правомерно, но то показва колко охотно човек се занимава със себе си. Какво собствено е обект на тази грижа, когато човек е зает със себе си? Човек с максимална охота се занимава със своето тяло. Голямата тайна на живота е скрита в тази охота на човека да се занимава със своето тяло, жаждата да има тяло. Любовта на човека към тялото му се проявява основно тогава, когато това тяло не е съвсем в ред. Но това желание да се притежава тяло има и своята обратна страна. Тялото е подвижно в течение на целия ден. Тялото се изтощава в течение на целия ден. И душевно-духовното начало, намиращо се вътре в него през деня, обича това тяло все по-малко и по-малко, при това самият човек не знае за това. Това е значителен факт и за него трябва да се знае. Докато човек през деня трябва да бъде постоянно подвижен, душевно-духовното начало все по-малко обича това тяло. Именно затова детето спи така много. То много обича своето тяло, много иска да получава удоволствие от тялото си. Ако сте виждали детенце, винаги можете да забележите как то се наслаждава на своето тяло. Само помислете как детето суче мляко и заспива. В съня детето изпитва удоволствие от храносмилането. То се наслаждава на това, което става в неговото тяло. И само когато отново

огладнее, то се пробужда. Защото това, което става в тялото, когато детето изпитва глад, му харесва много по-малко. Тогава то се пробужда. И така, виждате, че детето даже в съня би искало да изпитва удоволствие от своето тяло. Бихте могли в това отношение да направите прекрасни наблюдения. Само учените не ги правят, защото те нямат способности за това.

Наблюдавайте известно време стадо крави, пасящи на ливада. Как след това кравите с удоволствие лягат и се наслаждават на своето храносмилане. Те изпитват наслада от това, което става в тяхното тяло.

Ето какво следва да се знае; всъщност човек иска да се наслаждава на своето тяло. Но при човека това става по друг начин, отколкото при кравите, той притежава още нещо; при възрастния човек има нещо различно в сравнение с детето. Малкото дете още не работи, ето защо то се наслаждава на своето тяло в съня. Кравата прави всичко инстинктивно, ето защо тя се наслаждава на своето храносмилане в съня. Но човек не достига до това, да се наслаждава на своето храносмилане. При човека това става по такъв начин: след като цял ден е използвал своето тяло, той вечер стига дотам, че губи симпатия към своето тяло. Той повече не го обича. Виждате ли, именно затова той заспива. Той заспива, защото тялото му вече не му е симпатично. Антипатията, която в течение на целия ден човек развива по отношение на своето тяло, му позволява да заспи през нощта и той спи толкова дълго, докато в душата си не преодолее тази антипатия. Още щом отново възникне симпатия към тялото, той се събужда. Преди всичко е необходимо да се разбере именно това: пробуждането се основава на това, че човек отново развива симпатия към своето тяло. Тази симпатия се проявява към всички органи на тялото поотделно. Ако човек се събужда, той в някакъв смисъл пропълзва в своите органи.

Само си представете какви сънища имаме в процеса на пробуждане. Сънищата при пробуждане са такива, че могат например да ни се присънят змии. При това човек пропълзва

в своите органи и на него му се присънват змии. Тези змии отразяват неговите черва.

И така, в резултат на симпатията към своето тяло човек пропълзва със своето духовно-душевно естество в своето тяло, когато се пробужда. Човек трябва да има тази симпатия, в противен случай винаги ще му се иска да остави това тяло.

Представете си сега, че човек умира и сваля от себе си своето тяло; той вече няма тяло. Първото, което настъпва при това, е, както ви казах, че на човек му се появяват мисли в качеството на спомени за целия му живот. Още след няколко дни те се губят. Те се разсейват по целия свят. Но след това в човека остава симпатия по отношение на това, което е преживяло неговото тяло. Тази симпатия по отношение на това, което е преживяло неговото тяло, той сега трябва постепенно да изгуби. Това е първото, което правим след смъртта: трябва да се разделим със симпатията към нашето тяло.

Колко продължава промеждутъкът от време, който ни е необходим за възстановяване на симпатията към тялото, ако сме преживели един ден? Той продължава една трета част от деня (денонощието). Затова загубата на симпатия (към тялото) продължава след смъртта една трета от целия живот. Ако човек, да кажем, е бил на тридесет години, за освобождаване от тялото, за загуба на симпатията към света и живота са му необходими примерно десет години – всичко това, разбира се, е приблизително. Следователно човек след смъртта отначало има два дена, когато пред него се изправя един ретроспективен спомен, и след това в него започва процес на отвикване от тези ретроспективни спомени, който продължава една трета част от живота, преживян от него на Земята. За отделния човек тази цифра е усреднена, тъй като при един това може да продължи по-дълго, а при друг – по-кратко, защото един има по-голяма симпатия към тялото си, той повече се е обичал, докато друг се е обичал по-малко и така нататък. Следователно след смъртта ние правим това, което може да се нарече: отвикване на човека от всичко, което го е свързвало с неговото тяло.

Вие обаче бихте могли да кажете: това, което ти тук ни разказваш, носи всичко на всичко теоретичен характер, това е теория. Как въобще може да се знае, че от човека нещо остава, след като той сваля от себе си своето физическо тяло? Как може да се знае това? За това, господа, трябва да се изучава как се развива човек в живота.

Има първи период от живота, в който се развива човек, първи времеви отрязък в живота; той продължава до смяната на зъбите. Отначало в човека се появяват млечните зъби, след това той получава вторите зъби. Виждате ли, затова може да се каже, че млечните зъби човек получава по наследство. Но вече тези втори зъби той не получава по наследство. Вторите зъби той има благодарение на своето етерно тяло. Етерното тяло в него е станало активно и му дава вторите зъби. Така че ние следователно имаме физическо тяло, което – както неотдавна ви описах – дава първите зъби. После се активизира етерното тяло; то дава на човека вторите зъби, тези, които му остават.

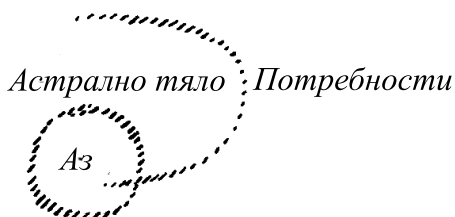
Необходимо е да се добие способност за съзерцание; днес хората придобиват само способност за абстрактно мислене, за изработка на теории, но не и за съзерцание на това, което описах в книгата си «Как се постигат познания за висшите светове?» Ако човек истински съзерцава детето, съзерцава как детето постепенно се приближава към смяната на зъбите, към своите втори зъби, той вижда свръхсетивната работа на етерното тяло. Това е същото тяло, което човек задържа, когато умира, задържа в течение на няколко дни, а после то се разтваря, разсейва се по целия свят. И така, ако правилно се изучава това, благодарение на което човек получава своите втори зъби, може да се направи извод, че след смъртта човек само няколко дни още има своето етерно тяло, а няколко дни по-късно го отхвърля и то се разсейва по света.

Той притежава още свое астрално тяло и свой «аз». Това астрално тяло има постоянна потребност от физическото тяло. То заедно с намиращия се в него «аз» постоянно иска физическото тяло. Следователно можем да кажем: човек развива

– това вече ви казах неотдавна – в своето астрално тяло тази потребност. Всички потребности ги развива астралното тяло. Потребностите са непричастни към физическото тяло. Когато физическото тяло стане труп, то няма повече никакви потребности.

Физическо тяло

Етерно тяло

И така, можем да кажем: това, което дава на човека неговите втори зъби, няколко дни след смъртта изчезва. Какво остава? Тук пак е необходимо да се научим да изучаваме какво става особено активно в човека от момента, когато той е придобил вторите зъби чак до този момент, когато у него настъпва половата зрелост. Това също е важен период в живота на човека. Нашата съвременна наука не може да изучава такива проблеми, защото тя даже не им обръща внимание.

Виждате ли, от получаването на вторите зъби до половата зрелост вътре в детето работи нещо свръхсетивно. Какво иска това свръхсетивно? Това свръхсетивно иска постепенно да обхване цялото тяло. То още не се намира вътре, когато детето получава вторите зъби; то започва да внедрява астралното тяло в цялото си тяло, така че астралното тяло прониква в него. Тогава детето става все по-зряло. Когато астралното тяло изцяло проникне във (физическото) тяло, детето достига половата зрелост. Важно е, ако човек знае: астралното тяло – това е, което довежда детето до половата зрелост.

Разбира се, тези неща не могат да се изучават така, както

би им се искало на съвременните учени. Съвременните учени биха искали да изучават само това, което може да се пипне с ръка. Обаче този, който се е научил истински да наблюдава какво става, какво се изработва в детето в периода между вторите зъби и половата зрялост, той знае какво е това астрално тяло. То носи със себе си всички потребности. Разбира се, преди израстване на вторите зъби детето също има потребности, доколкото астралното тяло вече е внедрено в главата; но по-късно то се разпространява, прониквайки цялото тяло. При момчетата този процес на разпространение на астралното подобре се поддава на наблюдение. При тях се изменя гласът и това свидетелства за настъпването на половата зрялост. Това е навлизане на астралното тяло в цялото физическо тяло. При момичетата този стадий може да се наблюдава по вторичните полови признаци, по гърдите и така нататък. Това свидетелства за навлизането на астралното тяло. Това астрално тяло остава след смъртта в човека след като етерното тяло е вече отхвърлено.

Виждате ли, това астрално тяло всяка сутрин изпитва желание да влезе във физическото тяло. Защото докато човек спи, в него няма потребности, нито полови, нито никакви други. Те се проявяват при пробуждане. Те се проявяват тогава, когато сутрин астралното тяло иска да влезе във физическото тяло. Това астрално тяло в живота е предопределено всяка сутрин да прониква във физическото тяло. Желанието се запазва в астралното тяло и след смъртта, но именно от това астрално тяло трябва сега да отвикнем.

Ако човек е на тридесет години, колко дълго се е намирал в своето физическо тяло? Той се е намирал вътре във физическото тяло двадесет години, а десет години той не се е намирал там. В течение на тези десет години, когато той не се е намирал в своето физическо тяло, които той е проспал, след смъртта все още иска отново да се окаже вътре във физическото тяло. Ето защо след смъртта човек действа в своето астрално тяло в течение на една трета от живота, който е провел

тук, на Земята. След изтичането на този срок астрално тяло се удовлетворява. И тогава човек живее само в своя «аз». Следователно след смъртта човек, завършвайки една трета от продължителността на своя живот, продължава да живее по-нататък само в своя «аз».

Но на този «аз», на това духовно начало в човека сега, когато то трябва да живее по-нататък, му е необходимо необичайно много. Виждате ли, аз не без причина постоянно ви обяснявах това, че разумът, разсъдъкът, мислите са разпространени по целия свят. Казвал съм ви как всичко в света – ако само се изследва това правилно, – как всичко в света е организирано изключително разумно. Пояснявах ви това с примери от животинския свят. Целият този свят е такъв, че ние не трябва да вярваме, че нашият разум е нещо единствено, не, разума, който ние притежаваме, само го черпим от разпространения по целия свят разум. Разум има навсякъде. Този, който счита своя разум за единствен, е толкова глупав, колкото този, който смята: тук имам чаша с вода, тази чаша беше празна, след това тя стана пълна, това значи, че водата се е образувала от стените на стъклената чаша. Всъщност водата първо е била изкарана от кладенеца, от всеобемащата водна стихия. По същия начин и разумът, който притежава човек, е бил отначало добит от всеобемания миров разум.

Само че по време на живота всичко това не го забелязваме. Но защо? Защото това прави нашето тяло. Господа, ако само знаехте – а веднъж вече съм ви обяснявал това – какво прави вашето тяло с малката бучка захар, която сте погълнали; ако знаехте как тази малка бучка захар не просто се разтваря в тялото, но се превръща във вас във всевъзможни други вещества; ако знаехте как става всичко това, щяхте да бъдете удивени. Вече бяхте доста учудени, когато ви обяснявах азбучните основи на това, което става в човешкото тяло. Но колкото и много процеси, ставащи в човешкото тяло, да разгледаме, това ще бъде малка част от тях. Вие вдишвате. Вдишката, която поемате в себе си, се изразходва във вашето тяло. Замислете се

над факта, че правите примерно осемнадесет дишания в минута. При това всичко, което сте вдишали, трябва постоянно да се изразходва във вашето тяло. В това се съдържа проява на огромен разум, всеобемаш разум.

И всичко това го изпълнява вашето тяло. Нашето тяло работи за нас с наистина необичайна разумност. Човек трябва да изпитва необичайно удивление, узнавайки за това, колко разумно действа физическото тяло. Това е просто невероятно. Обаче в течение на живота това физическо тяло се изразходва.

Но сега, след смъртта, ние вече нямаме физическо тяло. Етерно тяло ние също повече нямаме. Ние нямаме и астрално тяло, нямаме страстния стремеж към физическото тяло. Ние въобще имаме само «аз» и този «аз» забелязва сега, че той няма тяло; тогава той започва да се запознава с всичко това, което е необходимо за тялото.

И тук започва могъща дейност, която трябва да се разбере. Съвременната наука си облекчава задачата. Съвременната наука казва: откъде се появява човекът? – Е, разбира се, човек се получава от това, че в резултат на оплождане в тялото на майката възниква оплоден зародиш. И така, науката казва: тук се намира оплоденият зародиш и вътре в него се съдържат потенциалните възможности, задатъците на човека. А ако нещо не се знае, се казва: съществуват заложби и благодарение на тях се появява целият човек. Виждате ли, произходът на човека отдавна се е обяснявал много понятно, макар и по толкова своеобразен начин, който сам по себе си е крайно неясен.

Представете си, че тук се намира майчината яйцеклетка (изобразява го на рис.), от която сте произлезли самите вие. И така, вие сте били заключени вътре, в някакъв смисъл сте се намирали тук в качеството си на мъничко човече. Но тази майчина яйцеклетка на свой ред е произлязла от друга майчина яйцеклетка. По такъв начин малкото човече се намира в майчиното тяло, в майчината яйцеклетка, но и майката на свой ред се намира в своята майка, тоест в бабата, тя – в прабабата, тя – в прапрабабата и така чак до Ева.

Така стигате до странния извод, че вътре в прамайката Ева е било заключено цялото човечество във вид на такъв род включвания. Господин Мюлер също някога е бил вътре в яйцеклетка и на свой ред се е намирал в яйцеклетка заедно с всички други човешки яйцеклетки, бил е включен в нея. Така в прамайката Ева се е намирал целият човешки род. Тази теория, която в миналото даже са наричали еволюционна, по-късно са почнали на шега да я наричат «теория на опаковаността».

В началото на XIX век хората открили: такава теория за нищо не става, не можем да си представяме, че в прамайката Ева се е съдържал целият човешки род, че един винаги се съдържа в друг, при това в толкова огромно количество – такава теория за нищо не става. Тогава почнали да разсъждават така: не, в яйцеклетката нищо не се съдържа, обаче след като яйцеклетката бъде оплодена, върху нея почват да оказват въздействие всички външни условия: вятър, времето като цяло, Слънцето, светлината и всичко останало. Под въздействието на природата от яйцеклетката се появява човек.

Господа, този възглед много би допаднал на материализма, ако последният го беше взел на въоръжение. Но при по-точно разглеждане и той не издържа критика. Представете си какво бихме били ние, ако постоянно се отзовавахме на всяко въздействие на природата. Тогава навярно ние бихме станали – както това сега наричат хората, – бихме станали нервни. Този, който би се оказал чувствителен към всеки повеи на вятъра, към всеки лъч светлина, не би бил нормален човек, това би било шило в торба. Обкръжаващата природа би ни напра-

вила хиперактивни. Следователно така също не става.

Истинското изследване ни показва нещо съвсем друго. Истинското изследване ни показва, че вътре в тази яйцеклетка въобще нищо няма (има се предвид не естественонаучно, а духовнонаучно изследване – бел. пр.). Преди да бъде оплодена, в нея още до някаква степен има нещо забележимо вътре. Тук още има форма. И така, в неоплодената яйцеклетка могат още да се възприемат всевъзможни нишковидни образувания и така нататък. Но ако яйцеклетката е оплодена, тези нишки се разрушават и тогава цялата яйцеклетка не представлява нищо друго освен истински продукт на разлагане, истинска «хрчка», ако ми бъде позволено да се изразя така. Изразявайки се по-литературно, това е някакъв хаос. Това е съвсем неподредено, деформирано вещество.

Виждате ли, такова съвсем неподредено вещество, като тук, никъде в света няма. Всички вещества по един или друг начин са вътрешно подредени, някак структурирани. Ако вземете едно любимо вещество, ако вземете цветен прашец и го разгледате под микроскоп, ще видите колко фино и изкусно е построен вътрешно той. Оплодената яйцеклетка представлява нещо единствено от своя вид, там вътре е пълно запустение. Отначало веществото трябва да бъде доведено до пълно запустение: то вече не трябва да представлява нищо от само себе си, не трябва да се оставя само на себе си, ако от него трябва да се получи човек. Хората винаги се замислят над това, какво представлява белтъкът. Те изучават вътрешния строеж на белтъка. Да, белтъкът вътрешно има доста проточена структура, докато не е оплоден. Ако е оплоден, той представлява именно това, което нарекох продукт на разлагането, «хрчка», което означава хаос, абсолютно неподредено вещество, абсолютно деформирана субстанция. Именно оттук се появява човекът. По-нататък, в прамайката Ева – ако тя въобще е съществувала – не се е съдържал целият човешки род, заключен в някаква впоследствие оплодена яйцеклетка, не, яйцеклетката е била съвсем хаотична, неподредена, и даже в прамайката Ева тя е

била неподредена. Ако от тази яйцеклетка трябва да възникне човек, върху нея трябва да бъде оказано външно въздействие; това означава, че самият човек би трябвало да влезе в тази яйцеклетка. Именно правилното проведено духовнонаучно изследване на свой ред показва, че човек трябва да влезе в тази яйцеклетка отвън. Това значи, че човек идва от духовния свят. Той не идва от веществото. Веществото първо трябва да бъде разрушено.

Така стои работата и с растението. При растението вие имате работа със земята; в земята се намира зародишът на растението. Хората пак неправилно изучават това, което става със зародиша на растението в Земята. Той трябва да бъде именно първо разрушен, за да подейства новата пролет върху него така, че отвън навътре по духовен начин от разрушеното вещество да се появи новото растение. Така стои работата и с животното, така стои работата и с човека. Само че при растението това протича в облекчен вид. Целият Космос образува формата на растението. При човека целият Космос отначало не образува неговата форма. Човек трябва сам да си я изгради. Човек фактически трябва сам да влезе в това разрушено вещество, иначе от това разрушено вещество не би могъл да възникне никакъв човек. И така, човек трябва отначало да излезе от духовния свят и да влезе в това разрушено вещество. Оплотдането като цяло служи само за да предостави на разположение на устремилия се в този свят човек това разрушено вещество, да противопостави на човека разрушеното вещество. С неразрушено вещество човек нищо не би могъл да направи, не би могъл да пристъпи към работа. Той не би могъл да влезе в света като растението, защото тогава той би бил само растение. Той действително трябва да изгради в себе си цял Космос. И той го изгражда. Това е наистина удивително, как човек отпечатва Космоса в това разрушено вещество.

С един пример искам да ви покажа как човек отпечатва Космоса в това разрушено вещество, вражда го в това вещество. Ако тук е разположена повърхността на Земята (изобра-

заява го на рисунка – рисунката отсъства в текста), ние можем да я изобразим като плоска, тъй като ако гледаме само незначителна част от Земята, тя изглежда плоска. Тук сутрин изгрява Слънцето, издига се до известна височина и след това отново се спуска. Това е определеният ъгъл, под който се издига Слънцето. Много интересен е фактът, че Слънцето винаги се издига под този ъгъл, под който залязва. Разбира се, през лятото този ъгъл е разположен по-високо, отколкото през зимата, но Слънцето през цялото време се издига под един и същи ъгъл. Този ъгъл е ъгълът на наклона на Слънцето по отношение на Земята.

Именно този ъгъл ние откриваме още някъде. Виждате ли, когато светлината прониква в нашето око, там, където очният нерв влиза от главния мозък в окото – рисува сълзи, – съществува така нареченото сляпо петно. Именно в това място ние не виждаме. Човек отчетливо вижда само с тези места, които са малко отдалечени от това сляпо петно, където е разположен входът на очния нерв. Тук се открива нещо интересно; същият този наклон, който има по своя път Слънцето по отношение на Земята, има тук към това сляпо петно тази точка, с която ние най-ярко възприемаме (светлината) вътре в нас.

Има и нещо друго. Ако вземете сърцето, то също има наклон под определен ъгъл. Това е същият наклон, както и наклонът на Слънцето по отношение на Земята. Бих могъл да ви приведа безброй примери, с които бихте могли да видите: всичко това, което се намира навън, в Космоса, всичко това ние така или иначе носим в себе си. Наклонът на Слънцето ние носим в наклона в нашето око и в наклона на нашето сърце. Ние изцяло и напълно сме построени от космическия разум.

Е, господа, тук е мястото, където постепенно получавайки познание, човек почва да си казва, че наистина представлява цял малък свят, микрокосмос. Всичко, което го има в света, навън, намира своето пълно отражение вътре в човека.

Само си представете, когато ви дават тази «храчка», тази

разрушена материя, и вие трябва да възсъздадете там вътре всичко това! Вие не бихте могли да направите това. Виждате ли, когато «азът» остава след смъртта сам, той трябва да се учи от целия свят, за да може след това да го възсъздаде, да възпроизведе целия този свят. След като в течение на една трета от предишния си живот човек отхвърли симпатията към тялото, той започва да се учи от целия Космос, да се учи на това, как отново да стане човек. Това продължава по-дълго, отколкото продължава животът му на Земята, а на Земята работата върви така, че на него не му се налага да учи толкова много. По същество мнозинството днес се учи много малко. Доста странно и куриозно е това, че учените се учат най-малко, защото това, което те учат, за нищо не става. Знанията им са годни само да разбереш как изглежда трупът, те са непригодни за разбиране на живия организъм. Но «азът» трябва да се учи на това след смъртта. От целия Космос трябва да се познае тайната как да се построи тялото. И тук можем да посочим времето, което «азът» прекарва, за да научи от целия свят това, как живее и действа човек вътрешно.

Виждате ли, ако благодарение на упражненията, описани от мен в книгата «Как се постигат познания за висшите светове?» човек достига възможност да си спомни времето, което в противен случай не си спомня, спомни си времето, когато е бил съвсем малко дете, тогава той постига, в какво се състои животът на младенца, който още нищо не знае за света, който се нуждае само от своето тяло, само се мята; той още живее само в очите, живее в ушите, но не разбира всичко това. В обикновения живот на човека не му се удава да надникне толкова далеч назад. Той казва: че какво ме интересува моето детство. Но ако някой използва познавателните ресурси и надникне назад в това кратко време, за което обикновено не си спомняме, той ще види какво се прави в това време. В човека отначало възниква страшно неприятно чувство, ако той се върне към това време. Защото същността на цялото това мятане на малкото дете се състои в това, че човек се старее

да забрави цялото свое знание за Космоса; той предава това космическо знание на тялото, което след това става негов носител. След това тялото може в течение на живота да вземе върху себе си това знание.

Малкото дете предава на тялото цялата космическа мъдрост. Страшно болно и страшно трагично е това, че съвременната наука няма никакво понятия какво става в живота, как малкото дете отдава усвоената от него всемирна мъдрост на своето тяло, как постепенно то вращава в тези очи и в тези ръце. Детето постепенно вращава тук, то отдава цялата мъдрост на своя «аз» на тялото си, докато по-рано притежател на цялата тази космическа мъдрост е бил «азът».

Възможно е всичко това да ви се види странно, но въпреки това е вярно; на какво основание човек, владеещ антропософията, разказва на хората за Космоса? Той разказва това по простата причина, че ретроспективно си спомня първото време от своето детство, времето на младенчеството, когато човек знае за всичко като цяло на основата на опита, получен преди влизането в тялото. И антропософията се състои всъщност в това, цялата мирова мъдрост, отдадена на тялото, малко по-малко да се извлича от тялото.

Господа, обикновената наука днес не дава никакви указания по въпроса. Тя не дава никакви указания за това как може от тялото отново да се добие знанието, което самият човек отначало е вложил там. Тя прави експеримент с човека. Той трябва да учи само това, което узнава по външен начин, докато по-правилно би било да се вкарва в човека познанието на живото тяло. Нашите студенти ги водят към (познание на) мъртвото тяло, към познание за трупа, те не могат да изучават живия човек. Такова изучаване би било във всеки случай значително по-трудно, защото при това човек би трябвало да се тренира в самопознанието, би трябвало да съзерцава в себе си и по такъв начин да се усъвършенства. Но работата тук върви така, че именно това съвременният човек не иска; той не иска да става по-съвършен, той иска малко да го подресират в

училище, а след това иска да си остане същия, той не иска да се усъвършенства. Не иска това, защото съвременното възпитание развива в него твърде много високомерие по отношение на това, което би трябвало да съдейства за неговото усъвършенстване.

По този начин, за начало аз бих искал малко да ви разкажа какво представлява «азът». Обаче на следващите занятия ние ще говорим повече по темата, така че ще чуете значително повече и постепенно темата ще става все по-понятна за вас.

Виждате ли, съвсем малко ви разказах за това, с какво трябва да се занимава «азът» в течение на времето, докато човек отново не се спусне към Земята. Но има хора, които казват: мен съвсем не ме е грижа какво ще прави този «аз» след това! Мога да почакам, докато умра, пък после ще видим. Така казват тези хора.

Господа, това би приличало на ситуация, ако зародишът, след възникването си и оплождането, след като в него е пропълзлял човекът, би заговорил в тялото на майката: твърде скучно ми е да живея в тялото на майката, ще взема да изляза по-рано. Обаче ако той не иска да живее в тялото на майката полагащите се девет месеца, няма да успее да стане човек. Той трябва отначало да издържи този срок. Ако «азът» е живял тук така, че не е бил подбуден за такова преживяване, толкова по-малко ще може да преживее след смъртта. Затова би било съвсем невярно да се казва: ще почакам, докато не настъпи смъртта, и там ще видя ще стане ли нещо или няма да стане, и така нататък. Хората въобще не са много логични. Хората днес са толкова логични, като този, който уверява и се кълне, че не признава Господ Бог и при това се кълне така: «Аз съм атеист и това е толкова вярно, както и това, че има Господ Бог на небето»²¹. Приблизително такива са днес хората. Те повтарят древните приказки. Съвсем безсъзнателно те подражават на това, което се е казвало в древността, даже и ако му противоречат. Тези хора вярват: трябва първо да дочакаме края, а след това ще видим, ще бъде ли нещо или не, ще съществувам

ли или не. Хората разсъждават по този начин, нали така? Вярвам ли в безсмъртието? Ако не вярвам в безсмъртието, а то е всичко, от това може да ми стане по-лошо. Ако повярвам в безсмъртието, а се окаже, че всъщност го няма, от това вреда няма. Така че по-добре е да се вярва в безсмъртието.

Обаче позволена ли е такава мисловна игра на футбол, когато работата е в това, че трябва да има яснота относно фактите. Тук трябва да кажем: още тук, на Земята, човек трябва да получи стимул към това, неговият «аз» след смъртта да може живо да вниква в света. Този стремеж у него основателно се подкопава от съвременната наука, като тя днес въобще не насочва вниманието на хората към това, как стои работата в действителност. Тя не дава това на хората, даже напротив, проявява заинтересованост човек да оставя колкото се може по-глупав, така че след смъртта си да спи и да няма никакво понятие, каква е задачата му – да се проникне от тайните на цялото мироздание, на целия Космос, за да стане отново истински човек.

Виждате ли, господа, ако човечество и по-нататък продължи да живее така, както живее днес, ако и по-нататък продължи да се грижи само за външното, в бъдеще ще се раждат хора, които въобще няма да могат с ръка да мръднат, тъй като на нищо не са се научили в периода до следващия живот.

Към въпроса за това как се повтаря животът, ние пак ще се върнем. Днес исках да ви дам понятия, позволяващи да се види, че съвсем не е лекомислено твърдението за това как се държи «азът» след смъртта, как човек, връщайки се отново (на Земята), трябва сам да строи своя живот в неподреденото вещество. Знанието за това е получено на основата на обективни факти.

Ето за какво става дума тук. Макар и да не върви толкова бързо, ще отговоря докрай на зададения въпрос. Да съпоставим това, което знаем за края на човешкия живот, за това как човек постепенно губи своето етерно тяло и своето астрално тяло; да го съпоставим с това, че после «азът» трябва отново

да се спусне долу, за да си построи свое астрално тяло и така нататък. Тогава ще се приближим към това как човек отново и отново се спуска долу. След това ще се приближим и към това време, когато човек въобще ще се освободи от всички свои земни животи, когато няма да трябва отново да слиза долу. Тогава ще отговорим също и на въпроса: кога за първи път се е появил човек? Кога му е било поставено началото? Някога му е било сложено начало, като на своего рода растение. За това не му е било нужно да бъде човек. Но веднъж вече съм ви описвал как цялата Земя е била огромно растение и ние виждаме как Земята някога отново ще бъде растение; тогава човек ще бъде освободен от своето човешко битие.

После ще ви изложи целия този въпрос още веднъж, но от друга гледна точка. Ще трябва, разбира се, да се въоръжите с търпение, за да не кажете още на първото занятие: а-а, не, това не ми е по силите. Ще видите, че колкото по-подробно ви бъде изложено това, толкова по-достоверно ще ви се струва.

СЕДМА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 4 април 1923 г.

Господа, науката се съобразява само с това, което око може да види и ръка да пипне. Необходими са особени способности, за да се изследва и това, което око не може да види и ръка да пипне, но няма желание да се овладяват тези способности. Средновековната теология е декларирала, че съществува наука, обект на която е всичко земно, и вероучение, основано на Писанията. Тази гледна точка хората споделят и до днес. Те не се решават повече да имат работа с наука, която не може да се пипне с ръка, защото не могат да излязат от пределите на тази наука, която може да се пипне с ръце. Искане ми се допълнително да ви поясня вече казаното от мен с помощта на това, което днес би могло да се смята за остаряло, обаче още в последната третина на XIX век е давало тон в дадената проблематика. Трябва само да ви прочета на глас последното изречение от една книга²², за да видите веднага какво мисли в това отношение съвременната наука. Тази фраза гласи следното: зад границата на нашето познание пътища няма. Нямайки пътища... (пропуск в текста) ние можем да храним неизчерпаеми надежди в мистичен полусън и да се носим на крилето на фантазията – и така нататък.

И така, какво твърди този господин? Той казва: науката – това е, което може да се пипне с ръце. Всичко останало е в областта на фантазията. Тези фантазии могат да вкарат в заблуда всеки човек, да го излъжат; защото за всичко това въобще нищо не може да се знае. Ако човек се утешава с всевъзможни свръхсетивни явления, той прави това напразно.

Наистина е ужасно в какви дебри е вкаран този проблем, колко е омотан. На мен обаче ми се иска да ви покажа, че цялата тази свита от господа в науката въобще се е отучила да мисли. Искане да ви демонстрирам това, използвайки друго място от тази книга. Какво прави този господин, прехвърлящ в

областта на религиозните представи всичко, което не може да се пипне с ръка? Той казва: от научна гледна точка е безсмислено да се говори за някакъв си «аз», който уж като някакъв вечен «аз» живее в човека; защото този «аз» е само обобщение на всичко, което го има в нас. Ние сме привикнали да обобщаваме в едно цяло, от начало до край, всичко което си представяме, което чувстваме. И след това, обобщавайки всичко в някакво цяло, ние говорим за него като за «аз». Така твърди този господин.

Авторът на книгата обаче иска да направи своето твърдение по-нагледно. Той нагледно иска да демонстрира, че под думата «аз» в действителност само се обобщава всичко това, което преживява човек. «Азът» е не повече от дума, ако става такъв род обобщение. Авторът на книгата привежда едно сравнение. Всичко преживявано от човека той сравнява с военен контингент, с рота войници. И така, всичко преживяно от мен в детството, моите игри и моите преживявания, чувства при играта, всичко това е един взвод войници; всичко преживяно от мен по-късно – друг взвод войници и така нататък; чак до ден-днешен аз обобщавам всичко това, съединявам го, подобно на формирането на войнско подразделение от отделните войници; това аз наричам «аз». Така казва авторът на книгата. Следователно всички отделни душевни преживявания той сравнява с рота войници, които обединява, формира ги както се полага в случая; той не казва: Мюлер, Леман и така нататък – той казва: дванадесета рота и така нататък. И така, всичко, което човек преживява като «аз» в своята душа, авторът на книгата свежда до рота войници. Той продължава: «Тук би трябвало да кажем още няколко думи за «аза», защото покрай другото трябва да се разбере, че човек, започвайки от този период на своя живот, когато се развива съзнанието, постоянно се чувства като една и съща личност, като един и същи «аз»!» Авторът на книгата следователно казва: човекът в края на краищата трябва да се отучи от това, да се чувства като един «аз», той трябва да се приучи, че «азът» е само нещо подобно на

войници, обединени в рота.

«От наша гледна точка този факт не представлява нищо удивително. Желаяйки да се ориентираш в този проблем, следва преди всичко да си изясниш какво представлява отделната личност по отношение на външния свят». И така, на първо място авторът предлага да се състави съответна представа (за «аза»). Като отговор той казва: «Това е резултатна от всички възможни представи, особено от тези, които свеждат в повече или по-малко компактно цяло преките взаимоотношения на организма с външния свят. Това е общо понятие за всичко изброено, също както понятието растително царство обхваща в себе си безкрайното число от всички растения. Думата «аз» – сега следва най-интересното! – думата «аз» е представител на всички тези представи, както военачалникът, командирът е представител на всички отделни войници. Както за действията на отделния военачалник можем да кажем, че за представите на отделните войници и воински подразделения те – действията на командира – постоянно представляват повече или по-малко тъмна, подсъзнателна задкулисна основа, по същия начин и масата на отделните конкретни представи и чувства съставлява задкулиската основа на понятието «аз».

Вижте, господа, как мисли този господин. Тази книга е написана на високо научно ниво, може да се предположи, че тя представлява връх в научните достижения. Авторът на книгата казва: това са рота войници и нейният командир. Обаче авторът обобщава, обединява само войниците: на командира се пада чисто представителна роля, той е само представител. Същото нещо става с представите и чувствата (на отделния човек). Авторът обединява, обобщава всички представи и чувства, при което «аза» той дарява с чисто представителна роля, «азът» е нищо повече от техен представител.

Но ако «азът» като представител е не повече от дума, то би следвало и за ротата войници ротния командир също да разглеждаме само като дума. Случвало ли ви се е да видите ротен командир, командващ рота войници, да е всичко на всичко

дума (общо понятие), събирателно понятие на всеки поотделно? Можете да си представите, че ротният командир не е особено умен. «Азът» също понякога бива не особено умен. Но да си представяме, че ротният командир е не повече от празна дума – а авторът използва своето сравнение за илюстрация на положението, което заема «азът» по отношение на представите, – значи да служиш за доказателство, че даже и най-умните хора, когато им се налага да говорят за свръхсетивното, стават потресаващо глупави. Те напълно могат да бъдат уличени в това, че предлаганото от тях сравнение е лишено от каквато и да било логика. В него няма ни най-малка логика.

Предлагайки толкова «красиво» сравнение, авторът на книгата след това продължава: «Оттук следва, че горепосоченото понятие «аз» изцяло се свежда до стоящата в основата му представа. Най-ясно това се открива при постепенното формиране на представата за «аза» при детето. Но и всеки възрастен мислещ човек също може да си даде сметка за това, че той във всяко отношение се чувства днес по-друг «аз», отколкото преди десет години».

Сега ще попитам господин Ербсмел или господин Бурле, дали се чувстват те като съвсем различни «азове» в сравнение с тези, които са били преди десет години!? Защото вие можете да различите дали сте станали съвсем различни от това, което сте били преди десет години! Обаче днес в книгите вие крачка след крачка, постоянно се натъквате на такива места. В тях обичайни факти от живота са поставени с краката нагоре. Разбира се, че е просто глупост, когато някой каже, че се чувства като съвсем различен «аз», отколкото преди десет години. Обаче именно това твърдят тези господа. Но в момента, когато човек започва да размишлява за «аза», той същият ли е днес както и преди десет години, не му остава нищо освен да каже: «азът» умира, когато умира тленното тяло. Но защо?

Вече съм ви разказвал, господа: вие си режете ноктите, кожата се лющи и така нататък; всичко това се сменя в течение на седем-осем години. Днес в себе си нямате нито една части-

ца вещество от това, което е било във вас преди десет години. Също както се лющи вашата кожа, вътрешните органи също постоянно се изхвърлят от тялото. Виждате ли, вашето тяло винаги е такова: отгоре то се лющи, напред се издига следващият слой, след това се излющва и той, после на свой ред се издига следващият слой, и в течение на седем-осем години всичко се излющва. Къде е то? Къде е тялото, което сте имали преди десет години? То е направило същия този път, макар и по по-сложен начин, който прави положението в гроба труп. Трупът преминава в земята. Ако бихте могли да разделите трупа на най-миниатюрни частички, подобни на люспичките, постоянно отпадащи от вас, ако бихте могли да го разчлените на толкова малки частички, също не бихте забелязали, че този труп някъде изчезва. Човек би могъл да го издуха. Така и физическото тяло в течение на седем или осем години преминава във външния свят.

Но ако днес човек още се чувства като един «аз», а физическото тяло преди две или три години вече е отряло, то тогава този «аз» няма нищо общо с това физическо тяло, което е налично. Така бихме могли да кажем. Обаче «азът» въпреки това встъпва в непосредствена връзка с физическото тяло; така, ако вие например вземете парче тебешир, ще кажете: аз взех тебешир. Това казва всеки човек. Имах един приятел от училище – мисля, че вече съм ви казвал за това, – който, когато беше на деветнадесет-двадесет години, беше на път да стане завършен материалист. Ние с него често се разхождахме заедно и той винаги казваше: за мен е съвсем очевидно, че ние нямаме никакъв «аз», ние имаме само главен мозък; главният мозък мисли. А аз винаги му казвах така: но виж, ти казваш: аз вървя, ти даже казваш – аз мисля; защо лъжеш? Ако казваше истината, ти би трябвало да кажеш: моят главен мозък мисли! Даже думата «мой» не би следвало да казваш, тъй като «мой» сочи към «аза»; защото ако човек казва «мой», се подразбира наличието на «аз». Хората никога не казват: моят главен мозък мисли, моят главен мозък върви, моят главен мозък взима те-

бешир. Това няма да им дойде на ум, защото в живота човек не може да бъде материалист. Той веднага би почнал да говори глупости, ако би бил (последователен) материалист.

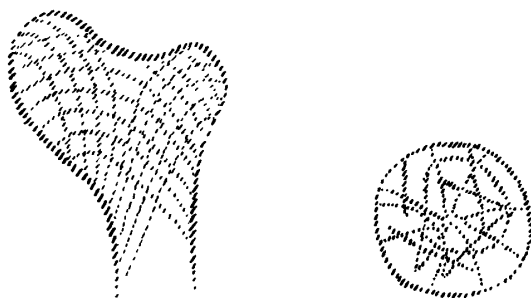
Обаче на теория хората смятат материализма за правилен и не размишляват за това, че на истинската наука е известно, че ние вече нямаме тялото, което сме имали преди седем-осем години, докато «азът» остава. Вие можете в ретроспективно спомняне да стигнете до своето ранно детство, до втората, третата, четвърта, пета година от живота. На вас съвсем не ви идва в главата да кажете, че този «аз» не е същият, който е бил някога, в шавливото дете. Да допуснем, че сте вече на четиридесет години; това значи, че към тридесет и третата година вие вече сте загубили едно тяло; към двадесет и шестата година сте загубили второ тяло; към деветнадесетата година сте загубили трето тяло, към дванадесетата сте изгубили четвърто тяло, а към петата година – пето тяло. (Има се предвид пълната смяна на тъканите в тялото, ставаща за седем години. – Бел. пр.). Вие сте изгубили пет тела, но вашият «аз» си остава същия. Следователно в течение на целия живот на Земята именно «азът» се запазва.

Този «аз» обаче може да прави нещо с вашето тяло; «азът» може да управлява, да дирижира тялото, което подлежи на загуба. Виждате ли, ако аз вървя, моите крака, въпреки че са стари, в действителност съдържат вещество едва с шест или седемгодишна давност. Но аз ги дирижирам посредством стария «аз», който е бил тук и когато съм бил дете и съм търчал навсякъде. Този «аз» все още бяга. Този «аз» в течение на земния живот дирижира, управлява тялото.

Казвал съм ви, че детето по времето, за което вече не можете да си спомните, се учи да ходи, учи се да говори, учи се да мисли. Разбира се, на човек повече не му се удава да си спомни за времето, когато още не е умеел да мисли. И така, той се учи да ходи, въобще да се движи, да използва тялото си, да говори и да мисли. На това се учи. Но и тук по същия начин трябва да се дирижира тялото. Когато сте още дете и пъл-

зите на четири крака, вие не можете да изправите тялото във вертикално положение без вашата воля. Ако движите ръката си, «азът» казва: аз движа ръката посредством своята воля. В детето с волята нещо става и то се изправя, заема вертикално положение. С помощта на волята детето се учи да говори. С помощта на волята детето се учи да мисли. Следователно ние трябва да попитаме: откъде идва това, че детето се учи на всичко това? – И тук ние стигаме дотам, че въпреки постоянно ставащите в тялото смени (на тъкани) «азът» винаги остава един и същ, «азът» си остава същия и докато сме се учили да мислим, говорим и ходим. Още тогава този «аз» е действал в тялото.

Господа, обяснявах ви как се получава тялото. Виждате ли, науката си представя – миналия път преднамерено ви демонстрирах това, – науката си представя следното: тялото се получава от майката и бащата. С това човек вече е направен. Това вече е един малък човек. Това се наследява; тялото се наследява. Науката, твърдяща, че тялото се наследява, че човек наследява тялото, не струва колкото халосен изстрел. Работата обаче стои иначе. Ако разгледате макар и само една кост – сега ще трябва да си спомните нещо, разказано от мен по-рано, – ако разгледате бедрената кост, ще откриете, че тя изглежда удивително. Бедрената кост има цялостна конструкция. Конструкцията на бившия Гьотеанум е нищо в сравнение с прекрасната конструкция, която притежава цялата бедрена кост. С помощта на микроскоп може да се види тази удивителна конструкция, да се види как прекрасно тя е построена.

Ако си отрежете края на носа – необходимо е само миниатюрно парченце, не голямо, – това би било нездравословно, може да отрежете само толкова, че да не се повредите, и го разгледате под микроскоп, ще видите удивително тяло с прекрасно изградена конструкция. Да, господа, вие даже не си представяте колко прекрасна е миниатюрната част от края на носа ви! Тя е удивително красива! И така стои работата с кой да е член на човешкото тяло. То е прекрасно построено и прекрасно организирано. Най-добрият от скулпторите не би могъл да го направи по-добре.

Само едно е образуването в човешкия организъм, където всичко трябва да бъде разрушено, където трябва да се намира само вещество – на това обрънах вниманието ви последния път, – това е яйцеклетката, от която възниква човекът. При оплождането става завършващият етап; тук се отстранява всичко, което е придавало на веществото организация, структура.

Може да се каже: костите са прекрасни; всичко поотделно е прекрасно. Върхът на носа, макар и не толкова прекрасен като костите, също по своему е красив. Но яйцеклетката, от която впоследствие възниква човекът, съдържа само съвсем неподредено вещество, тъй като в него всичко е разкъсано. Там всичко е на атомно ниво, там отсъства строеж, отсъства организация. Защо?

Нито една човешка душа не може непосредствено да се внедри в костта. Суеверните хора понякога вярват даже в това, че някъде в костите или в членовете на тялото седи малко дяволче. Изобщо това понякога има място, макар и фигуративно. Във всеки случай човек не може да проникне, да се внедри в такива кости. Човек даже във върха на носа си не може да се внедри. (Има се предвид началният стадий на пронизване на веществото с духа на човека, което става в яйцеклетката поради нейната деструктурираност. – Бел. пр.)

Познавах една дама, твърдяща, че в показалеца на лявата ѝ ръка се намира малък дух и тя винаги го пита, ако ѝ се иска нещо да научи. Тя го пита, когато трябва да отиде на разход-

ка и така нататък. Но това, разбира се, са глупости, суеверие. Това, което трябва да си кажем, се заключава в следното: в такива удачно построени кости или даже в края на носа не може да проникне непосредствено ни човешкото същество, ни човешката душа, ни човешкият дух. Работа стои така: човешкото душевно-духовно начало, тоест «азът», може да влезе само в яйцеклетката, защото там веществото изцяло и напълно представлява само прах, пепел, мирова пепел. Встъпвайки тук, душата преработва сега тази мирова пепел посредством силите, които тя е донесла със себе си от духовния свят.

Ако хората вярват, че човек става просто в резултат от обикновено наследяване от бащата и майката, то те би следвало да допуснат, че този човек вече представлява някакво мъничко човече. Но това не съответства на научните данни. Наката казва, че веществото в яйцеклетката се намира в съвсем разрушено, прахообразно, аморфно състояние. Само от това прахообразно вещество на яйцеклетката идващата от духовния свръхсетивен свят душа строи човешкото тяло.

Бихте могли да кажете: но защо тогава детето така прилича на майката или на бащата? Господа, това става по причина, че детето постоянно подражава, имитира. Този, който казва: това дете и баща му си приличат като две капки вода – би могъл да каже и нещо друго. Виждате ли, макар и за това да не се говори толкова широко, но след известен период детето изглежда много приличащо на баща си или на майка си; по-късно детето става много повече приличащо, отколкото когато е съвсем малко. Обаче такива явления не трогват учените господа. Но ако почакаме още малко, въздържим се от разсъждения, когато детето е на осем или четиринадесет дни или един месец, ще дочакаме, когато стане на три или четири години. Тогава детето започва да говори. Някой в този случай би могъл да каже: Е! Бащата на детето е германец, детето е почнало да говори на немски, значи, това е от бащата; това при него е наследствено по бащина линия, това е наследило от бащата, защото баща му е германец. Това е направо чудно! Детето се

получава от яйцеклетка и още в яйцеклетката то би трябвало да владее речта. Удивително е само едно, защо произхождайки от яйцеклетката, от тялото на майката, то още не може да говори! Но детето не придобива речта по наследство, детето я усвоява в резултат на подражание, при него говорът е подобен на говора на майката и бащата, нали така? На никого няма да му дойде на ум да каже, че детето наследява речта.

Точно по същия начин се оказва приличащо и лицето. Но защо лицето притежава такова сходство? Душата, когато тя си дава възможност да се роди през майката или да бъде зачената през бащата, например през господин Мюлер, тя – душата – прави своето лице приличащо на бащата или майката подобно на това, както детето по-късно прави своя говор приличащ на говора на бащата и майката. Трябва само да обмислите това. В речта детето се изработва, реализира се в звука, в словото, при което то се уподобява на родителите или възпитателите си. Но на по-ранен стадий душата, подобно на скулптор, безсъзнателно работи над лицето, над походката и така нататък. Благодарение на това, че детето се ражда в семейство и се уподобява (на него), когато то още няма съзнание, се появява приликата, по същия начин както възниква сходството в речта.

Виждате ли, господа, по такъв начин стигаме до това, че човек изхожда от духовния, свръхсетивния свят и сам строи тялото си, дарявайки го със сходство. Погледнете малкото дете. Малкото дете се ражда. Когато децата са едва родени, те не се отличават много от малките зверчета, колкото и красиви да са майките им. Когато хората се раждат, те приличат на малки зверчета, нали така – разбира се, в сравнение с това, което ще стане по-късно. Тези (родили се) малки деца действително не изглеждат твърде импозантно. Но душевното начало малко по малко работи вътре и ги прави все повече приличащи на хора, чак до този момент, когато детето се учи да ходи; което означава – както ви казах последния път – придобиването на положение на равновесие по отношение на Земята. След това детето се учи да говори. То се учи да използва своите гръдни

органи, защото тези органи се намират в областта на гърдите. След това детето се учи да мисли, което означава – учи се да използва свои органи в главата.

Да съпоставим всичко това пред своята душа. Детето се учи да ходи, което значи да пази равновесие и да се движи. На какво се учим в процеса на ходене? Учим се да използваме крайниците. Но не можем да се научим да използваме крайниците, ако не използваме в същото това време обмяната на веществата. При използване на членовете на тялото в нас винаги нещо изгаря. На изгаряне е подложено веществото. Ако просто помръднете с ръка, вътре изгаря вещество. Обмяната на веществата е свързана с телесните членове и крайниците. Ходенето, запазването на равновесие, движението – всичко това е свързано с обмяната на веществата и крайниците.

След това детето се учи да говори. С какво имаме работа тук? Произнасянето на думи е свързано с гръдните органи, с дишането. Детето диша още тогава, когато е съвсем малко. Но думите са свързани с изтласкване на дъх, детето се учи на това с помощта на гръдните органи. И така: пазенето на равновесие е свързано с крайниците, речта – с гърдите, а мисленето – с главата, с нервите.

Сега ние имаме работа с три (области) члена на тялото на човека. Обърнете им внимание. Първо, това са крайниците и обмяната на веществата, второ, това са гърдите и трето, това е главата, мисленето. Ние имаме три части на човека.

1.Ходене: обмяна на веществата

{ пазене на равновесие}

подвижност на крайниците

2. Реч : гърди

3. Мислене : глава (нерви)

Сега да разгледаме детето. При детето работа стои така: при раждането то не прилича на възрастния, при това не само външно. Отличават се бузите, целият облик; отличава се челото; изобщо детето външно се отличава (от възрастния). Но вътрешните разлики са още по-значителни. При детето масата на главния мозък в голяма степен представлява мозъчна каша. Чак до седмата година, докато детето не получи вторите зъби, тази каша, тази мозъчна каша ще бъде формирана по прекрасен начин. Човешкият главен мозък едва на седмата година придобива наистина удивителен строеж. Това се реализира благодарение на вътрешната дейност на душата, дейността на духа, благодарение на вътрешната дейност на душевно-духовното начало.

Но виждате ли, господо, на нас, като деца, никога не би ни се удало да формираме към седмата си година своя главен мозък по толкова удивителен начин, ако не се намирахме в постоянна връзка със света. Ако имате например работа със сляпородено дете, веднага ще забележите, че очният нерв и с това цял отдел от главния му мозък остават в състояние на каша. Те съвсем не се изграждат толкова прекрасно. Ако човек се роди глух, слуховият нерв, нервите, вървящи от ухото и кръстосващи се тук (изобразява го на рисунка) и след това отиващи тук към този участък, си остават мозъчна каша. Следователно в течение на първите седем години от живота ние можем по правилен начин да построим нашия главен мозък само в случай, че сетивните ни органи функционират изправно.

Обаче това, което можете да пипнете с ръка, не формира вашия главен мозък. Може, разбира се, да натъпчете през ноздрата в главния мозък осезаемо вещество – но по този начин вие разрушавате главния мозък, а не го изграждате. И така, всичката осезаема материя няма да ви помогне за строежа на главния мозък в първите седем години от живота. Тук е задействана по-фина материя, която например живее в светлината. Тук е задействан етерът.

Виждате ли, това е изключително важно. Ние всмукваме

етера през всички наши сетивни органи. Какво работи по направление, изходящо от нашата глава? Изхождайки от главата, в детето и в останалия организъм съвсем не се вработва физическото тяло. По времето, когато детето по такъв удивителен начин строи своя главен мозък, в него работи не физическото тяло, а етерното тяло. Етерното тяло, за което съм ви казвал, че го притежаваме в течение на два-три дни след смъртта си, работи в детето; то действа в детето, за да получи човек съвършен главен мозък и така да стане мислещ човек. Така че можем да кажем: етерното тяло работи в мисленето.

По такъв начин ние отново намираме първия свръхсетивен член на човека – етерното тяло. Детето не би могло да построи своя главен мозък, то не би могло да има човешкия главен мозък вътре в себе си, ако не би могло да работи с намиращия се наоколо етер.

По-късно, напрягайки мускулите, човек може вече посредством физически осезаемото да направи тези мускули по-яки. Но например ние не можем с помощта на физически осезаемото да направим по-здрав левия темпорален лоб на главния мозък. Ако искате да направите мускулите по-здрави, вие можете да го направите, работейки с гири, вдигайки ги отново и отново, тоест преодолявайки тежестта. Така посредством сетивно осезаемото вие укрепвате своите мускули. Подобно на това, както тук имате мускули, бицепси, които можете да направите по-здрави, като вдигате гири, тук, в предната част на главата, вие имате (темпорален) лоб на главния мозък. Той се прикрепва тук, докато ръката – тук. Тук не можеш да закачиш гира. И въпреки това развитието на лобовете на главния мозък протича несравнено по-интензивно от развитието на мускулите на ръката! Тези лобове в самото начало на живота представлява-

ват кашообразна маса; но при достигането на седем години те се оказват прекрасно формирани. Както мускулите на ръцете стават по-здрави благодарение на вдигането на гири, тоест на нещо осезаемо, нещо сетивно възприемаемо, по същия начин главният мозък става по-здрав благодарение на това, което се съдържа в етера. Както благодарение на своето физическо тяло човек се намира във връзка с обкръжаващата среда, с обкръжаващия свят, така благодарение на своето етерно тяло той е свързан с обкръжаващия свят. От него той придобива своето мислене. Благодарение на него той строи вътрешните органи на тялото си в първите седем години от живота.

Когато човек е формирал мисленето, тогава той, бих казал, отново се връща към говора. Обучението на говорене протича съвсем различно от обучението на мислене. Обучението на мислене непосредствено работи над построяването на нашето тяло. Това мислене ни прави, така да се каже, ваятели, скулптори. То работи в нас така, че към седмата си година да станем пълноценни хора. В течение на това време ние също се учим да говорим. Но виждате ли, за нас е невъзможно да се учим на говор така, както се учим на мислене. Защото какво става в случая с речта? Виждате ли, господо, ако повдигате тежка гира или силно сте се ударили по ръката, ще почувствате болка в тази ръка. Да се изпитва болка – това значи да имаш чувство. Ние чувстваме това, ако сме пренапрегнали някой телесен член и по такъв начин сме го повредили. При болка винаги става дума за повреждане, макар и да е незначително. Човек при това изпитва някакво чувство. Обаче, господо, цялата реч произхожда от чувствата. Детето се учи в своята реч на звука ай, ай. Какво иска да изрази детето, когато казва: «ай, ай»? То се умилква, то е ласкаво. То охотно общува с тези, на които казва «ай, ай». То прави движения с главичката, казвайки «ай, ай». Така е с всички думи: така стои работата с всичко, което се произнася; в основата на всичко това стои чувство. Чувството произхожда не от главния мозък, а произхожда от това, което формира главния мозък.

Виждате ли, ако нямаше слънчева светлина, която свети през нашите очи, намиращият се около нас етер не би могъл да работи над нас. Ние не бихме могли в първите седем години да водим нормален живот. В течение на тези първи седем години детето изпитва само чувства. На реч то се обучава посредством подражание. Но в това подражание е заложено чувство, заложено е усещане. Ние трябва да кажем: светлината не може да предизвика осезателно усещане, тя не може да се усети с пипане. Ако ние се учим на говор, основавайки се на усещания, в тези случаи в нас действа нещо друго. Това, което действа в речта, поради което човек може да говори, това не е само етерното тяло, това е също и астралното тяло на човека. Можем да кажем: второ, при обучението в говор на нас ни служи астралното тяло – това не е нищо повече от термин, аз бих могъл да го нарека и по друг начин, – на нас ни служи астралното тяло, което действа главно в гърдите, в дишането, което след това се преобразува в реч.

Виждате ли, прието е да се вярва, че глад и жажда човек изпитва посредством своето физическо тяло. Но това е глупост. Представете си машина, която се привежда в движение от вода. Всичко е прекрасно, машината работи, но трябва само да спрете водата и машината спира. Това означава, че вие отново трябва да пуснете водата, трябва да дадете на машината да се «напие». Но в машината не се появява никаква жажда. Машината не жадува: тя спира, но преди това не изпитва жажда, иначе би почнала да крещи. Тя не прави това. Тя не е жадна.

Какви закономерности има в човека? Когато детето изпитва жажда, то не се държи като машина. То не спира. Напротив, детето започва да вресци, ако изпитва жажда. Каква е връзката между жаждата и крясъка? Защото викът не се крие във веществото, той не се крие и в етерното тяло. Етерът може да гради, да строи; той може да гради това, което е нашият облик, нашата форма. Но етерът не ни предразполага да крещим. Ако етерът ни предразполагаше да крещим, тогава по целия свят би се раздавал ако не рев, то поне някакъв постоянен

шум. Ако ние гледаме, при това етерът, действайки съвместно с нашето око, ни дава възможност да виждаме. Етерът постоянно влиза в нашето око. Затова ние виждаме. Но влизайки в окото ни, етерът не издава там звук: ссс...; етерното тяло на човек не съска, не шепне, нали така? Представете си какво би било, ако в тази зала, само поради това, че гледаме, се раздава съскане?! Чудна работа! И така, етерното тяло не крещи и не шепне. Тук има нещо друго. Това е астралното тяло. Когато детето изпитва жажда и крещи, чувството на жажда се намира в астралното тяло. Викът на детето – това е, което донася до ушите ни чувството на детето.

Обаче всичко, което току-що ви описах, още не ме води дотам, че да мога да ходя. Защото, виждате ли, ако посредством насочено от главата действие на етерното тяло аз създавам моето (физическо) тяло, целият ми живот би могъл да протече подобно на скулптура (тоест в неподвижност – бел. пр.). При това аз бих могъл да построя тяло, бих могъл да рева като лъв; такова реване би могло да се произведе посредством астралното тяло. Но ако аз, бидейки дете, искам да ходя и да пазя при това равновесие, ако искам да използвам волята си за ходене, за хващане, за пазене на равновесие, за действията, за които казвам: аз ходя, аз хващам, аз намирам равновесие – в тези случаи в своите права трябва да встъпи «азът», тоест нещо друго, освен етерното тяло и астралното тяло. Този «аз» живее в крайниците и в обмяната на веществата. Ако привеждате в движение крайниците, тук се проявява «азът». Така че освен физическото тяло в човека има още три части: вие имате етерно тяло, астрално тяло и «аз» (схемата в рис.)

Виждате ли, тези три части на тялото също могат да се възприемат, но само в случай, че отначало се научиш на това, съответно пренастройвайки се. Такъв род образование, такова обучение съвременната наука не иска да предприема. Сега искам да ви характеризирам поведението на съвременната наука, която не проявява желание да се преминава горепосоченото обучение.

Аз:	1. ходене пазене на равновесие движение	--- крайници, обмяна на веществата
Астрално: тяло	2. Реч	--- гърди
Етерно: тяло	3. Мислене	--- глава (нерви)

Всички вие поне веднъж сте сънували. По време на сън вие вярвате, че всичко това е действителност. Понякога се събуждате в голям страх, когато например (в съня) сте стояли над пропаст и поради световъртеж сте паднали долу. Пробуждате се в пот. Защо? Вие приемате пропастта за действителност. Спокойно си лежете в кревата, това съвсем не е опасно, но се пробуждате от опасността, която сте видели в картините на съня. Представете си, ако бихте могли да спите в продължение на целия си живот – това би била мила история. Има такива, които спят през целия си живот.

Един момък изучавал теорията на Коперник, но бил голям лентяй. Веднъж той лежал в крайпътната канавка. Друг минавал оттам и попитал: «Защо се валяш тук?» «Защото ми се налага твърде много да работя!» «Слушай, момче, но ти нищо не правиш, ти просто се валяш тук». А оня казва: «Аз трябва да участвам във въртенето на Земята около Слънцето, а на мен ми се иска да остана на място. Не обичам да работя твърде много!»

Някои хора не искат даже да се въртят заедно със Земята около Слънцето, нали така?! Но с целия си буден живот ние участваме в това въртене. Виждате ли, ако прекарвахме целия си живот в сънища, лежейки в кревата някъде в Европа, някой би могъл да вземе нашето тяло и без да ни разбужда, да го качи на кораб за Америка. Това, разбира се, би следвало да направи ангелът, защото човек не би могъл да направи всичко това тол-

кова тихо. Така че нас биха могли да ни въдворят в Америка. Ние бихме продължили да сънуваме и даже няма да разберем какво са направили с нас. Защото когато спим и сънуваме, не знаем даже как да си пипнем носа или как с лявата ръка да пипнем дясната. И въпреки това, господа, по такъв начин ние бихме провели целия си живот. Ако в течение на целия си живот човек спеше и сънуваше, животът би представлявал нещо съвсем различно; ние бихме могли например да летим на сън. Само на Земята ние не можем да летим: на сън човек лети. Бихме могли да се смятаме за съвсем друго същество и така нататък.

Но помислете само, ако цял живот сме спали и сме сънували, около нас се е разгръщал някакъв свят. И ето, ние се събуждаме и казваме: аз се събудих, сънувах, че през нощта – привеждам най-ярък, многозначителен пример – са ме обесили или са ми отсекли главата. Господа, ако човек е прекарал целия си живот в сънища, той би почнал да смята, че него действително са го обезглавили. В дадения случай това не би било за човека толкова вредно, колкото тук. Той, възможно е, не един път е преживявал на сън, че са го обезглавили, и вярва, че това не е толкова вредно. И ето, сега човек се събужда; той вижда, че със себе си в завивките той е взел книга. Когато се е въртял, книгата се е оказала отзад. Той е положил главата на ръба на книгата, било му е неприятно, и ето, в съня му се присънва, че го обезглавяват. Събуждайки се, той забелязва какво е означавал сънят; след пробуждането човек може да си обясни произхода на съня.

Следователно трябва отначало да се събудиш. Обяснение се намира, като си събуден. Обаче ако хората прекарваха в сън целия си живот, те биха смятали света на сънищата за единствено реален. Ние започваме да смятаме света на сънищата за фантастичен само тогава, когато сме се събудили.

Господа, в завивките човек се събужда самостоятелно или от това, че го е смутил обкръжаващият свят. Но от живота, в който се намираме, вярвайки в реалността само на това, което

може да се пипне с ръце, ние се пробуждаме само ако положим усилия. Как протича такава пробуждане, аз описах в книгата «Как се постигат познания за висшите светове?»²³ Както при пробуждане от сън човек знае, че светът отново е обусловен от реалния свят, от света, в който бодърстваме, по същия начин, пробуждайки се посредством висшето познание от този свят на бодърстването, човек знае тогава, че нашият обичаен свят е обусловен от този свят, който се възприема в това висше битие на бодърстване, в състояние на висше бодърстване. Това става знание.

Ето защо науката на бъдещето трябва да се настройва за това, че не винаги ще се налага да се ограничава със сънищата за света и да се затваря само в лабораторни експерименти и физически наблюдения. Науката трябва да води хората към пробуждане. Тогава няма да се казва: човек е само физическо, материално тяло, не, тогава ще се казва така: човек се състои от физическо вещество, от етерно тяло, астрално тяло и «аз». За тях ще могат тогава да кажат следното: сега е известно, че може да се пробуди труп, да се пробуди, даже ако човек е умрял. Етерното тяло трябва отначало да се приближи към човека и действайки през главата, да гради неговото физическо тяло. Астралното тяло трябва отначало да се приближи, трябва отначало леко да се внедри в гърдите, когато човек се учи да говори. «Азът» също трябва отначало да се приближи към физическото тяло, да го приведе в равновесие във външния свят. Благодарение на това човек се учи да владее своите крайници, привеждайки ги в движение, а също да регулира обмяната на веществата в съответствие с движенията. И така, човек донася със себе си от духовния свят свое етерно тяло, астрално тяло и «аз». Това, което е донесъл със себе си, идвайки в този свят, той отново го отнася, преминавайки през смъртта. Вече ви обяснявах как става това. Работата е там, че ако тази висша наука за пробуждане бъде приета истински сериозно, за живота след смъртта и за живота преди земния живот ще се говори по същия начин, както се говори за този земен живот. Ще на-

правим това следващия път. Тогава ще бъде завършен отговорът на въпроса за това, какво представлява човекът, когато той няма тяло, а именно в периода до зачатие.

Следващата лекция ще бъде в понеделник, в девет часа. Този материал, разбира се, е малко трудничък, но нищо. Трудно е поради това, че на младини хората не са били подготвени за такава проблематика. Ако те бяха подготвени, съвсем нямаше да им е трудно. Човек днес трябва – бих казал – да се понапъне, за да може в по-късна възраст да може да изучава това, за което не е бил подготвен в младостта. Но виждайки как съвременният човек стига дотам, да казва: ротният командир е само общо понятие за ротата войници, за вас става очевидно, че съвременната наука има нужда от ремонт. Това е, което ще доведе до постигането на свръхсетивното.

ОСМА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 9 април 1923 г.

Днес ще се опитаме да продължим изложението, провеждано от нас в последно време. Говорих ви за общото отношение на духовно-душевното начало в човека към сетивния, към физическия живот. Днес искам да продължа тази тема. Вече съм ви обръщал внимание, че ако човек иска нещо да научи за тези неща, той не трябва да казва: разсъдъкът, който притежавам, трябва да разбира всичко, ако той нещо не може да разбере, значи то не съществува; каквото разсъдъкът не разбира, него го няма. Трябва да се мисли за развитието, което човек прави даже в обикновения живот. Представете си какво би било, ако се намирахме на нивото на тригодишно дете! Ние бихме гледали на света по съвсем различен начин. Тригодишното дете гледа на света различно от възрастния човек. Тригодишното дете може още на много да се научи, да добие навици. То всъщност още спи по отношение на живота. Тригодишното дете още не умее да говори както трябва; то може още да изгражда навици за говор. Тригодишното дете е още скромно, то не вири нос, не важничи. Него още можеш да го научиш на нещо. По всяка вероятност то не би било толкова скромно, ако не спеше през половината време; иначе то би почнало да говори: Защо да уча? Аз и така вече всичко знам! – Именно това обаче заявява съвременният човек; ние вече всичко знаем и понеже на нивото на нашия разсъдък не можем да разберем душевно-духовното начало, значи, не съществува никакво душевно-духовно начало.

Ако бях тригодишно дете и почнех да говоря: не искам повече да се уча, та нали вече говоря: тате, мама, настъргана ябълка и няколко други неща – това стига, напълно е достатъчно. Това би била детската гледна точка. Обаче ако човек вече е придобил обичайния човешки разсъдък, развитието би могло да бъде продължено и по-нататък. Продължавайки развитие-

то на обикновените познавателни сили, човек може да извърши скок, подобен на този, който се извършва при прехода от малкото дете към възрастния човек. Разбира се, всичко това е свързано с внедряването на получените знания в процеса на възпитание на човека. Днес човек не е способен в това отношение на нищо повече от това, високомерно да вири нос и да казва: аз вече всичко знам, а което не знам, не ме касае. Днес човек не е способен да каже нищо друго, защото от средното училище го възпитават така, че той прекомерно се обляга на своя ум, а за всичко друго казва: е, да, в това може да се вярва, но не може да се разбере.

Виждате ли, трябва да бъде съвсем ясно поне едно, че пробуждането от ежедневния живот към истинското знание действително съществува, както съществува пробуждането от съня и сънуването към ежедневния живот. Трябва да приемете за сведение, че може да се научи нещо за света, но само в случай, че от по-висока гледна точка се гледа към това, което се разиграва в него, подобно на това, както сънищата трябва да ги разглеждаме от гледна точка на будното съзнание. Пробуждайки се, човек разбира, че сънят не е действителност, че сънят зависи от будния живот. Последния път ви казах: ако човек никога не се пробуждаше, щеше да смята за единствено реално това, което сънува.

Иска ми се да видим какво представлява сънят. Виждате ли, господа, по отношение на сънищата у хората съществуват страшно много фантазии. Обаче всичко, което се говори за сънищата, е всъщност своего рода бръщолевене. Наистина е бръщолевене, когато хората могат да кажат следното: когато в главния мозък възникват най-незначителни вибрации, колебания, в човека се появяват сънища. Но защо в главния мозък възникват незначителните колебания? И така, това, което се казва за сънищата, са фантазии. Ако ви е станало ясно, че човек има не само физическо тяло, което в живота може и да се види, и да се пипне, но и тези съществени съставляващи части, на които обърнах вниманието ви, казвайки, че човек има

етерно тяло, астрално тяло и «аз», ако си казвате: този «аз» и астрално тяло по време на сън се намират вън от физическото и етерно тяло – ако ви е ясно това, ще успеете да обясните защо насън човек не ходи. Той не ходи, тъй като «азът» не се намира вътре във физическото тяло. Вие можете също да обясните и това, защо малкото дете не ходи. И така, вие можете да си обясните защо човек ходи: той ходи, защото «азът» е пропълзял в своето физическо тяло. Можете да обясните и това, защо насън човек не мисли. Той не мисли, защото астралното тяло не се намира вътре във физическото тяло.

Това ви показва, че трябва да се различават физическото и етерно тяло – те лежат в леглото – от «аза» и астралното тяло, които по време на сън се намират навън.

Сега си представете какво става при заспиване и пробуждане. При заспиване «азът» и астралното тяло излизат. Появява се и такова състояние, когато те в процеса на излизане още се намират наполовина вътре. Едва след това настъпва състоянието, когато «азът» и астралното тяло се оказват навън. И така, съществува състояние, когато те се намират наполовина вътре и наполовина навън. Тогава се появяват сънищата.

Смята се, че сънища се сънуват в течение на нощта. Всъщност сънища се сънуват при заспиване и при пробуждане. Как стои работата със сънищата? Виждате ли, господи, хората смятат, че сънищата възникват по причина, че – както казват съвременните учени – ако при бодърстване се използва главният мозък, то по време на сън се използва само гръбначният мозък. Така смятат тези хора.

Но те не умеят да наблюдават! Да разгледаме случай на нормален сън. Да вземем например сън за пожар. Сънувате истински пожар: сънувате всевъзможни подробности и в този момент някой (във външния свят) крещи: «Горим!» В действителност вие не сте възприели нищо друго – за огъня нищо не ви е било известно, – само наполовина ясно сте чули този вик «Горим!» Това у вас се е асоциирало с «огън», но само наполовина, случайно. Това, как на вас ви се присънва огън, може при

известни обстоятелства да изглежда съвсем различно от това, което виждате обикновено. Може например да ви се присъни, че огънят се е появил в резултат на изригване на вулкан. Може да ви се присъни нещо друго. Ако сънувате сън за това, което сте преживели преди много години, можете да установите колко измамни са сънищата. Възможно е, когато сте били още малко момченце, да сте се скарали малко с друго момченце. И ето, след толкова години сънувате това скарване; но то ви се присънва така, че вас тогава са ви убили, или вие сте убили другия. Сънят изкривява всичко. Можете да сънувате сънища, които представят всичко в изкривен, илюзорен вид.

Ако сънуваме съня при заспиване, сюжетът му така и си остава измамен, изкривен. Ако сънуваме съня при пробуждане, ние внасяме в него корекция, тъй като виждаме какво е станало в действителност. Сънуваме, че някой ни е убил; той ни е натикал парцал в устата, а след това ни е пречукал с някакъв предмет – събуждайки се, ние откриваме, че краят на одеялото някак ни е попаднал в устата.

Виждате, че сънят използва някакъв незначителен повод, доста неща присъединява и изкривява ситуацията като цяло. Ако например в стаята, където спите, въздухът е лош, у вас започва така нареченият кошмарен сън. Но в съня вие не казвате: този въздух е мръсен, от него не може да ми се присъни нещо хубаво – не, у вас възниква впечатление, че на гърдите ви седи зъл дух и ви души. Вие всички знаете легенди за зли духове. Причината за тях е попадане на лош въздух в дробовете. От това са обусловени кошмарите.

Та какво лежи в основата на сънищата?

Господа, да разгледаме сънищата, възникващи при пробуждане. Работата стои така, че тогава «азът» и астралното тяло пропълзват вътре, но още не са напълно влезли. Тогава възникват сънищата, за които ние преимуществено знаем. Ако напълно се намирате вътре във физическото тяло, вие гледате навън от своите очи. Трябва да си представите: когато влизате във физическото тяло, вие в някакъв смисъл се обръщате и

гледате навън през вашите очи. Но когато наполовина още сте навън, когато преминавате през вашите очи, пропълзявате през вашите очи, виждате всичко неотчетливо, смътно. Вие присъединявате всевъзможни илюзорни, фантастични представи. Но ние нямаме нищо друго освен тези измамни представи, когато след нощния сън влизаме в своето тяло. А как бихме могли да ги получим в неизкривен вид? В неизкривен вид ние не можем да ги получим. Само нашето тяло ги прави неизкривени, обективни. В противен случай вечно би ни се налагало да виждаме изригващия Везувий, чувайки навън възклицанието «Горим!» Нашите очи са организирани по толкова чуден начин, че само през тях ние можем да виждаме правилно. Това означава, че ако цял живот се намирахме вън от нашето тяло, в течение на целия този живот ние бихме се предавали само на всевъзможни фантазии. Тялото ни дава възможност да виждаме живота по нормален начин.

И така, разглеждайки себе си извън нашето тяло, когато реално се намираме в «аза» и в душата си, откриваме, че ние сме фантасти, създаващи в своя «аз» всячески илюзорни представи. Тези представи ние, връщайки се в тялото си при сутрешното пробуждане, трябва да подредим, да обективизираме. На нашето тяло сме задължени, че виждаме нещата обективно, по нормален, подреден начин. Ние всъщност сме фантасти в този земен живот. Сънят ни показва, какви реално сме в земния живот.

Ако човек достига истинското разбиране на нещата, като е изпитал определено пробуждане в своето познание, той още повече вижда: човек в своя земен живот има това, за което мечтае, за което вижда сънища. По същество той е фантазьор и само благодарение на тялото му на него се удава да установи порядък в себе си, да подреди себе си. Когато истински спи, той се намира в безсилно, безсъзнателно състояние. Той не може да възприема нищо от света. Намирайки се частично в своето тяло, той възприема света във фантастичен вид.

Но когато за това се знае, се запитваме: какво представлява-

ва сънят? Какво показва той? Сънят ни показва, че ние съвсем нищо не знаем за нашето тяло: ако нещо знаехме, бихме могли да виждаме това, което се намира навън (не в хаотичен), а в подреден вид. Бихме могли и в мислите, и в духа да подражаваме на очите. Но ние не можем това. Организацията ни е такава, че нашето тяло дава сила на очите. И така, сънищата свидетелстват за това, колко малко знаем за своето тяло.

Спомнете си за казаното от мен последния път за това, че ние трябва сами да създаваме за себе си това тяло. Предването по наследство тук нищо не дава. Когато човек започва своето (поредно) пребиваване на Земята – както вече съм ви излагал това, – в негово разпореждане се оказва материя, доведена до прахообразно състояние. Духовно-душевното начало трябва отначало да влезе тук. Човек трябва отначало да придаде форма, да възстанови за себе си цялата своя материя. Ако разбира съня, той знае, че не е в състояние да направи това. Когато човек достига възможност да съзерцава сънищата, той се учи и на нещо друго.

Представете си колко тежко е мислено да се пренесеш в първите години на детството. Понякога в главата внезапно идва събитие, за което знаеш: майка ми не ми е разказвала това, аз сам съм го виждал. При един това се пада в третата година, при друг – на четвъртата и така нататък. Дотогава човек като цяло спи, спи истински. Но ако разгледате тригодишно дете, което още може да спи по правилен начин – защото този период не можете да си спомните, така както не можете да си спомните себе си в обикновеното състояние на сън, – ако разгледате това тригодишно дете по отношение на живота, ще се окаже, че му е достъпно нещо такова, което по-късно то вече не може.

Казвал съм ви, че до смяната на зъбите, до седмата годишна главният мозък фино се формира. Да разгледаме главния мозък на току-що родено дете и главния мозък на седемгодишно дете. При седемгодишното става нещо, което формира неговия главен мозък. Сам по себе си главният мозък нищо

не може да направи. Електродвигателят действа на основата на магнетизма, цялото движение във фабриката зависи от този електродвигател. Но отначало трябва да се включи електрическият ток, иначе този електродвигател няма да заработи и ще си остане неподвижен. Главният мозък също би си останал неподвижен и не би работил, ако през него не протичаше токът на душевния живот. В детето протича значително по-мощният ток на душевния живот, тъй като детето чак до смяната на зъбите работи над създаването на целия главен мозък, при това предимно в най-първите години от живота. Затова ви казах, че Жан Пол²⁴, който е бил много умен човек, е казал: човек за своите първи три години от живота учи доста повече, отколкото за три години в университета. Това, над което му се налага да работи, изисква много по-голямо изкуство, отколкото всичко, над което той работи впоследствие.

Тук си казваш така: да, ние сме притежавали това, но то е било изгубено от нас. Когато придобиваме съзнание, ние губим възможност да извършваме тази вътрешна душевна работа. Ние вече не я извършваме. Този, който стига до това познание, забелязва постоянно намаляне на своите възможности. Ако човек по-късно овладява способността за ретроспективен преглед на живота, горепосочената загуба го хвърля в ужас. Защото бидейки четиринадесетгодишен юноша, човек още отчасти притежава тези възможности, които в цялата си пълнота и сила са съществували у него на тригодишна възраст или веднага след раждането. Тогава възможностите са били максимални; на четиринадесет години възможностите на човека значително са се съкратили. Когато навърши тридесет години, неговите способности се простират само толкова, че той може още да храносмила – но способността активно да формира, да строи нещо, той губи. Когато човек достига петдесет или шестдесет години, по отношение на работата по формиране и усъвършенстване на човешкото тяло той наистина става магаре. Става съвсем очевидно и ясно, че в течение на земния живот човек се превръща в голямо магаре! Необходимо е да

се осъзнае това: на възраст от двадесет до тридесет години ти губиш някаква част от своята мъдрост. Но във възрастта от тридесет до четиридесет години ти губиш значително повече. А още по-късно човек става наистина страшно магаре по отношение на всичко, което трябва да се изработва вътрешно.

Придобивайки познавателните способности, усвоявайки способността за ретроспективен преглед на живота, се проникваш с уважение към това, колко разумно същество е бил човек като съвсем малко дете. Той е бил доста некрасив; но това противно детенце е можело всичко да преобразува. От петнадесетата година човек вече не може да изпълнява това толкова успешно. Само малкото дете е способно на това. Всички малки деца са способни на това.

И така, важно е да забележите следното: в какво магаре се превръщаш ти в течение на своя живот. Това е много важна страна от живота. При това човек не става нескромен, а наопаки, той става изключително скромен. Истинското познание му позволява да забележи: когато си бил малко дете, ти всъщност си седял на магарето и сам си го подкарвал. Сега, когато си станал старец, ти самият си се превърнал в това магаре. Виждате ли, налага се да прибягвам до силни изрази, иначе нищо няма да се получи.

По такъв начин стигаме също и до това, какво означава сънят. Вече и сами сте преживявали, че насън може да си въобразите, че сте даже китайски император или някой друг. Има още много други сънища. Може да ви се присъни всичко. Но какво ни показва сънят? Тук е необходимо да се изследват сънищата, да се изследва как се изменя характерът им в хода на земния живот.

Сънищата на малките деца са удивителни, чудесни. Сънищата на малките деца показват, че детето още притежава силите да формира, да строи своето тяло. Те наистина носят космически характер. На детето се присънва това, което то е преживявало преди слизането си на Земята, защото тези сили още се намират в него. Те са му нужни, за да формират правил-

но неговия главен мозък. Изследвайки този прекрасно формиран главен мозък, неговият (преден дял), намиращ се в самия връх вътре в черепа (рис.), ви намирате тук око, и освен това (очни) нерви, необходими за зрението. Всичко това е фино разработено. То и трябва да бъде фино разработено. Господа, такава разработка би била невъзможна на основата на земното знание. На основата на земното знание може да се построи машина, но главен мозък на основата на земното знание не може да се построи! В сънищата на малките деца още може точно да се забележи, че съдържанието на сънищата при тях е тяхната работа по формирането на главния им мозък. По-късно сънищата също могат да бъдат много интересни, ако човек не води подреден живот; сънищата винаги ще бъдат хаотични, неподредени. Илюзорността отново е обусловена от това, че човек така малко знае за своето физическо тяло, бидейки вън от него.

Следователно причината (за илюзорността на съня) е това, че човек така малко знае за своето физическо тяло (няма се предвид външното знание – бел. пр.), защото мъдростта, получена от него при слизането му в земния живот, в хода на (земния) живот се губи и се трансформира в магарешко начало (магарешкото начало не е само метафора, а реално присъства във формообразуващите сили, за което древните са знаели. При посвещението в Елевзинските мистерии неопита, освен другото, са го завивали в прясна кожа от животно – елен или магаре, което му е давало възможност да преживее свръхсезивния свят на божествата и демоните. Апулей в своята повест «Златното магаре» в иносказателна форма разказва за такова посвещение – бел. пр.). Събуждайки се, човек си казва: ако повярваш в това, което ти се е присънило – че си китайски император, – ти наистина си магаре. Но бидейки извън тялото, самостоятелно ние не можем да развием нищо друго освен магарешко начало. Ние напълно губим способността, която имаме като младенци – способността по правилен начин да градим своето тяло. Тялото трябва да идва при нас отвън. Но когато ние за пореден път се спускаме на Земята, то не идва

при нас отвън. В този случай отвън насреща ни се изправя разрушената (прахообразната, доведена до състояние на прах) материя в яйцеклетката. И ние крачка след крачка трябва да я възстановяваме.

Господа, на всичко това ние трябва да се научим в периода между два земни живота. Между два земни живота ние трябва да се научим на това, което не може човек, виждащ сънища. Виждате ли, има врагове и противници на антропософията, които казват: е, това са само хора, които искат да виждат сънища; всевъзможните фантазии те изкарват като истини за света. Обаче антропософията твърди, че не следва да се доверяваме на сънища, доколкото тези сънища откриват следното: ние не можем да правим това, което сме можели да правим, встъпвайки в земния живот, встъпвайки в него със смъртно, безсъзнателно знание, бидейки малки деца. В антропософията ние изясняваме, че такава способност сме усвоили в света, който не е земният свят, защото в земния свят – по отношение на нашия собствен «аз» – можем да строим само едни фантазии. Колкото и прекрасен да е този свят, в него можем да строим само фантазии относно нашия собствен «аз». Всичко, което касае нашето тяло, отношението към нашето тяло и връзките с него, ние трябва да усвоим в другия свят.

Сега искам да ви кажа, че ако някой съзерцава този процес като цяло, а също вижда как трансформацията в магаре отива все по-далеч и по-далеч, той знае: това знание (как се строи тялото – бел. пр.) се забравя много лесно. Това става почти по същия начин, както при вземането на изпит. Готвейки се за изпит, на човек понякога му се налага да се бързи година-две. Но материалът се забравя много бързо, изключително бързо. Така стои работата и с това знание, което ни е необходимо за създаването на своето тяло; ние също бързо забравяме това знание. Само че в дадения случай думата «бързо» ще означава нещо различно, отколкото в случая с изпита. «Бързо» – това означава целия наш живот. Когато умираме, забравяме почти всичко, което сме донесли със себе си при нашето раждане, спускайки

се в земния живот. Продължителността на нашия живот съвпада примерно с продължителността на забравянето.

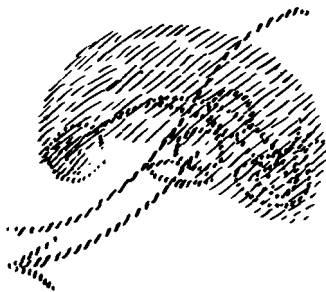
Представете си, че един от вас е имал преживяване, за което знае следното: това си ти – растящо дете; твоите най-първи спомени се отнасят, да кажем, към времето, когато си бил на четири години. Да допусне, че той е навършил шестдесет години, и на шестдесетата година от живота си спомня едно преживяване, станало, когато е бил на четири години. Петдесет и шест години, изминали след тези четири години, са му били нужни, за да забрави, за да забрави вътрешно. В течение на петдесет и шест години забравянето е ставало все по-силно и по-силно. В продължение на петдесет и шест години той все повече и повече се е превръщал в магаре. Колко пъти повече време би му потрябвало, за да забрави за това, което той е притежавал още до четири години? На него ще му потрябва време толкова пъти повече, колкото пъти 56 е повече от четири; неговото първо време от детството, умножено по четирнадесет – ето колко ще му потрябва, за да забрави. Ако е преживял шестдесет години, на него ще му потрябва четирнадесет пъти повече време, за да придобие отново за себе си в духовния свят това, което тогава е забравил. Следователно ще са му необходими 60 пъти по 14 години, тоест 840 години. Тогава той отново ще овладее в духовния свят способността, която има малкото дете в своите първи четири години – способността за градене. Това означава, че след 840 години той отново ще може да дойде на Земята.

Такива изчисления, като написаните от мен за вас на дъската, могат с пълна отговорност да се правят само в случай, че човек има пълна яснота, че това наистина е така, че той може да провери това, което стои в основата на съновиденията, да провери как сънищата на човека все повече и повече се отдаляват от духовния свят.

Виждате ли, ако човек ходи наоколо и в едно определено време въобще не може да влезе в своето физическо тяло, той е медиум. Ако човек в определено време влиза в своето физиче-

ско тяло и отново го използва – това е нормален човек. Но ако той постоянно се мести наоколо, намирайки се в състояние, когато неговият «аз» не е влязъл във физическото му тяло – в този случай той може даже да ходи като лунатик, може да говори като лунатик или да говори, лежейки в кревата – не следва да се учудваме на това; защото ако, да кажем, хвърлим топче, на плоска повърхност то ще се търкаля и по-нататък. При известни обстоятелства, ако човек не е съвсем здрав, но заболяването му протича леко, ако тялото му не е съвсем здраво, дейността, обикновено протичаща в съзнанието, продължава като последствие. Но тогава човек действа като автомат. Лунатикът, сомнамбулът не е човек, това е автомат. Този, който говори на сън, не казва нищо човешко. Направете такъв опит: ако някой говори на сън, вие можете да чуете най-глупави неща, доколкото човек говори като автомат, неговият «аз» и душата му не се намират вътре в тялото.

Обаче ако явлението се реализира наполовина, когато човек е автомат само наполовина – пъхването се осъществява отзад, така че човек се пъха от задната част на главния мозък по направление към предната, – ако човек е напъхан само наполовина, той може да затвори очи и понеже тук отзад се намира зрителният нерв (вдясно), човек възприема нещо, но тези възприятия носят фантастичен характер. Той може тогава да изкаже нещо фантастично, тъй като макар и да не вижда, възприема образи.

Слухът се намира тук (в средата). А говорното сетиво се разполага тук (вляво). Той може да ви съобщава нещо недос-

товерно. Затова медиумите говорят, макар и да не се намират в света. Затова изказванията на медиумите нищо не дават, защото те само наполовина се намират в своето физическо тяло. Това съвсем нищо не дава. Изказванията на медиумите представляват само това, което възприема човек – отново трябва да употребя този израз – в своята магарешка природа.

Господа, чувал съм за медиуми, които казват нещо наистина значително. Това също е истина; медиумите казват и значителни неща, обаче това не трябва да ни учудва. Виждате ли, ако например някъде става силно земетресение, животните преди всичко избягват; хората остават и стават жертви на земетресението. Животните предварително предвещават събитията, защото разумът присъства навсякъде; само че животните още не са вкарали този разум в себе си. Медиумът представлява нещо спуснало се до животинското ниво. Той може да прави удивителни неща, може даже да казва стихове, по-прекрасни от стиховете на Гьоте, и всичко това, защото той е паднал до нивото на животинския разум.

При този, който идва при познанието по антропософски път, е налице противоположното. Той не трябва да се напъхва само наполовина, както в сънуването, а трябва да знае всичко така, както го знае друг човек, и освен това да знае това, което може да се знае, бидейки два пъти пробуден. Ако човек е два пъти пробуден, той получава представа за това, как стои работата. Той си казва: да, ако в своя земен живот ние поне малко се занимаваме с изучаване на човека, това ни помага след смъртта. Тогава след смъртта ще ни бъде по-леко отново да изучаваме човешкото тяло. Между смъртта и новото раждане човек трябва да изучава човешкото тяло отвътре, да изучава вътрешния строеж на човешкото тяло. Трябва да ви е ясно следното: да се изучава светът е сложна работа. На студентите им се налага да се поизпотят, изучавайки външния свят, когато се учат да изчисляват как се въртят небесните тела и така нататък; ако трябва да се научат да изчисляват как е изглеждала Земята, когато още не ги е имало днешните raci и така ната-

тък. За това им се налага много, много да учат. Обаче, господа, изучаването на всичко, намиращо се извън човека, изучаването, провеждано на Земята, е нищо в сравнение с това, когато се налага да се изучава човекът отвътре.

Можете да възразите: но нали това, което е вътре в човека, го изучават, когато човек умре, нали тогава изучават всичко в човека. Човек го отварят и по трупа изучават какво представлява вътрешно, как изглежда той отвътре. Обаче тук има голяма разлика. Цялото знание, добито от трупа, никога няма да ви даде възможност да получите жив човек. Разбира се, за да се създаде жив човек, е необходимо зачатие. Обаче при зачатието действа този човек, който преди това, между смъртта и новото раждане, е преминал обучение в духовния свят – той съдейства при зачатието. На Земята може да се овладее с познанието само това, което е мъртво. Не може да се овладее с познанието живото и още повече това, което усеща и мисли.

Аз не бих се осмелил да напиша за вас тук тези числа, ако висшето познание не предоставяше възможности да се вижда как човек в течение на своя земен живот все повече и повече се отдалечава от духовния свят. Когато остарее, той се отдалечава максимално. Когато е още дете – да допуснем, че е умрял на шестнадесет години, – тогава неговият ретроспективен спомен за четиригодишната му възраст има други съотношения. Да допуснем, че той е умрял на шестнадесет години и ретроспективно си спомня дванадесет години, тоест три пъти по четири, така че ако е преживял само шестнадесет години, ще са му необходими само четиридесет и осем години, за да се появи отново. Работата стои така, че може да се правят даже такива сметки! *(Математическата формула, свързваща времето на живот и времето за ново въплъщение изглежда по следния начин:*

$y = (x^2 - ax) / a$, където x – времето на живота,

y – времето за ново въплъщение

a – броя детски години, които дадения човек не може да си спомни при нормалното развитие $0 < a < 4$ – бел. пр.).

Господа, оттук може да се направи забележителен извод. Ето в какво е работата: знаете, че от древни времена за патриаршеска възраст са се смятали 72 години. Ако човек е навършвал 72 години, всяка година отгоре се е смятала за подарък. Да допуснем, че такъв патриарх е бил забележителен човек, както е ставало в древността. В днешно време ние сме станали невнимателни и много малко се връщаме в спомените към нашето детство. Но тези хора са се връщали в спомените до третата или до втората година от живота. Тогава за забравяне на мъдростта от детството, на свръхсетивната мъдрост, те имат 70 години. Двойката се съдържа в това число 35 пъти. По такъв начин, времето, в течение на което те се намират в духовния свят – ако възрастта им е 72 години и са се връщали в спомените по-далеч, отколкото днес, – това време съставлява 35×72 години, тоест над 2000 години.

Виждате ли, господа, наблюдавайки Слънцето през пролетта, ще откриете, че то изгрява в съзвездието Риби. Някога по-рано то е изгрявало в съзвездието Овен. В календара днес още посочват точката на изгрева на Слънцето в Овен. Но това е неправилно. Слънцето е изгрявало в съзвездието Овен до 15 век. Тогава с право е можело да се каже, че Слънцето изгрява в съзвездието Овен. Оттогава астрономите са се измързеливили и са се придържали към предишното, въпреки че Слънцето днес отдавна не изгрява в съзвездието Овен, а в съзвездието Риби. (В ново време във връзка с откриването на съзвездията от Южното небе е направена нова каталогизация в 1801 година и накрая, 5 години след изнасянето на тази лекция, в 1928 година на конференцията на международния астрономически съюз при участието на ученичката на Р. Щайнер, холандският астроном Елизабет Вреде – по това време член на Управата на всеобщото Антропософско Общество, – са били установени новите граници на съзвездията от Зодиака – бел. пр.).

Да допуснем, че съзвездието Риби има определена големина, определено протежение. Има дванадесет такива съзвездия. Когато Слънцето изгрее следващата година, то, както се

казва, на 21 март ще се намира някъде в съзвездието Риби. Ако проведете наблюдение следващата година, положението на Слънцето малко ще се измени и то ще изгрее не в същото това място; през миналата година то е било малко по-далеч. Слънцето не се връща на същото това място, като миналата година. На Слънцето (тоест, на точката на пролетното равноденствие – бел. пр.) му е необходимо известно време, за да премине през съзвездието. Първо то се намира в началото на съзвездието Риби и след това в бъдеще ще бъде в края на съзвездието Риби (в днешно време се смята, че точката на пролетното равноденствие се движи със скорост около 50 дъгови секунди на година и доколкото движението ѝ е противоположно на обичайния порядък на знаците – Овен, Телец, Близнаци, Рак, и т.н. – и става в реда Рак – Близнаци – Телец – Овен – Риби – Водолей – Козирог, – смята се, че встъпвайки в съзвездието Риби, точката на пролетното равноденствие се намира не в началото, а в края на това съзвездие. До прехода в съзвездието Водолей на точката на пролетното равноденствие ще ѝ трябват над 360 години – бел. пр.). Тогава Слънцето ще се премести толкова, че ще изгрява вече не в Риби, а във Водолей. И така, сега то ще преминава през съзвездието Водолей, след това съзвездието Козирог и така нататък. За преминаването през едно таква съзвездие на Слънцето му е необходимо примерно толкова време, колкото средно му е необходимо на човек – ако той е много стар, – за да се върне.

Това, че Слънцето се премества от едно съзвездие към друго, означава много. В моята книга «Въведение в тайната наука»²⁵ съобщих за това, че връщането на човека е свързано с това въртене на Слънцето (на точката на пролетното равноденствие). Затова имаме пълно право да смятаме, а това ни сочи и познанието, че човек, умирайки в наше време, именно под въздействието на съзвездието Риби получава това, на което той трябва да се научи, за да изгради отново своето тяло. След това човек ще дойде отново, когато вече няма да може да се учи от Риби, а трябва да се учи от Водолей. След това той

отново ще дойде, когато ще трябва да се учи от Козирог. След това отново – от Стрелец. След това той пак ще дойде, когато трябва да се учи от Скорпион. След това пак, когато трябва да се учи от Везни; след това – от Дева, след това от Лъв, след това от Рак, след това от Близнаци, Телец и след това от Овен. По такъв начин той пак ще се върне в началото. Дотогава той ще се научи на много. Така за 25815 години той ще премине по кръга, преминавайки примерно през дванадесет земни живота, преминавайки от единадесет до дванадесет земни живота. Някой ще каже: ти ни казваш, че това, което му е нужно на Земята, човек научава ту от едно, ту от друго съзвездие, което изглежда съвсем различно. Ако погледнете нагоре към съзвездието Риби, то изглежда съвсем различно от Водолей или Козирог и така нататък.

Обаче, господа, да си представим, че вие сте били тук, да кажем преди 300, 1000, 1500, 2000 години. Тогава всичко на Земята е било още съвсем друго. Тогава сте водели съвсем друг живот. Може би вие сте били дребен, доволен селянин, който си е отглеждал шкембе и е бил доволен от всичко. А сега сте участник в движението на индустриалните работници. На това сте се научили от Риби. А когато сте си отглеждали коремче и сте били доволен селянин, вие сте се учили от Овен. И така, на това, което човек извършва на Земята, той се обучава от съзвездията.

Виждате ли, сега се приближаваме към това, да кажем: човек постепенно извършва оборот по кръга. Ако например сте съществували в 825 година след Р. Х., тоест в IX век, вие сте били този селянин с дебел корем; в днешно време вие сте дошли отново под влиянието на Риби. Но ако сте обходили по кръга, то след 25815 години отново се връщате в Риби. Но сега вече сте научили толкова много, че вече не ви е нужно да бъдете такъв, какъвто сте били по-рано; като човешко същество вие стоите сега на много по-висока степен. Трябва да си кажем: с изтичането на 25815 години, когато отново ни се прииска долу на Земята, вече няма да имаме необходимост да

слизаме, защото вече ще сме научили всичко от съответното съзвездие.

Виждате ли, тук следва да разгледаме това, на което вече съм обръщал вниманието ви веднъж. Тези, които днес изучават геология на научно равнище, разказват: преди 25 милиона години на Земята е било така и така. Как стигат хората до това, че преди 25 милиона години Земята е била горещо, течно тяло? Аз също съм ви разказвал нещо подобно, но не е ставало дума за такива дълги периоди от време. Та как стигат хората до това?

Те например проверяват Ниагарския водопад. Потокът вода пада долу. Те извличат камъни, по които се спуска водопадът и изчисляват колко се отмива за година, и след това пресмятат: ако за една година камъкът от измиването е намалал толкова, колко далеч е отстоял каменният праг, когато водата още не се е превърнала във вода, а е била пара. Оттук те получават 25 милиона години.

Това е същото, като ако аз почна да изследвам сърцето на човек. Днес е 9 април. Изследваме сърцето днес, след това, след месец, то малко ще се измени; след това отново след месец то отново малко ще се измени. На основата на тези малки изменения ние ще направим сметка и ще стигнем до извод, какво е било сърцето преди триста години. Но тогава него просто го е нямало... Изчисленията са направени правилно. Така често става и с научните разчети: всичко е изчислено правилно, но самият обект още го е нямало. Така стои работата и с въпроса за това, как е изглеждала Земята преди 25 милиона години. Изчисленията са направени съвсем точно, но Земята тогава още не я е имало. Така изчисляват и това, каква ще бъде Земята след 25 милиона години. В този случай сметката е за напред. Но по това време Земята повече няма да я има. Тук работа стои като със сърцето, което ежедневно става малко по-зле и по-зле; може да се пресметне, какво ще бъде то след 300 години, но нали вас като физически хора след 300 години вече няма да ви има. А сметките са направени съвсем вярно.

Именно това заслепява и вкарва в заблуда – това, че сметките са верни; но човек не трае толкова дълго, колкото показват тези сметки. Когато вие отново се появите след 25815 години, Земята по това време ще се разтвори и във вашите следващи един след друг животи трябва да търсите по какъв начин ще можете да се устроите на Земята. Тогава Земя повече няма да има. Тогава вие ще се освободите от Земята. Тогава ще се издигнете към по-висш живот.

Бидейки в състояние реално да вниква в нещата, човек по напълно научен начин може да вниква в това време, за което съобщават древните сказания, когато човек, преминал ред земни животи, няма повече да се нуждае от връщане на Земята. Той тогава ще трябва да изучава толкова много, че ще може да издържи невъзможността да получи физическо тяло. Но до това време човек трябва постепенно да стигне дотам, че да няма такива безумни сънища, като днес, за да не се отделя така силно от духовния свят.

Но по такъв начин вие получавате много важен резултат, господа. Трябва да си кажете: хората, противящи се на познанието с духовния свят, не искат човечеството да получи достъп до това знание. Те искат човек така и да си остане магаре на Земята и да не може отново да се върне обратно. Защото вследствие от това, че още на Земята ще усвои нещо за човека – при това именно за живия човек, а не за мъртвото тяло, – вследствие от това той малко по малко ще се окаже в състояние, съзнателно да съзерцава след смъртта това, което му предстои тогава да изпълни.

Но в случай ако – както това искат някои мракобесни сили – човек така и си остане магаре, доколкото на Земята вече е трябвало да бъде магаре, на тези тъмни сили ще им се удаде да го доведат дотам, че той въобще да изгуби своето духовно битие. Те му обещават вечно блаженство. Но му го обещават така, че му отнемат това, с което той е надарен. За това трябва да се говори, защото това е нещо страшно!

Ето защо антропософията трябва да показва на човек как-

во той – съгласно познанието – е в действителност, за да може постепенно отново да добие способност да влиза в духовния свят. Виждате, че антропософията наистина е голямата задача на човечеството, че тя има голямо социално значение. Защото целият разум също ще си заминава, ще изчезва. Вследствие от това, че разумът иска да си остава само вътре, поради това, че в качеството на човешка мъдрост представят нещото, което произлиза от трупите – именно поради това, а не поради нещо друго, – човечеството живее в такъв мрак и не знае какво трябва да прави. За да се измъкнем, например вместо вечните конгреси, митингуването и тем подобни нека да стигнем до истинско разбуждане на човека. Но хората ненавиждат пробуждането. Защото ако се съберат на кръглата маса, работата не е само в това, че са се събрали заедно, но и в това, че събралите се говорят нещо разумно, нали така? Днес хората не са съгласни с това, че отначало трябва да се пробудят, трябва да направят ума си по-подвижен, за да усетят отново по този начин същността на социалния въпрос. Ето защо всичко останало е не повече от нелепа кашотина. Най-първата необходимост за човека е още на Земята да стигне до познание на своето вътрешно същество, за да се подготви по този начин за това, което ще му се наложи да прави в духовния свят. Това е именно така.

Делото на антропософията е не в това да обръща отделни хора. Отделният човек нищо няма да може да направи, а само заедно; антропософията се стреми да съдейства за това, много хора да овладеят истинското познание. Само тогава на тази Земя ще могат да настъпят действително по-добри времена.

Ето какво исках още да ви кажа, господа. Сега трябва да замина за Цюрих, Сен-Гален и Винтерфур. Когато се върна, ще продължа тези лекции. Може би междуременно ще успеете да обмислите това, за което бихте искали да попитате.

ДЕВЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах 14 април 1923 г.

Днес, господа, ми се иска за начало да ви разкажа една много интересна история, която се е разиграла пред свидетели, така че можете да не се съмнявате в научната ѝ достоверност. Един рибар хвърлил въдицата и известно време се ядосвал, че изобщо не кълве, докато изведнъж почувствал силно дръпване. Клъвнало нещо доста едро. Той дръпнал въдицата, радвайки се, че най-накрая е хванал едра риба. Но какво изкарал? Доста едра костенурка.

Обаче тази костенурка не можел да я откачи, тъй като тя била глътнала кукичката. Тя била вътре в стомаха и рибарят не можел да я изкара оттам. Освен това костенурката си скрила главата. Отначало той се опитал да уговори костенурката с добро, но тя не се поддавала и не пускала куката. Тогава не му останало нищо друго; той я закачил на един клон и ѝ отрязал главата с остър нож, така че тя паднала долу.

Ще се съгласите, че ако това стане с човек, да кажем по време на френската революция или в друго време, когато едни са режели главите на други – човек би умрял, би се превърнал в труп. Но какво направила костенурката? Костенурката се надигнала, спокойно се добрала до водата и изчезнала. На нея съвсем не ѝ повлияло, че ѝ отрязали главата.

И така, виждате, господа, че за поддържане на живота на костенурката главата въобще не ѝ трябва. Колко дълго е живяла тази костенурка после, тогава, разбира се, не се е удало да се установи, но въпреки това виждате: за да бяга, на костенурката глава не ѝ трябва. Тя може да бяга без глава.

Разказвал съм ви много истории за това, че животните извършват доста разумни постъпки. От тази история с костенурката можете да заключите, че животните правят това без посредничеството на главата, защото на костенурката са ѝ отрязали главата, но тя е продължила да изпълнява движенията

напълно целенасочено. Костенурката е тръгнала не напосоки, а право към водата, където е можела да замине. Ако беше с глава, тя едва ли би направила всичко това по-различно, тя не би могла да направи всичко това по-добре.

Бихте могли да кажете: това е единичен, изключителен случай. Но това не е единичен случай, тъй като подобни експерименти са се провеждали и се провеждат и досега. Този, който може да вижда всички тези неща духовно, не се нуждае от подобни експерименти. Но тези експерименти се провеждат постоянно, при това, за да опровергават тези факти. Обаче опитите не противоречат на тези факти, а само ги потвърждават. Опитите, за които сега ви разказвам, са се провеждали нееднократно, много пъти. Взимат жаба и ѝ отрязват главата със скалпел. Сега жабата е без глава. Отново я поставят на масата. Преди всичко тя, макар и без глава, се държи доста нахално; тя се опитва да се наклони ту напред, ту назад, проявява активност със задната част на тялото, надига се високо и скача. Ако сега вземете разяждаща киселина и намокрите жабата от тази страна (изобразява го на рисунка – отсъства в текста) – тук се намира безглавата жаба, тя има крака, но няма глава, – и така, ако я намокрите с разяждаща киселина, нея ще я боли и със своя заден крак жабата ще започне да се чеше, да се драска, макар и да няма глава. Ако добавите още киселина, тя ще започне да си помага и с предния крак. Ако добавите още, тя ще се защитава и с помощта на краката от другата страна. След това тя, разбира се, ще изгуби равновесие, ще се катурне. И така, виждате, жабата без глава прави всичко това, което тя би правила и в друг случай и при това, съвсем безразлично е има ли тя глава или не (Щайнер описва опити, провеждани от учени материалисти. Антропософията, като духовна наука, избягва вивисекциите, защото освен всичко друго, в Камалока всеки неизбежно изпитва тази болка, която той е причинил на друго същество. – Бел. пр.)

Оттук виждате, че ако от млекопитаещи преминаем към по-нисши животни, тези нисши животни и без глава правилно

изпълняват всичко това, което човек и висшите млекопитаещи изпълняват, имайки глава.

Трябва обаче напълно да си изясним какво става тук. Защото фактите показват нещо. Те сочат, че не ни е нужна глава, ако, изпитвайки някъде болка, ние вдигаме ръка и потъркваме това място: нали жабата може да прави това въобще без глава. И така, главата не ни е нужна, за да се чешем; главата не ни е нужна, за да ходим и бягаме. Защото костенурката или жабата бягат без глава. И така, за ходене глава не ни е нужна. Ние обаче не можем да реализираме на практика сюжета на баснята за ленивата гъска, би трябвало да я знаете. Гъската я мързяло да ходи, но се хранила доста усърдно. Дали и съвет да ходи с помощта на клюна, а да яде с краката, за да промени вредния навик. Така, разбира се, не става, но въпреки това за ходене главата абсолютно не ни е нужна. За да се движат ръцете, нашата глава също не ни е нужна. Та за какво на човек и висшите животни е нужна главата? В какво е разликата – сега става дума за главата – между човека и висшите животни, от една страна, и нисшите животни, от друга страна? Разликата е в това, че човекът и висшите животни умират, ако нямат глава, а жабите, костенурките и всички нисши животни остават живи. Ако вземете нисши животни, например червеи, вие можете да ги разрежете наполовина и всяка половинка на животното започва да живее сама за себе си и се премества. И така, виждате, главата собствено съвсем не е нужна за това, което извършва тялото. Обаче, за съжаление, както на висшите животни, така и на човека главата е необходима за живот. Тя е необходима на човека за живот. И доколкото тя му е необходима за живота, той умира, ако вече я няма. Ако обезглавен човек се намаже с киселина, той няма да се почеше, но не защото няма глава, а защото той, нямайки глава, умира. Човек не избърсва от себе си киселината, ако няма глава. Човек, глътнал кука, след отрязване на главата му би се държал различно (от костенурката). С него би станало нещо съвсем различно от това с костенурката.

И така, можем да кажем: при висшите животни и при човека всичко свързано с главата не е причина за движението на нашето тяло; но на главата ние сме задължени в пълна мяра за това, че живеем. Следователно при висшите животни животът «седи» в главата. Докато при нисшите животни животът е разположен във всички отделни членове на тялото.

Искам да ви кажа още някои неща, откъдето вие ще успеете да видите, че между висшите животни и човека съществува голяма разлика по отношение на всичко, което принадлежи на главата и телесната организация като цяло.

Навярно сте запознати с това неприятно детско заболяване, което наричат коклюш; в отделни местности го наричат магарешка кашлица. В детска възраст коклюшът или магарешката кашлица не представлява опасност и като правило, протича добре. Опасност представляват остатъчните явления, настъпващи в резултат на неправилни действия на лекарите или на друго отговорно лице в периода на заболяването. Може да стане следното. От какво се появява коклюшът? Коклюшът възниква при следните обстоятелства: вдишването остава нормално – в случай на силна магарешка кашлица може на основата на изследване да се констатира, че вдишването при детето остава нормално, – докато в процеса на издишване въздухът иска да излезе навън, но засяда, той не излиза навън по нормален начин; получава се пристъп на кашлица. Понеже въздухът не може нормално да излезе навън и свежият въздух не може да влезе вътре, възниква магарешката кашлица; ето в какво се състои той. Но какво стои в основата на коклюша? Виждате ли, тук в основата стои това, че вътрешните слизести обвивки на дихателната система – пътищата на входящия и изходящ въздух от дробовете, трахеята и т.н. – притежават изключителна чувствителност.

При вдишване въздухът преминава по най-чувствителните места; тук, вътре в гръдния кош, е изпразнено пространство и в него винаги можете да пуснете въздух; тук е достатъчно да си представите въздушна помпа. Устройството на помпата

е следното: тук има стъклен похлупак (изобразява го на рисунка), под който изкарват въздуха. Образува се вакуум. Тук трябва да се намира клапанът. Ако отворим този клапан, въздухът със свистене се втурва вътре. Под стъкления похлупак²⁶ трябва да бъде създадено безвъздушно пространство. След като сме издишали въздуха, в нашите бели дробове също се образува безвъздушно пространство; въздухът сам влиза там. Не се изисква особено устройство, за да вкараш въздуха там. Не следва да се учудваме, че през чувствителните въздуховоди – гръклян, бронхи и пр. – влиза въздух, защото сам по себе си въздухът нищо не чувства. Но ако искате отново да изтласкате въздуха от въздушната помпа, ще се наложи нещо да направите, ще се наложи да го изпомпите. По същия начин трябва да изтласкате въздуха, намиращ се в дробовете. Но ето че проводящите дихателни пътища при детето са придобили излишна чувствителност. Те са толкова чувствителни, все едно са ги одраскали. Вътрешната обвивка на дихателните пътища е леко повредена, поиздраскана, те са чувствителни. Вместо да изкарват, да изтласкват въздуха навън, волевият гласък засяга, травмира дихателните пътища; вместо да съдейства на изтласкването на въздуха, той съдейства на сърбежа, на драскането в чувствителното място. В този момент детето иска да почеше (това място) и в същото време оставя въздуха неизтласкан, така че този въздух засяда вътре. Тогава се появява пристъп на магарешка кашлица. Тогава цялото тяло мощно се стреми да изтласка въздуха, макар че в обикновения живот въздухът се изтласква посредством това, което неотдавна нарекох астрално тяло. Разглеждайки дете с магарешка кашлица, можете точно да различите къде се намира физическото тяло и къде се намира астралното тяло. Ако при детето няма никаква магарешка кашлица, изтласкването на въздуха се осъществява от астралното тяло; тогава тялото (физическото) не е активно задействано, не е натоварено. В случай на магарешка кашлица съществува чувствително място. Астралното тяло би искало да го почеше; тогава на физическото тяло му се налага да

действия и посредством трескави конвулсии да изтласква въздуха. Могат да се появят спазми и да възникнат усложнения.

И така, виждате, би било неправилно да се казва, че физическото тяло прави всичко. Тогава не би било възможно да се разбере коклюшът. Ако човек има коклюш, трябва да си представите нещо забележително. Трябва да си представите следното: какво е станало астралното тяло при този човек? Неговото астрално тяло е станало безглаво, такова, както другата част на астралното тяло на жабата! Както жабата действа със своите крачка, така вътрешно действа астралното тяло в трахеята, принуждавайки физическото тяло самостоятелно да се избавя от въздуха. Тук може да се направи разликата с голяма точност.

Бихте могли обаче да кажете: предостави ни някакво доказателство за това, че тук действително взема участие астралното тяло, тоест нещо духовно. В това отношение искам да ви разкажа какво може да стане, ако детето е имало коклюш и в трахеята е имало чувствително място и на астралното му тяло постоянно се е искало да очисти това място, което е предизвикало магарешката кашлица при детето. Да допуснем, че докато детето е имало коклюш, родителите са купили котка или тя сама е дошла. Разказвам ви нещо, което често се случва. Докато детето боледува от коклюш, родителите купуват котка или куче. Поради това детето започва да проявява чувствителност към въздуха, издишван от котката или кучето. Това не би станало, ако то нямаше участък с повишена чувствителност, чувствително място. Но по време на коклюша детето има такава възприемчивост. Коклюшът се излекува, но остават някои видими остатъчни явления. Ако до заболяването детето не е привикнало към котката и котката се е появила в дома именно в периода на заболяването на детето от коклюш, като остатъчно явление в даденото дете – при това именно след оздравяването, не веднага, а по-късно – настъпва това, което се нарича астма, постоянно повтарящ се задух.

Ако внезапно се появи този задух – астмата е нещо тако-

ва, което периодически възниква внезапно, – при изследване може да откриете нещо забележително. Например при мъж възниква астма и той не знае защо. Бидейки внимателен, той забелязва, че ако наблизо до него или в стаята се намира котка, получава пристъп на астма. Ако тази котка се прогони, астмата ще мине. Виждате ли, тук главата му не взема участие, тук е задействан споменът. На него съвсем не му е нужно да знае, че в стаята има котка. Котката може да се намира в стаята, а той даже да не знае за нея, и въпреки това при него започва астмата.

Мога да ви разкажа още един впечатляващ случай, случай, достоен за внимание. Имало едно дете, боледуващо от коклюш, и когато боледувало, в дома ядели много елда. Поради това детето станало особено чувствително към елдата: при него се появила склонност, своего рода «талант» да боледува от астма всеки път, щом само в стаята или даже просто в дома се появявала елда. Когато младежът пораснал, станал юноша и вече бил студент медик, с него се случило нещо необичайно. Той живеел на последния етаж, най-отгоре. Долу, на втория етаж през две редици стъпала, била кухнята. Веднъж у младежа започнал пристъп на астма, страшен пристъп. При него тя възниквала и по-рано, ако в дома имало елда. Той, разбира се, страшно страдал от това. На всички готвачки им било забранено да готвят елда. Даже не трябвало да внасят елда в дома. Та какво станало? Една нова готвачка не знаела за тази забрана. Тя живеела на първия етаж и у тях имало елда, докато младият студент, намирайки се горе на третия етаж, получил пристъп! Такива събития приличат на приказка, но това е чистата истина.

Сега ще разберете как здравето и болестта на човека са свързани с цялата обкръжаваща среда. За нашето здраве не е безразлично, има ли в нашето обкръжение плъхове или не. Виждате ли, историята, която ви разказах за котката, е достатъчно известна – дихателните органи при човека са особено чувствителни към котки, – за тези неща има даже специално

название в медицината. В книгите по медицина вие обезателно ще намерите термина «котешка астма». Това е астма, която възниква у хората, ако наблизко има котки. Но, разбира се, има много видове астма.

Тук можем да кажем така: за нормалния човек присъствието на котки, кучета или елда е нещо напълно от само себе си разбиращо се. Това му прави само душевно впечатление, при това съвсем безсъзнателно. Какво става с човек, страдащ от «котешка астма» или от «елдена астма»?

Виждате ли, коклюшът би могъл да се излекува по следния начин. Да допуснем, че имаме работа с дете с чувствителна трахея: трахеята, бронхите и бронхиолите²⁷ са надраскани от въглищен прах. От това може веднага да се появи коклюш. Такива неща възникват от най-нищожни дреболии. И така, трахеята на детето е травмирана. Какво става, ако част от тялото е травмирана по такъв начин? Това можете да видите, ако сте се порязали. Ако имахте само физическо тяло, то не би ви причинило болка в този случай. Представете си, че сваляте доста дебела ръкавица. На тази ръкавица бихте могли да сторите същото, както на кожата. Бихте могли да порежете тази ръкавица, но няма да ви заболи. Защо ви причинява болка ръката, когато я порежете? Ръката ви причинява болка, защото в нея освен физическо тяло се намира и астрално тяло. Астралното тяло обикновено се намира вътре. Ако сте порязали физическото тяло – защото астралното тяло не можете да разрежете, – то веднага забелязва: дявол да го вземе! Тук няма физическо тяло! То не съвпада! Това причинява болка. Само астралното тяло може да причини болка. Болката се запазва, докато всичко отново не зарасне.

Събитията се развиват така, че там, където нещо е повредено, астралното тяло само се освобождава. То излиза от физическото тяло.

Представете си, че такива драскотини са се появили в трахеята: при това астралното тяло в трахеята малко се освобождава. За лечение, макар и много предпазливо, може да се

направи следното: детето, болно от коклюш, отначало се поставя в леглото, където трябва порядъчно да се изпоти – при това трябва постоянно да се наблюдава, – и така, детето се завива доста, за да му стане горещо. С горещината астралното тяло се съединява лесно, а със студа – по-трудно. Ако просто пуснете детето да тича из студената стая, астралното тяло няма да може да се вмъкне във физическото тяло, тъй като там топлина няма. Но ако вие обвийте детето с топлина – хората правят това инстинктивно, често те му слагат шал на шията, за да запазят топлината, – тогава астралното тяло ще започне да се привлича от топлината. Астралното тяло не може да се привлече от водата или въздуха, но с топлина можеш да го привлечеш. Ако дадете възможност на детето да полежи по такъв начин, че астралното тяло да бъде привлечено от топлината, то отново ще се насочи в дадения телесен член (изобразява го на рисунка). След това трябва да вземете кърпа, да потопите тази кърпа в топла вода, в която има няколко капки лимонов сок, и да сложите тази кърпа около мястото. Тогава травмиращото, драскащо начало ще бъде събрано от тази кърпа така, че астралното тяло ще влезе на мястото си и по такъв начин можете да излекувате коклюша. Но трябва строго да съблюдавате последователността на действията.

При лечение работата е именно в това, да бъдеш в състояние да съзерцаваш човека като цяло и да се съблюдава необходимата последователност в действията. Освен това в продължение на цялата процедура трябва да се грижим детето да не се изплаши. Тъй като ако детето се изплаши, астралното тяло отново ще излезе навън и тогава цялата лечебна процедура ще отиде на вятъра.

Ако лечението се провежда правилно, коклюшът преминава и по-късно при детето няма да се появи астма. Ако лечението е неправилно, макар и да се излекуват посочените увреждания, драскотините в трахеята, бронхите и бронхиолите, така че детето изглежда здраво, астралното тяло въпреки това не влиза напълно в тях и остава малко навън. Ако човек

е много отслабен, ако детето е хилаво, у него веднага може да се появи астма, защото то не е в състояние нормално да издиша. В дадения случай астралното тяло не участва достатъчно в процеса на издишване. Астрално тяло, намиращо се навън, не може по нормален начин да участва в издишването. Но ако детето е по-здро, не толкова отслабено, то използва другата част на астралното тяло; вследствие от това при детето астма се появява само тогава, когато то в течение на последващия живот отново заболее, например от грип. В такъв случай цялото останало астрално тяло се оказва отслабено; тогава се появява астма.

По такъв начин вие можете добре да вникнете в човека. Ще установите кога душевното начало се намесва и кога не.

Хайде да разгледаме астматика. В този случай работи именно астралното тяло. То постоянно вътрешно се драска, чеше се, както се чеше – само че външно – жабата, ако я оплискам с киселина. Виждате ли, тук имате работа със следната история, господа: астралното тяло се държи като жабата, като костенурката. Именно с примера за нисшите животни ние можем да изучаваме поведението на нашето астрално тяло. Ако главата можеше да взема участие в тази дейност на астралното тяло, последната би протичала съвсем иначе. Но ние с нашата глава не можем да се заемем с тази дейност. Работата е в това, че ние – като астрално тяло – още не се явяваме човек. С нашето физическо тяло ние сме човек на Земята, но с нашето астрално тяло ние не се явяваме човек на Земята.

Какво произтича от това? Поради това нашето астрално тяло се държи като несъвършено същество. То се държи по животински начин, като животно. Представете си, че възпитавате човек, постоянно подлагайки го на побои. Струва си да обърнем внимание върху това, колко широко е разпространено такова основано на побоища възпитание. Един наш съвременник – макар и като цяло да не ми е много симпатичен, тъй като е малко сучен, но все пак този човек представлява голям интерес. Той обходи Европа, беше даже в Базел; това

е Рабиндранат Тагор²⁸, той днес е широко известен. Защото, нали така, човек от Азия е нещо различно и хората се стичат при него! И макар европейецът да е способен на нещо по-значително, азиатецът предизвиква у хората голям интерес, това е рядък екземпляр! Виждате ли, той разказва своята биография. Биографията му също е скучна, но да се прочете първа глава от тази автобиография все пак е много важно. Там той в частност описва как всички постоянно са го биели. Човек, явяващ се образован представител на Азия, образован индус, обикалящ из Европа, разказва, че цялото възпитание всъщност се е градило на това, че децата постоянно са били подлагани на побои. Така че това не е чисто европейска традиция. Според жизнеописанието му е видно, че и азиатците по най-страшен начин са подлагани на побоища.

След това Тагор станал поет, много постигнал, така че събитията от миналото изгубили актуалност. Въпреки това, ако детето постоянно го бият – понеже при детето главата не проявява постоянна активност, – това действа не само на физическото тяло, но и на астралното тяло. Като следствие астралното тяло става подобно на бито куче. Можете напълно определено да различите бито куче от грижливо гледано куче. И при хората работата стои така. При хората също е така: ако човек в детството са го биели, макар и животът след това да може да му придаде някакъв кураж, астралното му тяло въпреки това остава като бито цял живот, защото то още стои на животинско равнище.

Виждате ли, господа, можете да бъдете уверени, че не само физическото телесно наказание се отразява на астралното тяло. Телесното наказание оставя най-много белези. Но не физическото въздействие оставя следи от побоища в астралното тяло, а моралното въздействие. В астралното тяло ние носим морални впечатления от целия земен живот. Работата тук стои така: в детството някого са го били; по-късно астралното му тяло се оказва подобно на бито куче. А друг сам е натупал своя възпитател – има и такива, – у него астралното

тяло е като на лъв. Вътрешно човек изглежда така – можем да кажем, изглежда душевно, – но понеже думата «душевно» е станала прекалено абстрактна и вече не предизвиква в хората никакви мисли, да кажем: човек астрално изглежда така, че той получава един или друг облик в зависимост от моралните впечатления, получени в течение на живота.

Но така става в течение на целия живот. Ако човек има робска натура, той възприема всичко по различен начин, отколкото човек със свободна, независима природа. Ако човек има робска натура, той е готов да понесе всичко. Тогава астралното му тяло се свива, в него се появява нещо кучешко. Ако човек е свободна натура, той няма търпеливо да понася всичко. И благодарение на това в астралното му тяло се появява нещо човекоподобно. По астралното тяло може да се види как са се отнасяли с човек в течение на земния му живот.

Но ето, господа, че умираме. Вече разбираме, че при това от нас се отделя само физическото тяло. То си заминава. Но обликът, формата, която изобразих сега, остава. Вие преминавате през смъртта заедно с нея. И този, който с помощта на методите, описани от мен в книгата «Как се постигат познания за висшите светове?» придобие висшето знание, той може точно да различи с какъв характер човек преминава през смъртта. Вътре остава моралното впечатление, получено от живота. Вие трябва да влезете в свят, въз основа на който строите следващия земен живот.

Да, господа, ако встъпвате в свят, въз основа на който строите следващия си живот и имате при това астрално тяло, формирало се под въздействието на изпитанията в живота по-боища, бихте могли да се превърнете в куче. Но човек не може да стане куче, такава е историята. Човек под въздействието на моралните впечатления получени в течение на живота преминава през смъртта така, че той би могъл да стане това, към което го предразполагат тези морални впечатления. Ако човек е храбър, той би могъл да стане лъв. Може би на някой човек би му било приятно да стане лъв в следващия живот. Но човек

не може да стане лъв, защото светът като цяло, Космосът, не го предразполага към това. Друг човек се чувства малко подобен на котка; на него би му се искало да стане котка.

Знаете, че някои неразумни хора упрекуват антропософията в това, че тя смята, че душите преминават в животни и преражданията на душите се състоят в това, че душите преминават в животни. Това, разбира се, е глупост. Но истината тук е в това, че в душата се отпечатва един или друг облик; човек, когато умира, е подобен на лъв, подобен на котка, подобен на тигър или подобен на крокодил. И преди отново да стане човек, той трябва първо да свали от себе си този облик. Той сваля от себе си този облик в течение на една трета от продължителността на земния живот, за което ви разказах последния път. Ако някой е на шестдесет години, ще са му необходими двадесет години. Такива сведения не са взети от тавана; това е известно, защото човек по доста забавен начин става такъв, преминавайки през нощта към съня. Но това е само подготовка. Сънят продължава средно една трета от живота. И тази третина от живота, това време, представляващо една трета от продължителността на живота, е необходимо на човек, за да се освободи от този морален отпечатък, от този морален облик.

Обаче, господа, когато човек спи, той не знае за всички дела, вършени от него между заспиването и пробуждането. И добре, че не знае. Тъй като благодарение на това моралното впечатление, получавано от него, само леко засяга съвестта му. Ако му се налагаше да вижда всичко, съвестта му би се засягала доста по-силно.

Но защо преживяното от човека насън само леко засяга неговата съвест при пробуждане? Защото човек се потапя във физическото тяло. То скрива от човека събитията, станали в съня. В противен случай при пробуждане човек би почнал да помни всичко това, което му е съобщил сънят, да помни какъв долен и отвратителен тип е. По време на сън човек изпитва всичко това. В сънищата това понякога избива. Особено интересно е да се изучават такива сънища, в които избива, че чо-

век всъщност е доста мерзък тип. Но обикновено той не знае за това. Обаче когато човек няма повече физическо тяло след смъртта, всичко намиращо се в астралното тяло влиза в «аза»; всичко това човек го има сега вътре в «аза». Човек трябва да премине през това временно състояние. Когато човек отхвърля астралното тяло, тогава това, което още трябва да отхвърли, остава само в «аза». Но човек сега вече може в процеса на самоочистване да се подготвя за формиране на истинското физическо тяло за следващия живот. Последния път ви разказах колко дълго продължава това.

И така, виждате, че човек трябва само правилно да съзерцава какъв е той сега в земния живот; тогава се получава правилна представа за това, как са взаимосвързани тези четири члена на човека – физическото тяло, етерното тяло, астралното тяло и «азът».

Виждате ли, господа, искам да ви кажа още нещо. Представете си, че тук в човека се намира сърцето. И така, то е разположено тук. Към сърцето са насочени две нервни връзки. Те излизат оттук, отзад, отиват надолу и стигат до сърцето. Тук върви едната, тя се разпространява в сърцето. След това тук минава другият нерв, той също се разпространява в сърцето. Сега си представете, че пропускам през този нерв електрически ток. При това мога да отбележа нещо необичайно: сърцето започва да бие все по-бързо и по-бързо. Защо? Понеже електрическият ток възбужда нерва, сърцето започва да бие все по-бързо и по-бързо. Електрическият ток възбужда нерва.

Но си представете, че подлагам на въздействието на тока не този нерв, а другия, втория нерв. Сега бихте могли да помислите: какво пък, нервът си е нерв. Пускам ток тук. Може да се предположи, че сърцето отново ще започне да бие по-бързо и по-бързо. Но това не е така. Ако пусна ток по нерва тук (първия), сърцето ще бие по-бързо и по-бързо. Но когато пусна ток тук (втория нерв), сърцето бие все по-бавно и по-бавно. Ако му пусна твърде силен ток, сърцето въобще ще престане да бие. Трябва незабавно да изключа тока, иначе човекът ще умре от парализа на сърцето. При това в строежа на тези два нерва няма никакви разлики. И двата нерва имат еднакъв строеж. Какво става?

Виждате ли, тук работата е ето в какво: ако нервът се подлага на въздействието на тока тук, астралното тяло влиза тук и възбужда сърцето да бие по-бързо, поради това, че известна част от работата, която обикновено изпълнява астралното тяло, поема електрическият ток. Той може да забърза работата на сърцето. Сега да допуснем, че въздействието на тока е тук (на другия нерв). Сега астралното тяло иска да движи сърцето по-бързо; но от другата страна на пътя му се поставя препятствие. Щом поиска да задвижи сърцето по-бързо, то не може поради това, което става от другата страна. Възбужданията, които се правят тук (върху първия нерв) се използват от него (астралното тяло), тъй като вземат върху себе си част от неговата работа. Възбужданията, които се правят тук (върху втория нерв), му вредят (на астралното тяло), понеже те му противодействат. Ако бих могъл да се вмъкна в самото сърце и да действам с ток оттук, сърцето също би почнало да бие по-бързо и по-бързо. Но ако навън подлагам на въздействието на тока този нерв, астралното тяло не може да движи сърцето, защото среща нарастващо противодействие.

От това виждате, че може съвсем точно да се научи как се извършват в човешкото тяло едни или други неща, как, от една страна, се осъществява активно вмешателство на астралното тяло: такова вмешателство прилича на това, все едно, да ка-

жем, искам да въртя колело; натискам го тук и го въртя по-нататък. Ако го въртя в противоположно направление, то не върви. Така стои работата със сърцето, белите дробове и други органи. Всеки орган е осигурен с двустранна инервация; но активно действащото начало е астралното тяло.

Можете да кажете: но не действа ли главата тук посредством астралното тяло? Не, господа, ако това беше главата, то и токът би следвало да въздейства нагоре, в областта на главата. Но с това нищо не бихте постигнали; вие трябва да въздействате тук (показва го на рисунката). Ако отделите главата от астралното тяло, отделянето ѝ би станало на това място, както при жабата и костенурката. Въздействието с електричество трябва да се прави там, където е разположен нервът, който го има и при жабата. *Medulla oblongata*, продълговат мозък – ето как се нарича това място. Тук трябва да въздействате с тока, а главата съвсем не е нужно да знае за всичко ставащо.

С друг пример също може да се демонстрира, че главата не е нужно да знае за това. Първо си представете: ако ви се налагаше да пускате биенето на сърцето от главата, това би била «прекрасна» история. Сърцето трябва да извършва седемдесет и два удара в минута, така че ще трябва седемдесет и два пъти в минута да мислите за това. Разбира се, че това не може да стане. А когато спите, сърцето ви би трябвало да спира. Така че тези движения, които се осъществяват вътре – във вътрешните органи на човека, – не могат да бъдат реализирани посредством главата. Те се изпълняват така, както при жабата или костенурката.

При астма тези вътрешни движения се изпълняват по болезнен, патологичен начин, докато при здрав човек те се изпълняват нормално. От тук виждате, че всички ставащи вътре в човека движения и така нататък, всичко, ставащо безсъзнателно, се управлява от астралното тяло. Това астрално тяло след смъртта първо трябва да предаде на «аза» моралните отпечатъци, които е получило от света. Тогава «азът» може отново да строи човешкия земен живот. Годиците след смъртта,

когато човек живее така, че той може да отхвърли, да свали от себе си този получен през живота вътрешен астрален облик, астралната форма, тези години дават на човек способността да се подготви за новия земен живот, само в който той може да стане истински човек. По какъв начин човек внася в новия човешки живот това, което той е имал в миналия живот? Виждате ли, господа, детето в началото на своя живот спи. Ако детето беше в съзнание, то не би могло да оформя това, което е донесъл със себе си неговият «аз», това, което «азът» е приел от астралното тяло. «Азът» още седи вътре в астралното тяло; обаче този «аз» не взема участие в работата, извършвана преди зачатие; тук трябва да работи астралното тяло. Тук под влиянието на небесните тела трябва да работи астралният свят, за което неотдавна ви разказах.

Детето трябва да дойде тук спящо, трябва да се учи да ходи, да се учи да говори, да се учи да мисли. Във вървежа, речта и мисленето се вливат подобрени морални импулси от предшестващия живот. Това е нашата съдба.

Така не се причинява ущърб на нашата свобода. Мисля, че вече съм ви говорил за това. Ние носим нашата съдба в себе си, ние сами подготвяме съдбата си. Но при това свободата ни не намалява, както не намалява и поради това, че имаме черни или светли коси, кафяви или сини очи, както не намалява тя и поради това, че не можем да хванем с ръце Луната. На нашата свобода не повлиява едно или друго нещо, което сме донесли със себе си. Различията между хората са обусловени от това, че те донасят от предишния си живот едно или друго.

Сега можете да кажете: но това ни навежда на мисълта, че ние вечно се връщаме към отминали земни животи. Не, господа, на Земята е било някога време, прадревно време, когато човек въобще не се е издигал над нивото на съвременното малко дете. В началото на земната епоха, в прадревно време той още не е можел ни да ходи, ни да говори, ни да мисли. Тогава, понеже Земята – спомнете си какво съм ви разказвал за Земята – е била още гъста маса, нея още не я е обкръжавал въздух, тя

е била своего рода гъст сос, тогава човек не е трябвало да се учи да ходи – както вече ви казах. Него го е поддържал този гъст сос. Човек е бил още в голяма степен животно, той е бил в голяма степен ориентиран към своето астрално тяло. По отношение на своето физическо тяло той днес е станал човек. Но по отношение на своето астрално тяло той още се намира на нивото на животното, на животинската степен, на която е стоял преди. Според това, как човек се е учил да ходи, да говори и да мисли, е възниквало това, което е неговата съдба. Ако сега човек отново се учи в течение на своя живот да възприема нещо духовно, да възприема духовното начало, той отвиква от животинското, отвиква от животинското начало и се вживява в този свят, в който той ще живее не с помощта на ходене, реч и мислене, а по съвсем различен начин.

Между тези две състояния (до инкарнацията и след нея) има определен времеви промеждутък, в течение на който ние отново и отново се връщаме към известен вид живот.

Виждате ли, господо, сега има още един въпрос. Него ще трябва да го обсъдим следващия път в сряда в девет часа. Това е важен въпрос, който отново и отново се задава; той звучи така: е, ти добре говориш за предишни земни животи, но аз нищо не помня за тях. И понеже нищо не помня за тях, и не вярвам в тях. Следващия път ще ви обясня как стои работата с такива спомени, какви обстоятелства действат там. Така отново ще се придвижим по-нататък. Тогава отговора на въпроса, който ни занимава, бихме могли да го смятаме за повече или по-малко завършен.

ДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 18 август 1923 г.

Добро утро, господа! Нека да обобщим това, което разглеждахме. В края на последното занятие ви казах за възражението, което обикновено се прави: може би всичко, което се казва за живота преди влизането в земното тяло, за предшествашите земни животи, е правилно, но защо нищо не помним за това? Днес ми се иска подробно да отговоря на въпроса: Защо не помним и как можем да придобием такъв спомен?

Но за да остане по-нататъшното изложение на научно ниво, още един път трябва да разгледаме човешкото тяло.

Виждате ли, хората наистина комично съдят за тези, които нещо са знаели или знаят за повтарящите се земни животи. Германската цивилизация е дала един от много значителните умове, един велик дух – Лесинг²⁹, живял в XVIII столетие. Творчеството на Лесинг е било във висша степен духовно. Той и до днес се ползва с всеобщо признание. Професорите от университетите в курса по история на немската литература понякога посвещават на Лесинг цял месец. Вие, разбира се, знаете и това, че даже в литературата на социалдемократите може да се намери книгата на Франц Меринг³⁰ «Легендата за Лесинг». Тук Лесинг се изобразява от друга гледна точка. Не може да се каже, че даденото изложение е вярно по същество; но във всеки случай даже в литературата на социалдемократична тематика съществува дебелата книга на Франц Меринг за Лесинг. Лесинг е представен там като велик човек. Обаче същият този Лесинг, пиесите на когото и досега се поставят навсякъде в театрите и се ползват с голям успех, този Лесинг на стари години написал една кратка статия: «Възпитание на човешкия род». В края там било казано, че е невъзможно да се изнесе правилно съждение за душата, невъзможно е нещо да се узнае за душевния живот, без да се допусне, че има повтарящи се земни животи; по този въпрос след дълъг размисъл не

може да не стигнеш до тези възгледи, които още примитивните хора са имали. Всички те са вярвали в повтарящите се земни животи. Едва по-късно, ставайки «по-съвременни», хората се отказали от такива възгледи. Лесинг питал: защо трябва да се смята за глупост това, в което са вярвали предишните древни хора? – Накратко, самият Лесинг казва, че той може да обясни душевния живот на човека само придържайки се към древната вяра за повтарящи се земни животи.

Можете да си представите обаче в какво затруднено положение се оказват нашите така наречени съвременни изследователи. Та нали тези изследователи казват: Лесинг е бил един от най-великите хора на всички времена. Но повтарящи се земни животи – това е глупост. Как се съгласува едното с другото? – Ами Лесинг е остарял и е изпаднал в слабоумие. Ние не можем да приемем съществуването на повтарящи се земни животи! – Виждате що за хора са това. Когато нещо им отърва, те го приемат и обявяват автора за велик човек. Но ако каже нещо, което не им хареса, тогава временно става слабоумен.

Понякога стават най-удивителни неща. Така например имало един велик естествоизпитател, Уилям Крукс³¹. Макар и да не мога да се съглася с всичко, което е казал, въпреки това той е смятан за велик естествоизпитател. Той живял в наше време, в края на XIX век. Винаги до обед той се занимавал с естествени науки. Ходил в лабораторията, правел големи открития. Без предварителната работа, извършена от Крукс, нямаше да имаме рентгена и други подобни неща. Но следобедното време той посвещавал на изследване на душата, на психически изследвания. Както казах, не мога във всичко да се съглася с него, но във всеки случай той се занимавал с такива изследвания. В този случай на горепосочените хора би им се наложило да кажат следното: преди обед той е бил напълно разумен, затова пък след обед ставал глупав, бил глупак и умник едновременно! Ето как стоят тук нещата.

А ето още един пример. Навсякъде ще чуете – вече съм ви разказвал за това, като говорех за цвета, – че естественици-

те смятат Нютон за най-великия естествоизпитател на всички времена. Той не е бил такъв, но те смятат така. Но даже тук им се налага да се сконфузват, да се смуцават. Защото Нютон, когото тези хора разглеждат като най-велик учен-естествоизпитател, написал книга за това, което стои в последния раздел на «Новия Завет», книгата за Апокалипсиса! Пак конфузия!

Накратко, хората, които изобщо отричат възможността за провеждане на изследвания на душата, се оказват в много затруднено, неловко положение по отношение на най-великите учени-естественици, а също и на най-великите историци, защото ако човек действително сериозно се отнася към науката, той не може да не разпространи тази наука в сферата на душевното, в сферата на психическите явления. Повод за това може да се намери навсякъде. Казвал съм ви: трябва точно да се наблюдава. Не винаги всичко може да се забележи в ежедневието, особено ако не се учим на това. Но природата и човечеството сами ни предлага такива експерименти, които не би следвало да се провеждат изкуствено, но веднъж направени, те могат да се изследват. Може да се обърне внимание на това, може поне да се заинтересуваш. Има един такъв «експеримент», той е доста важен, характерен за изучаването на душевния живот на човека. Всички придават значение на физическото тяло, защото в противен случай ще се наложи въобще да се отрича съществуването на човека. За физическото тяло не се спори. Всеки го има. В настояще време естествоизпитателите казват: физическото тяло е единственото тяло и ние можем да обясним всичко, изхождайки от него.

Но има още нещо, което при правилно проведено наблюдение свидетелства за наличието в човека на още три други тела: невидимото етерно тяло, астралното тяло и «аза». Има едно явление, което може да се подложи на наблюдение по правилата на естествената наука – такива явления има много, но едно особено добре може да се наблюдава на напълно научно ниво; при това (наблюдаваният) човек фактически идва в състояние, свидетелстващо за наличието у него на етерно

тяло, астрално тяло и «аз».

Виждате ли, в Европа има хора с потребност да се опияняват, да се упоаяват. Сега за тази цел се използват най-разнообразни средства. Казвал съм ви, че за целите на опиянението сега се използва например кокаин³², обаче през цялото време, за да се опиянят, в Европа са използвали опиум. Винаги има хора, които в случай на недоволство от живота, като не се справят с многото грижи, не знаят как да излязат от положението и се опиват с опиум. Те употребяват малко опиум, само малка доза. Какво става тогава? При употреба на неголяма доза опиум, на първо място възниква състояние, когато човек има вътрешно преживяване: той вече не мисли, а започва да мечтае, да възприема хаотични образи. Това много му харесва и той го прави доста охотно. Сънища, видения от такъв род винаги зашеметяват. При това един човек изпада в жалко положение, почва да се смята за грешник; друг започва да буйства, изпада в бяс, става крайно агресивен, даже кръвожаден. След това тези хора заспиват. Такава употреба на опиум се съпровожда от това, че хората, приемайки постъпващата отвън отрова, се държат буйно и изпадат в състояние, когато бавно заспиват.

Разглеждайки всичко това, което става в човека, се стига до следния извод и може да се види това: отначало човек преживява вълнуващи сънища, бълнувания, започва да фантазира, а след това той заспива. И така, нещо си отива от него. От него си отива това, което го прави разумен човек, това, което живее в него, за да бъде той разумен човек. То се отделя. Но преди неговото отделяне, а също и след това той преживява хаотични, вълнуващи сънища. След известно време той се пробужда и донякъде идва на себе си, поправя се, до следващата употреба на опиум. И така, той се приспива, макар и по много бурен начин.

Може да се види: ако човек заспива от въздействието на опиума, в него функционира само това, което го оживява. Иначе човек не би могъл отново да се събуди, той би трябвало да умре. В човека действа това, което постоянно поддържа в

него живота. Може да се види как през нощта в тялото се извършва известна борба, за да може отново да се пробуди. В човека тогава работи нещо непричастно на разумното начало, на разсъдъка; работи това, което поддържа живота в тялото. Под действието на отровата тялото частично умира. Разсъдъкът, разумното начало бива изгонено. Но оживяващото начало още присъства вътре в човека, тъй като в противен случай той не би могъл отново да се събуди. И така, кое се оказва подложено на влияние вследствие употребата на малки дози опиум? Оживяващото начало. При употреба на слаби дози опиум се подлага на влияние етерното тяло.

Сега си представете, че някой взема твърде голяма доза или преднамерено се трови с опиум. В дадения случай не става същото, но – което е особено забележително – тук веднага става това, с което завършва приемът на слаба доза опиум. Това, което при приемането на слаба доза става едва в края, при приемането на силна доза става веднага: човек заспива. И така, разсъдъкът напуска човека не бавно и постепенно, а излиза бързо от човека, много бързо. Но и сега вътре в него остава нещо, което го е нямало при употребата на слаба доза опиум. И пак това може да се види.

физическо тяло

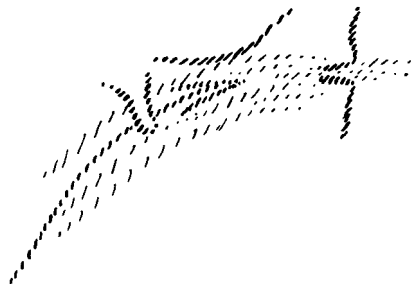
етерно тяло: страда от слаби дози опиум

астрално тяло: страда от силни дози опиум

«аз» : страда от обичайна употреба на опиум

И така, да допуснем, че някой е взел толкова голяма доза опиум, че действително се е отровил. При това, преди всичко, той заспива. Но след това тялото започва да проявява безпокойство, държи се деструктивно, появяват се силни хрипове; след това започват спазми. При това се открива характерен симптом: лицето става съвсем червено, а устните – съвсем сини.

Спомнете си това, за което говорих последния път. Казах ви: всички нарушения в дишането възникват при издишане. В какво например се състои хриптенето, отначало пресипналост, а след това хриптене – в какво е същността му? Виждате ли, хриптят тези хора, които не могат нормално да издишат. Ако човек издиша нормално, ако тук

е разположена устата му, тук влиза въздухът, а след това, след известно време излиза навън. Тук на пътя на въздуха се намираща мъжецът и вие ще го видите, ако надникнете в устата. Горе е разположено мекото небце, то ту се издига, ту се спуска; то е окачено. Мъжецът и мекото небце благодарение на вдишването и издишването постоянно се движат, ако вдишването и издишването протичат нормално, по правилен начин. Но ако вдишването е нормално, а издишването – ненормално, ако издишването е затруднено, защото се натъква на нещо, тогава мекото небце и мъжецът започват да вибрират, да треперят, поради което първо се появява пресипналост, а след това – хрипове.

И така, може да се види: в дадения случай нещо става с дишането. Опияненият с малка доза опиум изпада в друго състояние, което ви описах: това е своего рода опиумен делириум, буйство. След това той бавно заспива. Но в дадения случай, когато бързо заспива от голяма доза опиум, при него започват хрипове, спазми; лицето почервява, а устните посиняват. Казвал съм ви, че човек има червена кръв вследствие от това, че вдишва кислород. Когато кръвта се смесва с кислород, тя става червена; ако кръвта се смесва с въглерод, тя

става синя. Когато се издишва, кръвта посинява. Следователно ако виждате, че лицето на човека е червено, а устните – сини, какво означава това? Под (повърхността) на лицето се намира твърде много въздух, постъпил при вдишване, твърде много червена кръв, появяваща се в резултат на вдишването. А какво означава, ако устните са сини? В такъв случай се оказва, че много кръв, която е трябвало да проникне навън, по-близо до повърхността, е заседнала вътре. Тя би трябвало след това да отиде по-нататък, към това място в белите дробове (в белодробните капиляри – бел. пр.), където въглеродният двуокис се освобождава, където въглеродният двуокис трябва да се издиша. И така, при човек, отровен от голяма доза опиум, се наблюдава парализа на дишането; цялото дишане се затормозява, «засяда». Вследствие от това, от една страна, се наблюдава червена кръв в лицето, а от друга страна – синя кръв в устните.

Това е извънредно интересно, господа. Какво представляват устните? Виждате ли, устните – това са изключително своеобразни органи на лицето. Имайки работа с лицето, вие трябва да го изобразявате по такъв начин: на външната му страна навсякъде има кожа.

Тук лицето навсякъде е покрито отвън с кожа. Но на устните има една част слизеста обвивка, вътрешна кожа. В това място вътрешното излиза навън. Това е част от кожата, разположена вътре, част от вътрешната слизеста кожа. Устните

в човека – това е вътрешната (слизеста) обвивка, оказала се отвън. Когато следователно устните вместо червени станат сини, това означава, че вътрешната част на човека, неговата вътрешност е препълнена със синя кръв. И така, виждате: при опиумно отравяне тялото се държи така, че цялата неизползвана, неотработена кръв (червена) то изпраща навън – последната се стреми към повърхността, – а цялата синя (отработена) кръв тялото изпраща навътре (на вътрешната повърхност на слизестата обвивка – бел. пр.).

Тези неща са били известни на хората от древността. Те знаели за изпращаната навътре синя кръв. Ако някой вътре е имал прекалено много синя кръв, те казвали за него така: този, у когото вътре има твърде много синя кръв, е преди всичко такъв човек, у когото е отслабено душевното начало, у когото душата е изкарана навън. Затова изразът «синя кръв» се е употребявал като обида. Когато в народа са казвали за дворяните: «синя кръв», с това са искали да кажат, че те нямат душа. Забележително е как народната мъдрост по удивителен начин е чувствала тези неща. Това е много интересно. С помощта на речта много можете да научите.

Но вие можете да видите, че има нещо действащо в човека, което обаче го няма в растенията. Защото ако внесете в растението отровно вещество, това отровно вещество ще си остане някъде отгоре, то няма да се разпространи. Вие например откривате, че беладоната е много отровно растение. Беладоната съдържа отрова в своята горна част; тя не позволява на отровата да я проникне изцяло. Ако такава отрова се приеме от човек, цялото тяло се оказва под въздействието на отровата, при което червената кръв се изтласква навън (към повърхността на кожата), а синята кръв се изтласква навътре (на повърхността на вътрешните слизести обвивки – бел. пр.) Растенията също живеят. Всяко растение има в себе си етерно тяло, има в себе си също и това начало, което (в човека) противодейства на цианозата (посиняването) при приемане на слаби дози опиум, именно слаби, а не силни. Тези слаби дози

предизвикват в човека само усещания (халюцинации, които не се съпровождат с цианоза на устните и парализа на дишането – бел. пр.). Ако посоченото растение имаше кръв, то също би изпитвало такива усещания, както човекът или животното. Но при човека и животните без всякаква употреба на опиум става така, че етерното тяло встъпва в конфликт с физическото тяло; в такъв случай нещо незабавно тласка кръвта по направление към повърхността, навън, нещо остава в тялото и внася в това тяло безпорядък. Това е астралното тяло. Така че можем да кажем: при употреба на силна доза опиум на въздействие е подложено астралното тяло.

Има още една, трета форма на употреба на опиум. Тя е много разпространена в света, макар и не в Европа, а сред тюркските народи в Азия и в Индокитай сред малайските народи. При това тези хора употребяват опиум само в такива дози, които могат да понесат, да дойдат отново на себе си, да се събудят, а не да умрат. Благодарение на това те доста интересно правят всичко това, което правят всички останали консуматори на опиум. Те постепенно привикват към тази процедура, вследствие от което целият процес протича при тях по-осъзнато. Ето как описват това турците: когато употребявам опиум, аз се оказвам в рая. Така изглеждат тези представи, тези фантастични видения. На малайците в Индокитай също им се иска да виждат нещо подобно. Вследствие те привикват към употребата на опиум, защото на тях също им се иска да видят всичко това. Човек може да прави това сравнително дълго и така той идва до извода: все пак има някаква друга реалност.

Обаче трябва да си кажем следното: ако тези хората, привикнали да лапат опиум – лапането на опиум става за тях привичка, – ако тези фантазори са виждали само това (тоест хаотични видения – бел. пр.), след някое време цялата тази история би им опротивяла. Обаче виждате ли, тук се открива нещо забележително. Тези хора произхождат от тези първи хора на Земята, които още нещо са знаели за вечната душа, за душата, която преминава през различни земни животи. Те

са знаели нещо за това. В днешно време хората са изгубили това знание. Онези хора, които още не са се докоснали тясно с европейската цивилизация, употребявайки опиум, са се докарвали до състояние, да почувстват малко вечността на душата. Макар и това да е страшно, те отново и отново са вкарвали в себе си болестотворното начало, болестта. Доколкото здравето тяло в днешно време, не бидейки подложено на чисто духовни усилия, съвсем не е в състояние да узнае нещо за безсмъртието на душата, посочените хора постепенно са подлагали своето тяло на разрушение, за да пробие душевното начало постепенно навън.

Съзерцавайки такива хора, може да се наблюдава нещо доста странно, доста своеобразно; те превръщат употребата на опиум в привичка и затова запазват състоянието си доста дълго време; но след известен период те стават съвсем бледни. Ако по-рано са имали нормален цвят на кожата, сега те бледнеят.

За малаеца това е доста по-различно, отколкото за европейеца. Малаецът, когато побледнее, действително изглежда като призрак, тъй като обикновено той е жълто-кафяв. После, след известно време, хората стават такива, сякаш около очите им е съвсем празно, сякаш имат кухини. След това се изтощават, като преди това губят способност нормално да ходят – клатушкат се и куцат. След това все повече губят желание да мислят, почват много да забравят. И в края на краищата ги постига апоплектичен удар.

Такива са симптомите. Да се наблюдава това е много интересно. Преди ставите им да загубят подвижност, което прави невъзможно нормалното ходене, при тях се появява постоянен запек; следователно червата също вече не функционират. На основата на всичко описано от мен виждате, че в дадения случай цялото тяло постепенно загива.

Съществува нещо много своеобразно. Познанията, получени при обследване в това отношение, не са големи, тъй като хората не обръщат внимание на това; макар такъв вид по-

знания лесно би могло да бъдат получени. Въпросът за това, как хората привикват към постоянната употреба на опиум, е напълно известен и по темата е писано нееднократно. Но сега хората биха могли да пробват следното – в друго отношение те много често предприемат това, – ако почнат да дават на животното същото количество опиум, което употребява наркоманът, животното или би почнало да проявява оживление – на първия стадий, когато етерното тяло изпада в безпорядък, – или, на втория стадий, получавайки достатъчна доза, то би умряло. При животните не се появява това, което възниква при консуматорите на опиум, не се появява навик за системна употреба. При животното не се появява привикване.

Какво показва това, господа? Това показва следното: ако опиумът толкова силно, както в случая, прониква в астралното тяло и обуславя патологичните връзки между синя и червена кръв, в животното синята и червената кръв безпорядъчно се устремяват в хоризонтално направление. При човека, който се е научил да ходи изправено, синята и червената кръв се устремяват, смесвайки се една с друга, не само в това направление (изобразява го на рисунката), но в голяма степен ето така, доколкото той притежава изправен стоеж; вече не по хоризонталата, а отгоре надолу и отдолу нагоре. Това съдейства при човека употребата на опиум да се превърне в навик.

Но аз съм ви казвал: благодарение на изправения стоеж човек има «аз». Животното няма «аз», защото гърбът му се намира в хоризонтално положение. Та на какво оказва влияние употребата на опиум, превърната в навик? На «аза». Така че следователно можем да кажем: «азът» страда от употребата на опиум по навик. И така, с помощта на опиума ние фактически откриваме всичките три тела на човека, които сами по себе си са свръхсетивни: при слаби дози – етерното тяло, при силни дози – астралното тяло и при станала навик употреба на опиум – «аза». Виждате, че ако самото наблюдение е поставено правилно, всичко това може да се постави на естественонаучна основа.

Но също така виждате и следното: малаецът в своята употреба по навик достига до нещо грандиозно. Той се издига до «аза». Какво получава той при това? На какво се радва този малаец или турчин, систематически употребявайки опиум? На какво все пак се радва? Той се радва на това, че паметта му се пробужда по най-удивителен начин. Той бързо преглежда целия свой земен живот и още много неща. Това, от една страна, е ужасно, защото вследствие тялото му става съвсем болно; но, от друга страна, в него така силно действа страстното желание да изучи «аза», че той не може да му се противопостави. Той се радва на това, че в него се пробужда необятна, грандиозна памет.

Обаче работата стои така: ако човек прави нещо прекалено, това го разрушава. Ако човек твърде много работи, това го разрушава; ако човек твърде много мисли, това го разрушава. И ако човек постоянно извиква в себе си твърде силна памет, той разрушава с това своето тяло. Всички описани от мен явления се появяват поради прекомерно усилване на паметта. Това първо. След това – както вече ви описах това – човек става вял по отношение на ходенето. Той не може да си спомни как трябва да мести краката си. Това се отнася до безсъзнателната памет. След това човек започва да забравя. И така, именно това, което е достигнал, го разрушава. И все пак, когато човек прави привычка употребата на опиум, той може да види, да се убеди, да узнае, че «азът» действително съществува.

Какво прави съвременното естествознание? Отваряйки книга, ще откриете, че там е описано това, за което ви говорих: ще намерите описания, как употребявайки малки дози опиум, човек стига до състояние на делириум и така нататък, как при употреба на голяма доза опиум човек веднага заспива, а след това тялото му веднага се разрушава. Той умира, като преди това лицето му става червено, а устните – сини. Описано е как при привикване към употреба на опиум стават гореописаните явления. Но какво описват тези хора? Те описват само физическото тяло, какво става с него; те описват как пушачи-

те на опиум се сополивят, хриптят и имат спазми. Те описват как наркоманът, направил употребата на опиум привичка, се изтощава, губи способност да ходи, забравя, и накрая получава апоплектичен удар, защото паметта разрушава мозъка му; трябва да гледаме на това именно така. Всичко това е описано, но всички явления се приписват на физическото тяло.

Всъщност това е глупост; тогава би се наложило на всичко физическо да приписваме наличието само на физическо тяло. Всички проявления (на физическото) ние виждаме в растенията. Но не можем да кажем, че човек – това е само едно растение (има само растителна природа). Защото при приемане на голяма доза опиум, въздействието му се проявява върху астралното тяло и само при човека се открива това, което има място при привикване към опиума.

Ако за животните беше свойствено да привикват към опиум, ако те не загиваха от него веднага, вие бихте видели как много животни просто биха почнали да поглъщат опиума, намиращ се в растенията. Защо биха почнали те да го употребяват? Защото животните привикват да ядат това, което им се иска. Следователно ако при животните възникваше привикване (към опиума), тези животни биха почнали да поглъщат опиума, намиращ се в растенията. Ако не го правят, това е, защото при тях не се появява привикване.

За всичко това може да се научи с помощта на естествознанието. Обаче става дума за следното: а не може ли по здравословен начин да се постигне паметта и всичко останало, което малаецът получава по такъв болезнен път? Тук трябва да си спомните за това, което е било известно на най-древното население на Земята – за това, че хората живеят на Земята отново и отново. Неотдавна ви разказвах как Лесинг е казал: защо трябва да се смята за глупост това, в което са вярвали тези древни хора? Тези древни хора въобще са нямали такива абстрактни мисли, както ние. Те са нямали никаква естествена наука. Те всичко възприемали на нивото на митологията. Гледайки растението, те не изучавали намиращите се вътре в

него едни или други сили, не, те казвали: вътре в растението има такова и такова духовно начало, тази или онази духовност. Те всичко са виждали в образи, в образна форма. Изобщо те в голяма степен са живеели в духовното... (пропуск в стенограмата). Работата е в това, че човек почнал да се развива по-успешно, защото той повече почнал да живее в телесното. Той е могъл да стане свободен човек, иначе винаги би се намирал под влияние. Хората в древността не са били свободни, обаче те още са виждали духовното. Но, господи, във вида, който ние сега имаме, действително притежаваме абстрактно мислене, което придобиваме вече в резултат на училищната дресировка. Виждате ли, можем да кажем даже така: най-важната дейност, с която днес така се гордее човечеството, представлява всъщност нещо отвлечено, нещо абстрактно.

Вчера казах, обръщайки се към намиращите се тук педагози: когато детето достигне примерно седем години, то трябва да се учи. Детето трябва да се учи; при това за целия свой предшестваш живот то е усвоило това, че познатият му, намиращ се до него човек, е «баща». Сега то трябва да научи, че същото това означава написаната (изписва я на дъската) дума «баща». На детето неочаквано му се налага да учи това. С този (написан) «баща» не му се е случвало да има работа. Това са само някакви странни чертички, знаци, които нямат нищо общо с неговия баща! Но на детето неочаквано му се налага да изучава това. То се опъва, то му се противи. Защото баща му е този конкретен човек, който има такава коса и такъв нос: детето е виждало всичко това. Детето се противи на това, че написаното трябва да означава «баща».

Детето се научава да възкликва «Ах», когато е удивено. А сега то изведнъж трябва да разбере, какво е А (като буква). Това е изцяло и напълно абстрактно и няма никакво отношение към това, което е било известно на детето досега. Тук първо е необходимо да се създаде мост, за да се приближи детето към това, което изучава. Искам да ви кажа, по какъв начин може да бъде създаден такъв мост.

Например на детето му казват: виж, какво е това? (вж. рис.) Ако на детето му се поднесе такава рисунка и го попита- те: какво е това, какво ще отговори то? – Това е риба. Детето няма да каже: Не знам какво е това. А ето тук (в написаната дума «баща») то не може да каже: аз разбирам, че това е «баща». Но «рибата» ето тук то признава (има се предвид на- рисуваната риба). Аз му казвам: кажи ми парченце от «риба» (Fisch), махни «и» (i) и всичко останало, остави само «P» (F), защото риба започва с P (F). Виж сега, просто рисувам P (F). И така, от риба извеждам буквата P (F). Отначало детето рисува риба, а след това получава оттук буквата «P» (F). Само трябва да се прави това умно, за да не е абстрактно това, което се по- явява от картинката: тогава детето, разбира се, се учи охотно. Това може да се направи с всяка буква. Само че това трябва да се усвоява постепенно.

При нас във Валдорфското училище един учител пре- красно обясняваше как постепенно са се появили римските цифри. Но стигайки до знака V (пет), той изведнъж се запъна. Как е могло да се появи V? Виждате ли, какво има тук? (Док- тор Щайнер вдига ръка нагоре). Вие, разбира се, ще кажете – ръка, това е ръка. Но нима на ръката няма нищо? I, II, III, IIII, V пръста. Сега рисувам тази ръка на дъската (вж. рис.) така, че разтварям настрани тези две части (палецът и отстрани чети- рите други пръста). Сега имам ръка, а тук V, петица, при което казвам «пет». Сега на рисунката опростявам изображението и се получава римската цифра V от ръка с пет пръста.

И така, виждате, господа, работата е там, че в днешно време ние внезапно попадаме в съвсем абстрактен, отвлечен

свят. Ние се учим да пишем, ние се учим да четем: това няма пряко отношения към живота. Но вследствие ние се отучваме от това, което са притежавали хората, които още не са умеели да четат и пишат.

Вие, разбира се, няма да кажете това, което говорят други хора, като например нашите противници: този Щайнер ни каза на занятията, че хората са били по-умни, когато още не са умеели да пишат и четат. След това те казват: та той иска хората да не се учат да четат и пишат! – това аз не искам. Хората винаги трябва да вървят в крак с цивилизацията и още повече, да се учат да четат и пишат. Само че не следва да се губи това, което човек неволно може да изгуби заради четенето и писането. Трябва отново посредством духовното начало, посредством духовността да се върнем към това, какво представлява човешкият живот.

Сега искам да ви разкажа една много простичка история за двама души. Първият вечер охлабва и сваля яката на ризата си, която се държи на копчета, едно отзад и едно отпред – привеждам този пример като най-близък на мен самия, тъй като аз съм носил такава яка на ризата си. Единият човек прави това съвсем машинално, той откопчава едното копче, после – другото копче. Сега той си ляга в леглото. А на сутринта обикаля стаята, търси и пита: къде са ми копчетата? – Той не ги намира. Той не помни къде ги е оставил. Защо? Защото е направил това машинално.

Сега другият. Той не се е научил да слага копчетата на едно и също място – това също е възможно, но би било едно от проявленията на мързела, – а си казва: когато свалям копчетата от ризата, едното го слагам до свещника, а другото – ето тук. И така, той насочва мисълта си към това, което върши, той не ги оставя без участието на мисълта, а я насочва натам. На сутринта той става, отива право там и си взима копчетата, които е оставил; няма нужда да ги търси из цялата стая: къде са ми копчетата? Къде се дяха копчетата ми? – Къде тук е разликата? Цялата разлика се състои в това, че единият е ми-

след, когато го е правил и помни за това, а другият го е правил без да мисли и не го помни. Да, но да си спомня му се налага само сутрин. Едва ли нещо ще се получи, ако вечер просто ги оставиш и поискаш да си спомниш за това. Можеш да си спомниш за това сутрин, ако вечерта си мислил за него.

Господа, да надникнем малко в историята. Както вече ви казах последния път, всички наши души са били тук (на Земята – бел. пр.) още по времето, когато само отделни хора са се учили да мислят, обучавали са се на мислене. По-рано въобще още не се е мислело. В древността хората са живеели в духовното. Но тогава, в предишното време е било ненормално, ако някой е мислил. По-рано, в средните векове, още въобще не се е мислело. Вие мислите едва от XV век; по-рано не са мислили така, както мислим ние днес, мислено обхващайки всичко. Този факт може да се докаже исторически. Няма нищо удивително в това, че днес вие не помните за своите предишни животи! Сега хората се учат да мислят. Сега в историческото развитие е настъпило такова време, когато хората са се научили да мислят. Сега в своя следващ живот ще си спомнят своя сегашен живот по същия начин, както днес човек си спомня сутрин за своите копчета. Това означава, че ако в днешно време човек се учи правилно да мисли за света, учи се така, както ви показвах, работата ще се получи така, както ако беше мислил за своите копчета. А това, което правят съвременните естествоизпитатели, прилича на действията на човека, който не мисли за своите копчета. Ако той се ограничава с описанието: делириум, устните посиняват, лицето почервява и така натаък – и в следващия живот той няма да мисли за най-важните неща, въобще няма да е в състояние да си спомня ретроспективно, всичко ще обърка, подобно на втория човек, който е направил безпорядък, тъй като е бързал за работа и не е могъл да намери нещата си. Но мислещият за горепосочените явления и смятащ, че те произхождат от етерното тяло, астралното тяло и «аза», се учи да мисли така, че ще успее да си спомни себе си в следващия земен живот. Само тогава това ще се прояви.

Понеже в последния земен живот малцина са знаели за тези неща, в днешно време това е достъпно само за малцина. Те идват днес до такова (познание) и могат да обърнат внимание върху това на другите хора. И тогава, ако правят това, което е описано в книгата «Как се постигат познания за висшите светове?», може би тези хора и в настоящо време ще достигнат просветление, знаейки, че те вече са живели в предни земни животи. Но ние започваме именно с антропософската духовна наука. Благодарение на нея хората постепенно ще започнат отново да си спомнят себе си.

Казва се така: не ни се удава да си спомним това; ако човека няма спомени за предишни земни животи, може би никакви предишни животи той не е имал. Но може да се каже и така: човек не може да смята, може да се докаже, че човек не може да смята. Като доказателство се посочва малкото четиригодишно дете и се свидетелства, че то въобще не може да смята. Детето е човек и ето, то не може да смята! Следва да се възрази така: детето ще го научат да смята. Познаващият природата на човека знае, че смятането може да се научи. Ако днес някой сочи човек, който не може да си спомни за своите предишни земни животи, следва да му кажем: но по-рано нищо не се е предприемало, за да могат хората да си спомнят себе си. Напротив, в днешно време съществуват още много своего рода изтърсаци от предишните епохи, които смятат за глупаци тези, които съвсем нищо не знаят за духовното, които не знаят за това, което ще им се наложи да си спомнят в следващия земен живот; на тези хора ще им се наложи да изпитат конфузия, както в случая с копчетата. Преди всичко човек в живота трябва да се научи да мисли за това, за което по-късно ще трябва да си спомня.

И така, антропософията съществува, за да обърне вниманието на хората върху това, за което те ще трябва да си спомнят по-късно. А тези, които искат да попречат на антропософията, искат хората да си останат глупаци, за да няма за какво да си спомнят. Господа, много важно е да се разбере, че човек

трябва отначало да се научи правилно да използва мислите. Днес хората изискват определения за мислите, изискват в книгите да има правилни определения. За това са знаели още в Древна Гърция, господа. Там училищното обучение на хората се е градило на определения. Днес в училище казват: ние трябва да знаем: какво е светлината? – Имах един приятел, с който заедно ходехме в началното училище, но след това аз преминах в друго училище. Той стана учител, след като завърши педагогическо училище. След седемнадесет години го срещнах отново и определено беше станал учител. Попитах го: Как преподаваш за светлината? – той отговори: Светлината е причината, поради която тялото притежава зрение. Тук няма какво да се възрази. Със същия успех той би могъл да каже: Какво е бедността? Бедността произхожда от нищетата! Качеството на определенията е същото. Обаче тези глупости се налага да се изучават.

В Древна Гърция един ученик осмял такъв премъдър учител. Децата изучавали в училище какво представлява човекът. Човек, това е живо същество, което има два крака и няма пера. Един малък шмекер помислил над това, взел петел, оскубал го, а на следващия ден го занесъл при учителя и попитал: Господин учител, това човек ли е? Защото той няма пера и има два крака! – Ето колко е струвало това определение. Горедолу така се съотнасят реалните неща с определенията, които пълнят нашите учебници.

Във всички книги, както и в книгите, написани на социални теми, жизнените ситуации се описват примерно така, както в гореспоменатото определение: човек – това е живо същество, което има два крака и няма пера. Оттук се правят изводи. Естествено, имайки книга с определен брой определения, вие можете след това логически да изведете оттук всичко, каквото искате; но до човека това няма да ни доближи, това ще ни доближи само до петела, който е достатъчно само да бъде оскубан. Ето какви са ни определенията! Работата тук е, че трябва да се виждат нещата такива, каквито са те в действ-

вителност.

А в действителност нещата изглеждат така, че за тях можем да кажем това, което е изложено, например тук, в тази схема (рис. 25): физическо тяло; етерно тяло, страдащо от слаби дози опиум; астрално тяло, повреждащо се от силни дози опиум; «аз», повреждащ се от употреба на опиум, превърната в навик. Човек притежава истински мисли, а не празни дефиниции, ако се занимава с духовната наука, ако се учи да познава човека, а не просто като насън да описва настъпването на едно или друго състояние, ако е способен да знае: в дадения случай действия астралното тяло, тук действия етерното тяло, тук действия «азът». И ако днес, в сегашния земен живот човек приема истински мисли, тогава той по правилен начин си спомня за него. Ако сега човек трудно си спомня предишния земен живот – както описах това, – по-късно той добре ще помни за него, при това без да се подлага на болести, без да осакатява тялото си, както става при употребата на опиум, а довеждайки душата си до познанието на духовното с помощта на духовни упражнения.

И така, виждате, че в антропософията възниква истинската духовна наука. Трябва особено да обърнете внимание на това, че антропософията е чужда на суеверията. Ако например хората намират някакви извънредни съобщения за спиритичните сеанси, те започват да казват: това са откровения на духовния свят! Но духовният свят се разкрива преди всичко в човека! Ако хората седят около масата и я заставят да почуква, те казват: тук вътре (в масата) има дух. Но когато около масата седят четири човека, налични са четири духа! Трябва само да ги опознаеш! Обаче напротив, тези хора се стремят към безсъзнателното; тук им е необходим медиум. Погледнете тези изрезки от вестници³³, които ми дадохте преди няколко седмици. Там се описва например как някъде в Англия хората били възбудени от това, че през нощта вещи почнали да падат от местата си, чупели се стъклата на прозорците и така нататък. Тук сигурно действат духове-демони – така говорели

хората. Най-същественото за мен в тази история беше това – този, който го е видял, би могъл да разкаже по-точно, – но на мен най-съществено ми се стори това, че тези хора са имали цяла армия котки! Ако вие имате цяла армия котки и част от тях почнат да беснеят, ще видите що за «полтъргаисти», що за «духовни явления» ще ви устроят! Но, както се казва, първо трябва да се разбере това по-точно, и едва тогава може да се съди за него.

Виждате ли, веднъж настойчиво ме увещавах да участвам в един спиритичен сеанс. Казах, че искам да направя това, защото за такива неща може да се съди само ако ги видиш. Там беше един медиум, който беше много известен, много знаменит: след като хората седнаха малко зашеметени от музиката, която беше там – всички седяха зашеметени, – медиумът, сякаш по желание на хората, демонстрира падащи от въздуха цветя! Всеки истински медиум обезателно има така наречения импресарио. На него хората дават своята лепта, своите парични вноски, получавайки удоволствие от сеанса. Организаторите на сеанса разчитат, че ще им оставят лепта. И аз казах – хората в такава ситуация проявяват страшен фанатизъм, те започват да се конфронтират с този, който иска нещо да им обясни и се проявяват по най-лош начин, – на някои разумни хора казах, че не в края, а в началото на представлението би трябвало да извършат претърсване: тогава те ще намерят цветя в гърбицата на гърба на импресариото! Така ще разобличите тези неща навсякъде.

Именно от суеверията трябва да се избавяме, господа, ако искаме да говорим за духовния свят. Не следва да се хващате на въдицата на някакви бесни котки и гърбави импресарио. Не, до духа ние стигаме, ако не се поддаваме на суеверия, а винаги се ръководим от истинската наука.

ЕДИНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 21 април 1923 г.

Добро утро, господа! Измислихте ли въпрос?

Автор на въпроса: Господин докторът беше толкова любезен и ни разказа за това, какво става, ако духът напусне тялото. Последната лекция беше разбираема за мен и моите колеги. Но в «Теософия» има едно изречение за това, че когато духът си взема довиждане с тялото, душата още запазва своите страсти. Това е костелив орех за нас. Имам още един въпрос от този вид.

Доктор Щайнер: Много добре, задайте ми също и втория въпрос!

Автор на въпроса: Случайно ми попадна брошура на някой си доктор Хауер³⁴. Предполагам, че господин докторът е чел тази брошура и вече знае за нея. Този Хауер упреква господин доктора за това, че той не казва нищо ново, че всичко, за което се говори в антропософията, е вече известно, че за всичко това вече се знае. След това между другото той казва, че най-малко от всичко в антропософията той вярва в съществуването на двете деца Исус.

Авторът на въпроса също констатира, че и на него самия му е непонятно казаното за двете деца Исус; сякаш едното дете Исус се е появило от другия свят. Господин докторът ще получи брошурата.

Доктор Щайнер: Брошурата вече я имам, но още не съм я разрязал. (Брошурите по онова време са се пускали в неразрязан вид и читателят сам е разрязвал страниците. – Бел. пр.)

Авторът на въпроса продължава: ако не бъде нескромно, ми се иска да помоля господин доктора да разкаже нещо за семейството на Исус.

Следващ въпрос: през последните дни мои колеги ми задаваха въпрос за същността на Христос. Би ми било много приятно, ако

господин докторът би могъл нещо да ни разкаже за същността на Христос.

Доктор Щайнер: може би трябва да се зададе още един въпрос, за да можем да се заемем и с него във връзка с останалите?

И така, отначало ми се иска да се заема с въпроса за страстите. Работата стои така. Отчитайки това, че преживяванията при човека носят различен характер от тези при камъка или растението, ще откриете: човек преживява своя мисловен свят. Растението не показва наличие в себе си на мисловен свят. Тук са налични само мислите, които живеят в растението. Обаче би било глупост да се търсят в растението осъзнати мисли.

При целия ѝ чисто външен характер в съвременната наука понякога става нещо достойно за внимание. В днешно време съществуват учени от всякакъв сорт; има даже такива, които не съвсем вярват в това, че навсякъде протичат само физически процеси, минерални, безжизнени процеси. Тези учени поне допускат, че съществува душевно начало, че съществува нещо душевно. Обаче самите те не знаят нищо определено за това психическо, душевно начало и казват: душевното начало се проявява в начина на поведение на кое да е същество.

Има растения, които се държат доста необичайно. Така например съществува едно растение, което предвид необичайното му поведение наричат «венерина мухоловка» (*Dionaea muscipula*)³⁵. Тази венерина мухоловка има сърцевидни листа, разположени във форма на розетка; на разклоняващи се (от центъра) стъбла се намират тези листа-капани. Листата се състоят от две части. По краищата на всяка част са разположени четинести реснички-зъбки. Щом насекомото полази по листа и докосне тези реснички, двете части се затварят толкова бързо, че малкото насекомо се оказва хванато. Такова растение съществува.

Тези, които по изключително външен начин говорят за душата, нищо не знаейки за нея, твърдят: както човекът има

душа, по същия начин и растението има душа.

В противовес на тях винаги привеждам един довод: известно ми е едно малко устройство, в което се слага парченце сланинка, леко запечена – това е капанът за мишки. Щом мишката опита сланинката, капанът се затваря. И така, този, който, наблюдавайки венерината мухоловка, прави извод, че и тя би следвало да има душа, би трябвало да каже: капанът също има душа, защото сам по себе си той също се затваря. Работа винаги е в това, от какви причини се ръководим, допускайки едно или друго.

Виждате ли, най-характерното за антропософията е това, че в нея винаги се изхожда от причини, докато другите, макар и да допускат съществуването на душата, нищо не знаят за нея; те приписват душа на растението, при което при приближаването на насекомо става същото, което става и при капана. Но в антропософията не се ръководим от чисто външните данни, водещи до подобен извод; в нея съществува истинското познание за душевното начало. В резултат на такова познание научаваме, че човек развива желания. Силно влечение е например наличието на жажда. Ако съм жаден, имам силно влечение, страстно желание да пийна вода или още нещо. Е, добре: водата утолява жаждата. Всички желания от такъв род се състоят в това, че човек отвътре, от своя организъм развива желание за нещо, нещо иска; такива са желанията.

Виждате ли, над някои неща хората не се замислят. Те не се замислят над това, какво душевно състояние стои в основата на пробуждането на човека. Пробуждането на човека се изследва по параметъра увеличено съдържание на въглероден двуокис в кръвта и други подобни, с други думи тези хора изследват само физическото състояние, нали така? Но истината е, че човек се пробужда, защото у него има силно влечение по отношение на физическото му тяло. Когато вечер заспите, у вас отсъства силното влечение по отношение на физическото тяло. Това тяло изцяло е изпълнено с продуктите, съпътстващи умората. Да се намираш вътре в тялото вече не е добре. Душа-

та, тоест «азът» и астралното тяло искат да починат вън от физическото тяло. На сутринта, когато физическото тяло отново се възстанови, душата, намираща се извън физическото тяло, забелязва това по състоянието на главата, защото се намира близо до нея; тогава душата отново се връща във физическото тяло, защото тя има страстното желание, силното влечение да бъде вътре във физическото тяло, докато това физическо тяло въобще е жизнеспособно. И така, в продължение на целия живот душата има силно влечение да живее вътре в тялото.

Да вземем нещо друго; порязали сте си пръста и ви боли. Да допуснем, че това е палецът (рис.). Вие сте се порязали тук, на това място, и ви боли. Какво става? Да, тук физическото тяло частично е разрязано. Вие можете да порежете физическото тяло, но не и астралното тяло. Сега искам да нарисувам астралното тяло във физическото тяло. Ако нарисувам същото това в увеличен вид, тук ще се окаже празно пространство, вътре в което се намира астралното тяло. Но то има силно влечение да бъде вътре даже тук, където физическото тяло е порязано. Астралното тяло има силно влечение, то страстно желае да бъде вътре в тялото, но не може, тъй като тялото е порязано. Това предизвиква болка.

Само си представете, ако душата в продължение на целия живот е имала силно влечение към физическото тяло, след смъртта трябва нещо да се случи.

Ако в детството сте усвоили страстно желание да ядете колкото се може повече захар, по този начин сте развили сил-

но влечение да получавате захар. Но изведнъж някой, в чиято компетентност е това и на когото се доверявате, намира, че на определен етап от живота ви за вас би било полезно да не ядете толкова много захар; силното влечение към захарта във вас въпреки това се запазва. Да допуснем, че сте развили диабет, захарна болест, и не трябва да ядете захар – господи, ще се наложи доста дълго да отвиквате! Човек постоянно има силно влечение към захарта и той трябва много бавно да отвиква от това желание. Знаете, че ако човек много пие, у него се появява пристрастеност, силно влечение към виното; той трябва бавно да отвиква от това. Ако човек гълта опиум, за което неотдавна ви разказах, и го възпират от това, той изпада в безумие вследствие от изключителната страст към опиума.

В «аза» и астралното тяло в продължение на целия живот живее силно влечение към физическото тяло. След смъртта на душата ѝ се иска отново да се събуди в тяло. И тя трябва преди всичко да отвикне от това. Такова отвикване продължава около една трета от целия (изживян) живот. Една трета от живота продължава сънят. Още на първия ден, след като човек умре, той иска да се върне обратно. Той иска да прави това, което е правил в последния ден от живота; на втория ден той иска да прави това, което е правил в предпоследния ден; така продължава и по-нататък. В течение на тази третина от (изживения) живот човек трябва да отвикне от тези желания. И така, след смъртта човек има не желания от типа на жажда и глад, а постоянно силно влечение към всичко това, с което е имал работа посредством физическото тяло. След смъртта работата стои така: в течение на целия ви живот близкото обкръжение на вашето родно място е било много привлекателно и скъпо за вас. Вие винаги сте го виждали. Виждали сте го чрез физическото си тяло. Само турците вярват, че след смъртта ще имат работа с нещо по-прекрасно от поляните, цветята и така нататък, които са имали тук, на Земята. И така, от всичко това ни се налага да отвикваме. Наличието на отвикване ни дава основание да говорим за остатъчни желания. Нима това е непонятно? (От-

говор: съвсем ясно е!)

И така, след смъртта остават желания към физическото тяло и въобще към живота, но не жажда или глад, тъй като за последните е необходим стомах; човек вече не го притежава, стомахът са го положили в гроба. Но човек след смъртта има силно влечение, страстно желание да види всичко, което той е виждал в течение на живота.

Но към това се добавя и нещо друго: след смъртта човек в толкова малка степен може правилно да вижда духовно в този духовен свят, където сега встъпва, колкото малко може веднага да вижда тук, във физическия свят, детето. Виждането трябва първо да се овладее. Трябва отначало да се врасне в духовния свят. И така, следователно първото състояние след смъртта – една трета от живота – се състои в това, че човек още е глух и сляп за духовния свят, но има страстно влечение към физическия свят. Това състояние настъпва след два-три дена, в течение на които, както ви казах, умреият ретроспективно съзерцава. И едва когато се отучи от това (състоянието на желания), той вращава в духовния свят и може да възприема по духовен начин. Тогава той няма повече страсти към физическия свят. И така, този, който може да съди за душевния живот, може да съди и за това, което остава от физическия живот. А остава, разбира се, не само приятното. Ако някой е имал силно влечение постоянно да бие други хора, това страстно желание да бие остава в него, и тогава той трябва да се отучи от всичко това.

Такива сатезинеща, ако се надникне в тях. Антропософията винаги и във всичко се стреми да научи това, което действително може да се види в душата, да научи това, което действително е видимо. Ето за какво става дума тук.

Що се отнася до другия въпрос, въпросът за Христос Исус, доколкото никой сред вас не възразява, ще се заемем с него днес. Но трябва предварително да се опишат някои исторически събития.

Разказвал съм ви за различните състояния, в които се е

намирала Земята в дълбока древност. Тук работата стои така: в днешно време на Земята имаме състояние, възрастта на което – даже по естественонаучни наблюдения – е примерно от шест до осем-девет хиляди години. И така, да кажем, от шест до девет хиляди години. Веднъж вече ви обърнах внимание върху това. По това време не е трябвало да отидете далеч от тук, за да се озовете в така наречената ледена област. Там, където днес вие ходите, Швейцария е била отгоре до долу навсякъде покрита с ледници. Ледниците се плъзгали към долините, където сега се намират реките: Ааре, Ройс и други представляват останали от онова време и смалили се ледникови потоци.

Но това време, когато голяма част от Европа е била покрита от ледници, е предшествано от съвсем друго време. Защото Земята е такава – трябва само да разгледаме големи периоди от време, – че повърхността ѝ се издига и спуска, все наново се издига и спуска. Ако например тук се намира море (изобразява го на рисунка – отсъства в текста), а тук горе е суша, тази суша плува в морето. Именно цялата суша плува в морето. Можете ли да си представите това? Работата не стои така, че сушата се спуска до дъното, не, сушата, цялата суша плува в морето. Под сушата също се намира море.

Можете да кажете: но защо тогава сушата не плува насам-натам като кораб? Първо искам да ви разкажа за друго. Фактически страните плуват в море; да допуснем, че това е Великобритания, Англия (изобразява се на рисунка). Англия – това е остров. Фактически тя плува в морето, плува близо до Европа и разстоянието (между тях) не се изменя. Но даже в съответствие с естественонаучните възгледи не винаги е било така, както сега; било е време, когато водата е била над сушата. Тогава Англия се е намирала долу, под морето. При пресичане на тази част от морето, би се наложило, разбира се, да се мине по дъното. И така, всъщност било е време, когато Англия се е намирала под морето.

Изследвайки почвата на Англия, ще намерите там някои вкаменени животни. Но тези животни не всички са еднакви.

Ако изучавате един участък от почвата в Англия, а след това продължите изучаването по-нагоре, ще се разкрият вкаменени животни от съвсем други видове, още по-нагоре – ще откриете пак вкаменени животни от съвсем други видове, още по-нагоре – отново вкаменени животни от съвсем различни видове. Четири разположени един над друг слоя с вкаменелости са отложени в почвата на Англия! Откъде произхождат тези вкаменени животни? Когато морето покрие сушата и животните (морските) умрат, черупките им падат долу и животните се превръщат във вкаменелости. Ако откривам в почвата четири лежащи един над друг слоя отлагания, това означава, че дадената суша четири пъти се е покривала от море. При това всеки път се е образувал един слой отлагания. Така в Англия се открива това, че сушата четири пъти се е издигала и спускала. Четири пъти Англия е била над водата, тя винаги се е издигала.

Бихте могли да попитате: но защо островът, по същество плуващ във водата, не се движи насам-натам, като кораб? Да, от страна на Земята него нищо не го удържа. Ако зависеше само от Земята, даже е трудно да си представим каква бъркотия би настанала! Англия ту би се сблъсквала с крайбрежието на Норвегия, ту би се чукала в Америка и така нататък; всички страни на сушата безпорядъчно биха се сблъсквали помежду си, ако нещата зависеха само от Земята. Но те не зависят само от Земята. Звездните констелации на небето изпращат сили, удържащи сушата на определеното място. И така, това не зависи от Земята. Това зависи от звездните констелации. Може да се докаже, че ако се изменя положението, се изменят и звездните констелации, изменя се взаимното разположение на звездите. Тук, разбира се, се имат предвид не планетите, а неподвижните звезди. Този, който не желае нищо да знае за този свят, постъпва като хората, твърдящи, че мисловните сили изхождат изключително от главния мозък. Ако оставям следи от крака в меката почва, то някакъв приземил се марсианец може да си въобрази, че следите от крака произхождат

от самата Земя, че тя издига някъде пясъка нагоре, а някъде го привлича надолу; но всъщност това, разбира се, не е така, просто аз притискам този пясък, намирайки се навън. Така и гънките на моя главен мозък се образуват под влияние отвън, произхождайки от произвежданото от душата мислене. Така стои работата и с тези участъци суша, които преминават над Земята; те се удържат от звездните констелации. Следователно трябва да виждаме духа не само в земния човек или на Земята въобще, но и в целия Космос.

Само си представете, господа, че древните хора отлично са знаели тези неща, макар и да са ги знаели по съвсем различен начин, отколкото днес ние. Искам да ви приведа едно доказателство. Имало е един велик гръцки философ, който е живял няколко столетия преди Рождество Христово, когото са наричали Платон³⁶. Той много е знаел. Според неговите разкази един от най-мъдрите му съплеменници Солон, законодател в Древна Гърция, е бил някога в Египет. Египтяните тогава са били по-древен народ, обаче гърците се държали доста по-умно, отколкото се държим ние. Защото гърците се отнасяли към египтяните с уважение, нали така – сега ние виждаме това, – но въпреки това те не изучавали египетски език, не изучавали древната реч на египтяните. Древните гърци не изучавали египетския език! Докато всички наши учени са длъжни да учат гръцки език! Гърците са били много по-умни. Ние не им подражаваме в това, което ги е водело; ние им подражаваме в говора. Нашите учени изпадат в объркване именно защото не врастват в това, което е било изначално, най-древно на Земята, те подминават това, което е било присъщо на тези хора и им се налага да се ограничават в рамките на древната реч. В Швейцария сега се борят с това явление; но това положение продължава вече дълго. На нашите млади хора, желаещи да станат лекари, им мътят главите, заставяйки ги да изучават гръцки език. Не го казвам, защото и на мен ми се е налагало навремето да го изучавам, аз много го обичам този древногръцки език. И все пак него трябва да го изучават само някои хора, на които това

им е присърце, а не би следвало да заставят тези, които искат да станат юристи или лекари и го забравят по-късно.

Платон съобщава, че Солон е бил у един египтянин и този мъдър египтянин му казал: вие, гърците, макар и да ви съпътстват успехи, все още сте деца, защото не знаете, че участъците суша постоянно се издигат над морето и отново се потапят, че винаги стават катаклизми.

Следователно още древните египтяни знаели за това, но гърците вече не знаели, освен Платон. Той още нещо е знаел за това, че там, в Атлантическия океан, където днес сноват кораби между Европа и Америка, е било суша, че западно-европейското крайбрежие се е съединявало чрез тази суша с американското източно крайбрежие. Но тези древни сведения са били изгубени, били забравени. Това се е случило, защото хората са притежавали това знание в голяма степен безсъзнателно. Ние сме усвоявали абстрактното знание. Това ни е било нужно заради нашата свобода. Защото в древността хората не са били свободни (има се предвид не социалното положение, а психическото състояние – бел. пр.), те не са били свободни, затова пък са знаели доста повече. Както ви казах, Лесинг смятал, че тези древни хора са знаели значително повече, отколкото по-късните.

Така ние стигаме до това, да кажем: имало е древно време, когато хората благодарение на собствената им природа са знаели, че духовността е разпространена навсякъде. За това хората са знаели доста много.

Имало е например един римски император Юлиан³⁷ в VI век след Рождество Христово. Този Юлиан учил при тези хора, които още са владеели отчасти азиатското знание. Той е казвал: съществува не едно, а три Слънца. Първото Слънце – това е физическото Слънце, второто Слънце – това е душевното Слънце, и третото Слънце – това е духовното Слънце. Първото от тях е видимо за нас, докато другите две са невидими. Ето какво е казвал този Юлиан.

Станало нещо знаменателно. Юлиан в историята е бил

подложен на оклеветяване и опозоряване, тъй като не е вярвал в християнството. Обаче той е вярвал в това, което са знаели хората до християнството. Когато Юлиан е трябвало да ръководи поход в Азия (Месопотамия и Персия – бел. пр.), той внезапно бил убит. Това е било своеобразно покушение. Това покушение е било организирано от тези, които ненавиждали Юлиан, защото той още е владеел древната мъдрост.

Трябва само да помните, че в древността много неща са се правели съвсем различно от днес. Египтяните са били доста умни хора, за което вече ви казах. Но те не са имали такова писмо, като нас, те са имали образно, йероглифно писмо. В него думата винаги приличала на това, което е означавала. И на хората, които в Египет са били писари, най-строго им се е заповядвало: писането е свещенодействие; длъжни сте съвсем точно да копирате тези неща. Знаете ли какво е ставало с този, който тогава по небрежност е допускал грешка при преписване на текст с образно-йероглифното писмо? Осъждали са го на смърт! Как бихте погледнали днес, ако човек, направил ортографическа грешка, би бил осъден за това на смърт? Обаче историята на човечеството тече по-различно, отколкото се мисли за това. Всъщност древните египтяни са били мъдри и в известно отношение жестоки. Прогресът в човечеството, разбира се, е съществувал. Но поради това, че за египтяните писмото е било свещено, ние нямаме право да отричаме, че в други отношения са били мъдри и са знаели за тези неща, които едва сега, малко по малко се възраждат в антропософията, макар и в съвсем друга форма. Те са ги притежавали, а ние, сънувайки, знаем за тях; а това е съвсем друга форма.

Само помислете за това, че в древността въобще отношението към много неща е било съвсем различно от днес. Египтяните са били много разумни.

Виждате ли, Юлиан е бил прав. Ето в какво е работата: както вие във вашето тяло имате душа и дух, така и Слънцето има Душа и Дух. Това ви казва този, който е познал душевното. Той не казва, че венерината мухоловка има душа, защото

би било глупост да се каже, че всичко, извършващо целенасочени движения, има душа. Но той знае, че ако свети светлина, значи има душа, движещото е душевното; знаещият възприема това. И така, било е известно: Слънцето съдържа в себе си живо Същество.

Знаете какво се разказва: в Палестина в определено време се родил Исус от Назарет. Виждате ли, господа, Исус от Назарет е расъл като обикновено момче; даже и днес може да се прегледа това, което стои в Евангелията и (да се убедим), че това е вярно. Той е бил син на дърводелец. Това е вярно. Той е расъл като съвсем обикновено момче. Но той е владеел много от отнасящото се до древната мъдрост. Затова напълно съответства на действителността и това, че на дванадесет години е могъл много разумно да отговаря на учените. Днес също понякога става така, че дванадесетгодишно дете дава по-умни отговори от «образованите» учени! Но благодарение на това признали, че той бил много надарено момче. Продължавал да расте и когато бил на тридесет години, в Него съвсем внезапно нещо се изменило. Това е факт: съвсем внезапно нещо в Него се изменило.

Какво се изменило в Него, когато Исус бил на тридесет години? Когато Исус бил на тридесет години, в Него се открило – макар това да е било подготвено от Неговото предишно велико знание, – в Него се открило това, за което по това време вече не знаели, което са притежавали само някои тайни учители на основата на древната мъдрост, от които по-късно това е могъл да намери Юлиан. На Него му се открило благодарение на древното знание: целият Космос и Слънцето съдържат Душа и Дух. Той почнал да се прониква с това, което е живело в Космоса, защото узнал за него. Да знаеш за нещо, значи да го имаш.

Тогава, в миналото хората е трябвало да възприемат тези неща в образи. Това, което днес ви говоря, може да се изрази в такава (понятийна) форма едва от XV век. По-рано такива понятия не са имали. Изразявали са се по такъв начин: «гъ-

лъб се спусна долу и той прие Светия Дух в себе си». Това е ставало така, че умеещият да възприема е знаел: с Него нещо става. Той е изразявал това и ето, в Евангелието стои: «И ето, глас от небесата, който казваше: Този е Моят възлюбен Син, в Когото е Моето благоволение.» (Матей 3, 17). По-правилен би бил преводът: «Този е Моят възлюбен Син, днес Аз Го родих». Това означава, че станалото на тридесетата година би било по-правилно да се разбира като второ рождение. При раждането на Исус е бил роден именно Исус, който е бил по-надарен от другите, но още не е имал в Себе си посоченото чувство. Такова усещане представлява нещо изключително важно. Това е станало с него при Йоановото кръщение в Йордан.

Някога много ме занимаваше един проблем. В науката също има подобни проблеми, господа! Както ви е известно, има четири Евангелия: от Матей, от Марко, Евангелие от Лука и Евангелие от Йоан. Днес всеки знае, че тези четири Евангелия са противоречиви. Ако започнете да четете Евангелието от Матей и прочетете там за генеалогичното дърво, за родословието на Исус, и го сравните с родословието на Исус в Евангелието от Лука, ще откриете противоречие между тях. Хората казват: тук има противоречие. Обаче по-нататък те не се замислят от какво е предизвикано такова противоречие. В най-добрия случай се казва: това е измислил единият, а това е измислил другият; единият е измислил нещо различно от другия, оттам и противоречието.

Но всъщност това не е така. Това е така: Гьоте е казал например за самия себе си: «От баща си имам тялото»³⁸. Това значи, че той е приличал на баща си.

От баща си имам тялото
и сериозността в живота.
От мама – моя оптимизъм
и охотата на разказвача.

Обаче Гьоте не е можел да съчинява от тригодишен; той

е получил тази възможност на девет години. Той би трябвало да каже: прекрасно, от майка си съм наследил пристрастието да съчинявам, то е преминало в мен от майка ми, то е влязло в мен от майка ми.

Казвам ви всичко това, за да направя за вас по-понятно как се разреши моето безпокойство по повод противоречията в Евангелията.

Отначало взех две Евангелия, от Матей и от Лука. Нито един човек точно не знае, защо тези две родословия си противоречат едно на друго, даже ако не смята пренебрежително, че това е измислица. От гледна точка на духовната наука изследвах какво стои зад това и открих: било е родено не едно дете, а са били родени две деца Исус³⁹. И двете момчета са носили името Исус. Не трябва да се учудваме много на това; ако в Австрия едно момче го нарекат Йосиф, никой няма да се учуди, ако друго момче, родено по същото това време също го нарекат Йосиф. Не е чудно, ако две момчета се наричат Сеп или Франц. Така не следва да се удивяваме и на това, че тогава всяко от двете деца са го нарекли Исус. Двете са живели заедно до дванадесет години. Но тук е станало нещо необичайно; вследствие от това, че те са живели заедно, дарбата на едното от тях внезапно се е проявила в другото. Както синът може да наследи (качества) от майката, така едното дете Исус наследило дарбата на другото. Това дете Исус, от което другото е наследило дарбата му, не живяло по-нататък, то умряло на дванадесет години, умряло скоро след станалото. Така останало едно и вследствие от потреса от гибелта на другото, то било вътрешно просветлено от мъдростта на другото. Само благодарение на това то е успяло бляскаво да се представи пред учителите.

Родителите са могли да кажат: «Откъде той придоби всичко това?» – Ако се приписва това на влиянието на душевното, на психическото начало, (феноменът) става обясним. А такова влияние от страна на душевното е имало непосредствено. Едното дете Исус до своята дванадесета година не е притежа-

вало мъдростта; другото е умряло и мъдростта е преминала в първото дете Исус, частично в резултат от потреса от смъртта на другото, частично вследствие от дружеското общуване между тях. То е било кръстено в Йордан. Родили са се именно две деца Исус, а не едно; на дванадесет години едното е умряло, а другото вследствие от потреслото го събитие внезапно се е пробудило и е добило мъдростта на първото.

И тогава получавате следното: единият евангелист, Матей, описва – като детство на Исус – едното дете Исус. Докато другият евангелист, Лука, описва другото дете Исус. По такъв начин двамата (евангелисти) се съгласуват един с друг. Не съм си измислил това. То ми беше дадено в резултат на изследванията. Затова аз говоря за две деца Исус, изхождайки от тази наука, (от тези познавателни възможности), които другите не притежават.

Оттук виждате, че основният закон, съблюдаван в естествознанието, законът за причината и следствието, законът за причинно-следствената връзка, се съблюдава и в духовната наука. Не може да се изхожда от такъв род изказвания: «е, измислили някакви две деца; едното дете Исус е измислил Матей, другото дете Исус го е измислил Лука». По времето, когато са писани Евангелието от Матей и Евангелието от Лука, за такива измислици въобще дума не може да става. Хората (от това време) говорели образно; но те нищо не измисляли, тъй като се отнасяли към тези неща толкова сериозно, че няколко века по-рано в Египет са осъждали на смърт тези, които са записвали нещо неправилно. В древността никой не е смеел да бъде лекомислен и да казва, че хората нещо са измислили. Те са се изразявали, използвайки образи, но никога не би им хрумнало да измислят нещо. Пълно неведение проявява този, който казва, че Евангелията от Матей и от Лука биха могли да са измислени. Но това говорят днешните учени и теолози. Като не са в състояние да решат проблема по друг начин, те са принудени да се съгласяват с наличието на противоречия. Обаче благодарение на знанието, че има именно две деца Исус,

едно дете Исус от Евангелието от Матей и друго дете Исус от Евангелието от Лука, благодарение на това знание историята се обяснява по най-добрия начин.

И ето, появява се господин Хауер, който покрай това, че е доцент в Тюбинген, фигурира и като странстващ учител. Той се появява – да се говори днес за антропософията не е доходна работа, докато да се говори против антропософията е доста доходно, – та изказва се този господин Хауер против антропософията и твърди: «Това е нещо въвн от реда на нещата, нещо странно». Да, господа, естествено, това е нещо необичайно, странно, защото за него никой нищо не е знаел! Естествено, необичайно е, ако аз твърдя, че е имало не едно, а две деца Исус, едното от които е умряло на дванадесет години. Естествено, че това ни се струва странно и необичайно. Това от само себе си се разбира. Не следва да се учудваме, че това е странно. Но то е странно само защото никой не е говорил за това. Затова и Хауер го намира за странно. Това намирате в книгата на Хауер на едната страница.

На другата страница ще намерите следното: този Щайнер въобще не казва нищо друго освен това, което вече е известно. Ето така, господа: това, което господин Хауер още не знае, той счита за необичайно, за нещо въвн от реда на нещата. По този повод той се брани. На базата на това, което е успял някъде да прочете – аз не чета, а той чете! – на базата на това, което е успял да изчете – цялата древна мъдрост днес остава, макар и в изкривен вид, – той прави извод: този Щайнер не казва нищо, което не е било вече казано от други. Ето каква атестация получаваш от тези хора. Щом само нещо кажеш и те казват: той не казва нищо ново. Ако пиша книга по геометрия, аз, разбира се, трябва да спомена теоремата на Питагор; тя е била открита от Питагор 600 години преди Рождество Христово. Макар и да ви казвам много нови неща, за теоремата на Питагор също трябва да спомена; днес ще почна да я доказвам по друг начин, но тя е включена в съдържанието. Никой не може да бъде упрекван за това, че нещо вече известно по-рано, но забравено,

се открива отново! Много от това, което днес твърди духовната наука, се открива, макар и в различна форма – защото в същата форма него го няма, – при древните гностици, които са писали в древността. По времето на Христос и по-късно е имало такива гностици. Те са записвали сведения от древната мъдрост, но са го правели, изхождайки не от науката, а от древното знание, не така, както се прави това в антропософията. Хората сравняват това, което казва антропософията, и това, което стои при гностиците. Има малко сходство между съобщенията на антропософията и съобщенията на гностиците, доколкото те са истинни. Тогава (критиците) казват: той не казва нищо различно от това, което са казвали другите! – Но относно двете деца Исус господин Хауер не може да каже: тук Щайнер се опира на това, което вече е било известно на другите! – доколкото Хауер няма никакво понятие, знаели ли са за това другите.

Цялата книга – макар и още да не съм я разрязал, но това, което видях – гъмжи от такива противоречия. Тя изобщо изглежда неграмотна, ако се сравни една страница с друга. Но така правят днешните учени. На едната страница казват: други вече многократно са казвали това. На другата страница казват: той не казва нищо ново, всичко ни е отдавна известно! Да, но ако всичко ви е вече известно, защо се браните по този повод? А на по другата страница, ако се появи нещо, което не знаят, те го обявяват за недостоверно.

Виждате ли, след като открих това, открих, основавайки се изключително на духовното изследване, съществуването на двете деца Исус, които до дванадесет години са живели заедно, не ми беше известно нищо друго, потвърждаващо този факт. След това веднъж видяхме една картина в Торино⁴⁰. Картината беше много необичайна. На нея (е изобразена) майката на Исус и две деца, но едното от тях не е Йоан, тъй като Йоан е известен по всички картини, където Исус и Йоан са изобразени едновременно. Но тук се намират две деца, които доста си приличат, но все пак не могат да са братя; приликата между

тях не е достатъчна. Ясно е, че това са двама малки приятели. Този, на когото преди това се е удало да открие съществуването на две деца Исус, стига до разбиране на значението на тази картина. Тя се е появила в по-късните векове; когато още са знаели за съществуването на двете деца Исус, италианският майстор е нарисувал тези деца Исус на картината.

Ако Хауер знаеше вече за този, произхождащ от древното знание факт (наличието на картината), той тутакси би казал: Щайнер просто е виждал картината в Торино! – той би казал, че и това е също така вече известно. А после на съответните места би почнал да говори: този Щайнер не твърди нищо ново, той твърди само това, което и без него е отдавна известно. – Такива са тези хора!

Страшно впечатление получаваш, разглеждайки тези очевидно глупави възражения, издигани от тези хора срещу антропософията. На една страница казаното от мен се оценява просто като измислица, като моя измислица. Да допуснем, че съм измислил това; но даже в този случай същият този автор в същата тази книга не може да казва: той не е казал нищо ново! Защото той твърди, че аз измислям и ме упреква за това. И после казва, че това вече било известно на другите. Да се постъпва така е лишено от смисъл. Ако човек съумее действително да се доближи до събитията около Христос и да ги изследва така, както се изследват обичайни факти, на него ще му стане ясно: необикновената надареност, която се е проявила в детето Исус, е възникнала в резултат на обмяна на личности между двете момчета.

Искам да ви покажа с един пример това, че такъв обмен на личности може да се състои без знанието на други хора. Виждате ли – искам да ви разкажа един случай, макар такива случаи да има много, – имаше едно малко девойче, което имаше по-големи сестри; другите сестри се научили да говорят съвсем правилно, а това момиче не се научило да говори правилно; но малко по-късно, когато другите деца се научили да говорят, тя почнала да говори. Обаче говорила на език, кой-

то бил непонятен за възрастните. Тя сама си измислила език. Например казвала «папацо», и като казвала това, момичето подразбирала куче. По подобен начин тя измисляла собствени имена за всички животни. Това са естественонаучни факти. Тези имена не е можело никъде да бъдат намерени.

След известно време това девойче се сдобило с малко братче. Братчето много бързо научило от сестра си този език. Това братче по-късно, на около дванадесет години умряло и сестра му отвикнала, отучила се от тази реч и усвоила езика на другите. След това се омъжила и станала доста заможна дама; тя разказвала на хората как е било всичко. Това станало със самата нея. Ето така. Двете деца разбирали този език помежду си, говорили си на този език, който не разбирал нито един друг човек. Господа, това би могло да бъде най-велика мъдрост! Само тези двамата се разбирали помежду си и говорили помежду си.

Оттук виждате как един може да бъде подложен на влиянието на друг. Защо едното дете Исус, умряло на дванадесет години, да не може да знае това, което въобще е непонятно на нито един човек? Този, който знае тези факти, все още преживява това.

По такъв начин тук не се твърди нищо друго освен това, което може да бъде в пълния смисъл научен (факт). Хора, които не желаят да оценяват тези проблеми от научна гледна точка, не могат по правилен начин да съединят фактите. Този, комуто са известни фактите, когато две деца говорят на език, непонятен за възрастните и имат общо духовно начало, към което възрастните са непричастни – който разбира това, разбира и всичко, което казвам за двете деца Исус до тяхната дванадесета година. Няма нищо удивително в това, че такава събитие е носило изключителен характер. Това не се случва всеки ден. Във формата, в която е станало, това е станало в земната история само веднъж; освен това от тридесетата година необикновено просветление е обхванало този Човек.

Виждате ли, тук историята на Христос се преобразува в

наука, става обект на истинското познание. Тук нищо не може да се направи; тя се преобразува именно благодарение на познанието като такова.

Можем да кажем: И така, Исус от дванадесетата си година е бил в някакъв смисъл просветлен, благодарение на другия, който умрял. Но от тридесетата година той отново съвсем внезапно станал друг, което евангелистите изразяват, казвайки: долетя гълъб долу и се спусна върху Него.

Да, господа, факт е, че Той е станал друг. Какво е станало? Обяснявал съм ви: когато ще се ражда дете, има зародиш. Върху този зародиш трябва да действа Мировият Дух, Духът на Космоса. Не е чудно, че върху зародиша действа Духът на Космоса, защото той действа даже на острова Англия, както видяхме. Изхождайки само от земни явления, не може да се обясни това, което е станало с Исус на тридесетата година от живота. Както човек възниква посредством оплождане, когато едно начало е подложено на влиянието на друго, по същия начин тогава върху тридесетгодишния Исус е оказал влияние целият Космос, оплождайки Неговото душевно-духовно начало, така че той благодарение на това станал Исус Христос, или по-добре е да кажем, Христос Исус. Какво означава това? Христос означава този, който е просветлен. А Исус е обикновено име, срещащо се в Палестина, както днес в Австрия някой носи името Йосиф, или в Швейцария се нарича еди-как си и подобни имена могат да се намерят във всеки дом. Мнозина са носили името Исус, а Христос са Го наричали, тъй като е станало посоченото просветление.

Господа, ако четете моята книга «Християнството като мистичен факт», там ще намерите следните указания: това просветление още преди е можело да се предизвика изкуствено в някои хора, макар и само в малък мащаб, в малка степен. Тези хора тогава се наричали мъдреци от Мистериите. Разликата между тези, които по пътя на възпитанието достигали висшата мъдрост в древността, разликата между тях и Исус Христос се състои в това, че тези мистерийни мъдреци са се

обучавали от други, получавали са познания от други в тези училища, които тогава се наричали Мистерии. При Исус това станало от само себе си. Затова тук е имал място друг процес. «Христос» в древните Мистерии ставал този, които се издигал до висшето знание. Днес няма да се учудите, ако някой, учейки до двадесет и пет години, става изведнъж «господин доктор», макар той да е бил най-обикновеният Йозеф Мюлер. Така в древните Мистерии някой е ставал «Христос», макар това да не е било така лесно и просто; разбира се, човек може да е голям глупак, и въпреки това да стане на двадесет и пет години доктор! В древните Мистерии това е било невъзможно: там е имало изключително дълбока мъдрост. Така човек е ставал «Христос». Това е била титла, която давали на висшите мъдрци, както днес дават титлата «доктор» след известно обучение; само че по това време, ако всичко е протичало правилно, това е била истинска мъдрост. А при Христос Исус това е станало от само себе си. Но това значи следното: това, което обикновено се давало от Земята, от хората, било дадено от мировите далнини, от Космоса. Това събитие носи уникален характер, станало е само веднъж. Вследствие от това мировата история приела друг характер. Никой не може да отрича, да оспорва този тайнствен факт, това, че мировата история е взела друг ход, даже ако той не е християнин.

Римляните не вземали това предвид, те не знаели за него. Там в Азия, благодарение на Христос Исус, било основано християнството. Римляните по това време преминали от древната републиканска държава, от републиката към империята и преследвали християните. Християните били принудени да строят катакомби под земята. Там те размишлявали над това, какво е тяхното християнство. А какво правели отгоре на земята? Там строели църкове, завързвали към колове поробени хора и ги изгаряли за забавление на тези, които седели в цирка. Ето какво ставало отгоре на земята. А долу в катакомбите развивали своята религия, своята мъдрост, особено ценена тогава от поробените хора. Под религия тогава подразбирали само

връзка – religere = свързвам; със своята религия християните се занимавали под земята.

Какво се случило след две столетия? Римляните в техния древен вид повече не съществували. Техните забавления, когато заради зрелището в цирковете горели хора, изчезнали, защото на тяхно място дошли християните. Така е устроен светът.

Ще стане и следното: хората, които днес говорят като гореспоменатия доктор Хауер, ще изчезнат, и това, което днес е принудено да действа, макар и не физически, а духовно в катакомбите, ще действа явно! Само трябва да се види, че става дума за истинската наука, да се види как злобеят по повод на идването ѝ тези, които не са учили толкова много!

Когато се върна отново, ще можем да продължим това по-нататък. Но най-съществените черти на този път вече ги видяхте.

ДВНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 7 май 1923 г.

Добро утро, господа! Измислихте ли какво ще обсъждаме днес?

Автор на въпрос: Може би господин докторът ще ни разкаже нещо за същността на Христос, за Ариман и Луцифер във връзка с човека?

Доктор Щайнер: Тук трябва да бъде разгледано съществуването на човека и, от друга страна, иначе изложението може да ви се стори като своего рода суеверие. На базата на изученото по-рано ми се иска да ви кажа следното.

Виждате ли, господа, днес представите за човека са такива, че него го смятат изцяло и напълно за хомогенно, еднородно същество. Но това не е така; човек постоянно пребивава в състояние, в което той ту оживява, ту умира. Човек оживява не само при раждането и умира не само по време на смъртта, не – често съм ви казвал това, – човек постоянно умира и отново оживява.

Например нашата глава вътре се състои от това, което се нарича нервна субстанция. Знаете, че обикновено нервите преминават през организма като нишки, но главата вътрешно изцяло е нерв. Ако това се нарисува, ще изглежда така (рис.): глава, чело; главата вътрешно изцяло представлява нерв, мощна нервна маса; след това още нещо преминава от тази нервна маса през гръбначния мозък. Но след това нервните влакна преминават през цялото тяло. И така, това, което като нишки преминава по цялото тяло, в главата съществува във вид на съсредоточена единна маса. Това е нервната маса.

Ако разгледате например областта на корема при човека, и там ще откриете много нерви. Тук се намира така нареченият слънчев сплит. Вътре в него има изключително много нерви. Но в ръцете, рамената, краката и стъпалата нервите преминават като нишки.

Ако погледате нещо съвсем друго – кръвоносните съдове, ще откриете: в главата кръвоносните съдове са доста тънки. Напротив, в областта на сърцето кръвоносните съдове са особено големи; също така големи кръвоносни съдове преминават в членовете на тялото. Така че можем да кажем: имаме, от една страна, нервната система, а от друга страна – кръвоносната система. Работата е там, че ние ежедневно и ежечасно се оказваме отново родени благодарение на нашата кръв. Кръвта винаги означава обновление. Ако имахме в себе си само кръв, ние бихме били постоянно растящи същества, увеличаващи се, бодри и така нататък. Виждате ли, господа, ако се състояхме изключително от нерви, бяхме само нерви, винаги бихме били уморени, постоянно бихме умирали. Така че ние имаме в себе си два противоположни принципа, нервна система, която постоянно ни състарява и даже постоянно ни подлага на смърт, и кръвоносна система, която, бидейки свързана с храносмилателната система, постоянно ни подмладява и така нататък.

Това, което сега ви обясних, може да бъде продължено. Известно ви е, че на стари години много хора, може да се каже, се калцират. Получават се варовикови отлагания, склероза. Хо-

рата лесно стигат дотам – ако съдовете им се калцират, именно кръвоносните съдове, – че не могат нормално да се придвижват. Ако настъпи особено силно калциране, човека го постига, както се казва, удар. Той получава удар (апоплектичен удар – бел. пр.). Ударът възниква вътре, защото кръвоносните съдове се калцират и не могат повече да издържат.

Какво става в човека, когато той се калцира, когато склерозира? Виждате ли, става нещо такова, все едно стените на кръвоносните му съдове искат да станат нерви. Това е нещо достойно за внимание. Нервите трябва постоянно да отмират, нервите трябва в течение на целия живот да се намират в това състояние, в което съвсем не трябва да бъдат кръвоносни съдове. Кръвоносните съдове трябва да бъдат свежи (еластични). Докато нервите винаги трябва да имат склонност към отмиране. Ако, напротив, нервите на човека прекалено се размекнат, ако те – ако може да се изразим така – са недостатъчно калцирани, твърде меки, човек става безумен. И така, виждате, че на нервите не им е позволено да бъдат като кръвоносните съдове, а на кръвоносните съдове не им е позволено да бъдат като нерви.

Това ни принуждава да кажем, че човек има в себе си два принципа. Първият от тях, това е нервният принцип. Той обуславя постоянното стареене на човека. От сутрин до вечер човек всъщност става малко по-стар. През нощта благодарение на кръвта става освежаване, подмладяване. Това е като махалото на часовника; човек става ту по-стар, ту по-млад, ту по-стар, ту по-млад. Разбира се, ако от сутрин до вечер бодърстваме, ние ставаме по-стари, а ако през нощта спим, се подмладяваме; обаче винаги мимолетното остаряване остава. И така, през нощта става подобрене, но всеки ден стареенето по малко се акумулира, натрупва се. Когато човек натрупа достатъчно голяма сума (стареене), той вече истински умира. Така са нещата. Следователно в човека имаме два процеса, противоположни един на друг: стареене и подмладяване.

Но ние можем да разглеждаме себе си и душевно, от глед-

на точка на душата. Това, което се отнася до телесното, ви го обясних. Виждате ли, ако процесът на подмладяване прекалено се усили в човека, в него се появява плеврит или пневмония. Работата е там, че нещата са много добри и направо отлични, докато се намират в зададените им граници; ако те неправомерно доминират, това предизвиква болест. Болестта в човека е не нещо друго, а вземане на надмощие на нещо, което само по себе си е необходимо. Треската се появява поради това, че подмладяването в нас става прекомерно силно. Това ние не можем да понесем. В цялото си тяло ставаме прекалено бодри. Тогава получаваме треска или плеврит, или пневмония.

Но картината като цяло обаче може да се разгледа и по отношение на душевното начало. Виждате ли, душата на човека също може да изсъхва или може да става подобна на тяло, обхванато от треска. В човек има известни качества – за тях не искат да чуват, доколкото, особено днес, мнозина ги притежават – като педантичност и филистерство (филистер – човек без духовни потребности, с ограничен кръгозор, еснаф, лицемер – бел. пр.). Знаете, че днес филистери има навсякъде. Филистерите са в излишък. Един е филистер, друг – педант. На даскала му отива да е бодър веселяк, а той става сух и скучен педант, той изсъхва. Това е същото като калцирането на нашата кръвоносна система. Ние можем душевно да изсъхнем. Но можем също и да се размекнем душевно. Това се случва, ако човек става мечтателен, ентузиаст, мистик или теософ. Какво иска такъв човек? Той не иска да мисли нормално, да мисли подредено. Със своята фантазия на него му се иска да обхване всичките светове, без да желае да мисли подредено. Това е същото, когато при телесното се появи температура. Да станеш мистик, да станеш теософ, означава да получиш душевна треска, душевна температура.

Обаче ние винаги трябва да имаме в себе си двете горепосочени условия. Ако не сме в състояние да използваме фантазията си, въображението си, не бихме могли да учим; ако не сме малко педанти, регистриращи всичко и навсякъде, ние не

бихме могли да вършим съвместна работа. Неумерената регистрация на всичко води до педантизъм и филистерство. Ако това става в нормални граници – значи и душата в човека е нормална, правилно формирана.

Всичко в човека трябва да бъде в съответствие с правилната мярка. Ако нещо се пресиля, това ще доведе до телесни или душевни заболявания.

По същия начин стои работата и с духовното начало, господата. Ние не можем да спим постоянно, трябва понякога и да бодърстваме. Представете си какъв скок правим, когато се събуждаме! Представете си само какво става по време на сън; вие лежите и нищо не знаете за вашето обкръжение. Ако спите здраво, може даже да ви погъделичкат, но вие няма веднага да се събудите. Помислете колко голяма е разликата! След събуждането виждате всичко, което ви обкръжава, чувате всичко, което става около вас. Разликата е много голяма. Когато се пробуждате, вие трябва да притежавате и силата за пробуждане; ако сте твърде здрави, твърде силни, ако винаги бодърствате, ако човек например даже не може да спи, това означава, че пробуждащата сила в него е много мощна.

От друга страна, има и такива хора, които въобще не могат нормално да се събудят. Има такива хора, които цял живот постоянно дремят и постоянно мечтаят, които постоянно искат да заспят. Такива хора не могат да се събудят. Ние трябва да притежаваме способност и умение правилно да заспиваме; но не ни е позволено прекомерно да усиляваме тази способност. Иначе вечно ще спим и повече няма да успеем да се събудим.

Да кажем така: ние можем да правим разлика между състоянията на човека по три начина. Първо, телесно. Тук, от една страна, имаме нервната система. Тя представлява нещо, имащо тенденция към втвърдяване, към калциране. И така, ние казваме:

**втвърдяване,
телесно: калциране**

Виждате ли, всички вие вече сте достатъчно възрастни, с изключение на някои, седящи сред вас, така че нервната система при всеки е била подложена на известно калциране. Но ако и днес притежавате нервната система, която сте имали, когато сте били на година и половина, всички бихте били безумни. Вие повече не можете да имате толкова мека нервна система. Лудите хора имат детска нервна система. Следователно трябва да имаме в себе си силата на втвърдяването, силата на калцирането. Но от друга страна, трябва да притежаваме и силата на омекването, на подмладяването.

втвърдяване
телесно: калциране

размекване
подмладяване

Разглеждайки същите неща на душевно ниво, можем да кажем; на душевно ниво втвърдяването съответства на педантизма, на филистерството, на материализма, на сухия разсъдък.

Всичко това трябва да се разглежда като цяло. Отчасти ние трябва да притежаваме и филистерски качества, иначе бихме се превърнали в някакви скокливи ветрогонци. Малко педантизъм също няма да попречи, иначе даже със своите вещи бихме почнали да се разпореждаме неправилно. Вместо да си закачим костюма в шкафа, ние ще започнем да го закачаме на печката или на кюнеца. Така че е добре да бъдем малко педанти и малко филистери, само да не прекаляваме. Освен това ние имаме в душата сили, способстващи фантазиите, страстните, мечтателни пориви, мистиката и теософията. Но ако тези сили се окажат прекомерни, ние ще станем фантазори, страстни мечтатели. Не трябва да допускаме това. Но също не трябва и да пропъждаме въображението.

Познавах човек, който ненавиждаше въображението от всякакъв вид, той например никога не ходеше на театър, на опера, като казваше: всичко това са измишльотини. Той наистина беше лишен от въображение. Но ако човек няма въобра-

жение, той става сухар, премъква се през живота като лицемер и подлизурко, той не живее като истински нормален човек. И така, и в този случай не трябва да се нарушава мярката.

**душевно: педантизъм – въображение
филистерство – страстна мечтателност**

**материализъм – мистика
сух разсъдък – теософия**

Ако сега разгледаме духовното, духовното ниво, силата на втвърдяване се проявява тук при пробуждане. При пробуждане ние здраво вземаме в ръце нашето тяло, използваме нашите членове. А силата, която в други случаи се проявява в тялото в размекването, в подмладяването, имаме в процеса на заспиване. Тук се потапяме в сънищата. Ние вече не владеем нашето тяло.

духовно: пробуждане – заспиване

Може да се каже, че човек постоянно е подложен на опасността да се люшне на една или друга страна: или на страната на прекомерното размекване, или на страната на прекомерното втвърдяване.

Ако имате магнит, знаете, че той привлича желязото. Знаем, че магнетизмът в магнита се проявява двояко: и двата вида магнетизъм ги има. Имаме положителен магнетизъм и отрицателен магнетизъм. Единият край на магнита привлича, другият отблъсква.

В областта на физическото, на телесното нищо не ни притеснява да даваме имена на нещата, да въвеждаме термини. На човек са му нужни названия. Аз сега ви описах ставащото на телесно, на душевно и на духовно ниво; всеки от вас винаги може да възприеме това, да го види, всеки от вас може да си изясни това. Но са ни необходими названия. Ако имаме работа

с положителния магнетизъм, трябва да ни е ясно, че работата тук не е в желязото; вътре в желязото се намира нещо. И така, в желязото присъства нещо невидимо.

Несъгласният с това, че вътре в желязото се намира нещо невидимо, ще каже: какъв си глупак! Що за магнетизъм приписваш на желязото? Това е просто подкова. С такива съм подковавал коня си. Трябва да си просто идиот, да не се съ согласиш, че в желязото има нещо невидимо и да използваш магнит за подковаване на коне, нали така? Защото тази «подкова», притежаваща магнитни свойства, трябва да се използва не за подковаване на коне, а съвсем иначе.

Виждате ли, по същия начин в уплътненото, застинало (вещество) има нещо невидимо, нещо свръхсетивно. Това невидимо, свръхсетивно, но реално, което човек може да наблюдава, ако има съответните дарби, се нарича ариманично. И така, ариманични са тези сили, които постоянно се стремят да превърнат човека в труп. Ако действаха само ариманични сили, ние постоянно бихме се превръщали в трупове, бихме се превръщали в педанти, в окончателно вкаменени хора. Постоянно бихме бодърствали и не бихме могли да спим.

Силите, които ни размекват, подмладяват ни и ни дават въображение, са луциферични сили, тези сили, от които се нуждаем, за да не станем живи трупове. Но ако съществуваха само луциферични сили, през целия си живот бихме си оставали деца. И така, луциферичните сили са необходими в света, за да не се превръщаме в старчета още на три години. Ариманичните сили са нужни, за да не оставаме деца постоянно. Тези две противоположни сили трябва да присъстват в човека.

ариманично – луциферично
телесно: втвърдяване – размекване
калциране – подмладяване

душевно: педантизъм – фантазия
филистерство – страстна мечтателност

материализъм – мистика
сух разсъдък – теософия

духовно: пробуждане – заспиване

Става дума за това, че тези противоположни сили трябва да бъдат уравновесени. В какво се състои равновесието? Нито една от тези сили не трябва да преобладава.

Виждате ли, сега сме 1923 година, нали така? Времето, изминало от поврата на времената до 1923 година, е такова, че човечеството постоянно пребивава в опасност от попадане под влиянието на ариманическите сили. Помислете само, колко ариманизирано е възпитанието днес, особено там, където отсъства духовната наука. Нашите деца в началното училище трябва да изучават неща, които им се струват комични. Вече съм ви посочвал такива неща, към които те нямат никакъв интерес. Както съм ви казвал, те например виждат баща си; той изглежда така и така, той има коса, уши, очи; и ето, след това им се налага да учат, че написаната тук (дума) «баща», е всъщност бащата. Това е съвсем чуждо за децата. Това не им е интересно. Така стои работата с всичко, което на децата се налага да изучават в началното училище. При тях отсъства интерес към това.

Ето къде е причината за необходимостта от учредяване на разумно училище, в което децата биха изучавали преди всичко това, което им е интересно. Ако преподаването се води както днес, хората ще остаряват твърде рано, ще се превръщат в старчета, тъй като преподаването носи ариманичен характер. То състарява човека. Днешното възпитание на децата в училище е напълно ариманизирано. Именно в деветнадесети век работата стои така, че цялото развитие на човечеството тръгна по ариманичен път. По-рано е било иначе.

Връщайки се, да кажем, 8000 години преди поврата на времената (началото на християнската ера), ние намираме нещо различно; тогава хората ги е грозяла опасност въобще да не остаряват. В онова време училище в съвременния смисъл на думата е нямало. Училище е съществувало само за тези хора, които вече са се намирали в респектираща възраст, които след това е трябвало да станат истински учени. За тях са били училищата. Но за децата в древността училища е нямало. Те се учили от живота. Каквото са виждали, на това и се учили. И така, тогава не е имало нито училища, нито усилия да се наложи на децата нещо, което им е чуждо. Тогава е съществувала опасност хората изцяло да се потопят в луциферичното, да станат поривисти, страстни мечтатели, тоест да изпаднат в луциферичното. Това също го е имало. В древността е съществувала много мъдрост, това вече съм ви казвал. Но, разбира се, необходимо е било да се обуздае това луциферично начало, иначе те биха почнали да прекарват цели дни, разказвайки истории за привидения! Тогава особено са обичали да правят това.

Така че можем да кажем: в много древното време, примерно 8000 години преди поврата на времената, е била луциферичната епоха, а след това е дошла ариманичната епоха.

Сега да разгледаме луциферичната епоха. Виждате ли, тези, които са били учители в тази древна епоха, са се грижели за определени неща. Тогава учители са били тези, които са живеели в здания като кули. Вавилонската кула, за която се разказва в Библията, е била само едно от тези здания. Там са живеели тези учени. Те казвали: тук ни е добре. Нас ни съпътства нашата фантазия, на нас винаги ни се иска да отидем в областта на луциферичното. Но нашите инструменти се намират тук. Тук ние гледаме звездите и виждаме как се движат тези звезди. Това обуздава нашата фантазия. Защото ако гледам звезда, аз не мога да я застава да се движи така, както искам. Така се обуздава собствената фантазия.

И така, тези учители знаели, че мировите космиче-

ски явления обуздават тяхната фантазия. Освен това имали физически инструменти. Те знаели: ако си представя, че имайки малко парче дърво, мога да го запаля и пламъкът ще бъде огромен, това само в представите ми ще изглежда така; всъщност, ако действително направя това, от малкото парче дърво и огънят ще е малък.

Смисълът на тези древни учебни заведения е бил да се обуздае разрастващата се фантазия на хората от онова време. Грижата си за това учителите изразявали по следния начин: трябва да има и други, не могат всички да станат учители! Ученията, които те давали, били понякога честни, а понякога – нечестни. Древните религиозни учения, източник на които е била науката, се израждали по волята на свещениците. Така се появявали и неистинни учения – честните, правдиви учения в по-голямата си част се изгубвали, а неправдивите учения се предавали на потомците. Така се осъществявало съдържането на луциферичното начало.

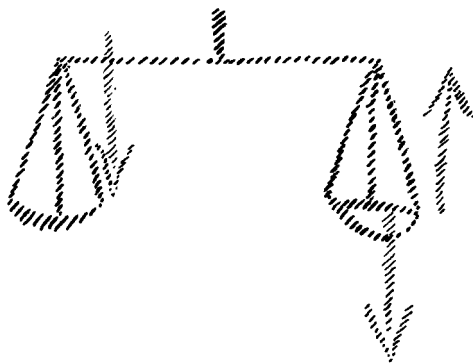
А как стои работата с ариманичното начало ви е известно. Съвременната наука все повече и повече се стреми към ариманичното. Всъщност цялата наша наука днес ни изсушава. Защото тази наука знае само за телесното, за склерозиралото, за материалното. Тя представлява ариманичното начало в нашата цивилизация.

Между двете начала стои това, което в истински смисъл се нарича християнско. Виждате ли, господо, истинското християнство много малко е известно в света. Ако човек нарича християнско това, което е известно в света, от само себе си се разбира с какво уж «християнско» би следвало да се бори.

Обаче това Същество, за Което ви говорих миналата лекция, Което е било родено в поврата на времената и е преживяло тридесет и три години, тази Личност не е била такава, каквато я описват хората. Не, намерението ѝ е било да даде за всички хора такова учение, което е давало възможност да се установи равновесие между ариманичното и луциферичното. Да бъдеш християнин означава да търсиш равновесие между

ариманичното и луциферичното. Наистина можеш да бъдеш християнин съвсем не в смисъла, който хората влагат днес.

Какво например означава да бъдеш християнин в телесен смисъл? Да бъдеш християнин в телесен смисъл означава: аз усвоявам познанията за човека; човек може да бъде болен, той има плеврит. Какво означава появата на плеврита? Това означава: в човека има твърде много луциферично. Знаейки, че в него има твърде много луциферично – защото ако в него се е появил плеврит, значи в него луциферичното е твърде много, – знаейки за това, аз трябва да кажа: ако имам везни (вж. рис.) и (това блюдо) много бързо върви нагоре, аз трябва да отнема тежест оттук (от другото блюдо). Ако то бързо се спуска надолу, аз трябва да добавя тежест тук. Сега си казвам: ако човек има плеврит, луциферичното в него е твърде силно, а ариманичното е твърде слабо. Трябва да добавя ариманично, за да се възстанови равновесието.

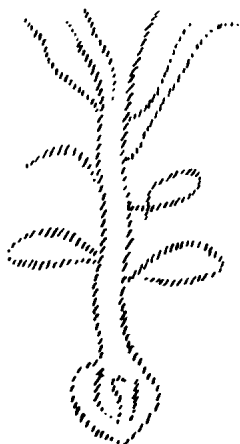
Да допуснем, че разсъждавам правилно и човек има плеврит – как мога да му помогна? Вземам, да кажем, парче брезова дървесина. През пролетта брезовата дървесина расте силно. Подходяща е брезовата дървесина, която е разположена редом с ликото, тъй като в ликото силите на растежа са особено интензивни. Умъртвявам тези сили, което означава, че аз овъглявам дървесината и получавам брезови въглища⁴¹. Какво правя по този начин от свежата, постоянно подмладяваща се брезова дървесина? Правя от нея брезови въглища и по този начин

правя от нея нещо ариманично. Сега раздробявам брезовите въглища на прах и го давам на този, който има в себе си твърде много луциферично, което се изразява в плеврита. Добавям ариманично там, където при пациента е имало твърде много луциферично.

Виждате ли, по този начин аз създавам равновесие. Както при везните трябва нещо да се добави, ако от едната страна са неуравновесени и са се издигнали нагоре, по същия начин добавям брезови въглища в случай на излишък от луциферическото начало при плеврит. Подлагам брезовата дървесина на минерализация, като я овъглявам. Тя става ариманическа.

Да вземем друг случай, когато човек изглежда толкова уморен и отпаднал, че мога да си кажа: този скоро ще получи удар. В него има твърде много ариманическо. Трябва да добавя в него луциферическо, за да се възстанови равновесието. Какво трябва да направя?

Да допуснем, че имам растение; това е коренът му. Знаете, че коренът е твърд, той съдържа много соли. Това не е луциферическо.

Стволът и листата също не са луциферически. Издигам се все по-нагоре, където се намира ухаещият, ароматен цвят. Той излъчва аромат, стреми се някъде навън, точно както и фантазията носи ефирен характер; в противен случай не бих

успял да доловя аромата му. Вземам сок от цвета⁴², той е луциферичен. След това по правилен начин давам този сок, уравновесявайки по този начин ариманичното и мога да помогна на болния.

Какво прави съвременната медицина? Съвременната медицина пробва, действа по метода на пробите и грешките. Химикът открива фенацетина. Няма нужда подробно да описваме какво е това, то е сложно вещество. Доставят го в болницата. Там например има тридесет пациента. На всичките тридесет предписват фенацетин, след това вземат термометъра, мерят температурата, записват, и ако настъпи подобрене, разглеждат веществото като лекарствено средство.

Но при това нямат понятие как лекарството действа в човешкия организъм. Не се поглежда вътре в човешкото тяло. Но правилният път може да се избере само в случай, че е известно: при плеврита е твърде много луциферичното и е необходимо да се добави ариманично; при апоплексията е твърде много ариманичното и трябва да се добави луциферично. Съвременното човечество няма такова знание. Човечество в това отношение е християнско само в малка степен, защото християнско е равновесието. Виждате, че ви показах в какво се състои християнското при чисто телесното излекуване. Християнското се състои в търсенето на равновесие.

Виждате ли, това исках да изразя в дървената скулптура⁴³, която трябва да се намира в зданието на Гьотеанума. Тук горе се намира Луцифер, луциферичното начало, това е, което се проявява в човека като трескава горещина, температура, фантазия, заспиване; долу е разположено всичко, което иска да се втвърди, ариманичното. Между тях се намира Христос.

Така на човек му се открива това, което трябва да прави в медицината, в естествената наука, в социологията. Днес достойние на хората стана разбирането на това, по какъв начин в човешката природа присъства ариманическото и луциферическото.

Но среща ли това разбиране сред хората? Веднъж в Базел

и след това извън него гостува един много знаменит пастор, наричаше се Фронмайер⁴⁴ и беше много знаменит. Той даже не си направи труда да погледне тази скулптура, но от някой друг, който възможно е също да не я е виждал, макар и да я е описал, Фронмайер прочел, че тук е създадена скулптура: отгоре луциферическа, отдолу ариманическа, а в средата Христос. Въобще тук са разположени една над друга три фигури, – те даже са повече, – Ариман е повторен два пъти и Луцифер също два пъти. Обаче Фронмайер не е знаел точно за това и написал: Щайнер прави в Дорнах нещо съвсем ужасно – фигура на Христос, която отгоре има луциферически черти, а отдолу – животински белези.

Фигурата на Христос няма никакви луциферически черти, това е изцяло и напълно човешка глава. Но Фронмайер всичко объркал. Той повярвал, че фигурата на Христос отгоре има луциферически черти, а долу – животински признаци. Но фигурата на Христос долу въобще не е готова, това е още неодялана дървесна заготовка! Ето как описва фактите този стремящ се към истината християнски пастор и целият свят му приглася; разбира се, това е истината, защото това го пише пастор! Трудно е нещо да се докаже, ако хората не вникват, не искат да го разберат. Те отиват при пастора, вярвайки на това, което пасторът ще каже. Но в дадения случай ние имаме работа с клевета; много жалко е, че не могат да измислят нещо по-добро.

Тези хора имат удивителни възгледи. И така, пастор Фронмайер е описал всичко това. Когато той писа това, в Гьотеанума още беше доктор Боос⁴⁵. Знаете, че доктор Боос имаше навика да размахва пръчка. Всеки изразява чувствата си по своему: един размахва и чука с пръчка, друг – с метла. Метлата е по-мека, тя е по-луциферична, а пръчката, тоягата – по-ариманична. Въпросът беше в това, кое да се използва, с какво следва да се удари. С други думи, господин Боос каза на Фронмайер истината⁴⁶, но тази истина беше като удар с тояга. – Но кой получи писмо от Фронмайер? Аз! Аз получих

от доктор Фронмайер дълго писмо⁴⁷. Аз съм бил длъжен да убедя господин Боос, да не бъде толкова невежлив с доктор Фронмайер.

Представете си само, що за принципи имат тези хора. Невъзможно е да се разбере, що за принципи са това. Първо клеветят – както вече ви казах, – а след това се обръщат към оклеветения, да озапти този, който е разобличил тази клевета!

Трудности се появяват, защото на обществеността, на възможната буржоазна публика съвсем не ѝ импонира сама да се ориентира в такива въпроси; тя смята за правилно мнението на официално назначеното лице. Поради това нашата цивилизация е крайно лекомислена и вулгарна по отношение на тези въпроси.

Става дума за това, че съвременният начин на мислене влезе в такова русло, че е ясно: всички тези разговори за християнство нищо не представляват, необходимо е нещо по-конкретно. И така, следва да се знае, че и медицината може да бъде християнска, ако човек знае например следното. Да допуснем, че някой открива съвсем точно, че човек, който още като дете редовно е ядял захар, хваща рак на черния дроб⁴⁸ – това е ариманическо израждане на черния дроб, – и тук трябва да се знае, че като противодействие следва да се приложи нещо луциферическо. Както човек различава топло от студено, така трябва да различава луциферическото и ариманическото. Ако на човек са му вкочанявали ръцете и краката, значи той е ариманизиран. Ако ние го обгърнем в топлина, в топъл шал, в палто, това е луциферическо и то противодейства (на вкочаняването). И така, във всички области, при всякакви обстоятелства трябва да се знае как да се постъпи с човека. Тогава медицината ще бъде християнска.

По същия начин трябва да се християнизира педагогиката и училището. Това значи да се възпитава така, че децата от ранна възраст да не се превръщат в старчета. Обучението в училище трябва да се започва с такива предмети, които са най-близки на децата, по отношение на което те са запазили

интереса си.

Виждате, че при такава постановка на нещата изразите «ариманическо», «луциферическо», «християнско» не представляват нищо суеверно, а са напълно научни.

Как става историческото развитие? Било е време, започвайки от най-древното християнство до XII, XIII, даже до XIV столетие, когато на християните се е забранявало да четат Библията. Не се е разрешавало да се чете Новият Завет. Това имали право да правят само свещениците. Простите вярващи не смеели да четат Библията. Защо? Защото духовенството знаело, че Библията трябва да се чете правилно. Библията се е появила по времето, когато хората не са мислели така, както мислят днес; по това време хората мислели образно. И така, Библията е трябвало да се чете правилно. Ако хора без правилна подготовка биха почнали да четат Библията, те биха направили извод, че в Библията четирите Евангелия – Евангелието от Матей, Евангелието от Марко, Евангелието от Лука и Евангелието от Йоан – си противоречат едно на друго. Защо те си противоречат? Господа, трябва правилно да се разбира това. На човек от IV или V век не би му дошло на ум да разглежда такива противоречия. (Имат се предвид читатели-християни, тъй като философите-езичници, неоплатоници и др., например Целс в трети или Юлиан в четвърти век знаели и са писали за такива противоречия. При това те са се ръководели от античната рационална логика, изработена още от Платон, Аристотел, Филон Александрийски и др., докато християнската догматика, формирала се в периода на първите Вселенски Събори, е носила понякога ирационален характер. – Бел. пр.) Разбира се, Евангелията си противоречат едно на друго.

Представете си, че фотографирам господин Бурле в анфас и ви покажа негова снимка. Вие ще познаете на снимката, че това е господин Бурле. Ще се появи още един фотограф и ще го снима отстрани, така че да се вижда профилът. Аз ще ви покажа тази снимка и всички вие ще почнете да казвате: «Не, това не е господин Бурле, той изглежда съвсем различно,

трябва да се гледа в анфас, а тук нещо не е както трябва. Това, което ми показваш, сниманото отстрани, това не е господин Бурле!» – Всъщност това е същият този господин Бурле, само че от две различни страни! Ако бях го снимал отзад, вие бихте казали: «Обаче къде му е носа, тук има само коса!» Но именно така изглежда той от различни страни!

Ако ние «фотографираме» от различни страни духовните процеси, и те ще изглеждат различно. Трябва непременно да се знае, че Евангелията са написани от четири различни гледни точки. Затова те даже трябва да си противоречат едно на друго, както фотографиите на господин Бурле, снимани в анфас, профил и отзад, се различават помежду си.

Но ето че дошло време, когато хората казали: няма защо да се готвим, за да четем Евангелията. Ние днес въобще нищо не правим, за да се подготвим както трябва. Вярно, че се подготвяме в училището, където ни дресират, но освобождавайки се от тази дресировка на четиринадесет, петнадесет години, ние вече не се готвим за нищо, ние и така трябва всичко да разбираме. Е, това е напълно нормален възглед днес.

Но не води ли това дотам, че хората да казват: ето там е Гьотеанумът, но в него не се учат деца, а стари плешиви чичковци, които все още искат да се научат на нещо. Но ако в училището ходят не деца, а някакви старчета, това е просто лудница! Виждате ли, те говорят така, защото не могат да си представят, че хората все още искат да се научат на нещо.

Така стоят нещата днес. Трябва да ни бъде ясно: за да четем нещо такова, като Евангелията, трябва отначало да се подготвим по съответния начин, защото те трябва да се разбират образно. Ако днес някой поиска да чете китайски текстове, отначало ще му се наложи да изучи йероглифите. Ако днес искаме Евангелията да се приемат така, както са написани, те биха били непонятни, биха изглеждали като безсмислица, също както китайската грамота изглежда като къпинак на този, който не може да се ориентира в нея. Ако тези неща срещнат правилно разбиране, се идва до извода, че всичко в християнство-

то се свежда до едно: трябва да се научиш винаги да удържаш равновесието между ариманическото и луциферическото, за да не взема едното превес над другото.

За това антропософията без притеснение говори за християнското именно в този смисъл. Тя подчертава, че християнското съвсем не е това, в устата да е постоянно името на Христос. Хората упрекват антропософията, че тя толкова малко говори за Христос. Винаги в такива случаи отговарям: антропософията говори малко за Христос, защото тя знае десетте заповеди. А вие говорите за Христос толкова много, защото не знаете заповедта: не споменавай напразно името Господне.

Днес в проповедите християнските пастори непрестанно изговарят името на Христос. Обаче Него можеш да го изговаряш само когато правилно разбираш какво означава то! В този смисъл антропософията се държи различно: тя иска да бъде наистина християнска, без лъжливо лицемерие. Тя иска да стои на научно равнище, тя действително се стреми да излезе на научно ниво. От тази гледна точка тя разглежда събитието, поставено между древните времена, които са имали луциферичен характер, и новите времена, които носят ариманичен характер; тя разглежда събитията в Палестина като решаващи, като задаващи тона на цялата мирова история.

Само правилно разбирайки това, което тогава е станало на Земята, бих казал, ще се освестим. Човечество сега се намира сякаш не на себе си с цялата своя чисто външна наука. Разговорът ни за това ще продължим в сряда в девет часа. Ето такъв отговор ми се искаше да ви дам на поставения въпрос. Предполагам, че всичко това може да се разбере.

ТРИНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 9 май 1923 г.

Автор на въпроса: Може ли да чуем нещо по-конкретно за личността на Исус Христос?

Доктор Щайнер: Както виждате, господа, въпросът е поставен своевременно и ние ще го обсъдим днес. Отрано ще ви предупредя, че лекцията ми ще бъде напълно понятна само за тези, които достатъчно дълго време са идвали тук, докато господата, които днес за пръв път идват, няма да могат веднага да се ориентират в това, което обсъждаме.

И така, ще обсъждаме предложения ми въпрос – за личността на Христос Исус, който е живял до тридесет и три години и след това е умрял.

Въпрос, предложен писмено: «На третия ден той възкръсна от гроба. Как е станало това и откъде тази личност е имала такава сила и мощ? Бихте ли били така любезен да ни разкажете за Неговото Възнесение на четиридесетия ден?»

Времето е подходящо (лекцията се е състояла един ден преди Възнесение – бел. пр.) и аз ще говоря как това е станало в действителност, тъй като другите въпроси ние вече сме ги обсъждали преди; обаче, както беше казано, това ще бъде напълно понятно само за тези, които са тук отдавна. Другите също ще разберат същината на нещата, ако се събирате по-често.

Виждате ли, работата е стояла така, че всички сведения, свързани с личността и съдбата на Исус Христос, на първо време след случилото се, оставали в пълна неизвестност. Не трябва да се приемат тези неща така, както изглеждат сега, защото днес те се усещат по такъв начин, все едно събитията в Палестина мигновено са придобили известност по целия свят. Това не е така. Работата е в това, че по времето, когато се е извършвала съдбата на Христос Исус, Римската империя е била

много обширна, така че Палестина също е влизала в състава на тази мощна Римска империя.

Знаете, че Римската империя ни остави в качеството му на доста съмнително наследство така нареченото римско право. Може би знаете, че студентите от университетите в курса по право много дълго трябва да изучават това така наречено римско право. Това римско право са го измислили по времето, когато обществените отношения са били съвсем различни, така че за нашето време това римско право съвсем не подхожда. Обаче и досега за право въобще се говори, ориентирайки се по римското право.

Ето какво наследство ни е оставил романизмът. Ние сме получили от него и други неща, обаче оставеното ни в наследство римско право се набива на очи на първо място.

Римското господство е било разпространено много широко. Искане ми се накратко да ви дам представа, колко широко се е разпространявало това господство на Рим. Представете си Южна Европа: тук се намира Испания (изобразява го на рисунка), тук ние имаме след това Италия, след това идва Гърция, тук – Черно море. После идват множество малки острови. Тук се простира Мала Азия, а тук, по-нататък, примерно в този район, който искам да отбележа със зацриховка – малката страна Палестина с Йерусалим, Назарет и т.н.

Над всички тези страни се е разпространявало владичеството на Рим. Римляните установили своята власт над всички тези страни. И така, римското господство се простирало много широко! Рим се намира примерно тук. Разбира се, в Рим се разигравало всичко, отнасящо се до правителствена дейност и други подобни неща; всичко това ставало много далеч от Палестина. А всичко, което се разигравало тук, в Палестина, било малко известно в Рим. Писателите, писали в Рим в продължение на сто години след събитията, станали с Христос Исус в Палестина, нищо не са писали за това! Едва след изминаването на около сто години в Рим започнали да разбират това, което е станало в Палестина. Но и тогава в Рим не било

казано нищо, освен следното: да, в Палестина е бил разпънат някакъв неизвестен човек. Разпъването тогава означавало примерно същото, каквото по-късно е означавало бесенето. (Има се предвид позорната присъда. – Бел. пр.) Това не правело особено впечатление. Едва после, след изтичане на сто години, когато римското управление започнало да взема все по-тираничен и в същото време все по-пищен характер, докато римляните тънели в разкош, постепенно, малко по малко тук почнало да се разпространява християнството. Едва тогава Рим почнал да обръща внимание на християните. Но в началото в Рим решително не искали да търпят християните. Те били подлагани на много силни гонения и преследвания. Сега трябва да ви кажа защо са преследвали християните в Рим; в противен случай няма да разберете какви възгледи са залегнали в основата на появилия се тогава възглед, че тук, в Палестина, в Йерусалим е умрял Бог. Трябва да си изясните по какъв начин са се появили тогава в света такива възгледи.

Виждате ли, римлянинът в това първо християнско столетие, тоест римлянинът в описваното време – тогава са датирали времето по друг начин, по римския календар, но по нашето летоброене това би било в 1, 10 или 50 година, – на въпроса: кой е бог, би казал: «Август или Тиберий». Ако днес попитате китаеца: кой е бог? – той ще ви посочи китайския император. И така, трябва да си изясните, че по това време за римляните владетелят, върховният управляващ е бил в същото време и бог. Едно от първите неща, които римляните забелязали при християните, в което римляните се убедили, било това, че християните не вярвали, че човек на Земята може да бъде всеобщ бог. Според представите на римляните човекът, заемащ трона, могъщият управник – това е бог, това е нещо висше и следва да му се молим. Съществувала е и ритуална форма на такова поклонение, на молене, въздавано от римляните на техните владетели.

Така е било тогава по цял свят. Тук, на Изток, където в древността също е имало големи държави, Персийското

царство, Асирийското, Вавилонското царство и така нататък, владетелят също е бил считан за бог. «Бог» е означавало не нещо друго, а този, към когото са се обръщали при необходимост. Той е бил най-старшият. Него го разбирали като помощник, като спасител. Всъщност той не винаги е бил помощник, но са го разглеждали именно така.

Обръщане към ви внимание в какъв контекст думата «бог» е позната във вашата реч. Когато кръщават децата, трябва да има хора, изпълняващи ролята на кръстници. Има места – предполагам, че и в Швейцария ги има, – където кръстникът го наричат Gott, Herr Gott – буквално Бог, Господин Бог, докато кръстницата наричат Frau Gottel. Това означава, че те, бидейки кръстници на детето, трябва да му помагат. Бог изпълнява същата тази роля. Бог – това е Този, който е бил всеобщ кръстник на целия свят. Ако искаме да разберем ситуацията, възникнала в предишното време, трябва ретроспективно да се пренесем в това време. И така, Бог е бил сякаш всемирно кръстник. Семействата на Гьоте (Goethe), великият немски поет, също е произлязла от такава дума.

Първото, което чували за християните, било тяхното неверие в това, че човек на Земята може да бъде всеобщ бог. Такова неверие било непонятно за римляните. Що за страшни хора са тези, които не признават императора за бог – това са действително крайно опасни хора. (Християните в Рим са ги наричали атеисти, тоест отричащи боговете. – Бел. пр.) На свой ред християните следвали изречението: «Отдавайте кесаревото кесарю, а Божието – Богу» (Лука, 20,25). И така, по това изказване на Исус виждате, че тук понятията за кесаря и Бога са отделени едно от друго. Бог е нещо невидимо. Бог не е видим за нито един човек, живеещ на Земята. Това твърдели християните. В това е и огромната разлика между християните и римляните. Като следствие, римляните разглеждали християните като най-опасни хора, подриващи държавната власт, защото в храма те не принасяли жертви на императора. Хората трябвало да принасят в храма жертва на императора.

Докато християните принасяли жертви на Бога, който умрял в Палестина, Когото никъде не можеш да видиш. Римляните не можели да разберат това. Ето защо първите християни били принудени да провеждат своите богослужения под земята, да правят подземни жертвоприношения. Тези подземни ходове, изкопани от тях, в които те погребвали починалите и принасяли жертви, се наричали катакомби. В Рим и въобще в Италия под земята са се намирили такива далеч отиващи катакомби, подобни на малки градове. Там първите християни в първите столетия извършвали своите богослужения, своите жертвоприношения. Римляните са имали отгоре големи църкове, наистина огромни църкове. И като главно развлечение в тези църкове служило например това, че те завързвали за колове презираните от тях хора, намазвали ги със смола, запалвали ги и живи ги изгаряли. Това е било зрелището в цирка, както днес е зрелище боят с бикове, коридата. Това било широко разпространено.

Само си представете тази картина. Там горе тези диви римляни в църковете изгарят живи намазани със смола и завързани за колове хора. Това много е веселило римляните. А долу – християните, извършващи своите богослужения в катакомбите. Даже не можете да си представите, господи, колко голяма е била разликата между това, което е ставало под земята, и това, което е ставало над нея. Трябва само както следва да се погледне към това⁴⁹.

Вярно е, че и в средните векове инквизицията е практикувала подобни неща по най-страшен начин. Но всички християни по-късно не постъпвали така ужасно, както постъпвали римляните в периода на разцвета на Империята. Това е истина.

И така, първото, което е можело да бъде чуто в Рим, било: християните не искат да признават видимия бог. Разбира се, ставало все по-известно това, което било свързано с Христос Исус; вече съм ви разказвал нещо за това. Например съм ви обръщал внимание върху това, че са съществували две деца Исус – името Исус в Палестина е било обичайно, както днес у

нас Сеп или Михел, и са го носили много хора. Едното от тези деца Исус умряло много рано; те били, може да се каже, приятели в игрите, били изключително способни, надарени деца.

Виждате ли, известният от Библията разказ за това, как дванадесетгодишният Исус в храма⁵⁰ поучавал учителите, изцяло съответства на истината. Вие, разбира се, не трябва да казвате: ако днес дванадесетгодишно момче дойде в университета, професорската колегия едва ли ще се отнесе към него с голямо уважение. Днешните занятия с начинаещите не могат да се сравняват с това, което е било тогава. Действително не трябва да смятате, че аз представлявам консервативната позиция или даже реакционната; просто трябва да ви разкажа фактите такива, каквито са. Днес ние, от само себе си се разбира, че трябва да пращаме нашите деца на училище. Тук особено надарените деца изучават извънредно много от това, което още не им подхожда. Необходимо е така да се разпределят предметите – което ние и правим във Валдорфското училище, – че те да съответстват на нивото на децата, да им подхождат. Но общо взето на децата им се налага да учат извънредно много от това, което съвсем не им подхожда, не им съответства. С това, което не им подхожда, възрастните се справят по-добре от децата. Но днес, господа, хората съвсем не отделят внимание на това, какво се насажда, какво се натъпква в децата от това, че те се обучават на четене и писане. На този, който слуша с разбиране, децата казват изключително умни неща. Това качество те донасят със себе си от живота в духа, от духовния живот, предшестваш слизането им на Земята. Така едното дете Исус донесло със себе си изключително много. Вследствие от това, че двете деца Исус били другарчета в игрите, те знаели всъщност същото това. Но ето че едното от тях умряло. И Евангелието сега разказва – доколкото на хората там това им е импонирало повече – именно за едното дете Исус. Но по-късно тези Евангелия стават непонятни, те не се разбират. Прочетете днес Евангелието от Матей и Евангелието от Лука; те си противоречат помежду си. Цялото родословие на Исус

в Евангелието от Матей се описва различно от това в Евангелието от Лука. Защо? Да, защото тези родословия се отнасят действително за две различни деца Исус.

Казвал съм ви: наистина в продължение на дълги години, – от духовнонаучна гледна точка – се занимавах с този въпрос и стигнах до следното: става дума за две деца Исус, така че Евангелието от Матей говори за друго дете Исус за разлика от Евангелието от Лука.

Едното от тях умряло на дванадесет години, другото останало. Когато в Евангелието се казва: «Исус напреднал в мъдрост, дух и сили», това се отнася само за едното от тях. Виждате ли, измина немалко време, откакто открих – за което съм ви казвал, – че са съществували две такива деца Исус. Беше неизвестно, има ли някакви исторически свидетелства за съществуването две деца Исус, докато веднъж в Северна Италия ние не срещнахме една картина⁵¹. Тя изобразяваше сцената с Исус в храма, когато той дава наставления на учителите. Забележително е това, че тук присъства второто дете Исус. Тук то си отива. Първото наставлява, а другото, заминаващото – това не е обичайното дете Исус, което е известно! И така, тук присъстват двете деца Исус. Можем да кажем, че в известен смисъл хората още знаели: съществувало е второ дете Исус. То е заминало. Едва след като открих това, можах да науча, че съществува изображение на това второ дете Исус. Следователно виждате, господа, това е било известно в продължение на столетия. Обаче църквата никога не е допускала разпространението на такива неща, макар те да съответстват на истината.

Вече ви казах, в живота на човека се случват събития, когато той, както се казва, достига просветление. Разбира се, хората не могат да оценят правилно това. Обаче може да се говори за такива просветления – а те несъмнено съществуват, – може да се говори за такива просветления и искам да ви приведа един пример. Един член на Обществото ми разказа това вчера. Бих могъл да ви приведа стотици примери, но бих искал да ви разкажа за този скорошен пример. Нали не възразявате,

господин Пфайфер?

Има един известен химик, Кекуле⁵², безупречен учен, истински химик, написал много книги по химия. Две много важни научни постановки са били разработени от Кекуле. Не е необходимо подробно да ви излагам тези постановки; за това ще са ни необходими часове и работата всъщност не е в тях. Двете важни научни химически постановки се отнасят до молекулярния строеж на такива вещества, като например бензола. Постановките, въведени от Кекуле, играят извънредно голяма роля в химията. Който познава химията, знае, че днес навсякъде се говори за теориите на Кекуле.

Какво е преживял самият Кекуле? Кекуле разказва⁵³, че веднъж той бил в Лондон и живеел доста далеч извън града – тогава той още не е бил създателят на теориите, – на него му се налагало през нощта всеки път да пътува с омнибуса към другия край на града. Там живеел негов познат, когото той посещавал вечер, и му се налагало да пътува. Веднъж той се връщал в къщи след като дълго говорил за химия със своя познат, също химик. Той пътувал към дома и седял в омнибуса отгоре, навън. Тук той задрямал и почнал да заспива. И ето, когато той започнал да заспива горе на омнибуса, му се присънило: един атом, втори, трети атом; тук се намират малки атоми, те се удържат от големите (изобразява го на рисунка – рисунката липсва). Той е сънувал веществото, сънувал материята, нейния строеж. Всичко това му се присънило горе на омнибуса. Прибирайки се у дома, той записал всичко това щателно. Това е била първата теория.

Както виждате, тя му се присънила. Тази напълно материалистична теория е била получена от него по вдъхновение.

Втората теория е така наречената теория на бензола. Нея той вече друг път, не в Лондон, а на друго място, задрямвайки, видял насън.

Виждате, господа, химикът-материалист не може да се справи с проблемите с помощта на своя ум, със способностите си да измисля, да изобретява, и ето, насън той получава озаре-

ние, получава просветление относно тези два проблема. Всичко това е било истинско просветление.

Иска ми се да се знае защо се протестира, когато се каже, че Исус – този, който останал – в своята тридесета година станал съвсем друг. Разбира се, Кекуле не станал изведнъж съвсем друг човек, защото неговото просветление е било мизерно. Но в Исус, когато е бил на тридесет години, влязло знание за целия свят. Такова явление в древността е било напълно възможно, даже и днес е възможно нещо подобно. И така, трябва да си представите, че Исус от Назарет, Този, останалият, в тридесетата Си година от живота бил просветлен от това, което наричат Христос. Той (Христос) влязъл в него (Исус), както в Кекуле е влязла теорията за бензола. И вследствие от това Той (Исус) станал съвсем друг Човек. (Читателят не трябва да се смущава от известната вулгарност на такова сравнение, ако отчете, че тези лекции не са се изнасяли пред благочестиви вярващи, а в среда от протестанти и атеисти, много от които, или не признавали Божествеността на Христос Исус, смятайки Го за обикновен човек, или въобще не вярвали, отхвърляйки църковните догми вследствие на тяхната ирационалност. Именно ирационалността на църковната догматика, допълнена с представите на Кант за принципната невъзможност за познаване на духовните явления, обявени за обект изключително на вярата, създали пропаст между наука и религия, създали двойственост между теологичната и научно-философската истина. Такава двойственост разкъсва съзнанието на съвременния човек. Христологията на Щайнер, както и цялата антропософия се стремят да построят мост през тази пропаст. – Бел. пр.) И тогава тези, които разбирали това, почнали да говорят: римляните имат «бог» на трона. Този «бог» на трона, казвали те, е поставен от обикновената земна власт. Такива «богове» на трона обикновено не били просветлени, нямали са просветление, или поне повечето от тях; те са нямали такова, настъпващо в тридесетата година просветление.

Християните казвали: нашият Бог не е поставен от хора-

та, той е поставен от самите всемирни Власти.

Но те е трябвало да казват и нещо друго. Виждате ли, това, което се е говорело навремето за Исус, не е носило още толкова неопределен характер, като това, което аз сега ви съобщавам. Аз трябва бавно и постепенно да правя тези съобщения, защото този въпрос като цяло носи неясен и неопределен характер, нали така? Въпросът преди е бил по-определен и ето по какъв начин. Виждате ли, в днешно време, за да се направи отделният човек умен, в духа на нашето време, съществуват висши учебни заведения. След дълго пребиваване в гимназия или реално училище, където умът се тренира, човек постъпва във висше учебно заведение. Тук неговият ум, неговият разсъдък окончателно се шлифоват. Обаче вие в никакъв случай няма да откриете, че випускниците на университета стават там други хора; не, тяхното обучение носи чисто външен характер.

Това във всеки случай е било съвсем различно в древността. В древността не са съществували университети, театри и училища наред с църквата, а всичко е било обединено в едно цяло, което се наричало Мистерии. Там по онова време хората получавали образование. И най-важното от всичко, което хората изучавали в Мистерииите, било така нареченото знание за Слънцето.

При обсъждане на естественонаучни теми винаги съм ви казвал какво влияние оказва Слънцето върху всичко ставащо на Земята. Растенията растат не само защото ги тласка почвата, а и защото навън ги води Слънцето. Във всички нас слънчевата сила присъства наред със земната сила. Обръщам ви внимание, че тази слънчева сила е не само мъртва, но и жива, изпълнена с мъдрост сила. Привеждал съм ви множество примери. Можете да видите, че ставащото сред животните е разумно, изпълнено с мъдрост, разсъдък и интелект. Гледайки Слънцето, учените си представят, че това е газово кълбо. Да, господа, това е толкова умно, както ако ние всички (попаднем в такава ситуация) – това е невъзможно, но да допуснем, че

ни се удаде това, което Жул Верн е описал, – ако седнем в огромен самолет и кацнем на Луната да си търсим работа, а аз почна да ви говоря: ето, господа, там долу, както виждате, се намира Земята. Земята е такова тяло, на което нищо няма. Вие няма да ми повярвате, защото сте долетели заедно с мен. Вие знаете, че на Земята все пак има хора. Хора, притежаващи душа, се намират на Земята.

Но съвременният учен разсъждава за Слънцето примерно така. Седейки на Земята, той гледа Слънцето и казва: там горе няма нищо, само нагорещен газ. Но това са просто глупости. Слънцето е населено, е, не с хора, които можеш да видиш с очи, но въпреки това то е заселено.

Това знание за Слънцето е било главното, което се съобщавало на учениците в древните Мистерии. Затова те се наричали ученици на Слънцето. Казвали така: горе на Слънцето се намират сили, силите на пролетта, слънчеви сили; именно благодарение на тях всичко на Земята расте. Този, който в дълбока древност е изучавал тайните на Слънцето, се наричал слънчев ученик, ученик на Слънцето, а по-късно, когато обучението му завършвало, той се наричал слънчев майстор. Това, което внезапно познал на тридесетата година от живота Исус от Назарет, е било тази слънчева Премъдрост. Този слънчева Премъдрост слязла върху него. Вероятно сте виждали, че растението, намирайки се върху Земята, отлично се разделнява, набира сила, но долу, под земята, намирайки се в мазето, то е съвсем бледо и безсилно. Силата на Слънцето не стига до него. Тази сила на Слънцето в мистичен, в духовен смисъл влязла в Исус. И тези, които разбирали това, казали; сега в Исус влезе Христос.

Виждате ли, в този момент станало забележително събитие. Юдеите, които живеели основно тук, в Палестина, (изобразява го на рисунка – рисунката липсва), отдавна слушали от своите пророци: някога трябва да стане някакво събитие; Земята може да получи наставление непосредствено от мировото пространство, от Космоса. Обаче – можете да бъдете уве-

рени в това – ако в наше време някой беше написал драмата «Вилхелм Тел», както я е написал Фр. Шилер, и драмата беше поставена в театъра, хората биха казали така: що за глупости, това за нищо не става. – Постановката нямаше да получи признание. В началото «Вилхелм Тел» е била оценена само от двама познати на Шилер; но след това признанието ставало все по-широко. В нашето общество става така, че болшинството хора винаги са готови да бъдат водени за носа. Така станало и с евреите: когато всичко станало, понеже слънчевото знание изхождало вече не от Мистериите, а от един човек, който притежавал това знание, евреите казали: само той свидетелства, че всичко казано от него е истина! – Вие знаете какво правят с тези хора, които казват истина, още неизвестна на другите. Това, което възвестявал Исус от Назарет, в Когото сега обитавал Христос, било велика истина и мъдрост. И ето че Го разпънали. И той действително преминал през смърт, действително умрял.

Сега преминавам непосредствено към въпроса, който ми беше поставен. Виждате ли, господа, съвременните просветени теолози в по-голямата си част проявяват даже повече злост от непросветените. Непросветените теолози казват: Христос бил положен в гроба и след три дни възкръснал в плът и кръв, такъв, какъвто е бил. Просветените хора, разбира се, възразяват: ние не вярваме в това, защото никой не се изправя от гроба. Обаче аз бих могъл да кажа, че с това непросветените теолози изказват известно изповедание. То може и да е спорно, но въпреки това е изповедание.

Какво казват просветените теолози? Виждате ли, един от най-просветените, известни и споменавани теолози е Харнак⁵⁴. Какво казва той за Възкресението? Виждате ли, Харнак казва: не може да се научи какво се е случило на третия ден в Гетсиманската градина, където е била гробницата. Ето как говори този просветен теолог: «Не можем да узнаем какво се е случило на третия ден в Гетсиманската градина. Но много хора постепенно повярвали, че там е възкръснал Христос. И

щом вече се е установило такова пасхално вярване, ние смятаме, че трябва да се придържаме към него».

Виждате ли, веднъж, доста отдавна аз поставих този въпрос в Берлинската асоциация «Джордано Бруно». Председател беше един учен. Той смяташе себе си за доста компетентен по дадения въпрос и заяви: Харнак не може да твърди нищо подобно, защото такова твърдение би било равносилно, че следва да се вярва не в това, което действително е станало, а само в това, в което хората вече са повярвали! Работа би стояла така, както със светия хитон от Трир, където хората също казват: неизвестно е, носил ли е този свят хитон от Трир самият Христос, но понеже мнозина вярват в това, и ние вярваме! Така се изказа протестантът за католическата вяра в светия хитон от Трир. Или друг пример във връзка с костите на свети Антоний. При точно изследване се откри, че това са кости на теленце. В този случай вярващите също не бяха обезпокоени от случилото се и казаха: няма значение какво има там в действителност, главното е в какво вярват хората.

Но работата съвсем не в това, а именно какво точно всъщност е станало! Всъщност Библията по удивителен начин разказва за станалото, само че хората не обръщат внимание как е разказано за това там. В Библията не се съобщава, че е станало това и това, там навсякъде се казва: това и това са видели хората, действително са го видели. Ето за какво се разказва.

Разказва се за това, как жените излезли и какво те са видели край гробницата – какво пък, ако така ви харесва, смятайте го за софистика! Разказва се, че Христос се срещнал с учениците по пътя за Емаус и така нататък; разказва се за това, че Христос са Го виждали.

Спомнете си сега какво аз съм ви казвал: че човек се състои не само от материално веществено тяло, което полагат в гроба, а че има още етерно тяло, астрално тяло и «аз». Това съм ви описвал съвсем точно. Фактически в гроба е било положено физическото тяло на Исус от Назарет. Аз много се потрудох над този въпрос; извънредно важно е това, което се разказва

в Евангелията за земетресението. Имало е такова земетресение. То е образувало голяма пукнатина и тялото е било прието от Земята, така че действително него повече го е нямало тук. Учениците са виждали не това физическо тяло, а етерното, свръхсетивното тяло. Жените и учениците са виждали Христос в етерно тяло, не Исус от Назарет, а Христос, виждали са това, което сега е било преобразеният, вътрешен човек.

Разбира се, можете да си представите какво величествено впечатление е направило ставащото на учениците. Представете си само, ако някой сред вас, с когото много приятелски сте се сродили, бива откъснат от вас и разпънат на Голгота – както днес наричат това място, – а вие оставате вътрешно свързан с разпънатия. Това създава определено разположение на духа, определено настроение. Именно това настроение е позволило на учениците ясновидски да съзерцават ставащото. Те даже по-често, отколкото се съобщава в Евангелията, действително са виждали Христос в първите дни. Но това е бил свръхсетивният Христос.

Виждате ли, четейки Посланията на апостол Павел, вие четете за широко известното явяване в Дамаск, което е преживял Павел. Близо до Дамаск той изпитал своего рода сънно състояние, при което му се явил Христос. Обърнете внимание как разказва за това апостол Павел. Той е казал: мен не могат да ме лишат от вярата в Христос, защото аз, както и другите апостоли, съм виждал Христос.

И така, Павел не казва, че другите апостоли са виждали Христос във физическо тяло, иначе той би трябвало да твърди, че той също е виждал Христос във физическо тяло. Той решително твърди, че е виждал Христос в облаците, тоест свръхсетивния Христос; говорейки, че той и другите апостоли са виждали Христос, той показва, че и другите апостоли, както и той, са виждали Христос именно в свръхсетивно тяло. Според мнението на някои на това противоречи фактът, че Тома Неверни е трябвало да сложи пръст в раните. Но с това се засвидетелства само следното: преживяването на присъствието

на Христос е било толкова велико, че даже Тома е могъл да повярва, че се е докоснал до Него. И така, всичко това се отнася до свръхсетивния Христос.

Учениците и особено апостолите приемали тези следи от рани много присърце, нали така? Картината би била по-малко впечатляваща, ако не се разказваше за това, че следите от рани е можело да се пипнат. Защо именно следи от рани? Защо ръцете не се полагали на лицето или на нещо друго? В този случай той (Тома) също би усетил нещо. Той вкарва своите пръсти в следите от рани, защото следите от рани правят особено впечатление: в дадения случай в ученика на Христос фактически се е проявила по-висока степен на ясновиждане, на съзерцание.

Така че може да се каже: в течение на четиридесет дни, един след друг учениците се убеждавали: Христос е още тук.

След това оттук възникнало християнското учение – то е изначалното християнско учение, към което се присъединило това, за което ви разказах миналия понеделник, – и така, оттук след това възникнало следното християнско учение: когато Христос бил погребан, в гробницата се намирал само трупът, който изчезнал. Със Самият Себе Си Христос ни изяви безсмъртното начало; бидейки облечен в Своето безсмъртно начало, той странства в течение на четиридесет дни. Ние Го видяхме. А на Павел Той се яви доста по-късно. Той винаги пребивава тук.

И днес ние също можем да кажем: Той винаги присъства тук. Обаче учениците, понеже силата на виждане в тях изчезнала, след изминаването на четиридесет дни вече не са Го виждали. Тогава те казали: сега Той ни напусна; (извърши се) Възнесението. Това събитие хвърлило учениците в много дълбока печал. Десетте дни, за които става дума по-нататък, тези десет дни проникнали дълбоко в сърцето на учениците и апостолите; по това време те с вътрешна сила обмисляли всичко, което Христос им говорил преди. Тези десет дни им били достатъчни, за да си кажат: ние самите също можем да знаем

всичко това; тази Премъдрост – както казвали те, намирайки се под силното впечатление, – тази Премъдрост сама се разполага в нас. Сега, след изминаване на десет дни, те чувствали силата да учат тази Премъдрост. Огнените езици – те в образна форма показват това (наличието на Премъдростта) – слезли върху тях. Това е Троицата, идеята за деня на Троицата – тези огнени езици. Благодарение на тази велика печал, по време на която те все още обмисляли това, че повече никога няма да видят Христос, те така се вгълбили в себе си, че сами получили способността да обучават.

Прекрасен е разказът за това, че те започнали сега да «говорят различни езици». Обаче е необходимо макар и малко да си изясним за какво е ставало дума в древността, какво се е имало предвид. Вие съвсем не трябва да мислите, че тук се твърди, че апостолите са започнали да говорят на китайски, японски или даже на немски; не, по смисъла си такъв израз в древността е означавал, че сега те – благодарение на размишленията през десетте дена след Възнесение до Петдесетница – са станали толерантни. За тях не съществували повече разлики между религиите и те възвествявали религия за всички хора, общочовешка религия.

Ето в какво се състои прекрасната идея на Петдесетницата: религия за всички хора, общочовешка религия. Виждате ли, на хората в най-голяма степен им вреди религиозният фанатизъм, изключителността, обособеността в религията, вреди това, което е и християнството, и будизмът, и юдаизмът и всичко, което е възможно. Защо религиите са толкова много? Тази множественост на религиите е основана на това, че тези религии носят земен характер, те са наистина земни религии.

Какво имам предвид, казвайки: земни религии? Да се върнем например в това време – сега тече 1923 г., – за което съм ви разказвал, когато на Земята е живял Христос Исус, тоест в Поврата на времената, в началото на ерата. Сега да се върнем още по-далеч, да кажем, 3500 г. преди Христос Исус, в тази древна епоха. Тогава тук долу, в Египет, е имало хора, които

около 3000, 3500 години преди Христос говорели за своя бог, макар и с други думи. Те го наричали Ра. Говорели за своя бог, като казвали така: бог се намира например в град Тива; в Тива има типичен храм, изграден особено изкусно и приличащ на гробница. Там живее бог. Това е била най-древната форма на почитане на бога, намиращ се на определено място.

Но, господа, ако някой живее там, където ние днес живеем, той по скоро не би казал: бог се намира в Тива. Защото в древността до това място не само не е можело да се добереш, но за него въобще нищо не се е знаело. Нищо не се знаело за Тива. И така, тези, които се намирали тук, в Египет, където тече Нил, казвали: бог живее в Тива. А тези, които се намирали тук, в нашия регион, също са имали такива местни богове. Така например имало е местно божество в днешен Елзас или в Мюнстер. И така, хората почитали бога на някакво определено място. Това и била причината за появата на различните религии; религията от Тива, мюнстерската религия, елзаската религия. Така са се обособявали религиите.

По-късно, когато миграцията на хората по Земята се увеличила, те вече не можели да свързват бога с някакво определено място, тъй като това би встъпило в противоречие с начина им на живот. Те водели номадски начин на живот: затова идентифицирали бога вече не с мястото, а с човека, който изпълнявал ролята на техен вожд. Така постепенно божественото достойнство преминало върху царя и първенците. Така за народа вождът станал цар. Появили се много такива вождове.

Както виждате, в Рим още се запазва нещо от такава религия, в която римляните почитали своя император като бог.

Но какво е било християнството? Християнството не е говорило за всичко горепосочено. С това, което следва да се почита, тоест с божественото, не се явяват свързани нито място на Земята, нито човек. Божественото се отъждествява със слънчевата сила, с жизнената сила на Слънцето, която Христос приел в Себе Си. Слънцето носи общочовешки характер. Нито един човек в Европа, на когото Слънцето е нагряло teme-

то, няма да каже, че това е друго Слънце, а не това, което грее в Египет, или в Китай, или в Австралия. Който действително признава, че Христовата сила изхожда от Слънцето, той трябва да признае и общочовешкия характер на такава религия.

Християнството било обща религия за всички хора, даже ако те не винаги разбирали това. На учениците в достатъчна степен било разкрито, било им изявено това, че християнството е слънчева религия. Това е изразено в образната форма, че учениците можели да говорят на всички езици. Те донесли примиряваща, толерантна религия за всички хора. В това се състои идеята на Петдесетницата. Но както знаете, тази идея на Петдесетницата и до днес остава невъпълтена. Тя трябва да бъде въплътена. Трябва да бъде ясно, че донесеното от Христос на Земята не е учение, а практика.

Когато днес европейските мисионери отиват при индусите или китайците, те изискват от тях да повярват в това, което се казва за Христос в Рим. Но нито индусите, нито китайците могат да го направят, защото всичко това е възникнало в европейските условия. Така не могат да се привлекат хората. Но ако им се каже така, както днес аз ви го казах, това би могло да бъде разбрано по цялата Земя. Защото идеята на Петдесетницата е актуална за всички хора.

Опитах се да ви изложа идеята за Възнесението – така както следва да се разбира – и идеята за Петдесетницата; именно това искаше да научи господинът, задал въпроса. Въпросът беше много удачен, защото днес е ден преди Възнесение и след десет дни ще настъпи Петдесетница. Много се радвам, че можахме да говорим за това.

Сега трябва да заминавам за Норвегия. След това ще ви съобщя кога ще бъде следващата лекция. Довиждане!

БЕЛЕЖКИ

Основа на текста: Лекциите са били стенографирани и след това разшифровани от професионалната стенографка Елена Финк (1883-1960). На 2 август 1980 г. е бил осъществен нов, пълен превод на първоначалната стенограма.

1. *Може би сте чели как неотдавна в Базел беше изнесен доклад на тема за произхода на живота на Земята*: съобщение за такъв доклад засега не е намерено.

2. *Вече съм ви говорил как всичко това е изглеждало на Земята*: виж лекции от 20, 23, 27 и 30 септември 1922 г. в цикъла «Познание за съществуването на човека в тяло, душа и дух. За ранните състояния на Земята» (10 лекции, Дорнах, 1922 г.) библ. №347.

3. *точката на пролетното равноденствие*: за преместването на точката на пролетното равноденствие в течение на Платоновата година виж Йоахим Шулц, «Ритми на звездите», Дорнах, 1977 г.

4. *Можем с успех да използваме такъв варовик*: може да се посочи «хранителният варовик» (в днешно време «градивен варовик», препарат на фирмата «Веледа», изготвен по данни на Р. Щайнер.) Виж също изказването на Р. Щайнер на Педагогическата конференция от 14 февруари 1923 г. в изданието «Конференция с педагозите от Свободното Валдорфско училище в Щутгарт, 1919 до 1924 г.» втори том, библ. №300.

5. *Вирхов, Рудолф*: 1821-1902.

6. *това, което казах за сифилиса*: виж лекцията от 10 февруари 1923 г. В «За здравето и болестта. Основи на духовнонаучната теория за сетивното възприятие», 18 лекции, Дорнах, 1922-1923, библ. №348.

7. *бих искал допълнително да кажем нещо за цветовете и за боите*: за връзката на червеното и синьото с кръвта и нервите в цветотерапията Р. Щайнер е посочил още в курса за лекари (лекция 5, април 1920 г.) Виж «Духовната наука и медицината», Дорнах, 1920, библ. №312.

8. *Нютон Исак*: 1643-1727, английски физик, математик и астроном. Виж «Разобличаване на теориите на Нютон» в «Естественонаучните трудове на Гьоте» с въведение, бележки под линия и коментари от Р. Щайнер в «Нем-

ска национална литература» на Кюршнер, 1883-1897 г., 3 том (Приложение към оптиката; Учение за цвета 1), библ. №1.

9. *Ако за получаване на боята използвам растения:* за изрисуването на двата купола на първия Гьотеанум в собствената лаборатория били създадени растителни бои по указания на Р. Щайнер. В Научноизследователския институт «Антеа», разработващ методика за производство на растителни бои по Р. Щайнер, в тридесетте години са били разработени и произведени 16 бои и оцветители. Производството на растителни бои отново се организира в «Предприятието за производство на растителни бои при Гьотеанума».

10. *съдебния съветник Бютнер:* Християн Вилхелм Бютнер, естествоизпитател, лингвист, професор в Гьотинген, съдебен съветник в Йена, заел на Гьоте своите оптически инструменти. Гьоте разказва тази история в главата «Убеждения на автора» в книгата «Материали към историята на учението за цвета» (18 век), том 4, раздел 2, «Естественонаучни трудове на Гьоте», изд. «Национална литература» Кюршнер.

11. *Обаче има известни разлики между учението за цветовете според Нютон и учението за цветовете според Гьоте:* Необходимо е да приемем за сведение, че дадените материали за дъгата носят ескизен характер, дадени са само като намек, освен това стенограмата съдържа пропуски. В издаденото под редакцията на Р. Щайнер в кюршнеровската «Немска национална литература» 1897 г., «Учение за цвета на Гьоте» се съдържа следната забележка на Гьоте по повод на дъгата: «Дъгата е един от случаите на рефракция, може би най-сложното от всичките ѝ проявления». В изданието има следната забележка на Р. Щайнер: «Дъгата е резултат от отделни явления, предизвиквани в дъждовната капка. Светлината трябва да премине през капката, тоест тя трябва да бъде пречупена (рефракция), след това обаче тя – понеже стоим между Слънцето и капката – трябва да се върне назад, следователно да се отрази». Том 5, с. 329.

12. *Нещо интересно стана на последната естественонаучна конференция:* този доклад досега не е намерен.

13. *първата глава на книгата ми «Същност на социалния въпрос»:* «Същност на социалния въпрос в жизнените потребности на съвременността и на бъдещето» 1919, библ. №23.

14. *Данте Алигиери:* 1265-1321.

15. *Коперник, Николай:* 1473-1543.

16. *Лавоазие, Антоан Лоран*: 1743-1794, френски химик.

17. *Дюбоа-Раймонд, Емил*: 1818-1896, неговата така наречена «Реч за незнанието», Ignorabimus-Rede е озаглавена: «За границите на познание на природата. Доклад, прочетен на две общи заседания на 45 конференция на германските естествоизпитатели и лекари в Лайпциг, 14 април 1872г.»

18. *армия от научни защитници на Хохенцолерните*: буквално: «Берлинският университет, срещу който е разположен дворецът на краля, е духовен телохранител на дома Хохенцолерн» (Дюбоа-Реймон в своята академична реч от 3 август 1870 г.).

19. *има известна църковна догма*: учението за предварителното съществуване било отхвърлено на Константинополския събор в 543 г., осъдил последователите на Ориген и на Брагския събор в 561 г., осъдил присцилианите. Развиваното от Ориген (ок.185-254 г. след Р. Х.) учение за предсъществуването на душата органически е съчетавало мненията на първите християни, неоплатониците и гностиците; авторитетът на Ориген бил дълго време високо почитан в древната църква, на него се позовавали такива известни отци като Атанасий Велики, Григорий Богослов и др. Присцилианите са последователи на Авиланския епископ Присцилиан, който се придържал към учението на гностика Василида и бил осъден при управлението на Теодосий Велики и заедно с 4 привърженици обезглавен в Трир в 385 г. Сектата на присцилианите е съществувала до 600 г.

20. *Веднъж беседвах с един знаменит астроном*: вероятно тук става дума за разговор с астронома Вилхелм Фьорстер, 1832-1921.

21. *«Аз съм атеист и това е толкова вярно, както и това, че има Господ Бог на небето»*: този израз Р. Щайнер приписва на Анценгрубер (виж т. 205).

22. *последното изречение от една книга*: книгата засега не е намерена.

23. *«Как се постигат познания за висшите светове?»*: 1904-1905, библ. №10.

24. *Жан Пол... е казал*: в «Левана или учение за възпитанието». Предговор към първото издание от 2 май 1806 г. «Първи том на този труд е посветен на подробно разглеждане на ранното детство, докато вторият и третият – на периода на съзряването. В първи том предмет на разглеждане са първите три години живот, в течение на които се развива речта, представляваща

врата на душата». По-нататък в шести раздел, четвърта глава, параграф 122: «Няма да ви се удаде веднага «след сеитбата» да пожънете плодовете на правилното възпитание в течение на първите три години от живота (подобно на първите три курса във висшето училище)... но след няколко години посятото богатство стократно ще ви възнагради.»

25. *«Въведение в тайната наука»*: 1910 г. библи. №13.

26. *под стъкления похлупак*: в Австрия в обичайния език стъкленият похлупак го наричат стъклена камбана (съд във форма на камбана).

27. *bronхите и bronхиолите*: допълнение на (немския) издател.

28. *Рабиндранат Тагор*: 1861-1941, индийски (бенгалски) поет и учител на мъдростта; книгата му «Спомените за моя живот» се е появила по това време в немски превод.

29. *Лесинг, Готхолд Ефраим*: 1729-1781.

30. *Франц Меринг*: 1846-1919 «Легендата за Лесинг. Спасение», Щутгарт 1893 г.

31. *Уилям Крукс*: 1832-1919, английски физик и химик.

32. *кокаин*: алкалоид от храста кока (*Erythroxylon coca*), растящ в Боливия и Перу.

33. *Погледнете тези изрезки от вестници*: засега не са намерени.

34. *брошура на някой си доктор Хауер*: Й. В. Хауер «Възникване и същност на антропософията», Щутгарт 1922 г.

35. *«венерина мухоловка» (Dionaea muscipula)*: сем. Росянкови, принадлежи към насекомоядните растения, растящи в пущинаците на топлата зона на Северна Америка. Виж: Ч. Дарвин, «Насекомоядни растения». Прев. Карис. Събрани съчинения т. 8, Щутгарт 1876 г.

36. *Платон*: 427-347 пр. Р.Х.; мястото за Солон (ок. 640-559 пр. Р. Х.), атински законодател, се намира в диалога «Тимей», «Диалози на Платон».

37. *римски император Юлиан*: Флавий Клавдий Юлиан, наричан също Юлиан Апостат (Отстъпник), 332-363 сл. Р. Х. Относно учението за трой-

ното Слънце виж също Лондонските лекции от 24 април 1922 г. в цикъла «Слънчевата Мистерия и Мистерииите на смъртта и възкресението», 12 лекции в различни градове, библи. № 211. Индивидуалността на Юлиан е играла изключително голяма роля в духовния живот на човечеството. Според съобщенията на Р. Щайнер – виж том 238 – вечната индивидуалност Юлиан – Херцелайде, майката на историческия Парсифал – монахинята Гросвила, покровителката на школата в Шартр – Тихо де Брахе, великият датски астроном – тази вечна индивидуалност е инспирирала философа Шелинг.

38. *«От баща си имам тялото»*: виж Ксеней 6, 32.

39. *две деца Исус*: Виж Р. Щайнер. «Духовното ръководство на човека и човечеството» 1911, библи. №15.

40. *След това веднъж видяхме една картина в Торино*: виж съобщението на Хели Краузе-Цимер в главата «Групата Спанзоти-Ферари-Джиовинони» и «Картината в Торино» в книгата и «Двете деца Исус в изобразителното изкуство», Щутгарт, 1977 г.

41. *брезови възлища*: Carbo betule, препарат на фармацевтичната фирма «Веледа».

42. *Вземам сок от цвета*: специално преработен сок от пресен цвят на Convallaria maialis, момина сълза.

43. *в дървената скулптура*: скулптурната група от дърво «Представителят на човечеството между Ариман и Луцифер», която в днешно време се намира в Гьотеанума.

44. *пастор Фронмайер*: Д. Л. Йохан Фронмайер, 1850-1921. Посоченото място се намира в «Теософското движение, неговата история, сведения и разсъждения за него», Щутгарт, 1920, с. 107: «В днешно време в Дорнах се издълбава деветметрова статуя на идеалния човек: отгоре с «луциферически черти, отдолу – с животински признаци». (Във второто издание този пасаж е пропуснат) – Фронмайер е взел без проверка тези съвсем неверни данни от статията на патер Хенрих Нидекер-Роса («Християнски народни известия в Базел», 1920, №23, юни с.178), като не посочва изходните данни, сякаш това е негово собствено твърдение, вместо сам да погледне скулптурната група, намираща се близо до Базел. – Виж също лекциите от 16 януари до 6 февруари 1921 г. в «Отговорността на човека за мировото развитие», библи. № 203.

45. *Боос Роман*: 1889-1952, доктор на юридическите науки, социолог, активен представител на антропософията, ръководител на работата по социалното триединство в Швейцария.

46. *господин Боос каза на Фронмайер истината*: Доктор Роман Боос в книгата «Подстрекателството срещу Гьотеанума», Дорнах, 1920, с. 106. Тази книга съдържа откритата лекция на Р. Щайнер от 5 юни 1920: «Истината за антропософията и нейната защита срещу неистината», а също «Представителни сведения за подстрекателството срещу Гьотеанума», Роман Боос (стр. 54-106).

47. *Аз получих от доктор Фронмайер дълго писмо*: от 23 януари 1921 г.

48. *рак на черния дроб*: в случай на рак на черния дроб Р. Щайнер давал указания за изготвяне на препарат от тополов имел (имел, паразитиращ на топола).

49. *Трябва само както следва да се погледне към това*: пет години преди изнасянето на тази лекция Р. Щайнер в лекцията от 9.7.1918г., том 181 пророчески охарактеризирал болшевишкото правителство на Ленин-Троцки: «Нашите съвременници трябва да са в състояние да съдят за такива хора като Ленин и Троцки; нашите съвременници би трябвало да виждат в тях най-големи, най-активни врагове на истинското духовно развитие на човечеството, врагове, каквито не е имало нито в периода на толкова отблъскващия – според описанията – римски цезаризъм, нито по времето на прословутите герои от Ренесанса».

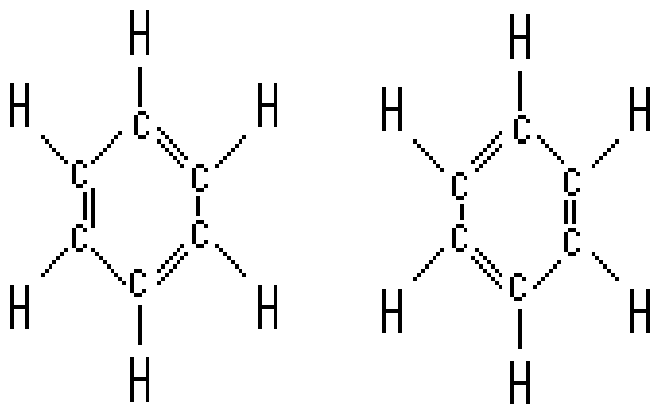
50. *дванадесетгодишният Исус в храма*: Лука, 2, 41,52.

51. *докато веднъж в Северна Италия ние не срещнахме една картина*: картината на Боргоньони в църквата св. Амвросий в Милано.

52. *Кекуле фон Страдониц Фридрих Август*: 1829-1896, немски химик.

53. *Кекуле разказва*: На тържеството по случай шестдесетгодишния си юбилей Август Кекуле разказва за преживявания от своя живот; този разказ е влязъл в съставеното от Густав Шулц «Съобщение за честването на шестдесетгодишния юбилей на Август Кекуле в Германското химическо общество» (Берлин 1890). По това време, извадки от това «Съобщение» предал на Рудолф Щайнер Еренфрид Пфайфер. Двата случая Кекуле описва по следния начин: «По време на моето пребиваване в Лондон дълго време живях в Клафам роуд, близо до Комън. Обаче вечерите често прекар-

вах с приятеля ми Хюго Мюлер в Ислингтън, на противоположния край на гигантския град. Ние говорехме за всякакви неща, но главно за нашата любима химия. В една прекрасна лятна вечер аз се връщах с последния омнибус по опустелите в този час улици, толкова оживени в останалото време. Пътувах както винаги отвън, на покрива на омнибуса. Потънах в сън. Пред очите ми пърхаха атоми. Постоянно ги виждах в движение, тези малки същества, но не ми се удаваше да уловя закономерността на движението им. Днес видях как два малки по много пъти се обединяваха по двойки, как два големи обкръжаваха малките, как още три или даже четири от големите удържаха малките и как всички те кръжаха в хоровод. Видях как големите съставяха редица и едва на края на веригата се добавяха малките. Видях това, което впоследствие описа в своята работа «Молекулярният свят» старият майстор Коп, моят високопочитаем учител и приятел; но аз видях това много преди него. Викът на кондуктора «Клафам роуд!» ме пробуди от съня, но аз използвах част от нощта да нахвърлям на хартия, макар и частично, образите от съня. Така се появи структурната теория. По подобен начин ми се яви и теорията за бензола. По времето на моето пребиваване в Гент, в Белгия, живеях в елегантна ергенска стая на главната улица. Но работното ми помещение се намираше в тясна уличка, където даже през деня нямаше светлина. Това не е беда за химика, който прекарва часовете през деня в лабораторията. Седях там и си водех записки в дневника, но работата не вървеше и умът ми беше зает с друго. Придърпах стола до камината и се унесох в дрямка. И отново пред очите ми запърхаха атоми. Този път по-малки групи скромно се държаха настрана, на заден план. Духовното ми зрение, обострено благодарение на честите видения от подобен род, различаваше сега картини на разнообразни структури. Дългите редове се уплътняват и обединяват; всичко е в движение и змиеобразно се върти. Гледайте, какво е това? Една змия хваща собствената си опашка, а цялата картина насмешливо се върти пред очите ми. Мълниеносно се пробудих; този път също посветих остатъка от вечерта, за да разработя хипотезата» Бензолът е един от най-важните въглеводороди, формулата му е C_6H_6 . Това е летлива течност с точка на топене $5,5\text{ }^\circ\text{C}$ и на кипене $80,1\text{ }^\circ\text{C}$. Бензолът и другите аналогични по структура въглеводороди се наричат ароматни въглеводороди. В продължение на дълги години е имало дискусия за строенето на бензола. В 1862 г. Кекуле изказал предположението, че шест атома въглерод образуват в пространството правилен шестоъгълник – бензолен пръстен, – а съединените с тях шест атома водород образуват шестоъгълник с по-голям размер. Кекуле изказал мисълта, че бензолният пръстен трябва да има три единични и три двойни редуващи се връзки, защото в този случай всеки атом въглерод ще се намира в нормално четиривалентно състояние. Тази структура, дадена по-долу, се нарича структура на Кекуле.

54. Харнак, Адолф фон: 1851-1930, евангелски теолог, от 1888 г. професор в Берлин. Текстът за Възкресението се намира в книгата му «Същност на християнството. Шестнадесет лекции пред учещите се от всички факултети на зимния семестър 1899-1900г. в Берлинския университет», изд. Лайпциг 1901 с. 102, лекция 9.

РУДОЛФ ЩАЙНЕР ЖИВОТ И ТВОРЧЕСТВО

- 1861 г. Роден на 27 февруари в Кралевец (тогавашна Австро-Унгария) като син на служител в австрийските железници. Родителите му произхождат от Южна Австрия.
- 1872 г. Гимназия до 1879 г. във Винер Нойшат.
- 1879 г. Обучение във Виенския технически университет: математика и естествознание, литература, философия, история. Основно запознаване с Гьоте.
- 1882 – 1897 г. Издава естественонаучните трудове на Гьоте (5 тома) в «Немска национална литература» на Кюршнер. Самостоятелно издание на уводите – през 1925 г. под заглавие «Въведение в естественонаучните съчинения на Гьоте» (Събр. съч. 1).
- 1884 – 1890 г. Частен учител във Виена.
- 1886 г. Привлечен като сътрудник при издаването на Гьотевите съчинения. «Основни насоки в теорията на познанието върху Гьотевия светоглед, съпоставен с Шилер» (Събр. съч. 2).
- 1888 г. Издава списанието «Немски седмичник». Лекции в Гьотевото общество, Виена: «Гьоте като баща на новата естетика» (Събр. съч. 30).
- 1890 – 1897 г. Ваймар. Сътрудник в Архива на Гьоте и Шилер.
- 1891 г. Докторат по философия в Университета Росток. През 1892 г. излиза разширената дисертация «Истина и наука». Увод към «Философия на свободата» (Събр. съч. 3).
- 1894 г. «Философия на свободата. Основни принципи на един модерен светоглед» (Събр. съч. 4).
- 1895 г. «Фридрих Ницше, борец срещу своето време» (Събр. съч. 5).
- 1897 г. «Гьотевият светоглед» (Събр. съч. 6). Преместване в Берлин. Издава «Списание за литература» и «Драматургични свитъци» с О. Хартлебен. (Избрани статии в Събр. съч. 29–32).
- 1899 – 1904 г. Преподавателска дейност в основаното от В. Либкнехт «Общообразователно училище за работници», Берлин.

- 1900 г. «Възгледите за света и живота през деветнадесети век», по-късно излиза с разширения като «Загадките на философията» (Събр. съч. 18). Начало на антропософските лекции по покана на Теософското Общество в Берлин. «Мистиката в зората на съвременния духовен живот» (Събр. съч. 7).
- 1902 – 1912 г. Изграждане на антропософията. Редовни публични лекции в Берлин и лекционни цикли в различни градове в Европа. Мария фон Сиверс (от 1914 г. Мария Щайнер) става негов близък сътрудник.
- 1902 г. «Християнството като мистичен факт и Мистериите на древността» (Събр. съч. 8).
- 1903 г. Основава и издава списание «Луцифер», по-късно «Луцифер-Гнозис» (Статии в Събр. съч. 34).
- 1904 г. «Теософия». Въведение в свръхсетивното познание на света и човека (Събр. съч. 9).
- 1094 – 1905 г. «Как се постигат познания за висшите светове?» (Събр. съч. 10), «Из хрониката Акаша» (Събр. съч. 11), «Степени на висшето познание» (Събр. съч. 12), «Въведение в тайната наука» (Събр. съч. 13).
- 1910 г. Премиера на «Четири мистериини драми» (Събр. съч. 14).
- 1911 г. «Духовното ръководство на човека и човечеството» (Събр. съч. 15).
- 1912 г. «Антропософски календар на душата», «Максими» (Събр. съч. 40), «Път към себепознание на човека» (Събр. съч. 16).
- 1913 г. Отделяне от Теософското общество и основаване на Антропософското общество. «Прагът на духовния свят» (Събр. съч. 17).
- 1913 – 1923 г. В Дорнах, Швейцария, е изградена от дърво сградата на първия Гьотеанум.
- 1914 – 1923 г. Из цяла Европа, но най-вече в Дорнах и Берлин, Рудолф Щайнер дава основополагащи познания за обновление в областта на изкуството, педагогиката, естествените науки, социалния живот, медицината, теологията. Доразвива новото изкуство «евритмия», чиито първи стъпки датират от 1912 г.
- 1914 г. «Загадките на философията» (Събр. съч. 18).
- 1916 – 1918 г. «Върху загадките на човешкото същество» (Събр. съч. 20). «Върху загадките на душата» (Събр. съч. 21). «Духовният облик на Гьоте в откровенията на неговия «Фауст» и в «Приказка за зелената змия и красивата лилия» (Събр. съч. 22). Р. Щайнер формулира идеята за «троичното устройство на социалния организъм», «Основи на социалния въпрос»

- (Събр. съч. 23). Статии върху троичното устройство на социалния организъм (Събр. съч. 24). В Щутгарт се открива първото Валдорфско училище, което Рудолф Щайнер ръководи до своята смърт.
- 1920 г. Лекционни цикли и художествени представления в сградата на недовършения Гьотеанум.
- 1921 г. Започва да излиза списание «Гьотеанум».
- 1922 г. «Космология, религия и философия» (Събр. съч. 25). През Новогодишната нощ (31.XII.1922 г.) изгаря първият Гьотеанум. Р. Щайнер изработва модела на втория Гьотеанум, построен по-късно от бетон.
- 1923 г. По време на Коледата на 1923 г. «Антропософското общество» прераства в «Единно антропософско общество» под председателството на Р. Щайнер.
- 1923 – 1925 г. В седмични продължения излиза (останала незавършена) автобиографията му «Моят жизнен път» (Събр. съч. 28), както и «Ръководни антропософски принципи» (Събр. съч. 26). Съвместна работа с д-р Ита Вегман върху «Предпоставки за разширяване на лечебното изкуство според духовнонаучните познания» (Събр. съч. 27).
- 1924 г. Непрекъснатата лекторска дейност и последни пътувания с тази цел из Европа. На 28 септември е изнесена последната лекция пред членовете на Антропософското общество. Начало на боледуването.
- 1925 г. На 30 март Рудолф Щайнер умира в Дорнах.

Безсмислено е да се смята, че животът е могъл да се появи благодарение на химическо съединяване на мъртви вещества. Животът идва от мировото пространство, което е запълнено с етер. Безсмислено е да се смята, че в резултат на смесване мъртвите вещества са могли да оживеят, да станат живи, което наричат „абиогенеза“, първичното възникване на живота. Не, мъртвите вещества водят началото си от живото, явяват се отделяния на живото. Подобно на това, както се образуват нашите кости – защото в началото, в утробата на майката, ние нямаме кости, – така по пътя на отделянето се гради тялото. Живото е първично, а мъртвото вторично, то възниква после. Нас фактически ни обкръжава етер, при това етерът дърпа всичко нагоре, докато земната тежест тегли всичко надолу. Етерът дърпа нагоре, при това той не убива, за разлика от земното притегляне. Колкото повече тежест вдишвате, поемате в себе си, толкова повече е във вас предразположеността към подагра или диабет, или нещо подобно; толкова в по-голяма степен вие умираете. Колкото повече се активизират в нас силите, отиващи нагоре, толкова по-здрави ставаме.

Рудолф Щайнер